MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara Üniversitesi Yayın No: 828
Avrupa Birliği Enstitüsü Yayın No: 17

ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİNDE AVRUPA BİRLİĞİ ALGISI: Marmara Üniversitesi 2004 ve 2014 Anketlerinin Bir Değerlendirmesi

Emirhan GÖRAL ~ Lale ÖZDEMİR ~ E. Serra YURTKORU ~ Muzaffer DARTAN

Marmara Üniversitesi
Avrupa Birliği Enstitüsü
Göztepe Kampüsü 34722
Kadıköy / İstanbul

Tel. : +90 216 336 33 35
Faks : +90 216 347 45 43
e-posta : europe@marmara.edu.tr
www : http://avrupa.marmara.edu.tr

Kapak resmi Yusuf Ziya'dan uyarlanmıştır.

İstanbul 2014
Bilnet Matbaacılık - Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
Yukarı Dudullu Organize Sanayi Bölgesi 1. Cadde No 16
Dudullu Ümraniye - İstanbul

ISBN 978-975-400-388-8
© Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü, İstanbul.
Tüm hakkı saklıdır.

Türkiye'nin
ilk Avrupa Birliği Enstitüsü'nün kurucusu
Prof. Dr. Halûk Kabaalioğlu'na

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ vii

ÖNSÖZ xi

TEŞEKKÜR xiii

YAZARLAR HAKKINDA xv

1. TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ 17

1.1. İLİŞKİLERİN TEMELİ 17

1.2. ORTAKLIK İLİŞKİSİNİN DÖNEMLERİ 20

1.2.1. Hazırlık Dönemi 20

1.2.2. Geçiş Dönemi 21

1.2.3. Son (Nihai) Dönem 23

1.3. HELSİNKİ ZİRVESİ SONRASI TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİ 23

1.3.1. Türkiye'ye Aday Ülke Statüsünün Verilmesi 23

1.3.2. Müzakere Sürecinin Başlaması 24

1.3.3. Güncel Durum 26

2. YÖNTEM 31

2.1. ÖLÇÜM ARACI 31

2.2. ÖRNEKLEM 33

2.3. ANALİZLER 38

3. BULGULAR 39

3.1. ÖĞRENCİ PROFİLİ 39

3.2. ÖĞRENCİLERDE AVRUPA BİRLİĞİ BİLİNCİ VE ALGISI 45

3.3. ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE'YE VE DÜNYAYA BAKIŞI 55

3.4. ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE BAKIŞI 71

4. SONUÇ 101

KAYNAKÇA 107

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SUNUŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük projelerinden biri olan Avrupa Birliği'ne katılım süreci yarım yüzyılı aşmıştır ve bugün gelinen noktada taraflar arasında üyelik müzakereleri devam etmektedir. Avrupa Birliği, günümüzde dünya geneline yayılmış olan çok sayıdaki bölgesel entegrasyon hareketleri içinde en gelişmiş olanıdır. Avrupa Birliği, salt ekonomik ilişkilerle sınırlı olmayıp üye ülkeler arasında tek pazarın oluştuğu, halkların birlikte yaşamasının hukukî çerçevesini oluşturan Avrupa müktesebatının uygulandığı ve bu bağlamda ulusal sınırların *de facto* önemini yitirdiği bir projedir. Yine Avrupa Birliği, tüm dünyada radikal değişikliklere neden olan iki büyük savaşın çıktığı bir kıtada, barışın inşa edilmesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Avrupa Kıtası'nda birlik fikri ilk kez İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile somutlaşmış ve günümüze kadar düzenli bir gelişme göstererek süregelmiştir. 1950'lerin başında altı üye ülkeyle temelleri atılan Birlik, bugün 28 üyesiyle kıtanın geneline yayılmış ve yarım milyar insanı kapsayan bir ortak yaşam projesidir. Bir başka ifadeyle yüzyıllarca birbirleriyle savaşan halkların bir arada yaşamalarına yönelik somut adımların atılmasında Avrupa Birliği ile bir ilk gerçekleşmiştir. Hiçbir bölgesel entegrasyon sürecinin ulaşamadığı düzeyde bir bütünleşmeyi başaran AB ile yüzyıllardan beri Avrupa halklarının barışın tesisine ilişkin düşüncelerinin gerçekleşmekte olduğunu görmekte ve bundan büyük mutluluk duymaktayız.

Birleşik Avrupa'yla ilgili dikkat çekici sözlerden biri de Victor Hugo'ya aittir. 1849 yılında Paris'te gerçekleştirilen Uluslararası Barış Konferansı başkanlığını üstlenen Victor Hugo, Avrupa Kıtası ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

> *"Gün gelecek, bu kıtanın tüm ulusları kendi özgün niteliklerini ve şanlı bireyselliklerini yitirmeksizin, daha üst düzey bir birlik içinde kaynaşacaklar ve Avrupa kardeşliğini oluşturacaklar. Gün gelecek, tek savaş alanı, fikirlerin yarıştığı açık pazar yerleri olacak. Gün gelecek kurşunların ve bombaların yerini oylar alacak."*

Victor Hugo Avrupa Birliği'nin temellerinin atılmasından yüzyıl öncesinde bir birlik fikrini ifade etmişti. Ulusların kendi özgün yapılarını koruyarak kaynaşmaları ve Avrupa kardeşliği olarak Hugo'nun ifade ettiği kavram bugün Avrupa Birliği vatandaşlığı olarak karşımıza çıkmış ve başarılı da olmuştur.

Avrupa Birliği bugün geldiği noktada üye devletlerin ulusal çıkarlarının Birliğin uluslarüstü yapılanması sürecinde uyumlaştırılmasıyla ilgili birçok kurumsal sorunla

da karşı karşıya kalmıştır. Avrupa Birliği'nin bu spesifik sorunların üstesinden gelebilmesi zaman alacaktır. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nde işler her zaman yolunda gitmemekte ve bazen üye devletler arasında Birliğin kurumsal yapılanmasına ilişkin temel konularda ciddi tartışmalar olmaktadır. Avrupa Birliği her ne kadar çeşitli sorunlarla yüzleşse de Avrupa Kıtası'nı kapsayan bir proje olarak, çevresindeki ülkeler için bir çekim merkezidir. Bu durum, Yunanistan ve Bulgaristan üzerinden Avrupa Birliği alanı ile doğrudan sınırdaş olan Türkiye için de geçerlidir.

Türkiye Cumhuriyeti, her iki dünya savaşından doğrudan etkilenmiş bir ülke olarak Avrupa'daki bu bütünleşme yönünde atılan adımları başlangıcından itibaren yakından izlemiş ve sürecin parçası olmak için somut adımlar atmıştır. Bu amaçla, kuruluşundan kısa bir süre sonra, 1959'da, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortak olmak için resmî başvuruda bulunmuştur. Neticede, Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük projelerinden biri olan AB hedefi yarım yüzyılı aşmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, ekonomik ve güvenlikle ilgili konularda işbirliği amacıyla kurulan çeşitli bölgesel entegrasyon hareketlerinin içinde yer alan ve hızlı gelişme gösteren bir ülke konumundadır. Avrupa Birliği, çok boyutlu ve sıkı işbirliğini öngören bir proje olması ve dünyada refah düzeyinin en yüksek olduğu, demokrasi ve insan hakları gibi temel evrensel kavramların en iyi uygulandığı bir alan olması nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti için ayrı bir öneme sahiptir.

Hiç şüphesiz Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sürecinin başarıyla sürdürülebilmesi, üyelik hedefinin toplumsal olarak benimsenmesiyle yakından ilgilidir. Bu nedenle hükümetin göstereceği siyasî iradenin yanı sıra kamu ve özel olmak üzere ülkenin tüm kurum ve kuruluşlarına da önemli sorumluluklar yüklemektedir.

Bu sorumluluk bilinciyle Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sürecine katkı sağlamak amacıyla Türk üniversiteleri arasında bu alanda ilk akademik birim olma özelliğine sahip Avrupa Birliği Enstitüsü, Marmara Üniversitesi bünyesinde kurulmuştur. Bugüne kadar ulusal ve uluslararası düzeyde çok yönlü başarılı çalışmalar yapan Enstitü, 2014 yılında önemli bir çalışmayı daha gerçekleştirmiş; *Üniversite Gençliğinde Avrupa Birliği Algısı: Marmara Üniversitesi 2004 ve 2014 Anketlerinin bir Değerlendirmesi* adlı özgün bir araştırmayı yürütmüş ve sonuçlarını bu kitapta yayınlamıştır.

Enstitü, Türk üniversiteleri arasında bir ilki gerçekleştirerek, Türkiye ile müzakerelerin başlatılması kararının alındığı 2004 yılında üniversitemizin tamamında uyguladığı anketi, 2014 yılında tekrar uygulamıştır. Enstitü bu anketle geçen on yıl zarfında üniversite gençliğinin Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine dair düşüncelerindeki benzerlikleri ya da değişiklikleri tespit etmiş ve araştırma

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bulgularını Türkçe ve İngilizce dillerinde yayımlayarak hem Türkiye'de hem de Avrupa Birliği'nde ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte kamuoylarının bilgisine sunmuştur.

Faaliyetlerini yakından takip ettiğim Avrupa Birliği Enstitüsü'nün bu özgün çalışmasından duyduğum büyük memnuniyeti ifade eder, emeği geçenleri tebrik ederim.

Prof. Dr. M. Emin Arat

Rektör

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa devletleri arasında başlayan entegrasyon sürecine dahil olmak istemiş ve bu amaçla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) ortaklık anlaşması yapmak üzere 31 Temmuz 1959 tarihinde başvurmuştur. 12 Eylül 1963 tarihinde taraflar arasında imzalanan Ortaklık Anlaşması'yla Türkiye'nin Toplulukla önce Gümrük Birliği'ni, daha sonra ise tam üyeliği gerçekleştirmesi hedeflenmiştir. Nitekim 10-11 Aralık 1999'da yapılan Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'ye "aday ülke" statüsü verilmiş ve tam üyeliği hedefleyen süreç başlamıştır. Daha sonra, 16-17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi'nde, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında tam üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinden itibaren başlatılmasına karar verilmiştir. AB, Kıbrıs ile ilgili 30 Temmuz 2005 tarihli Ek Protokol gibi bazı siyasî gerekçeler ileri sürerek son birkaç yılda Türkiye ile müzakere sürecini bloke etmektedir. Kısacası, Türkiye-AB ilişkilerinin zor dönemlerden geçmiş, sürekli inişli-çıkışlı seyir izleyen bir süreç olduğu söylenebilir.

AB, başlangıçtan günümüze kadar geçen sürede sürekli gelişme göstermiş ve bugün itibarıyla üye devlet sayısı 28'e ulaşan, 500 milyonu aşan nüfusa sahip dünyanın en gelişmiş bölgesel entegrasyon projesine dönüşmüştür. Bu süreç kolay olmamış, ancak önde gelen Avrupalı devletlerin liderliğinde bu zorlukların üstesinden gelinmiştir. Sonuçta, üye devletlerin kendi aralarındaki sınırların fiilen kalktığı, Tek Pazar çatısı altında malların, hizmetlerin, insan ve sermayenin serbestçe dolaştığı, ortak para biriminin uygulandığı bir AB meydana gelmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bugün sınırdaş olduğu AB'nin aynı zamanda bir büyük barış projesi olduğu da unutulmamalıdır. Bir yanıyla siyasî çalkantıların beşiği Ortadoğu ülkeleriyle sınırdaş olan Türkiye'nin, diğer yanıyla kalıcı barışın tesis edildiği AB alanına ilgisiz kalması mümkün değildir. Barış ile ekonomik kalkınma iç içe geçmiş iki halka gibidir. Barışın tesis edilmesi sonrasında ulaşılan ekonomik gelişmişlik ve toplumsal refah düzeyi ile AB, Türkiye için bir çekim merkezi olmuştur. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin yarım yüzyılı aşkın bir süredir devam etmekte olan AB üyeliği perspektifi hükümetlerin politikalarından bağımsız bir ilerleme göstermektedir. Türkiye-AB ilişkilerinde başlangıçtan itibaren karşılaşılan engeller yine taraflar arasında siyasî uzlaşı yoluyla aşılabilmiştir. Halen devam etmekte olan müzakere sürecinde taraflar arasındaki sorunlar da yine siyasî diyalog yoluyla zamanla aşılabilecektir.

Burada önemli olan, Türkiye'nin üyeliği hakkında Avrupa kamuoyuna yönelik yeterli düzeyde bilgilendirme ve tanıtım faaliyetlerinin şimdiye kadar yapılmamış olmasıdır. Bugün gelinen durum, müzakere süreci devam ederken Türkiye'nin özellikle tarihsel, kültürel ve/veya coğrafik olarak Avrupalı olup olmadığının hâlâ

tartışılıyor olması ve bu görüşün taraftar bulması, bilgilendirme faaliyetlerindeki yetersizliğin bir sonucu olarak düşünülebilir. Avrupa kamuoylarında Türkiye'nin AB üyeliğine "karşı çıkanların" çok yönlü çalışmalarının Türkiye üyeliğini "destekleyen" kesimlere oranla çok daha geniş kitlelere ulaşması, üyelik konusunda henüz "kararsız" olan kesimleri de olumsuz etkilemektedir.

Unutulmamalıdır ki AB bir birlikte yaşam projesidir. Avrupa kamuoylarındaki "olumlu" ya da "olumsuz" Türkiye algısının, Avrupalı üye devletlerin müzakere sürecinde Türkiye'ye karşı izleyecekleri politikaları etkilemesi kaçınılmazdır. Diğer taraftan Türkiye kamuoyunun AB hakkında doğru bilgilendirilmesi, beklentilerin ve kaygılarının doğru tespit edilmesi ve buna uygun politikaların oluşturulması, Türkiye Cumhuriyeti'nin tam üyelik konusundaki kararlığının sürdürülmesinde önemli rol oynayacaktır. Bu konuda özel ve/veya kamu kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir.

Bu çerçevede, Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü olarak 2004'te gerçekleştirdiğimiz anketi – birkaç değişiklikle – 2014'te tekrarladık. Amacımız, on yıl arayla uyguladığımız anketin bulgularını karar alıcıların ve kamuoyunun bilgisine sunmaktır. Diğer bir ifadeyle 2004 – 2014 arasında üniversite öğrencilerinin AB algısında yaşanan değişiklerin tespit edilmesinin AB projesinin Türk toplumu tarafından benimsenmesi ve desteklenmesine yönelik çalışmalara katkı sağlayacağını umuyoruz.

AB üyeliği hedefine ulaşılmasında asıl itici güç olan toplumsal desteğin sağlanması, STK'lardan medyaya, iş dünyasından meslek odalarına, üniversitelerden düşünce kuruluşlarına kadar çeşitli toplum kesimlerinin AB içindeki paydaşlarıyla işbirliğini de olumlu etkileyecek ve Avrupa ülkelerinin kamuoylarında Türkiye algısının müspet yönde değişimine katkı sağlayacaktır.

Bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Türkiye-AB ilişkilerinin kısa bir tarihçesi ve özellikle taraflar arasında halen devam etmekte olan müzakere sürecine ilişkin bilgi verilmektedir. Çalışmanın temelini oluşturan ikinci bölümde, araştırmanın yöntemi ortaya konulmakta ve Marmara Üniversitesi öğrencilerinin Türkiye-AB ilişkilerini nasıl değerlendirdiğine yönelik 2004 ve 2014 yıllarında uygulanan anketlerden elde edilen bulguların karşılaştırılmalı analizi yapılmaktadır.

İstanbul, Aralık 2014

Emirhan Göral
Lale Özdemir
E. Serra Yurtkoru
Muzaffer Dartan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde; her türlü desteği sağlayan Sayın Rektörümüz Prof. Dr. M. Emin Arat'a, değerli yorumları için Sayın Doç. Dr. Münevver Cebeci'ye, anketlerin yapılması esnasında her türlü kolaylığı sağlayan fakültelerin dekanlarına, yüksekokul ve enstitülerin müdürlerine ve öğretim üyelerine, ankete katılarak bu çalışmanın gerçekleşmesine destek veren değerli öğrencilere, bu çalışmayı büyük bir titizlikle yayıma hazırlayan Bilnet Basımevi çalışanlarına en içten teşekkürlerimizi sunarız.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

YAZARLAR HAKKINDA

Emirhan Göral, 1999 yılında Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi AB Enstitüsü'nde, *Improving Turkish-Greek Relations: A Neo-Functionalist Approach* başlıklı teziyle 2002 yılında Yüksek Lisans, *European Energy Security Policy and Turkey* başlıklı teziyle 2011 yılında doktora derecesi aldı. Marmara Üniversitesi AB Enstitüsü AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında 2006 yılında çalışmaya başlayan Emirhan Göral, 2012 yılından bu yana Enstitü Müdür Yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Ayrıca Avrupa Çalışmaları Türk Akademisyenler Birliği (TUNAECS) sekreteryasında görev almakta ve Türkiye-Almanya Araştırmaları Dergisi'nin (Zeitschrift für Deutsch-Türkische Studien) editör yardımcılığını yapmaktadır. Güncel AB konuları ve AB'nin siyasî yapısı üzerine dersler vermekte olup enerji güvenliği, Balkanlar, Türk Dış Politikası, AB Dış Politikası gibi konularda çalışmaları bulunmaktadır.

Lale Özdemir, lisans, lisansüstü ve doktora eğitimini SOAS, Londra Üniversitesi'nde tamamladı. İngiliz Milli Arşivi ve Adalet Bakanlığı'nda yönetici olarak çeşitli görevlerde bulundu. Şu anda Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde öğretim elemanı olarak görev yapmaktadır.

E. Serra Yurtkoru, 1986 yılında Özel Üsküdar Amerikan Kız Lisesi'nden, 1990'da İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İngilizce İşletme Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını 1995 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İngilizce İşletme Anabilim Dalı Örgütsel Davranış Bilim Dalında tamamladı. Bir süre özel sektörde çalıştıktan sonra 1996 yılında Marmara Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak akademik hayata geçti. 2001 yılında doktorasını Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İngilizce İşletme Anabilim Dalı İngilizce İşletme Bilim Dalında bitirdi. 2009 yılında nicel karar yöntemleri alanında doçentlik unvanını kazandı. Halen Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi Sayısal Yöntemler Anabilim Dalında çalışmaktadır. Yurtkoru ağırlıklı olarak araştırma yöntemleri, istatistik, sayısal yöntemler ve veri analizi dersleri vermektedir. Çalışmaları çok değişkenli istatistik ve veri madenciliği üzerine olup liderlik, yükseköğretim, sosyal medya, e-hizmet kalitesi, girişimcilik, örgütsel bağlılık gibi çeşitli alanlarda uygulamaları bulunmaktadır.

Muzaffer Dartan, lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını Bremen Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde tamamladı. 1991'de Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği'ne intisap etti. Hâlihazırda Enstitü Müdürlüğü ve AB İktisadı Anabilim Başkanlığı görevlerini sürdürmektedir. Ayrıca Enstitü bünyesine kurulan Türkiye-Almanya İlişkileri Araştırma ve Uygulama Merkezi Kurucu Müdürü olarak görev

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yapmaktadır. 2005-2010 döneminde AB İktisadı Jean Monnet Kürsüsü sahibi olup Avrupa Çalışmaları Türk Akademisyenler Birliği (TUNAECS) Yönetim Kurulu Üyesidir. Enstitünün yayınladığı *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi (Marmara Journal of European Studies)* ile Merkezin yayınladığı *Türkiye-Almanya Araştırmaları Dergisi'nin (Zeitschrift für Deutsch-Türkische Studien)* editörlüğünü yapmaktadır. Çalışma alanlarının başında AB İktisadı, Türkiye-AB ilişkileri, Avrupalı Türk Göçmenler konuları gelmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

1. TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Marmara Üniversitesi öğrencilerinin Türkiye – Avrupa Birliği ilişkilerini nasıl gördüklerini anlamak için yapılan anket çalışmasında elde edilen bulguların doğru bir değerlendirmesini yapabilmek için Türkiye'nin AB üyeliği sürecinin temel unsurlarıyla ele alınması yararlı olacaktır. Bu sebeple ilk bölümde Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik müracaatı ile başlayan aşamadan bugün gelinen noktaya kadar üyelik süreci kısaca incelenecektir. Özellikle 16-17 Aralık 2004 AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde alınan Türkiye ile katılım müzakerelerinin başlamasına yönelik kararın sonrasındaki döneme ağırlık verilecektir.

1.1. İLİŞKİLERİN TEMELİ

Türklerin batılılaşma çabalarının yaklaşık iki yüz yıllık bir geçmişi olup, bu sürecin en son halkasını Avrupa Birliği (AB)[1] ile bütünleşme hedefi oluşturmaktadır. Türkiye'nin kuruluşundan itibaren Batılı ülkelerle olan ilişkilere öncelik vermesi ise Soğuk Savaş dönemi ile birlikte daha da dikkat çekici bir hâl almıştır. Bu çerçevede İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Danimarka, İrlanda, İsveç, Norveç ve Lüksemburg tarafından kurulan Avrupa Konseyi'ne Türkiye 9 Ağustos 1949 tarihinde Yunanistan'la birlikte katılmıştır. Türkiye, Kore Savaşı'nın da etkisiyle 1952 yılında yine Yunanistan ile eş zamanlı olarak NATO üyesi olmuştur.

Benzer şekilde, 1958 yılında hayata geçen Avrupa Ekonomik Topluluğu'na da Türkiye ile Yunanistan, 1959 yılında ortaklık başvurusunda bulunmuştur. Dönemin Türk Hükümeti, 31 Temmuz 1959'da, Yunanistan'ın başvurusundan iki hafta sonra o dönemdeki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) ortaklık amacıyla başvurmuştur. Ne var ki Yunanistan'ın 1961 yılında ortaklık anlaşmasını imzalamasına karşılık, Türkiye'nin AET ile ilişkileri 1960 askeri darbesiyle sekteye uğramıştır.

Türk Hükümeti'nin başvurusunu değerlendiren AET Bakanlar Konseyi, Yunanistan ile olduğu gibi Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlayacak bir ortaklık anlaşması önermiştir. Türk Hükümeti'nin başvurusundan 4 yıl sonra, 12 Eylül 1963'te, Ankara'da "Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye Arasında Ortaklık Yaratan

[1] AB, 1952'de kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile 1958'de kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu üzerine inşa edilmiştir. 1967 yılında yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması ile bu üç topluluğun kurumsal yapısı birleşerek "Avrupa Toplulukları" adını almıştır. Daha sonra 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ise "Avrupa Birliği"nin ilk sütununu teşkil etmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Anlaşma" imzalanmıştır. Ankara Anlaşması olarak da bilinen bu belge Türkiye'nin üyeliğe giden yolunu çizen bir ortaklık anlaşmasıdır.

AET'yi kuran Roma Antlaşması'nın 237'nci maddesine göre, üyelik başvurusunun kabul edilebilmesi için aday ülkenin Avrupalı devlet olması gerekir. Buna göre AET, Ortaklık Anlaşması ile Türkiye'nin Avrupalı kimliğine sahip olduğunu kabul ettiğini ve daha fazla ekonomik ve siyasî gelişme potansiyeli taşıdığına inandığını göstermiştir. Nitekim, dönemin AET Komisyonu Başkanı Prof. Walter Hallstein tarafından, Ortaklık Anlaşması imza töreninde ifade edilen görüşler, o dönemde Avrupa'daki Türkiye algısını göstermesi bakımından önemlidir:

> *"Bizler bugün çok büyük bir olayın tanıklarıyız. Türkiye Avrupa'ya dahildir. Olayın derin anlamı buradadır. Bu coğrafî bir nitelendirmenin kısaltılmış ifadesinden yahut birkaç yüzyıldır geçerliliği süregelen bir tarihi gelişmenin saptanmasından çok, bir gerçeğin belirtilmesidir." (Karluk, 1997: 7)*

Dönemin Başbakanı İsmet İnönü, "Ankara Anlaşması ile Türkiye'nin ebediyen Avrupa'ya bağlandığı"nı ifade etmiş, Ortak Pazarı "beşeriyet tarihi boyunca, insan zekâsının vücuda getirdiği en cesur eser" olarak tanımlamış ve "Ortak Pazar nesillere bırakılacak bir mirastır" demiştir ("Ortak Pazar'a Girdik", 1963).

13 Eylül 1963 tarihli Hürriyet Gazetesi'nin Ankara Anlaşması'na ilişkin yorumu, Türkiye'de o tarihte Avrupa ile bütünleşmeye verilen önemi ve beklentileri açıkça göstermektedir:

> *"Türkiye, yıllardan beri özlediği ve elde etmek için diplomatik yollardan mücadele ettiği bir gayeye dün kavuşmuş bulunuyor. Bu gaye, memleketimizin Ortak Pazara girmesidir. Dün, Ankara'da yapılan büyük bir törenle Türkiye ile Ortak Pazar memleketleri arasında anlaşma imzalanmıştır. Bu olay, Türkiye'nin batılılaşma ve Batı Dünyasının eşit haklı üyesi olma yolunda yüz elli yıldan beri harcadığı en kati adımı ve en semereli neticesidir. Çünkü Ortak Pazar, Avrupa'yı önce iktisadî, sonra da siyasi bakımdan birleştirecek olan teşkilattır. Daha şimdiden de bu yolda çok büyük ilerlemeler kaydedildiği malumdur. Teşkilatın çerçevesi, hedefleri müstakbel Avrupa'nın hududunu ve şeklini şimdiden çizmiştir dense yeridir. Türkiye'nin Müşterek Pazara girmesi bu bakımdan onu hem Avrupa'nın içine sokmakta hem de bu camiadaki parlak gelişmenin eşit haklı ortağı haline getirmektedir.*
>
> *Bir de madalyonun tersine bakalım: Türkiye, Ortak Pazara girmez, Avrupa'nın üyesi olarak onun geliştirilme ve birleştirilme gayretlerine katılmazsa ne olur? O zaman Türkiye yalnız kalır; yalnızlığı, onun üzerinde türlü emelleri olanların iştahını kabartır, memlekette gericilerin ve başka*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> *bir dünya ile işbirliği yapma taraftarlarının faaliyetleri artardı. Demek oluyor ki dünkü imza töreninde, Türkiye'ye yalnız çok parlak bir istikbal yolu açılmamış, aynı zamanda 150 yıldan beri yapılan batılılaşma gayretleri de gerçek değerini bulmuştur". ("Tarihi anlaşma Ankarada İmzalandı", 1963)*

Gerek Türk tarafı gerekse Avrupa tarafı konunun ticarî ve ekonomik boyutlarından ziyade Türkiye'nin mevcut Soğuk Savaş koşullarında Batı ile birlikte hareket etmesinin önemine vurgu yapmıştır. Marjinal gruplar dışındaki dönemin siyasî partileri de Toplulukla yapılan anlaşmaya olumlu yaklaşmıştır. Türkiye'nin Toplulukla ilişkilerine karşı duruş sergileyenlere göre temel sorun; az gelişmiş bir ekonomik yapısı olan Türkiye'nin Ortak Pazar'a girmesi durumunda yarardan çok zarar görecek olmasıdır. Zira ekonomik yönden üretim imkânları daha gelişmiş olan ülkeler Türkiye'yi bir Pazar olarak kullanacak, Türkiye'nin üreticileri ise imkânsızlıklar nedeniyle rekabet edemeyeceği için halkının Avrupalı sermaye sahipleri tarafından sömürüleceği görüşü bu çevrelerde yaygındı. Ancak Ortaklık Anlaşması'nın öngördüğü sürecin netleşmesiyle bu yaklaşımların gerçeği pek yansıtmadığı görülmektedir. Türkiye'nin Avrupa ile rekabet edebilmesi için öngörülen sürenin bir takvime bağlandığı ve bu aşamada da Türk ekonomisinin gelişmesi için Avrupa tarafından tek taraflı tavizler verildiği Katma Protokol ile ortaya çıkmaktadır.[2]

Gümrükler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), AET üyesi devletlerinin parlamentoları ve Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylandıktan sonra Ortaklık Anlaşması 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir. Ortaklık Anlaşması, bir "çerçeve anlaşma" niteliğinde olup taraflar arasında ortaklık ilişkilerinin genel esaslarını belirlemektedir. Anlaşma'nın 28. maddesinde de belirtildiği üzere temel hedef tam üyeliktir.[3] Daha açık bir ifadeyle o tarihte Türkiye'nin müktesebatı uygulayabilecek duruma gelmesi, üyeliğin gerçekleşmesi için yeterli koşul olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye'den on beş gün önce ortaklık başvurusu yapan Yunanistan ile Eylül 1961'de Atina Anlaşması imzalanmış ve böylece süreç başlamıştır. Türkiye'nin ortaklık anlaşması ise iki yıl daha geç (12 Eylül 1963) imzalanmıştır. Bu gecikmenin çeşitli sebeplerinden söz edilebilir. Bunların başında Türkiye'de 27 Mayıs 1960 tarihinde yaşanan askerî darbe gelmektedir. Bu dönemde Türk delegasyonlarının

---

[2] Dönemin siyasi yaklaşımlarının detaylı analizi için bkz. Çayhan (1997).

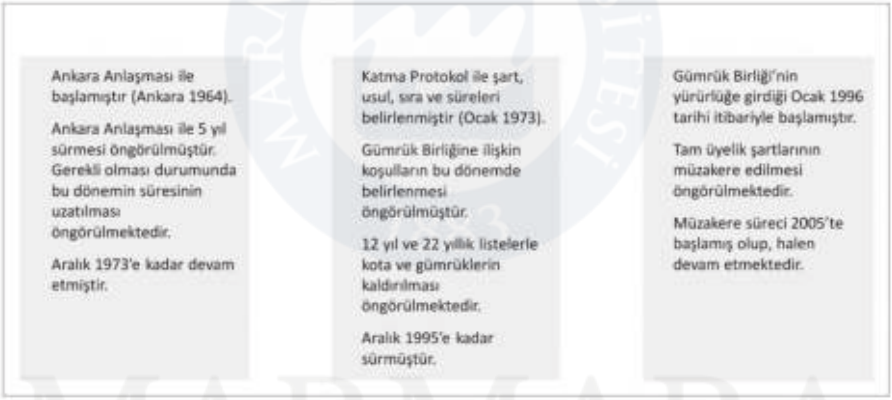
[3] 28. maddeye göre "Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler." Anlaşma'nın tam metni için bkz: Ankara Anlaşması, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sıklıkla değişmesi sürecin uzamasına yol açmıştır. Ayrıca Yunanistan'a göre daha büyük nüfus ve ekonomiye sahip olan Türkiye'nin malî, ticarî ve üretim yapısı AET delegasyonlarının daha kapsamlı bir çalışma yürütmesini gerektirmiştir. Bu sebeple taraflar arasındaki pazarlık süreçlerinin çözümü Ortaklık Anlaşması'nın Yunanistan ile imzalanan Atina Anlaşması'na göre iki yıl geç imzalanmasına sebep olmuştur.

1.2. ORTAKLIK İLİŞKİSİNİN DÖNEMLERİ

Ortaklık Anlaşması, Türkiye'nin üyeliğe giden sürecini "Hazırlık Dönemi", "Geçiş Dönemi" ve "Son Dönem" olmak üzere üç bölüme ayırmıştı. (Şekil 1.1) Anlaşmanın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964'ten itibaren başlayan Hazırlık Dönemi'nde taraflar arasındaki ekonomik farklılığın tespiti ve Türkiye'nin geçiş dönemine hazırlanması amaçlanmıştı.

Şekil 1.1. Türkiye-AET Ortaklık Anlaşması Dönemleri

Bu amaç çerçevesinde yapılan çalışmalar sonucunda 13 Kasım 1970'te geçiş döneminin koşullarını belirleyen Katma Protokol imzalanmıştır. 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile Geçiş Dönemi başlamış ve Topluluk, sınırlı birkaç ürün dışında Türkiye'den ithal edilecek sanayi mallarına uyguladığı vergileri ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı kaldırmıştır. Bu dönemde Türkiye, Topluluktan ithal ettiği sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde uyguladığı gümrük ve eş etkili vergileri 12 yıllık bir süre içinde aşamalı olarak kaldırmayı taahhüt etmiştir. Rekabet gücünün daha zayıf olduğu sektörler için bu süre 22 yıl olarak öngörülmüştür.

1.2.1. Hazırlık Dönemi

Bu dönemde Türkiye'nin, ortaklık ilişkisinin ileri kademelerinde (Gümrük Birliği) üzerine düşecek yükümlülükleri üstlenebilmesi için AET yardımı ile ekonomisini

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

güçlendirmesi hedeflenmiştir. AET, 5 yıl öngörülen bu dönemde Türkiye'ye karşı iki tür yükümlülük üstlenmiştir. Bunların ilki, fındık, tütün, kuru üzüm ve kuru incirden oluşan dört geleneksel tarım ürününde (bu ürünler listesi daha sonraki yıllarda genişletilmiştir) belirli kotalar içinde kalmak kaydıyla tarife indirimi uygulanmasıdır. İkincisi ise 5 yıllık bir süre için öngörülen bu dönemde ekonomisini güçlendirmek amacıyla Türkiye'ye 175 milyon Ecu kredi açılmasıdır.

Bu dönemde Türkiye'nin üstlendiği tek yükümlülük ise AET tarafından sağlanan malî yardımlarla ekonomisini güçlendirmek ve gümrük indirimlerinin yürürlüğe konulmasını amaçlayan "geçiş dönemi"nin getireceği yükümlülükleri üstlenecek bir yapıyı oluşturmaktadır. Ortaklık Anlaşması'nın 1964 yılında yürürlüğe girmesiyle başlayan bu dönem için mevzuatta 5 yıllık bir sürede Türkiye'nin ortaklık koşullarına adapte olabilmesi öngörülüyordu. Bu sürede Türkiye tarafından herhangi bir ciddi ilerleme yapılamamış ve hazırlık dönemi fiilen Katma Protokol'ün devreye girdiği 1973'e kadar uzamıştır.

1.2.2. Geçiş Dönemi

1967 yılında Türkiye, Ortaklık Anlaşması ile öngörülen geçiş dönemi koşullarıyla ilgili görüşmeler yapmaya hazır olduğunu Topluluğa bildirmiştir. Topluluk ile Türkiye heyetleri arasındaki görüşmeler 1968 yılının sonunda başlamış, yapılan çalışmaların sonunda 23 Kasım 1970'te Ankara Anlaşması'nın ilgili hükümlerine uygun olarak Brüksel'de bir Katma Protokol imzalanmıştır. Katma Protokol, Türkiye'nin ve AT'nin iç hukuk sistemleri uyarınca onaylandıktan sonra yürürlüğe girmiş ve Ortaklık Anlaşması'nın bir parçası hâline gelmiştir.

Bu dönem, karşılıklı ve dengeli yükümlülükler esasına dayanmakta olup Türkiye ile AET arasında Gümrük Birliği'ni kademeli olarak gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Ortaklık Anlaşması ve Katma Protokol, ekonomik entegrasyonun temel esası olan dört serbestinin (malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin) aşamalı olarak gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Dört serbestinin ilki olan "malların serbest dolaşımı ve Gümrük Birliği" için 12 yıllık bir süre öngörülmüş ise de bazı "hassas ürünler" nedeniyle bu süre 22 yıl sürmüştür.

Katma Protokol'ün imzalanması ile yürürlüğe girmesi arasında geçen sürede gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi için bir Ara Protokol imzalanmıştır. Buna göre, AET, Türk ekonomisi ile arasındaki gelişmişlik farkını göz önüne alarak 1971 yılından itibaren bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'den ithal ettiği tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergilerini, eş etkili vergileri ve miktar kısıtlamalarını (kotaları) tek taraflı olarak sıfırlamıştır. Neticede, 1973 yılında Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle başlayan bu dönem, 22 yıl sonra 1 Ocak 1996'dan itibaren Gümrük Birliği sürecine geçilmesiyle sona ermiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Petrol krizlerinin de etkisiyle Dünya ekonomisinde yaşanan zorluklar, 1970'lerin başında ve sonunda yaşanan ekonomik bunalımlar hem Avrupa entegrasyonunu yavaşlatmış hem de Türkiye-AT ilişkilerinde tarafların Ortaklık Anlaşması çerçevesinde karşılıklı yükümlülüklerini yerine getirmesinde önemli sıkıntılar yaratmıştır. Ayrıca 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren başlayan Türkiye'deki siyasî çalkantılar ve sonrasında 1980 yılında yaşanan askerî müdahale, taraflar arasındaki ilişkileri ciddi şekilde yavaşlatmıştır. 1983 yılında parlamenter seçimlerin yapılmasıyla birlikte kurulan Turgut Özal Hükümeti döneminde Avrupa Topluluğu ile ilişkiler yeniden başlatılmıştır.

Geçiş dönemi sona ermeden dönemin Türk Hükümeti, Sovyetler Birliği'nde yaşanan açıklık (Glasnost) ve yeniden yapılanma (Perestroyka) süreçlerinin etkisiyle farklı bir boyut kazanan Soğuk Savaşın son yıllarında "tam üyelik" başvurusunda bulunmuştur. Türk Hükümeti'nin 14 Nisan 1987 tarihindeki bu başvurusu, Ortaklık Anlaşması'na göre değil Roma Anlaşması'nın 237. Maddesine dayanarak "Avrupalı devlet" sıfatıyla yapılmıştır. (Özen, 2002: 120-121)

Ortaklık Anlaşması'nda öngörülen üç aşamalı sürecin tamamlanmasını beklemeden Türkiye'nin tam üyelik başvurusu yapmasında AB'nin genişleme (enlargement) ve derinleşme (deepening) politikalarının etkisinden söz edilebilir. 1980'lerin ikinci yarısında Sovyetler Birliği'nde yaşanan sıkıntıların belirginleşmesiyle uluslararası siyasî yapı Türkiye'yi AT ile daha sıkı ilişkilere yönlendirmiştir. 1981 yılında Yunanistan'ın 1986 yılında da İspanya ve Portekiz'in üyelikleri AT'nin aktif bir genişleme stratejisinde olduğunu göstermekteydi. Sovyet Bloğu'nun çözülmesiyle oluşacak bir uluslararası ortamda AT'nin Doğu Avrupa ülkelerini hedefleyen yeni bir genişleme sürecine öncelik vereceği endişesi de Türkiye'yi hareket geçiren etkenlerden biri olmuştur.

Diğer sebep ise AT'nin derinleşmesiyle ilgilidir. 1987'de yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile başlayan süreçte Avrupa Tek Pazarı'nın gerçekleştirilmesi için karar alınmış ve bunun 1992 yılına kadar tamamlanması hedeflenmiştir. Dolayısıyla değişen uluslararası yapıda derinleşen ve genişleyen bir Avrupa'da Türkiye'nin de üyelik sürecinin daha zorlu bir hâle gelmeden tamamlanması bir hedef olarak düşünülmüştür.

Avrupa Topluluğu Komisyonu, bu başvuru ile ilgili 18 Aralık 1989'da yayınladığı görüşte, Türkiye'nin tam üyelik için ehil (eligible) olmasına rağmen, üyelik müzakerelerine henüz hazır olmadığını, ancak ortaklık ilişkilerini derinleştirerek sürdürmesi gerektiğini bildirmiştir. Komisyon'un görüşü doğrultusunda Konsey 5 Şubat 1990'da Türkiye ile AT arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bir öneri hazırlamasını Komisyon'dan talep etmiştir. Komisyon, bu amaçla altı ay sonra hazırladığı öneride dört ana tema üzerine durmuştur. Raporu hazırlayan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Matutes'in[4] adıyla anılan öneriler paketindeki temalar şunlardır: Gümrük Birliği'nin tamamlanması, malî işbirliğinin canlandırılması, politik diyaloğun derinleşmesi ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi.

1.2.3. Son (Nihai) Dönem

Bu dönem, Gümrük Birliği temelinde akit tarafların ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini ve tam üyelik koşullarının oluşturulmasını hedeflemektedir. 1 Ocak 1996'da Gümrük Birliği ile başlayan bu dönemde, Aralık 1999'da Türkiye ile tam üyeliği hedefleyen yeni bir süreç başlatılmıştır. Bu amaçla Türkiye'ye "tam üyeliğe aday ülke" statüsü verilmesini takiben Aralık 2004'te "tam üyelik müzakereleri"nin başlatılması kararı alınmış ve 3 Ekim 2005'te müzakereler başlatılmıştır.

1.3. HELSİNKİ ZİRVESİ SONRASI TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİ

Ankara Anlaşması'nda öngörüldüğü üzere "Hazırlık Dönemi" (1963-1973), Katma Protokol ile düzenlenen "Geçiş Dönemi" (1973-1995) tamamlanmış ve bunu takiben 1996'dan itibaren "Gümrük Birliği" aşamasına geçilmiştir. Daha sonra Ankara Anlaşması'nın 28. Maddesi'nde öngörüldüğü üzere Türkiye'nin AB'ye tam üye olma sürecine geçilmiştir.

1.3.1. Türkiye'ye Aday Ülke Statüsünün Verilmesi

Soğuk Savaş sonrası ortamın etkisiyle üyelik başvuruları yapan Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Kıbrıs ve Malta'nın üyelikleri gündeme gelmişti. Türkiye-AB Gümrük Birliği sürecinin başlamasından bir yıl sonra, 1997 yılında yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde Birliğe üye olacak aday ülkeler arasında Türkiye'ye yer verilmemesi, dönemin Türk Hükümeti'nin sert tepkisine neden olmuştur. Dönemin Mesut Yılmaz Hükümeti tarafından alınan radikal bir kararla taraflar arasında siyasî ilişkiler dondurulmuştur.

Daha sonra ise, Bülent Ecevit Hükümeti'nin taraflar arasında ilişkilerin yeniden başlatılmasına yönelik girişimi ile, 10-11 Aralık 1999'da gerçekleşen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye "aday ülke" statüsü verilmiştir. Bu kararda, Almanya'nın sosyal demokrat Başbakanı Gerhard Schröder Hükümeti'nin inisiyatif alması da etkili olmuştur. Nitekim dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in (2005: 121-122) aşağıda yer alan sözleri de bu tesbiti doğrulamaktadır:

> *"Helsinki Zirvesi (1999) yaklaşırken Almanya'nın Başbakanı Schröder ve Dışişleri Bakanı Fischer, geçmiş yönetime kıyasla Türkiye'ye daha yakın durmaktaydı. En azından Türkiye'nin aday ilan edilmesine karşı çıkmıyor,*

[4] Abel Matutes, dönemin AT Komisyonu'nun İspanyol üyelerinden biridir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

karşı çıkma girişiminde olabilecek bazı ülkelere de ılımlı bir yaklaşım öneriyordu. Belçika, Lüksemburg ve Avusturya, Alman dış işleriyle yakın temastaydı ve Almanya'nın izlediği siyasetten etkileniyordu. AB bütçesinin büyük bir bölümünü Almanya'nın karşılaması, ona öteki üye ülkeler karşısında bir ayrıcalık sağlamaktaydı. Bu etkenler ile Almanya'nın tarihi, stratejisi ve menfaati açısından Türkiye'ye verdiği önem, Helsinki öncesinde Almanya'yı bizim özellikle ilgilendiğimiz ülke konumuna getirmiştir."

Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye tarafında oluşan olumlu atmosferin etkisiyle üyelik yolunda gerekli adımların atılacağı reformlar sürecinin başladığı söylenebilir.

Bu bağlamda 2001'de, Türkiye'nin AB ile katılım müzakerelerinin başlatılması için gerekli şartların ve yapılacak çalışmaların belirlendiği "Katılım Ortaklığı Belgesi"[5] hazırlanmıştır. Buna karşılık Türk Hükümeti de, kendisinden talep edilenleri nasıl ve hangi sürelerde yerine getireceğini taahhüt ettiği bir "Ulusal Program"[6] hazırlamıştır. 2004 yılında, Avrupa Komisyonu tarafından açıklanan "Türkiye İlerleme Raporu"nda Türkiye'nin siyasî kriterleri yeterli düzeyde karşıladığı teyit edilmiş ve katılım müzakerelerinin başlatılması için olumlu görüş belirtilmiştir. Avrupa Komisyonu her yıl sonbaharda yayımladığı "İlerleme Raporu"yla, katılım müzakereleri kapsamında aday ülkenin AB müktesebatına uyum konusunda son bir yıl içinde sağladığı gelişmelere dair görüşlerini ortaya koymaktadır.

1.3.2. Müzakere Sürecinin Başlaması

Türkiye, Ulusal Program'da yer bulan reformların önemli bir bölümünü Ekim 2001 ile Ağustos 2002 arasında kabul edilen anayasa değişiklikleri ile gerçekleştirmiştir. Bülent Ecevit tarafından kurulan koalisyon hükümetiyle başlayan süreç Kasım 2002'den itibaren Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından da kararlılıkla sürdürülmüştür. Bu gelişmeler ışığında 12-13 Aralık 2002 tarihinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde, Komisyon tarafından Türkiye'nin kriterleri yerine getirdiğinin teyit edilmesi hâlinde Aralık 2004 zirvesinde Türkiye ile müzakerelerin başlatılması gerektiğine dair karar alınmıştır.

Türkiye'nin 1999 yılından itibaren gerçekleştirdiği adımların değerlendirilmesi üzerine 16-17 Aralık 2004'te yapılan AB Zirvesi'nde Türkiye ile müzakere sürecinin başlatılmasına karar verilmiştir. Aynı zirvede alınan karar doğrultusunda 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da yapılan Hükûmetlerarası Konferans (HAK) ile Türkiye

[5] AB, şimdiye kadar Türkiye ile ilgili 4 defa Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) hazırlamıştır: 1. KOB (8 Mart 2001), 2. KOB (19 Mayıs 2003), 3. KOB (23 Ocak 2006), 4. KOB (18 Şubat 2008).

[6] Türkiye, şimdiye kadar 3 defa Ulusal Program (UP) hazırlamıştır: 1. UP (2001), 2. UP (2003), 3. UP (2008).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

resmen AB'ye katılım müzakerelerine başlamıştır. Aynı toplantıda müzakerelerin hangi usul ve esaslar çerçevesinde yürütüleceğini düzenleyen "Müzakere Çerçeve Belgesi" de kabul edilmiştir.

Katılım Müzakereleri Türkiye'nin AB Müktesebatı'nı[7] ne kadar sürede kendi iç hukukuna aktararak yürürlüğe koyacağının ve etkili bir şekilde uygulayacağının belirlendiği süreçtir. Söz konusu müktesebat, Katılım Müzakereleri Fasılları çerçevesinde 35 başlık altında sınıflandırılmıştır.

Müzakere Fasıl Başlıkları:

1- Malların Serbest Dolaşımı
2- İşçilerin Serbest Dolaşımı
3- İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi
4- Sermayenin Serbest Dolaşımı
5- Kamu İhaleleri
6- Şirketler Hukuku
7- Fikrî Mülkiyet Hukuku
8- Rekabet Politikası
9- Malî Hizmetler
10- Bilgi Toplumu ve Medya
11- Tarım ve Kırsal Kalkınma
12- Gıda Güvenliği, Hayvan ve Bitki Sağlığı Politikası
13- Balıkçılık
14- Ulaştırma Politikası
15- Enerji
16- Vergilendirme
17- Ekonomik ve Parasal Politika
18- İstatistik
19- Sosyal Politika ve İstihdam
20- Girişimcilik ve Sanayi Politikası
21- Trans-Avrupa Ağları

[7] AB Müktesebatı AB Hukuk sistemine verilen addır. Yaklaşık 120 bin sayfadan oluşmaktadır. AB'yi kuran ve daha sonra değişikliğe uğrayan antlaşmaları, aday ülkelerin AB'ye katılırken imzaladıkları katılım antlaşmalarını, Konsey, Komisyon, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı gibi Birliğin temel kurumlarının çıkardıkları tüm mevzuatı ifade etmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

22- Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu

23- Yargı ve Temel Haklar

24- Adalet, Özgürlük ve Güvenlik

25- Bilim ve Araştırma

26- Eğitim ve Kültür

27- Çevre

28- Tüketici ve Sağlığın Korunması

29- Gümrük Birliği

30- Dış İlişkiler

31- Dış Politika, Güvenlik ve Savunma Politikası

32- Malî Kontrol

33- Malî ve Bütçesel Hükümler

34- Kurumlar

35- Diğer hususlar

1.3.3. Güncel Durum

Müzakere sürecinin başlamasıyla birlikte Türkiye – AB ilişkilerinde yaşanan olumlu hava uzun sürmemiştir. Geçen 10 yıl zarfında çok az yol katedilebilmiş, Türkiye ile birlikte katılım müzakerelerine başlayan Hırvatistan'ın 1 Temmuz 2013'te AB'nin 28'inci üyesi olması Türk tarafının motivasyonunu olumsuz etkilemiştir. Hırvatistan'ın üyeliğinin ardından Batı Balkanlar'daki diğer ülkelerin adaylık süreçlerindeki ilerleme, Türkiye ile AB arasındaki müzakere sürecinin nasıl yavaş işlediğini göstermesi bakımından önemlidir (Göral, 2013: 111).

Türkiye'nin Gümrük Birliği'ni, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni (GKRY) de kapsayacak şekilde tüm üye ülkelere teşmil etmesini öngören "Ek Protokol"ü tam olarak uygulamadığı gerekçesiyle AB'nin müzakereleri bloke etmesi sonucunda toplam 35 müzakere faslından (34+diğer konular) 13'ü açılmış ve sadece bir fasıl (Bilim ve Araştırma) geçici olarak kapatılabilmiştir.

Müzakereye Açılan 13 Fasıl:

25- Bilim ve Araştırma (müzakerelere geçici olarak kapanmıştır)

4- Sermayenin Serbest Dolaşımı

6- Şirketler Hukuku

7- Fikrî Mülkiyet Hukuku

10- Bilgi Toplumu ve Medya

12- Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

16- Vergilendirme

18- İstatistik

20- İşletmeler ve Sanayi Politikası

21- Trans-Avrupa Şebekeleri

27- Çevre

28- Tüketicinin ve Sağlığın Korunması

32- Malî Kontrol

Daha sonraki süreçte Türkiye-AB arasındaki müzakereler üç engel nedeniyle sekteye uğramış ve bugüne kadar bu engeller aşılamamıştır. Söz konusu üç engel şunlardır:

- AB, Ek Protokol'ün uygulanmaması gerekçesiyle 2006 Aralık ayında yapılan AB Zirvesi'nde 8 faslın müzakerelere açılmaması ve daha önce açılan fasılların ise geçici olarak kapatılmaması kararını almıştır.
- Türkiye'nin üyeliğine olumsuz bakan Fransa ise 2007'de, AB'ye katılımla doğrudan bağlantılı olduğunu öne sürdüğü 5 faslın açılmasını veto ettiğini açıklamıştır.
- Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de Aralık 2009'da yapılan AB Zirvesi sonrasında yaptığı tek taraflı bir açıklamayla, Türkiye ile yürütülen müzakere sürecinde 6 faslın açılmasına onay vermeyeceğini ve dolayısıyla veto edeceğini beyan etmiştir.

AB tarafından askıya alınan fasıllar:

1- Malların Serbest Dolaşımı,

3- İş Kurma ve Hizmet Sunumu Serbestisi,

9- Malî Hizmetler,

11- Tarım ve Kırsal Kalkınma,

13- Balıkçılık,

14- Ulaştırma Politikası,

29- Gümrük Birliği,

30- Dış İlişkiler.

Fransa tarafından bloke edilen fasıllar:

11- Tarım ve Kırsal Kalkınma,

17- Ekonomik ve Parasal Politika,

22- Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu,

33- Malî ve Bütçesel Hükümler,

34- Kurumlar.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

GKRY tarafından müzakerelere açılması bloke edilen fasıllar:

2- İşçilerin Serbest Dolaşımı,

15- Enerji,

23- Yargı ve Temel Haklar,

24- Adalet, Özgürlük ve Güvenlik,

26- Eğitim ve Kültür,

31- Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları.

Sonuç olarak AB, GKRY ve Fransa tarafından bloke edilen fasıl sayısı 18'e ulaşmıştır. AB tarafından engellenen müzakere başlıklarından biri olan "Tarım ve Kırsal Kalkınma" başlığı aynı zamanda Fransa'nın veto ettiği 5 başlık arasında yer almaktadır. Müzakereye açılan 13 başlık bu gruba ilave edilecek olursa, toplam başlık sayısı 31'i bulmaktadır. 35 müzakere başlığından biri olan "diğer konular" dışında geriye müzakerelere açılabilecek sadece 3 konu başlığı kalmıştır. Diğer bir ifadeyle, önümüzdeki dönemde teknik açılış kriterleri yerine getirilebildiği takdirde açılması mümkün olan 3 fasıl bulunmaktadır:

5- Kamu İhaleleri

8- Rekabet Politikası

19- Sosyal Politika ve İstihdam.

Türkiye-AB ilişkilerinde bugün gelinen aşamada ciddi bir sıkıntı olduğu ve müzakere sürecinin tıkandığı görülmektedir. Nitekim Türkiye ile tam üyelik müzakerelerine aynı zamanda başlayan Hırvatistan'ın, bu süreci tamamlayarak 2013 yılında Birlik üyesi olması ve Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk ve Makedonya'nın aday ülke statüsüne geçmeleri AB-Türkiye katılım müzakerelerinde gelinen noktayı göstermesi bakımından önemlidir. Diğer bir ifadeyle Hırvatistan, üyelik için şart koşulan Kopenhag kriterlerini yerine getirmek için gayret gösterirken ve bu süreçte karşılaştığı sorunları AB'nin de desteğiyle çözebilmişken Türkiye, geçen süre zarfında söz konusu kriterler dışında bazı yapay gerekçelerle sürekli engellenmektedir.

Türkiye, bir "Avrupalı devlet" olduğunun teyit edildiği Ortaklık Anlaşması ve bu anlaşmanın kapsamında öngörülen geçiş dönemini düzenleyen Katma Protokol'e sadık kalarak tam üyeliğe giden yolda önemli adımlardan birini atmış ve Gümrük Birliği'ne geçmiştir. Gümrük Birliği, hiç şüphesiz Ortaklık Anlaşması kapsamında amaç olarak değil, bu anlaşmanın 28. Maddesinde öngörüldüğü üzere AB üyeliği sürecinde tarafların gerçekleştirdiği önemli bir aşamadır. 2005 yılından itibaren katılım müzakereleri sürmekteyse de müzakere başlıklarının açılması bloke edilerek bu sürecin ilerlemesi engellenmektedir. Müzakerelerin devamı için gayret

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gösterilmesi gerekirken Avrupa'da hem Birlik hem üye devletler düzeyinde çeşitli platformlarda Türkiye'nin üyeliğinin nasıl olacağından ziyade "neden üye olamayacağı" tartışılmakta ve bu nedenle, aynı zamanda evrensel değerler olan, ortak AB normlarını içeren ve aynı zamanda Kopenhag kriterleriyle çelişen bazı gerekçeler ileri sürülmektedir.

Üyelik müzakerelerinin sürdürüldüğü bugünkü ortamda, tarihsel, kültürel ve dini faktörlerin yanı sıra coğrafik olarak Türkiye'nin Avrupalı olup olmadığı dahi tartışılmaktadır. Daha önemlisi, her köşesinde Doğu Roma İmparatorluğu'nun izlerini taşıyan Anadolu'nun görülmeyip ya da görmezden gelinip, Türkiye'nin büyük bir kısmının Asya Kıtası'nda bulunması münasebetiyle Türkiye'nin coğrafî anlamda Avrupalı bir devlet olamayacağı ve dolayısıyla AB'ye üye olmasının mümkün olamayacağı dahi ileri sürülmektedir. Benzer görüşler güçlü lobiler tarafından desteklenmekte ve ne yazık ki Avrupa kamuoylarında – ülkeden ülkeye farklı düzeylerde olsa da – geniş kesimlerce benimsenmekte, daha doğrusu benimsetilmektedir.[8]

Buna karşılık Türk tarafı, üyeliğe karşı çıkanlar kadar etkin bir lobi çalışması yapamadığı için Avrupa kamuoylarında Türkiye'nin üyeliğini destekleyen tezler yayılamadığı gibi Türkiye'yi tamamen reddeden bazı suni gerekçelere yönelik karşı tezlerin de savunulmasında başarılı olmamaktadır. AB içinde kültürel farklılıkları zenginlik olarak görenlerin dahi söz konusu farklılıkları ileri sürerek Türkiye'nin Birlik üyeliğine karşı çıkması, olumsuz Türkiye algısının devam ettiğini göstermektedir. Söz konusu gerekçeler, her ne kadar AB'nin resmî görüşünü yansıtmıyor denilse de müzakere sürecinde AB tarafının sergilediği tutum bu gerekçelerle uyumluluk göstermektedir.

Sonuç olarak Türkiye'nin 50 yılı aşkın süredir yürüttüğü AB hedefi gerçekçi ve toplum tarafından benimsenmiş bir olgudur. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere zamana ve yaşanan gelişmelere bağlı olarak algıda değişimler olsa da temelde toplumsal yönelimin AB üyeliği yönünde olduğu düşünüldüğünde yukarıda sözü edilen engellemelere rağmen bu sürecin devam ettirilmesi önem arz etmektedir.

[8] Benzer tartışmalar için bkz. Diez (2005).

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

2. YÖNTEM

Türkiye - Avrupa Birliği ilişkilerine gençliğin yaklaşımını, AB'den beklentilerini Türkiye ile ilgili genel görüşlerini de katarak ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmada Dartan ve arkadaşlarının (2004) araştırması temel alınmıştır. 2004 yılında Marmara Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılmış olan bu kapsamlı araştırmada uygulanan anket çalışması, yeniden tekrarlanarak 10 yıllık süreç içinde öğrencilerin görüşlerindeki değişikliklerin ortaya konması hedeflenmiştir. Ayrıca araştırma kapsamı, örneklem sayısı artırılarak ve eklenen yeni sorularla genişletilerek günümüz öğrencilerinin konuyla ilgili görüşleri daha detaylı incelenmeye çalışılmıştır.

2.1. ÖLÇÜM ARACI

2014 yılında yapılan çalışmada, 2004 yılının soruları hemen hemen aynı tutulmaya çalışılmıştır. Ancak 2004 yılında öğrencilerden gelen geri bildirimler ve aradan geçen 10 yıl göz önüne alınarak bazı sorulardaki kimi maddeler çıkarılmış veya yeni maddeler eklenmiştir. Ayrıca daha detaylı analiz yapabilmek için bazı soruların ölçeği sıralı değil aralıklı ölçek olarak değiştirilmiştir. Karşılaştırmalı analizlerin bulguları sunulurken bu farklılıklar sırası geldikçe belirtilecektir.

Sonuç olarak öğrencilerin Avrupa Birliği'ne ve Türkiye - Avrupa Birliği ilişkilerine bakışını ortaya koymaya yönelik çok boyutlu bir anket kullanılmıştır. Aşağıda ankette yer alan boyutlar ve açıklamaları yer almaktadır.

AB'nin imajı

İlk olarak öğrencilere beşli aralıklı ölçek üzerinde AB'nin genel olarak imajı sorulmuştur (1 = çok olumsuz, 5 = çok olumlu).

AB ne ifade etmektedir?

Bu soru grubunda AB ile ilişkilendirilen olumlu veya olumsuz toplam 13 kavram sıralanmış ve öğrencilerden bu kavramlarla AB'yi ne derece örtüştürdüklerini beşli aralıklı ölçekte değerlendirmeleri istenmiştir (1 = hiç, 5 = tamamen).

AB vatandaşlığı ne ifade etmektedir?

AB vatandaşlığını ifade edecek 5 madde sıralı ölçekte öğrencilere sorulmuş ve 1 = en önemlisi, 5 = en önemsizi olacak şekilde sıralamaları istenmiştir.

AB'de politik kararlar nasıl alınmalı?

Bu grupta yer alan 12 politik kararın, AB düzeyinde mi yoksa ulusal hükûmetler düzeyinde mi ele alınması gerektiği öğrencilerin değerlendirmesine bırakılmıştır (1 = AB, 2 = ulusal hükümet, 3 = kararsız).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye'nin yakın işbirliği içinde olması gereken ülke/ülke grupları

Bu soruda öğrencilerden 3 ülke ve 6 ülke grubundan oluşan listeden, Türkiye'nin en yakın ilişki içinde olması gereken ilk beş ülke/ülke grubunu seçmeleri ve önem sırasına göre sıralamaları istenmiştir (1 = en yakın ilişki içinde olması gereken, 2 = daha az…).

Ulusal ve uluslararası kurumlara güven

Bu boyutta öğrencilerden 14 ulusal ve 9 uluslararası kuruma olan güvenlerini sınıflı ölçekte değerlendirmeleri istenmiştir (1 = evet, 2 = hayır, 3 = kararsız).

Türkiye için şimdi ve gelecekte tehdit oluşturabilecek sorunlar

Bu soru grubu da 15 maddeden oluşmaktadır ve öğrencilerin yanıtları sıralı ölçekte (1 = en önemlisi, 5 = en önemsizi) toplanmıştır.

Türkiye ile ilgili genel görüş

Öğrencilerin beşli aralıklı ölçek (1 = kesinlikle katılmıyorum, 5 = tamamen katılıyorum) üzerinde Türkiye ile ilgili genel görüşlerini belirleyecek 9 maddeden oluşan bir soru grubu kullanılmıştır.

Türkiye'nin AB'ye üyeliği

Bu bölüm beşli aralıklı ölçek (1 = kesinlikle katılmıyorum, 5 = tamamen katılıyorum) üzerinde değerlendirilen Türkiye'nin AB üyeliğine ilişkin 9 maddeden oluşmuştur.

Türkiye'nin AB üyeliğinin önündeki engeller

11 sorudan oluşan bu boyut da yine öğrencilerden önem sırasına göre maddeleri sıralamaları istenmiştir (1 = en önemlisi, 10 = en önemsizi).

Türkiye AB'ye ne katacaktır

Bu soru grubu Türkiye'nin AB'ye ne katabileceğine ilişkin altı maddeden oluşmaktadır ve öğrencilerden bu maddeleri önem sırasına göre değerlendirmeleri istenmiştir (1 = en önemlisi, 6 = en önemsizi).

Gümrük birliğinin etkileri

Gümrük birliğinin etkilerinin nasıl algılandığını ölçmeye yönelik bu soru grubu 5 maddeden oluşmaktadır ve beşli aralıklı ölçekte değerlendirilmiştir (1 = kesinlikle katılmıyorum, 5 = kesinlikle katılıyorum).

Müzakere süreci

Öğrencilere müzakere sürecine ilişkin 'Türkiye üzerine düşeni yapıyor mu?', 'AB Türkiye'ye adil davranıyor mu?', ve 'Türkiye'nin AB'ye girmesini destekliyor musunuz?' soruları sınıflı ölçekte sorulmuştur (1 = evet, 2 = hayır, 3 = kararsız).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye'nin AB üyeliği ve uyum süreciyle ile ilgili görüşler

AB üyeliği ve uyum süreciyle ilgili 8 madde sınıflı ölçekte sorulmuştur (1 = evet, 2 = hayır, 3 = kararsız).

AB ile ilgili görüşlerin oluşmasında en çok yararlanılan kaynaklar

Bu bölümde, AB ile ilgili görüşlerin oluşmasında etkili olan kaynakları görebilmek amacıyla öğrencilerden 12 farklı kaynağı (1 = en önemlisi, 5 = en önemsizi olacak şekilde) sıralamaları istenmiştir.

Erasmus+ değişim programları

Bu grupta öğrencinin Erasmus+ değişim programına katılıp katılmadığı, katıldı ise gittiği ülke ve memnuniyet derecesi, katılmadı ise katılmama nedeni sorulmuştur.

Bu soru gruplarının dışında öğrencilere, "Türkiye'nin AB'ye giriş sürecinde en çok hangi AB ülkesinden destek aldığını düşünüyorsunuz?", "Türkiye için ideal bölgesel birlik hangisidir?" ve "Siyasi yelpazenin neresindesiniz?" soruları yöneltilmiştir.

Ayrıca öğrencinin eğitim alanını ve seviyesini belirlemek için sorulan sorularla, cinsiyet, bilinen yabancı dil sayısı, anne ve babanın eğitim düzeyini ölçmeye yönelik demografik sorularda sorulmuştur.

2.2. ÖRNEKLEM

Bu çalışmanın ana kütlesini Marmara Üniversitesi'ne kayıtlı öğrenciler oluşturmaktadır. Marmara Üniversitesi'nde 2014 yılında 74112 öğrenci bulunmaktadır. Örneklem olarak bu ana kütleden öğrenci seçilirken özellikle üniversitenin etkisini görebilmek amacıyla lisans düzeyinden 3. ve 4. sınıflar ile yüksek lisans ve doktora öğrencileri tercih edilmiştir. Bu seçimin amacı, üniversitede belirli bir zaman geçirmiş ve üniversite eğitiminin görüşlerine yansıdığı düşünülen öğrenciler arasından bir örneklem oluşturulmasıdır.

Öğrencilerin kayıtlı bulundukları birimlerin sayısal büyüklükleri gözetilerek belirlenen 42370 kişilik grup içinden yüzde 5 oranında öğrencinin ankete dahil edilmesi planlanmıştır. Anket uygulaması için bütün birimler tek tek ziyaret edilmiştir. Araştırmayla ilgili genel bir bilgilendirme yapılarak öğrencilerinin gönüllü katılımı talep edilmiştir. İlgili birimlerden toplanması hedeflenen anket sayısı aşağı yukarı elde edildiğinde uygulama durdurulmuştur.

Ankete gönüllü olarak katılan öğrencilerden gelen kullanılabilir toplam anket sayısı 1653 olup birimlere göre anketlerin dağılımları Tablo 2.1'de belirtilmiştir. Anket sorularındaki eksik veriler nedeniyle çalışmadaki tablolarda toplam sayılar farklılık gösterebilmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Toplanan anketlerin % 84'ü lisans öğrencilerinden geri kalan % 16'sı yüksek lisans ve doktora öğrencilerinden oluşmaktadır. Marmara Üniversitesi öğrenci sayıları göz önüne alındığında lisansüstü oranı % 24 olmasına rağmen bu sayı ankete aynı ölçüde yansımamıştır. Bunun nedeni lisansüstü öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun ders aşamasını tamamlamış ve tez aşamasına geçmiş olmalarından dolayı bu gruba ulaşmakta zorluklar yaşanmış olmasıdır.

Sonuç olarak 2014 yılında Marmara Üniversitesinde kayıtlı bulunan 3. ve 4. sınıf lisans ve yüksek lisans, doktora öğrencilerinin oluşturduğu 42300 kişilik ana kütleden alınması hedeflenen 2100 kişilik örneklem, lisansüstü eğitiminin yukarıda anlatılan kısıtları ve bazı toplanan anketlerin geçersiz olmasından dolayı % 79 oranında başarılmıştır.

Tablo 2.1. Ankete katılanların üniversite birimlerine göre dağılımı

Birim Adı	Frekans	Yüzde
Atatürk Eğitim Fakültesi	208	12,66
Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu	88	5,36
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu	56	3,41
Diş Hekimliği Fakültesi	19	1,16
Eczacılık Fakültesi	20	1,22
Fen-Edebiyat Fakültesi	145	8,83
Güzel Sanatlar Fakültesi	32	1,95
Hukuk Fakültesi	117	7,12
İktisat Fakültesi	116	7,06
İlahiyat Fakültesi	110	6,70
İletişim Fakültesi	72	4,38
İşletme Fakültesi	113	6,88
Mühendislik Fakültesi	62	3,77
Sağlık Bilimleri Fakültesi	69	4,20
Siyasal Bilgiler Fakültesi	46	2,80
Teknoloji Fakültesi	64	3,90
Tıp Fakültesi	44	2,68
Lisans Toplam	**1381**	**84,05**
Avrupa Topluluğu Enstitüsü	36	2,19
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü	45	2,74
Güzel Sanatlar Enstitüsü	16	0,97
Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü	4	0,24
Sosyal Bilimler Enstitüsü	154	9,37
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü	7	0,43
Lisansüstü Toplam	**262**	**15,95**
Genel Toplam	**1643**	**100,00**

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 2.2. Ankete katılanların eğitim alanına göre dağılımı

Eğitim Alanı	Frekans	Yüzde
Eğitim Bilimleri	272	16,61
Fen Bilimleri	45	2,75
Dilbilim	26	1,59
Hukuk	127	7,75
İlahiyat	119	7,26
Mühendislik	62	3,79
Sağlık Bilimleri	152	9,28
Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler	731	44,63
Güzel Sanatlar	48	2,93
Spor Bilimleri	56	3,42
Toplam	**1638**	**100,00**

Tablo 2.2'de katılımcıların eğitim alanlarına göre dağılımları yer almaktadır. Eğitim alanları belirlenirken Üniversitelerarası Akademik Kurul'un tespit ettiği doçentlik alanları temel alınmıştır. Bu tablodan da görüldüğü üzere Marmara Üniversitesi eğitim alanlarının hemen hemen tamamını içerdiğinden üniversite öğrencisi profilinin tamamına yakın bir bölümünü temsil etmektedir.

Tablo 2.3. 2004'de yapılan çalışmada ankete katılanların üniversite birimlerine göre dağılımı

Birim Adı	Frekans	Yüzde
Atatürk Eğitim Fakültesi	115	12,98
Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu	53	5,98
Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu	127	14,33
Fen-Edebiyat Fakültesi	184	20,76
Hukuk Fakültesi	135	15,23
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	145	16,36
Mühendislik Fakültesi	70	7,90
Lisans Toplam	**829**	**93,54**
Avrupa Topluluğu Enstitüsü	22	2,48
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü	10	1,13
Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü	14	1,58
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü	11	1,24
Lisansüstü Toplam	**57**	**6,43**
Genel Toplam	**886**	**100,00**

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar 2004 yılında yapılan ilk çalışmanın bulgularıyla karşılaştırılacağı için 2004 yılındaki veriler de tekrar değerlendirmeye

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

eklenmiştir. 2004 yılındaki çalışmada, ankete katılanların üniversite birimlerine göre dağılımı Tablo 2.3'te gösterilmektedir.

2014 yılında gerçekleştirilen çalışmanın örneklem boyutu 2004 yılındaki çalışmaya oranla artmıştır. Bu artışın bir nedeni Marmara Üniversitesi'ne kayıtlı öğrenci sayısının 2004'de 52245 iken 2014'de 74112'ye yükselmiş olmasıdır. Diğer bir nedeni ise yeni çalışmada, 2004 yılındaki çalışmadan daha kapsamlı bir örneklem hedeflenmesi ve Marmara Üniversitesi'nin neredeyse bütün birimlerine ulaşılmasıdır.

Tablo 2.4'te ankete katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımları 2004 – 2014 karşılaştırmalı olarak yer almaktadır. 2004'de ankete katılanların % 55'ini, 2014'de ise ankete katılanların % 62'sini kız öğrenciler oluşturmaktadır. 2014 yılında kayıtlı öğrencilerin % 51'ini kız öğrencilerin oluşturduğu ve geçmiş yıllarda da kız erkek öğrenci oranlarının % 50 oranına yakın seyrettiği göz önüne alındığında, anketi yanıtlayanların ağırlıklı olarak kız öğrenciler olması rastlantısaldır. Bu sonuç kız öğrencilerin anket yapmaya daha gönüllü olmalarından da kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 2.4. Ankete katılanların cinsiyete göre dağılımı (2004 – 2014 karşılaştırmalı)

Cinsiyet	2004		2014	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Kız	487	55,0	1021	62,0
Erkek	399	45,0	625	38,0

Ankette yer alan diğer bir demografik değişken de öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeylerine ilişkindir. Tablo 2.5'te anne ve Tablo 2.6'da ise baba eğitim düzeyi karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 2.5. Anne eğitim düzeyi (2004 – 2014 karşılaştırmalı)

Eğitim düzeyi	2004		2014	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Okul bitirmemiş	53	6	124	8
İlkokul	399	45	598	36
Orta	88	10	201	12
Lise	204	23	452	27
Üniversite	133	15	246	15
Lisansüstü	9	1	24	1
Toplam	886	100	1645	100

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 2.6. Baba eğitim düzeyi (2004 – 2014 karşılaştırmalı)

Eğitim düzeyi	2004		2014	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Okul bitirmemiş	18	2	34	2
İlkokul	248	28	377	23
Orta	106	12	230	14
Lise	248	28	480	29
Üniversite	257	29	448	27
Lisansüstü	9	1	67	4
Toplam	886	100	1636	100

Anne ve baba eğitim düzeyleri incelendiğinde katılımcıların eğitim düzeyi farklı aile yapılarından geldiği görülmektedir. Her iki tabloda 2004 ile 2014 verileri arasında büyük bir farklılık olmamakla birlikte her iki araştırmada da öğrencilerin toplumun bütün katmanlarını yansıtan geniş bir yelpazeyi temsil ettiği anlaşılmaktadır.

Tablo 2.7. Ankete katılanların bildikleri yabancı dil sayısı (2004 – 2014 karşılaştırmalı)

Yabancı dil sayısı	2004		2014	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Yok	62	7	213	13
1	540	61	883	54
2	222	25	423	26
3	53	6	83	5
3 den fazla	9	1	36	2
Toplam	886	100	1638	100

Tablo 2.8. Ankete katılanların eğitim diline göre dağılımı

Eğitim Dili	Frekans	Yüzde
Türkçe	1208	73,1
İngilizce	392	23,7
Almanca	31	1,9
Arapça	22	1,3
Yabancı dil toplam	445	26,9
Toplam	**1653**	**100,0**

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yabancı dil, bireylerin farklı kültürlerle iletişimi ve aynı zamanda yabancı yayınlara ulaşımını kolaylaştıracağı için öğrencilerin yabancı dil bilgisi AB ilişkilerini nasıl algıladıkları üzerinde etkili olabilecek unsurlar arasında yer almaktadır. Tablo 2.7'de katılımcıların bildikleri yabancı dil sayısı yer almaktadır. Ankete katılan öğrencilerden % 87'si en az bir yabancı dil bildiğini beyan etmektedir. Bu rakam 2004 yılında da % 93 olarak görülmektedir.

Marmara Üniversitesi Türkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca ve Arapça dillerinde olmak üzere çok dilli bir eğitim yapısına sahiptir. Ankete katılanlardan % 26,9'u yabancı dille eğitim yapan bölümlerdendir. Tablo 2.8'de eğitim diline göre dağılım ve ayrıca yabancı dille eğitim görenlerin de kendi içinde verilen eğitim diline göre dağılımı görülmektedir. Değerlerden anlaşılacağı üzere Marmara Üniversitesi'nde Türkçe dışında ağırlıklı olarak İngilizce eğitim verilmektedir.

2.3. ANALİZLER

Bu çalışmanın amacı Marmara Üniversitesi öğrencilerinden yola çıkarak üniversite gençliğinin Avrupa Birliği algısını ortaya koymaktır. Marmara Üniversitesi gerek öğrenci adedi gerek birim ve eğitim alanı çeşitliliği ile üniversite öğrencilerinin önemli bir bölümünü temsil etmektedir. Ayrıca öğrencilerin Türkiye'nin hemen her ilinden ve farklı sosyo-ekonomik yapıdaki ailelerinden gelmeleri de toplumun farklı katmanlarını yansıttıklarının bir işaretidir.

On yıl ara ile yapılan her iki çalışmada da öğrencilerin eğitim alanlarına dağılımları yeterli oranda çeşitlilik gösterirken yukarda yer alan diğer demografik özelliklere ilişkin tabloların işaret ettiği gibi öğrenci profilleri 2004 ve 2014 yılları içinde benzerlikler göstermektedir. Her iki örneklemin sayıca büyüklüğü de göz önüne alındığında iki çalışmanın sonuçlarının karşılaştırılmasında da bir sakınca bulunmamaktadır.

Araştırmanın amacı Marmara Üniversitesi öğrencilerinin Avrupa Birliği algısını ortaya koymak olduğundan kitapta ağırlıklı olarak frekans dağılımlarına, ortalamalara ve grafiklere yer verilmiştir. 2004 yılında yapılan çalışmanın ham verileri elimizde olmadığı için 2014 sonuçları 2004'de yapılan çalışmanın sonuçlarıyla karşılaştırılırken sadece yayımlanan kitapta yer alan sonuçlardan yola çıkılmıştır. Bu nedenle çalışmada betimsel istatistik sonuçlarının yanı sıra eldeki 2004 bilgileri elverdiği ölçüde Kolmogorov-Smirnov fark testi ve iki oran için z-testi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde Marmara Üniversitesi öğrencilerine uygulanmış olan anketlerin bulguları yer almaktadır.

Araştırma bulgularının sunulmasına öğrencilerin Avrupa Birliği ile ilgili görüşlerini değerlendirmede yardımcı olmak amacıyla, öğrencilerin profilini ortaya koymaya yönelik sorularla başlanmıştır. Bunu öğrencilerdeki Avrupa Birliği bilincini ve algısını ölçmeyi hedefleyen, Avrupa Birliği ile ilgili görüşleri içeren soru grupları takip etmektedir. Daha sonra katılımcıların Türkiye ve dünyaya genel bakışlarını ortaya koyan genel soru gruplarının bulguları ve son olarak öğrencilerin Türkiye – Avrupa Birliği ilişkilerine nasıl baktıklarına ilişkin soru gruplarının bulguları sunulmuştur.

Ölçüm aracı açıklanırken belirtildiği üzere 2014 yılında yapılan ankette yer alan sorularla 2004 yılında uygulanan sorular arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. İlgili sorular anlatılırken farklılıklar belirtilmiştir.

3.1. ÖĞRENCİ PROFİLİ

2014 yapılan anketlere katılan öğrencilerin demografik bilgileri yöntem bölümünde yer almaktadır. Bu soruların dışında yine öğrenci profilini ortaya koyabilecek ve sorulara verilen yanıtları değerlendirmede yardımcı olabilecek birkaç soru daha sorulmuştur. Bu sorular öğrencilerin siyasî eğilimi, Erasmus+ programına bakışları ve Avrupa Birliği ile ilgili bilgileri edindikleri kaynaklardır. Bu sorulardan Erasmus+ programına yönelik sorular 2004 anketinde bulunmamaktadır.

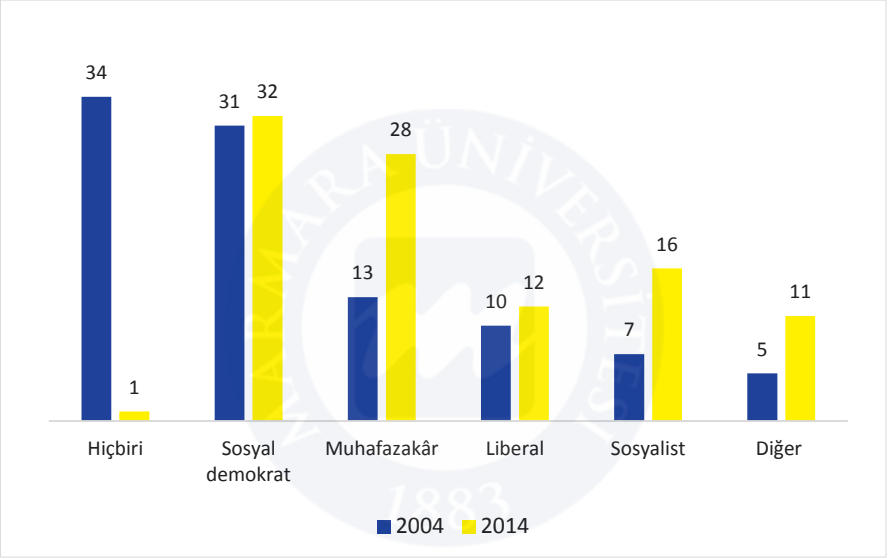
Öğrencilerin Siyasî Eğilimleri

Öğrencilerin siyasî eğilimleri Şekil 3.1'de yer almaktadır. Ankete katılanların siyasî eğilimlerinin Avrupa Birliği'ne bakışları üzerindeki etkinin de değerlendirilebilmesi açısından öğrencilere dört temel siyasî görüş; "sosyal demokrat", "muhafazakâr", "liberal" ve "sosyalist" listelenmiştir. Kendilerini bu dört görüş içinde tanımlayanların yanında hümanist, çevreci, dinî referanslı, anarşist vb. gibi farklı görüş beyan edenler "diğer" kategorisinde ele alınmıştır. Ankette esas alınan dört temel siyasî görüş, gerek Türkiye'de gerekse Avrupa Birliği'nde siyasî yelpazenin yoğunlaştığı genel eğilimler olduğu için seçilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin siyasî eğilimlerinin on yıl içinde değişiklik gösterip göstermediğini anlamak için her bir siyasî gruba 2004 ve 2014 katılım oranları, iki oran için z-testi uygulanarak karşılaştırılmıştır. Tablo 3.1'den görüleceği üzere

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"sosyal demokrat" ve "liberal" eğilimli öğrenci oranlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmazken diğer bütün siyasî eğilimlere katılımın on yılda istatistiksel olarak anlamlı değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Şekil 3.1. Öğrencilerin siyasî eğilimleri (%)

Tablo 3.1. Öğrencilerin siyasî eğilimleri

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Hiçbiri	0,34	0,01	23,53	0,00**
Sosyal demokrat	0,31	0,32	-0,51	0,35
Muhafazakâr	0,13	0,28	-8,55	0,00**
Liberal	0,10	0,12	-1,53	0,12
Sosyalist	0,07	0,16	-6,42	0,00**
Diğer	0,05	0,11	-5,03	0,00**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Siyasî görüşlerin dağılımı incelendiğinde kendisini "sosyal demokrat" olarak görenlerin % 32 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu oran 2004 anketi (% 31) ile kıyaslandığında anlamlı bir değişim göstermemiştir. En ilgi çeken nokta, 2004 yılında anket katılımcılarının sadece % 13'ü kendisini "muhafazakâr" olarak nitelerken bu oran 2014 yılında % 28'e yükselmiştir. Bir başka önemli artış da (% 7'den % 16'ya) kendilerini "sosyalist" olarak tanımlayanlarda görülmektedir. Artışların kaynağı ise kendisini hiçbir siyasî görüş ile örtüştürmeyenlerdir. Bu grubun oranı 2004 yılında % 34 iken, 2014 yılında ise katılımcıların sadece % 1'i siyasî görüşünün olmadığını beyan etmiştir.

2004 anketinde büyük bir çoğunluğun kendisini siyasî yelpazenin dışında görmesine rağmen, 2014 yılında ise siyasî görüşü olmayanların % 1 ile sınırlı kalması, geçen zaman zarfında öğrencilerin siyasal hayata katılımlarının arttığını düşündürmektedir. 2014 yılının sonuçları incelendiğinde en büyük artışın görüldüğü "muhafazakâr" eğilimin, gerek Avrupa Birliği'nde gerekse Türkiye'de giderek artan muhafazakârlaşma tartışmaları ile uyumlu olduğu söylenebilir. Kendilerini "sosyalist olarak ifade edenlerdeki artışın nedeni ise artan muhafazakârlaşma eğilimine karşı bir tepki olarak düşünülebilir. Üniversitedeki siyasal eğilim sonuçlarının Türkiye'deki siyasî partilerin aldığı oylarla uyuşmadığı da bir başka önemli tespit olarak vurgulanmalıdır. Zira kendilerini "sosyal demokrat" ve "sosyalist" olarak tanımlayan öğrencilerin oranı % 48 olmakla birlikte, bu iki siyasî görüşü savunan partilerin toplumda aynı düzeyde oy alamadıkları görülmektedir. Bunun başlıca nedeni olarak üniversite gençliği arasında farklı görüşlerin tartışılabilmesi ve benimsenmesi olarak açıklanabilir. Bir diğer önemli tespit ise, Avrupa Birliği ülkelerinde de görüldüğü gibi mevcut dört siyasî eğilim dışındaki farklı görüşlerin giderek artan sayıda taraftar bulmasıdır. Bu konuda öne çıkan grupların başında ise dinî referanslı siyasî görüşler ve çevreciler gelmektedir.

Erasmus+ Öğrenim Hareketliliğine Bakışı

Avrupa Birliği ve aday ülkelerin gençlerinin arasında uyumu artırmak amacıyla uygulanan öğrenci değişim programı (Erasmus+) öğrencilerin Avrupa Birliği'ni daha yakından tanımalarına olanak sağladığından AB'ye bakış açılarını etkileyebilecek bir unsurdur. Erasmus+ sadece giden öğrencilerin Avrupa'da yaşamı daha yakından tanımalarına değil, gelen öğrenciler yoluyla programdan yararlanmayan öğrencilerin de farklı kültürleri tanıma fırsatı bulmalarına olanak sağlamaktadır. AB'nin genelinde Erasmus+ ile dört milyonu aşkın öğrenci, stajyer, öğretmen ve eğitmen 2014-2020 yılları arasında farklı ülkelerde eğitim ve staj olanağı elde edecektir (Erasmus+, 2014). Bu anlamda öğrenci hareketliliği programları, Avrupa'nın farklı bölgelerinden gelen gençlerin birbirlerini tanıma ve anlama olanaklarını arttırmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 3.2. Erasmus+ öğrenim hareketliliği katılım oranı

Erasmus+ programına katıldınız mı?	Frekans	Yüzde
Evet	94	5,7
Hayır	1554	94,3
Toplam	**1648**	**100,00**

Tablo 3.2'te ankete katılan öğrencilerin Erasmus+ öğrenim hareketliliği katılım oranları görülmektedir. Tablo 3.3'te ise katılan öğrencilerin memnuniyet dereceleri verilmiştir. Her ne kadar ankete katılan öğrencilerin sadece % 5,7'si Erasmus programı çerçevesinde herhangi bir Avrupa ülkesine gitme olanağı bulmuş olsa da katılanların hemen hemen hepsi programa katılmaktan son derece memnun kalmıştır.

Tablo 3.3. Erasmus+ öğrenim hareketliliğine katılanların memnuniyet derecesi

Erasmus+ programından ne derece memnun kaldınız?	Ortalama	Std. Sapma
	4,33	0,83

N=90, 1=hiç memnun kalmadım, 5=çok memnun kaldım

Diğer önemli bir bulgu da katılımcıların önemli bir bölümünün Erasmus+ programına dahil olmayı arzu etmeleridir (Bkz. Tablo 3.4). Ancak Erasmus+ programının Türk üniversiteleri genelinde yeterince yaygınlaşmamış olmasının yanı sıra öğrencilerin bir yabancı dili yeterli ölçüde bilmemeleri ya da programa katılmak için şart koşulan not ortalaması gibi sorunlar sebebiyle programa geniş bir katılımın olmadığı gözlenmektedir. Erasmus+ öğrenim hareketliliğine dahil olmayanların katılmama nedenleri sorulduğunda öğrencilerin verdikleri yanıtlar Tablo 3.4.'te yer almaktadır.

Tablo 3.4. Erasmus+ öğrenim hareketliliğine katılmayanların katılmama nedenleri

Katılamama nedeni	Frekans	Yüzde
İlgi duymuyorum	462	35,7
Yabancı dilim yetersiz	364	28,1
Başvuracağım	247	19,1
Bölümümüzde/Programımızda Erasmus değişim programı yok	125	9,7
Erasmus Programı ile ilgili bilgim yok	58	4,5
Başvurdum ama kabul edilmedim	35	2,7
Diğer - Kabul edildim ama gitmedim	4	0,3
Toplam	**1295**	**100,00**

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Erasmus+ öğrenim hareketliliğine katılamama nedenlerinin içinde yabancı dilin yetersizliği en önemli ölçütlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda değişim programına katılanların ağırlıklı olarak yabancı dilde eğitim yapan birimlerden olup olmadığını görmek için bakıldığında, ki-kare analizi sonucunun anlamlı çıkması bize eğitim dili ile Erasmus+ eğitim hareketliliğine katılım arasında bir bağıntı olduğunu işaret etmektedir (Bkz. Tablo 3.5).

Tablo 3.5. Erasmus+ öğrenim hareketliliğine katılımın eğitim diline göre dağılımı

Eğitim dili	Erasmus+ Katılanlar		Erasmus+ Katılmayanlar		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Türkçe	42	3,5	11633	96,5	1205	100
Yabancı dil	52	11,7	391	88,3	443	100
Toplam	94	5,8	1539	94,2	1648	100
χ^2 (1)=41,02; p=0,00						

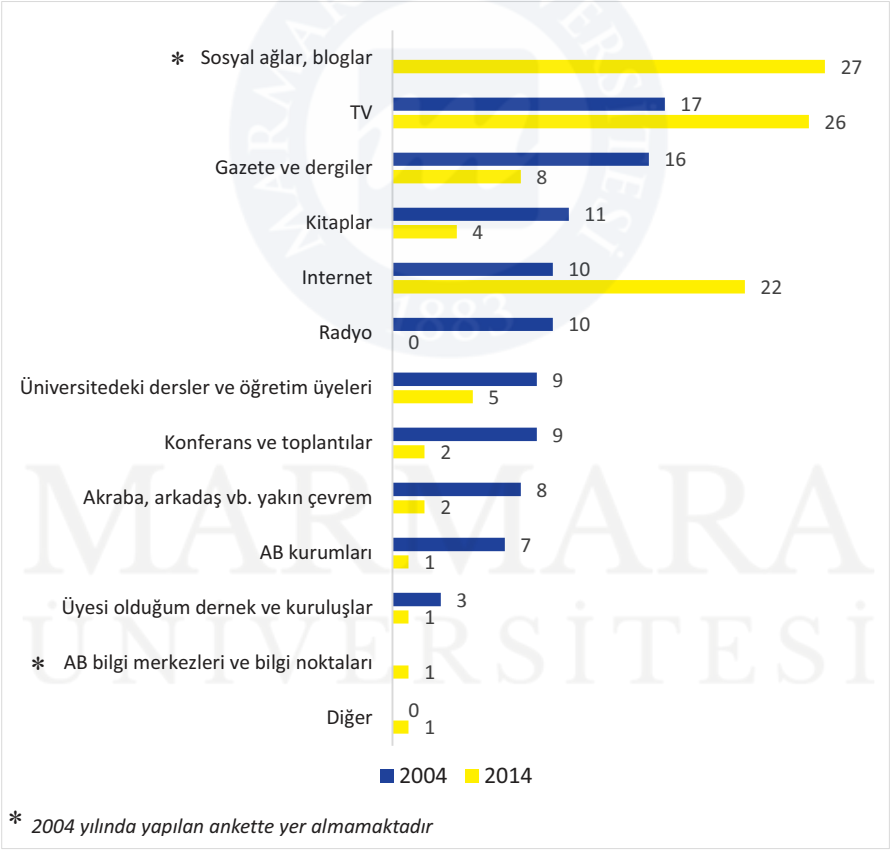
Aslında Marmara Üniversitesi LLP/Erasmus Programına 2002 yılında "pilot üniversite" uygulaması ile başlamış, 2004'te Türkiye'nin AB'ye aday ülke olarak Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programlarına "tam üye" statüsü kazanmasıyla birlikte "Erasmus Üniversite Beyannamesi" almıştır. Ulusal Ajans 2012-2013 istatistiklerine göre Türkiye'deki üniversiteler içinde Marmara Üniversitesi öğrenci hareketliliğinde ilk on üniversite arasında yer alırken (399 öğrenci), öğrenci hareketliliği için kullanılan hibe miktarı (1,127,243 €) dikkate alındığında ilk beş üniversite içinde yer almaktadır (Ulusal Ajans, 2014). Ancak Türkiye'deki ve Marmara Üniversitesi'ndeki öğrenci sayıları göz önüne alındığında bu rakamların henüz oldukça düşük bir seviyede olduğu göze çarpmaktadır. Türk üniversiteleri ile Avrupa üniversiteleri arasındaki değişim programlarının yaygınlaştırılması ve öğrencilerin yabancı dil bilgilerinin arttırılması, Erasmus ve benzeri programlara olan ilginin artmasını da sağlayacaktır.

Öğrencilerin AB ile İlgili Görüşlerinin Oluşmasında En Çok Yararlandıkları Kaynaklar

Öğrencilere Avrupa Birliğine ilişkin görüşenlerinin oluşmasında en çok hangi kaynaktan yararlandıkları sorulduğunda verdikleri yanıtlar Şekil 3.2'de 2004 ve 2014 yılları karşılaştırılmalı olarak sunulmuştur. On yıllık süreçte yararlanılan kaynaklarda farklılık olup olmadığını görmek için uygulanan iki oran için z-testi sonuçları, her iki yılda da ortak olan kaynaklardan yararlanma oranlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiğine işaret etmektedir (Bkz. Tablo 3.6).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2014 yılına baktığımızda en fazla yararlanılan kaynaklar sırasıyla "sosyal ağlar ve bloglar", "televizyon" ve "internet" olarak dikkati çekmektedir (% 27, % 26 ve % 22). Bu kaynaklardan "sosyal ağlar ve bloglar" 2004 anketinde yer alamazken "internet" de 2004'te sadece öğrencilerin % 10'u tarafından kaynak olarak gösterilmiştir. Bunlar günümüz öğrencilerinin elektronik ortamları kullanma oranlarındaki önemli artışla paralellik göstermektedir. 2004 anketinde katılımcıların sırasıyla % 16'sı ve % 11'i tarafından tercih edilen "gazete ve dergiler" ve "kitaplar" gibi yazılı materyallerin kaynak olarak kullanılmasında ise önemli bir düşüş gözlenmektedir (2014'te sırasıyla % 8 ve % 4).

* *2004 yılında yapılan ankette yer almamaktadır*

Şekil 3.2. AB ile ilgili görüşlerin oluşmasında en çok yararlanılan kaynak (%)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Anket bulgularının 2004 yılıyla karşılaştırıldığında sosyal ağlar, televizyon ve internetin bilgiye erişimde en önemli kaynaklar olarak ortaya çıktığını göstermesi anlamlıdır. Ayrıca radyo başta olmak üzere, gazete, dergi ve kitaplardan bilgi edinmenin azaldığı da gözlenmektedir. Bu sebeple üniversite gençliğine Avrupa Birliği ile ilgili bilgilerin aktarılabilmesi için televizyonun yanı sıra özellikle yeni medyanın kullanılmasının gerekliliği de ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan üniversitedeki dersler, konferanslar ve toplantıların AB'yle ilgili bilgilere erişimde düşük bir yüzdeye sahip olması da düşündürücüdür. Avrupa Birliği'nin hayatın her alanına etkisi olan yapısı sebebiyle üniversitelerin bütün birimlerinde AB ile ilgili çalışmaların yapılması mümkün ve bazı birimler için de bir gerekliliktir. Bu anlamda gerek müfredat kapsamında gerekse akademik toplantılar yoluyla öğrencilerin AB ile ilgili bilgilere erişmesini sağlamak, başta üniversiteler olmak üzere toplumun geniş katmanları arasında konunun tartışılmasına yardımcı olacaktır.

Tablo 3.6. AB ile ilgili görüşlerin oluşmasında en çok yararlanılan kaynak

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
TV	0,17	0,26	-5,13	0,00**
Gazete ve dergiler	0,16	0,08	6,13	0,00**
Kitaplar	0,11	0,04	7,07	0,00**
Internet	0,10	0,22	-7,49	0,00**
Radyo	0,10	0,00	12,24	0,00**
Üniversitedeki dersler ve öğretim üyeleri	0,09	0,05	4,04	0,00**
Konferans ve toplantılar	0,09	0,02	8,57	0,00**
Akraba, arkadaş vb. yakın çevrem	0,08	0,02	7,34	0,00**
AB kurumları	0,07	0,01	8,44	0,00**
Üyesi olduğum dernek ve kuruluşlar	0,03	0,01	3,43	0,00**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

3.2. ÖĞRENCİLERDE AVRUPA BİRLİĞİ BİLİNCİ VE ALGISI

Bu bölümden başlayarak Marmara Üniversitesi öğrencilerinde Avrupa Birliği bilinci ve algısını ölçmeye yönelik sorular analiz edilecektir. Öncelikle Avrupa Birliği'nin imajının öğrenciler tarafından genel olarak nasıl algılandığı ele alınacak, ardından "Avrupa Birliği ne ifade ediyor?" sorusuna verilen yanıtlar incelenecektir. Bunu "Avrupa Birliği vatandaşlığı ne ifade ediyor?" ve "Avrupa Birliği'nde politik

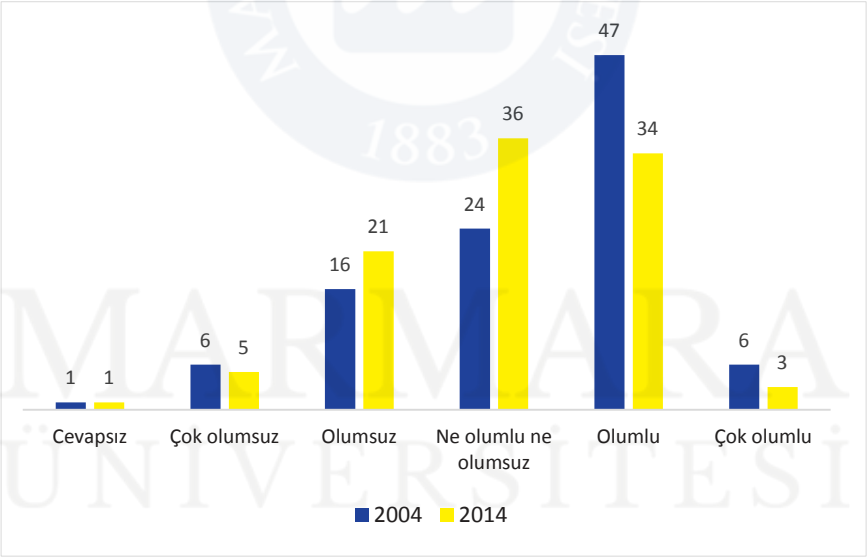
MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kararlar nasıl verilmeli?" sorularına katılımcıların verdikleri yanıtların yorumları izlemektedir.

Avrupa Birliği'nin Genel İmajı

Çalışmaya başlarken daha detaylı bir inceleme için yararlı olacağı düşüncesiyle katılımcıların AB'yi genel olarak nasıl gördüklerini anlamak faydalı olacaktır. Bu nedenle öğrencilerdeki AB'nin genel imajı, Şekil 3.3'te 2004 yılı sonuçlarıyla karşılaştırılmalı olarak verilmiştir. On yıl arayla sorulan soruya verilen yanıtların, istatistiksel olarak farklı dağılım gösterip göstermediğini anlamak için yapılan Kolmogorov-Smirnov testi, anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koymuştur (D=0,16; χ^2=58,90; p<0,01).

2004 yılı ile karşılaştırıldığında AB'nin genel imajının geçen on yıllık süre içerisinde olumsuz yönde etkilendiği anlaşılmaktadır. 2004 yılındaki çalışmada Marmara Üniversitesi öğrencilerinin % 53'ü "olumlu" ve "çok olumlu" olarak algılarken 2014'e gelindiğinde bu oranın % 37'ye gerilediği görülmektedir.

Şekil 3.3. Avrupa Birliği'nin genel imajı (%)

Yıllar arasındaki değişimin özellikle kararsızların oranında artışa dönüştüğü tablodan anlaşılmaktadır. 2004'teki olumlu atmosferin temel nedeni AB'nin Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlatma kararı almış olması ve toplumsal heyecanın doruk noktasına ulaşması ile açıklanabilir. 2014'teki sonuçların olumsuza kayması ise Türkiye-AB ilişkilerinin son yıllarda tamamen durma noktasına gelmiş olması ile paralellik göstermektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Avrupa Birliği Ne İfade Etmektedir

2014'teki araştırmada yer alan "Avrupa Birliği aşağıdaki ifadelerle ne derece örtüşmektedir?" soru grubunda, Avrupa Birliği'ni tanımlayabilecek olumlu ve olumsuz çeşitli ifadeler sıralanarak öğrencilerden bu ifadeleri değerlendirmeleri istenmiştir. Tablo 3.7'de bu soru grubunda yer alan ifadeleri, öğrencilerin ne derece Avrupa Bilirliği ile ilişkilendirdiği görülmektedir.

AB'nin temel politikaları ve müktesebatında önce çıkan alanlara bakıldığında, temel kavramlar olarak nitelendirilebilecek "Kültürel çeşitlilik", "İnsan haklarına saygı", "Demokrasi ve hukukun üstünlüğü", "Ekonomik ve sosyal refah", "Azınlıklara saygı" ve "En üst düzeyde hak ve özgürlükler" gibi ifadelere öğrencilerin ortalamaların üzerinde katıldığı görülmektedir. (Tablo3.7)

Tablo 3.7. AB aşağıdaki ifadelerle ne derece örtüşmektedir - 2014

İfadeler	n	Ortalama	Standart sapma
Kültürel çeşitlilik	1610	3,83	0,92
İnsan haklarına saygı	1616	3,59	0,98
Demokrasi ve hukukun üstünlüğü	1601	3,45	0,92
Ekonomik ve sosyal refah	1599	3,36	0,87
Azınlıklara saygı	1605	3,25	1,03
En üst düzeyde hak ve özgürlükler	1609	3,16	1,01
Hristiyan birliği	1610	3,09	1,37
Barış ve güvenlik alanı	1599	3,02	0,98
Yeni bir sömürü düzeni	1610	2,99	1,28
Egemenlik kaybı ve bağımlılık	1610	2,87	1,14
Yerel kültürlerin kaybı	1608	2,86	1,22
Ulusal kimlik kaybı	1605	2,70	1,19
Irkçılık ve ayrımcılık ortamı	1604	2,57	1,16

1 = hiç, 5 = tamamen

Bu ifadeler arasında öğrencilerin Avrupa Birliği ile en fazla örtüştüğünü düşündükleri kavram kültürel çeşitlilik olarak görülmektedir. Bu soruya verilen yanıt daha detaylı incelendiğinde kültürel çeşitliliğin Avrupa Birliği'ni "çok" ve "tamamen" ifade eden bir kavram olduğunu düşünen katılımcıların oranı % 72,7 olarak bulunmuş, bu kavramın AB'yi "hiç" ifade etmediğini düşünenlerin oranı ise

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

% 2,5'te kalmıştır. Anketin üniversite öğrencileri arasında yapılmış olmasının Avrupa Birliği'nin kültürel çeşitlilik düşüncesiyle örtüştürülmesini arttırdığı düşünülebilir. Zira Erasmus+ Programı ile Avrupa ülkelerinden gelen Erasmus öğrencileriyle olan etkileşim artmıştır. Yine Erasmus+ Programı yoluyla Türkiye'deki üniversitelerden öğrenciler de çeşitli AB ülkelerine gitmekte, yurtdışındaki farklı kültürlerle bir araya gelme imkânı bulmaktadır.

Kopenhag Kriterleri'nin siyasî boyutunu oluşturan demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara saygı gibi kavramların da AB'yi tanımlayan ifadeler arasında katılımcılar tarafından öne çıkarıldığı görülmektedir.

2004'te yapılan çalışmanın sonucu Şekil 3.4'te verilmiştir. 2004'teki çalışmada öğrencilere kendilerine verilen kavramlardan en çok hangisinin AB'yi ifade ettiği sorulmuştur. Daha detaylı bir inceleme yapabilmek için 2014'te farklı soru biçimi kullanılmış, öğrencilerden her bir kavramın AB'yi ne derece ifade ettiğini belirtmeleri istenmiştir.

Şekil 3.4. AB ne ifade etmektedir – 2004 (%)

2004'te belirgin şekilde öne çıkan kavramın % 46 katılım oranıyla "Ekonomik ve sosyal refah" olduğu görülmekte, bunu % 15 ile "Demokrasi ve hukukun üstünlüğü" kavramı takip etmektedir. 2014 çalışmasında ortalaması en yüksek olan "kültürel çeşitlilik" tanımlaması ise 2004 çalışmasında ankete katılanların sadece % 9'u tarafından AB'yi ifade eden kavram olarak seçilmiştir. 2014 yılında AB ile ilgili bilgilerin çok daha yaygın ve erişilebilir olduğu düşünüldüğünde AB'nin salt bir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kavramla açıklanmaktan çok daha farklı boyutlarının algılanmaya başladığı söylenebilir.

Diğer taraftan Avrupa Birliği'ni olumsuz ifade eden kavramlar ortalamanın altında kalırken sadece "Hristiyan Birliği" tanımlamasının belirgin şekilde vurgulandığı görülmektedir. Bu soruya verilen yanıtlara detaylı bakıldığında Avrupa Birliği'ni "çok" ve "tamamen" Hristiyan Birliği olduğunu düşünenler ankete katılanların % 41,5'lik kısmını oluştururken % 18 oranında katılımcı ise AB'nin kesinlikle Hristiyan Birliği olmadığı görüşünü belirtmiştir.

Avrupa Birliği Vatandaşlığı Ne İfade Etmektedir

Katılımcıların "AB vatandaşlığı ne ifade etmektedir?" sorusuna verdikleri yanıtların 2004, 2014 karşılaştırması Şekil 3.5'te yer almaktadır. On yıllık süreçte ifadelere katılım oranlarında anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koymak için yapılan iki oran için z-testleri sonuçları ise Tablo 3.8'den görülebilir.

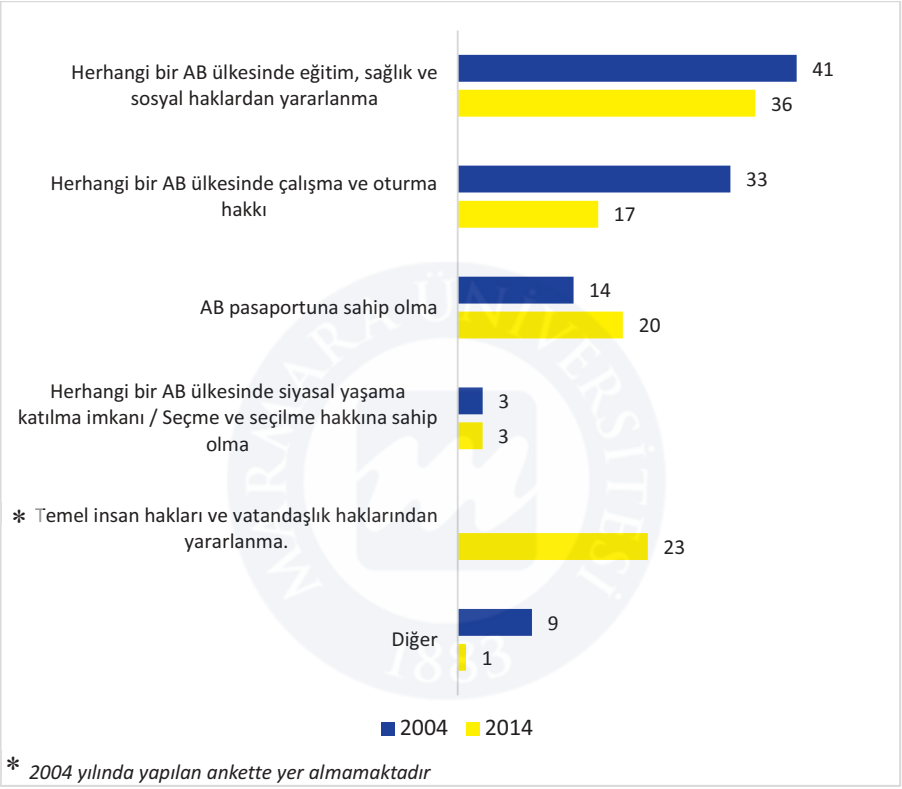
Tablo 3.8'de sadece her iki araştırmada da yer alan ifadelere katılım oranları verilmiştir. "Herhangi bir AB ülkesinde siyasal yaşama katılma imkânı / Seçme ve seçilme hakkına sahip olma" ifadesi hariç bu ifadelere katılım oranları on yıllık süreçte istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermiştir.

Tablo 3.8. AB vatandaşlığı ne ifade etmektedir?

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Herhangi bir AB ülkesinde eğitim, sağlık ve sosyal haklardan yararlanma	0,41	0,36	2,47	0,02*
Herhangi bir AB ülkesinde çalışma ve oturma hakkı	0,33	0,17	9,12	0,00**
AB pasaportuna sahip olma	0,14	0,20	-3,75	0,00**
Herhangi bir AB ülkesinde siyasal yaşama katılma imkânı / Seçme ve seçilme hakkına sahip olma	0,03	0,03	0,00	0,40

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şekil 3.5. AB vatandaşlığı ne ifade etmektedir? (%)

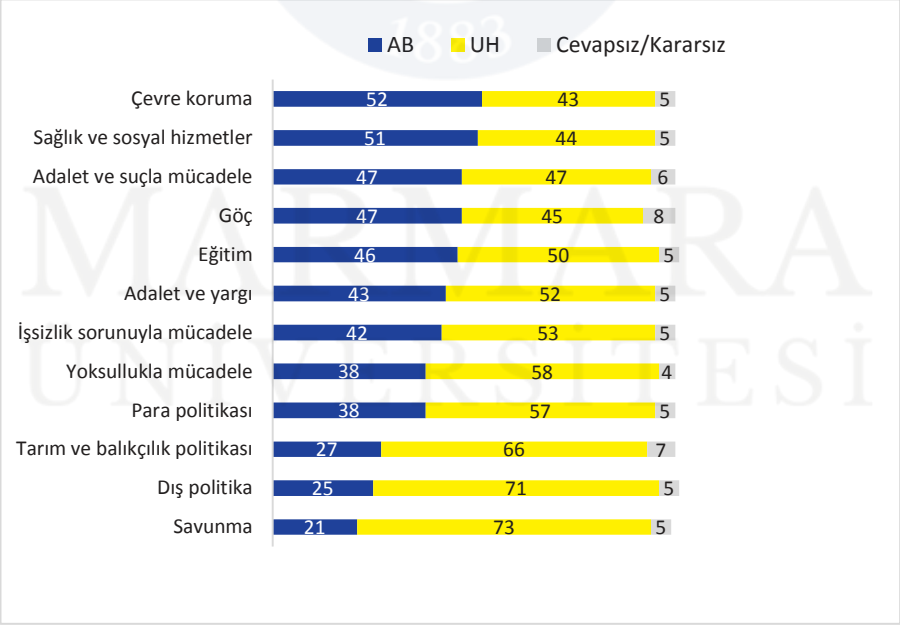
Şekil 3.5'te bulgular değerlendirildiğinde AB vatandaşlığının "eğitim, sağlık ve sosyal haklardan yararlanma" anlamına geldiğini düşünenlerin oranında her ne kadar 2004'e göre (% 41'den % 36'ya) bir düşüş görülse de 2014 kendi içinde değerlendirildiğinde de ilk sırada yer almaktadır. 2004 anketinde yer almayan "temel haklar ve insan haklarından yararlanma" düşüncesini AB vatandaşlığının temeli olarak görenler de % 23 ile 2014 yılında ikinci sırada görülmektedir. Soruya verilen yanıtlar arasında üçüncü sırayı ise "AB pasaportuna sahip olma" düşüncesi almaktadır. 2004 yılında AB vatandaşlığını tanımlamada % 33 ile ikinci sırada yer alan "herhangi bir AB ülkesinde çalışma ve oturma hakkı" görüşü 2014 yılında % 17'ye gerilemiştir.

Bulguların geneline bakıldığında öğrencilerin sosyal haklar, çalışma imkânı veya pasaporta sahip olmak gibi daha çok maddî yönlere önem verdikleri düşünülebilir. Ancak bunu etkileyecek faktörler doğru analiz edilmelidir. Örneğin, AB'nin Türk

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

vatandaşlarına vize uygulaması önemli bir faktör olabilir. Zira Erasmus programına başvurup Avrupa'daki bir üniversiteden kabul alan öğrencilerin vize alamaması veya geç alması sebebiyle programa katılamadıkları sıklıkla görülen bir durumdur. Bu sebeple eğer serbest dolaşımın Ortaklık Anlaşması'nda öngörüldüğü şekliyle tamamlanmış olsaydı, öğrencilerin cevapları çok farklı olabilirdi. Gümrük Birliği'nin özüyle çelişen şekilde rekabeti engelleyen vize uygulamasının iş adamlarını da kapsaması kamuoyunda sıklıkla yankı bulan bir konudur. Bu sebeple öğrencilerin görüşlerinde AB pasaportuna sahip olmak öne çıkmış olabilir.

Bununla birlikte AB vatandaşlığının başka bir AB ülkesinde oturma ve çalışma hakkı ile özdeşleştirilmesinde 2004 yılındaki ankete göre görülen radikal düşüş öğrencilerin temel amacının AB ülkelerine giderek belirli olanaklardan yararlanma olmadığını düşündürmektedir. Bunun altında yatan çeşitli nedenler olabilir. Öncelikle bazı AB ülkelerinin içinde bulunduğu ekonomik sorunlar, 2000'li yıllardan bu yana bazı AB ülkelerinde refah devleti olanaklarıyla ilgili kısıtlamalara gidilmesi, farklı kültür ve inançlara olan ön yargılardaki artış ve 2004 genişlemesi sonrasında yeni üye olan ülkelerden batıya yönelik göçün AB'nin büyük ülkelerinde yol açtığı tartışmalar, öğrencilerin Avrupa'da yaşamaktan ziyade AB'deki standartlarla yaşama beklentilerinin olduğunu düşündürmektedir.

Şekil 3.6. Sizce aşağıdaki politikalar hangi düzeyde belirlenmelidir (%) – 2004
(AB: Avrupa Birliği, UH: Ulusal Hükûmet)

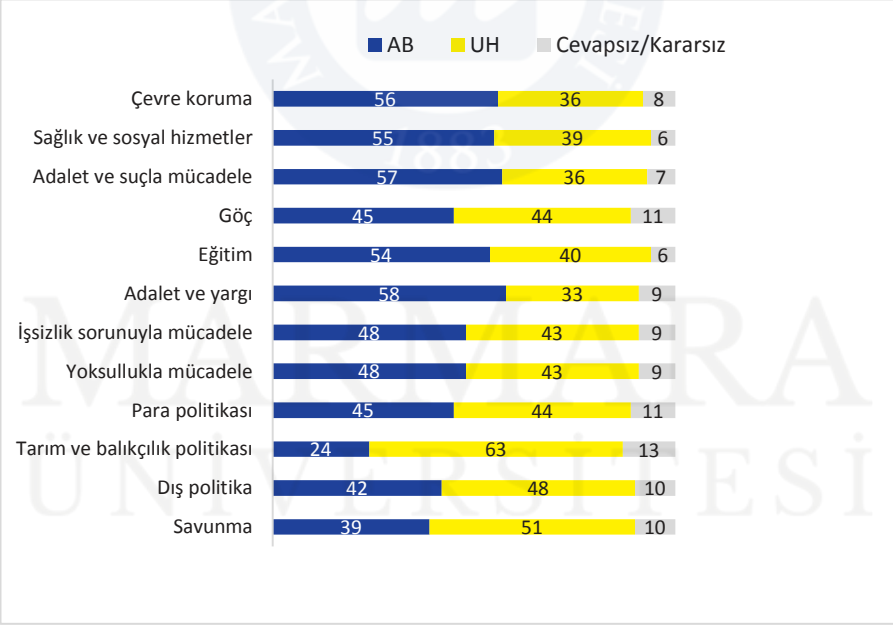
MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Avrupa Birliği'nde Politik Kararlar Nasıl Alınmalı

Avrupa Birliği'nde belli başlı politikalar Avrupa Birliği düzeyinde mi yoksa ulusal hükûmetler düzeyinde mi belirlenmelidir? Üniversite öğrencilerinin bu konudaki görüşleri Şekil 3.6 ve Şekil 3.7'de grafikle gösterilmiştir.

Belli başlı politikaların Avrupa Birliği düzeyinde belirlenmesi gerektiğini savunan öğrencilerin 2004 ve 2014 oranlarının karşılaştırılması Tablo 3.9'da, ulusal hükûmetler düzeyinde belirlenmesi gerektiğini savunan öğrencilerin 2004 ve 2014 oranlarının karşılaştırılması ise Tablo 3.10'da yer almaktadır.

Yapılan iki oran için z-testleri sonuçları "çevre koruma", "sağlık ve sosyal hizmetler", "göç", "tarım ve balıkçılık" politikaları Avrupa düzeyinde belirlenmelidir diyenlerin oranında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığına işaret etmektedir. Buna karşın diğer bütün politikalarda kararlar birlik düzeyinde alınmalıdır diyenlerin oranında 2014 yılında önemli bir artış gerçekleşmiştir.

Şekil 3.7. Sizce aşağıdaki politikalar hangi düzeyde belirlenmelidir (%) – 2014
(AB: Avrupa Birliği, UH: Ulusal Hükûmet)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İlgili politikaların ulusal hükûmet düzeyinde alınmasını savunanların iki oran için z-testleri sonuçları "göç" ve "tarım ve balıkçılık" politikaları ulusal hükûmetler düzeyinde belirlenmelidir diyenlerin oranında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığına işaret etmektedir. Buna karşın diğer bütün politikalarda kararlar ulusal hükûmetler düzeyinde alınmalıdır diyenlerin oranında 2014 yılında önemli bir düşüş gerçekleşmiştir. "Çevre koruma" ve "sağlık ve sosyal hizmetler" konusunda politikalar Avrupa düzeyinde belirlenmelidir diyenlerin oranında fark olmazken hükûmet düzeyinde alınmalıdır diyenlerin oranında düşüş olması "cevap/kararsız" oranındaki artışla açıklanabilir.

Tablo 3.9. Aşağıdaki politikalar Avrupa Birliği düzeyinde belirlenmelidir

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Çevre koruma	0,52	0,56	-1,93	0,06
Sağlık ve sosyal hizmetler	0,51	0,55	-1,92	0,06
Adalet ve suçla mücadele	0,47	0,57	-4,81	0,00**
Göç	0,47	0,45	0,96	0,25
Eğitim	0,46	0,54	-3,84	0,00**
Adalet ve yargı	0,43	0,58	-7,21	0,00**
İşsizlik sorunuyla mücadele	0,42	0,48	-2,89	0,01*
Yoksullukla mücadele	0,38	0,48	-4,83	0,00**
Para politikası	0,38	0,45	-3,39	0,00**
Tarım ve balıkçılık politikası	0,27	0,24	1,66	0,10
Dış politika	0,25	0,42	-8,49	0,00**
Savunma	0,21	0,39	-9,18	0,00**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 3.10. Aşağıdaki politikalar ulusal hükûmetler düzeyinde belirlenmelidir

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Çevre koruma	0,43	0,36	3,46	0,00**
Sağlık ve sosyal hizmetler	0,44	0,39	2,44	0,02*
Adalet ve suçla mücadele	0,47	0,36	5,39	0,00**
Göç	0,45	0,44	0,48	0,36
Eğitim	0,50	0,40	4,83	0,00**
Adalet ve yargı	0,52	0,33	9,30	0,00**
İşsizlik sorunuyla mücadele	0,53	0,43	4,81	0,00**
Yoksullukla mücadele	0,58	0,43	7,20	0,00**
Para politikası	0,57	0,44	6,24	0,00**
Tarım ve balıkçılık politikası	0,66	0,63	1,50	0,13
Dış politika	0,71	0,48	11,11	0,00**
Savunma	0,73	0,51	10,73	0,00**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

2004 yılı ile 2014 yılı arasında katılımcıların verdiği yanıtların anlamlı bir değişim göstermesi müzakere süreci ile birlikte Türkiye'de gerçekleştirilen reform süreçlerinin bir yansıması olarak düşünülebilir. Bununla birlikte reformların uygulanmasında yaşanan eksiklikler, çekinceler ve bazen de isteksizlikler –özellikle adalet ve yargı, çevre koruma, sağlık ve sosyal hizmetler, suçla mücadele ve eğitim gibi konular başta olmak üzere– öğrencilerin belirli alanlarda AB düzeyinde karar alınmasını istediklerini düşündürmektedir. Bu görüşün bir başka nedeni de küreselleşme ile bağlantılı olarak değerlendirilebilir. Günümüzde sınırların ortadan kalktığı bir dünyada sözü edilen alanlarda işbirliği yapmadan ve ortak hareket etmeden başarılı politikalar üretilemeyeceği düşüncesinin üniversite gençliği üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bunun sonucudur ki Birliğe bazı alanlarda yetki devri yapmanın neden olacağı egemenlik hakları ile ilgili tartışmalar öğrenciler arasında pek de kabul görmemektedir. Zira bu verilerden elde edilen sonuçlar, ankette sorulan ve sonuçları ilerleyen bölümlerde (Şekil 3.29) verilen "Egemenlik kaybı ve bağımlılığa neden olacağı için Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemiyorum." sorusuyla da uyumluluk göstermektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3.3. ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE'YE VE DÜNYAYA BAKIŞI

Bu bölümde öğrencilerin Türkiye'ye ve dünyaya bakışlarını gösterebilecek soruların analizine yer verilmiştir. İlk olarak öğrencilerin "Türkiye'nin yakın işbirliği içinde olması gereken ülke/ülke grupları" olarak hangi ülke/ülke gruplarını görmek istediklerine ilişkin bulgular ele alınmıştır. Daha sonra katılımcıların belli başlı uluslararası kurumlara olan güvenleri incelenmiştir. Bu bölümleri Türkiye için şimdi ve gelecekte tehdit oluşturabilecek sorunlar izlemektedir. Ardından öğrencilerin ulusal kurumlara olan güvenlerini ölçen soru grubu ve son olarak da öğrencilerin Türkiye'ye ilişkin genel görüşlerini belirleyecek sorular analiz edilmiştir.

Türkiye'nin Yakın İşbirliği İçinde Olması Gereken Ülke/Ülke Grupları

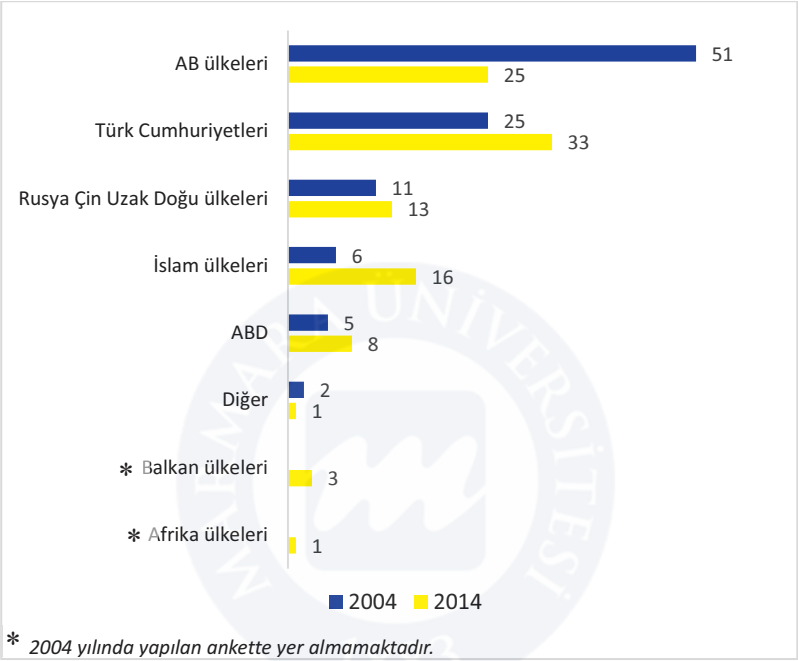
2004 ve 2014 anketlerinde katılımcılara yöneltilen "Türkiye'nin yakın işbirliği içinde olması gereken ülke/ülke grupları nelerdir?" sorusuna verilen yanıtlar Şekil 3.8'de karşılaştırılmıştır. Üniversite öğrencilerinin ülke/ülke gruplarına katılım oranlarının on yıl içinde değişiklik gösterip göstermediğini anlamak için her bir ülke/ülke grubuna iki oran için z-testi uygulanmıştır. Tablo 3.11'den "Rusya, Çin, Uzak Doğu ülkeleri" dışındaki bütün ülke/ülke gruplarına katılımın on yılda istatistiksel olarak anlamlı değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 3.11. Türkiye'nin yakın işbirliği içinde olması gereken ülke/ülke grupları

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
AB ülkeleri	0,51	0,25	13,16	0,00**
Türk Cumhuriyetleri	0,25	0,33	-4,19	0,00**
Rusya Çin Uzak Doğu ülkeleri	0,11	0,13	-1,48	0,13
İslam ülkeleri	0,06	0,16	-7,38	0,00**
ABD	0,05	0,08	-2,82	0,01*

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şekil 3.8. Türkiye'nin yakın işbirliği içinde olması gereken ülke/ülke grupları (%)

2004'te ankete katılanların % 50'den fazlası AB'yi Türkiye'nin yakın işbirliği yapması gereken ülkeler grubu arasında ilk sırada gösterirken bu oranın 2014'te radikal bir düşüşle % 25 oranına gerilediği görülmüştür. Buna karşın Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkeleri ile işbirliği yapılmasını tercih eden katılımcıların oranı sırasıyla % 33 ve % 16 oranlarına yükselmiştir. Keza ABD ile yakın işbirliğini tercih edenlerin oranında az da olsa bir artış görülmüştür. Bu anlamda Türkiye'nin işbirliği içinde olması gereken ülke/ülke grupları arasında tercih oranı tek gerileyen Avrupa Birliği olmuştur. Bunda yakın zamanda AB'nin yaşadığı ekonomik durgunluğun etkisinden söz edilebileceği gibi taraflar arasındaki güvensizliğin[9] artmasının da etkisi düşünülebilir.

[9] Bu güvensizliğin oluşmasında AB'nin büyük ülkelerinin etkisi yadsınamaz. Özellikle Almanya ile Türkiye arasındaki güvensizliğin son yıllardaki gelişimi için bkz. Knaus ve Altfuldisch (2013).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Uluslararası Kurumlara Güven

Üniversite öğrencilerinin uluslararası kurumlara duydukları güvenle ilgili görüşleri Şekil 3.9 ve Şekil 3.10'da grafikle gösterilmiştir. Tablo 3.12'de sunulmuş olan kurumlara güven duyduklarını belirten öğrencilerin 2004, 2014 oranlarının z-testi sonuçları, Tablo 3.13'te ise ilgili kurumlara güven duymadıklarını belirten öğrencilerin 2004, 2014 oranlarının z-testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 3.12. Uluslararası kurumlara güven duyma oranları

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları	0,69	0,51	8,72	0,00**
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	0,65	0,66	-0,51	0,35
Uluslararası Adalet Divanı	0,50	0,35	7,34	0,00**
NATO	0,41	0,22	10,04	0,00**
Avrupa Birliği	0,38	0,21	9,18	0,00**
Birleşmiş Milletler	0,34	0,22	6,56	0,00**
Dünya Ticaret Örgütü	0,29	0,17	7,07	0,00**
IMF ve Dünya Bankası	0,12	0,13	-0,71	0,31

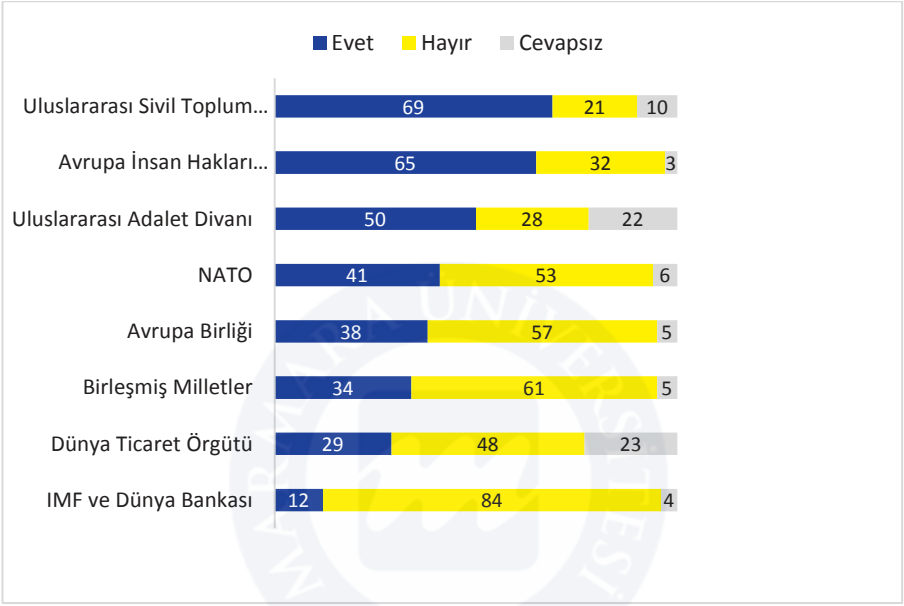
** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Tablo 3.13. Uluslararası kurumlara güven duymama oranları

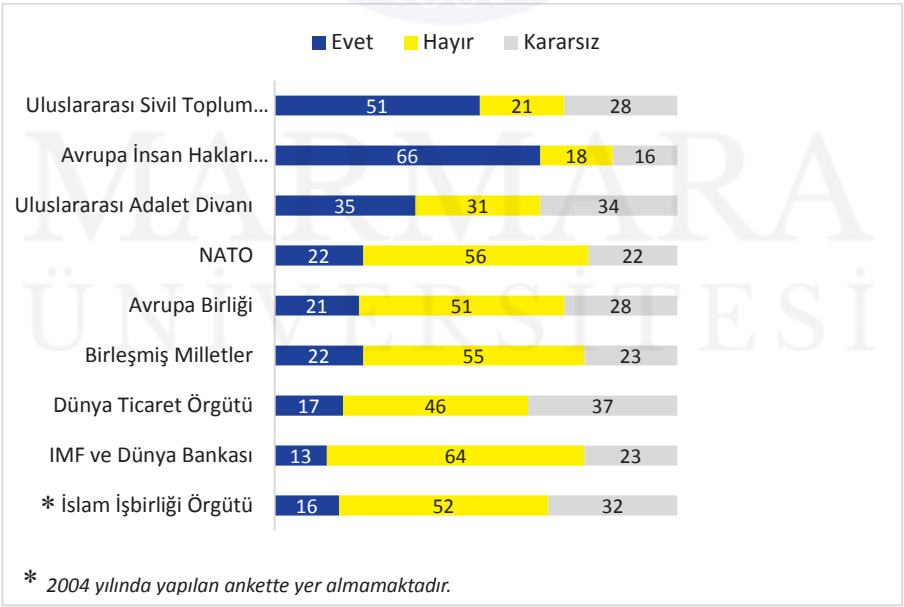
İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları	0,21	0,21	0,00	0,40
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	0,32	0,18	7,98	0,00**
Uluslararası Adalet Divanı	0,28	0,31	-1,57	0,12
NATO	0,53	0,56	-1,45	0,14
Avrupa Birliği	0,57	0,51	2,88	0,01*
Birleşmiş Milletler	0,61	0,55	2,91	0,01*
Dünya Ticaret Örgütü	0,48	0,46	0,96	0,25
IMF ve Dünya Bankası	0,84	0,64	10,57	0,00**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şekil 3.9. Uluslararası kurumlara güven (%) – 2004

* *2004 yılında yapılan ankette yer almamaktadır.*

Şekil 3.10. Uluslararası kurumlara güven (%) – 2014

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2004 ve 2014'te yapılan her iki ankette de öğrencilerin en fazla güven duydukları kurumlar "Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları" ve "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi" olarak göze çarpmaktadır (sırasıyla 2004 yılında % 69 ve % 65, 2014 yılında % 51 ve % 66). Ancak on yılda "Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları" duyulan güvende istatistiksel olarak anlamlı bir düşüş yaşanmıştır. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi"ne duyulan güvende ise anlamlı bir farklılık olmamıştır.

Yapılan çalışmalarda görünen çarpıcı bir bulgu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne duyulan güven haricinde bütün kurumlara duyulan güven oranlarında 2014'te büyük düşüşler yaşanmasıdır. "Avrupa Birliği", "Birleşmiş Milletler" ve "IMF ve Dünya Bankası"na güven duymadıklarını ifade edenlerin oranlarında anlamlı düşüş ise "kararsız" oranındaki çarpıcı artışla açıklanabilir.

Sonuçlar genel olarak incelendiğinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi dışında Batı menşeli uluslararası ve/veya uluslarüstü kurumlara olan güvende radikal bir düşüş olduğu görülmektedir. AB'ye olan güven düşüşündeki önemli unsurun müzakere sürecindeki aksamayla ilgili olduğu düşünülmektedir. Uluslalarası Adalet Divanı'na olan güvende de ciddi bir düşüş gerçekleşmiştir. Bosna Savaşı'yla ilgili yapılan yargılama sonucunda mahkemenin Sırbistan'ı soykırım suçu işlemiş olmakla suçlayamaması ve böylece bir şekilde Sırbistan'ı aklamasının, Uluslararası Adalet Divanı'na olan güvendeki düşüşte etkili olduğu düşünülebilir. 2004 yılındaki ankette yer almayan İslam İşbirliği Teşkilatı'na ise güven düzeyinin düşük kaldığı görülmektedir. Bu durum söz konusu örgütün uluslararası alanda etkisinin fazla olmaması ve diğer örgütelere oranla üyeleri arasındaki dayanışmanın düşük seviyede kalmasıyla açıklanabilir.

Türkiye için Şimdi ve Gelecekte Tehdit Oluşturabilecek Sorunlar

Katılımcılardan "Türkiye'nin şu an içinde bulunduğu veya ilerde ciddi tehdit oluşturabilecek en önemli sorunlar"ı sıralamaları istenmiştir. Şekil 3.14'te öğrencilerin ilk sırada öncelik verdiği sorunlar yer almaktadır. Bu sonuçlar değişen uluslararası ortamda Türkiye'nin güvenlik endişeleri ile Avrupa Birliği süreci arasındaki ilişkiyi görmek açısından anlamlıdır.

Avrupa Birliği perspektifinden bakıldığında geçen on yıllık süre içinde katılımcıların öncelikli tehdit algılamasında önemli bir değişim göze çarpmaktadır. Her bir ifadeye katılanların 2004 ile 2014 oranları z-testi ile analiz edildiğinde Tablo 3.14'te görüleceği üzere "irtica tehdidi" ve "enerji sorunları"nı ciddi tehdit algılayanların oranında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Diğer bütün ifadeleri tehdit kabul edenlerin oranlarında ise on yıllık süreçte anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 3.14. Türkiye'nin şu an içinde bulunduğu veya ilerde ciddi tehdit oluşturabilecek en önemli sorunlar

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Ekonomideki belirsizlikler	0,30	0,08	14,39	0,00**
Sosyal ve ekonomik eşitsizlik	0,22	0,13	5,89	0,00**
Demokrasi ve insan hakları sorunları	0,13	0,23	-6,11	0,00**
Dış politika sorunları	0,09	0,04	5,05	0,00**
Nüfus artışı	0,04	0,02	2,81	0,01*
Ulusal kimliğin zayıflaması	0,04	0,06	-2,20	0,04*
Bölgesel savaşlar	0,04	0,09	-4,70	0,00**
Azınlıklar ve etnik gruplar	0,03	0,05	-2,45	0,02*
İrtica tehdidi	0,03	0,02	1,71	0,09
AB'nin tam üyesi olamamak	0,02	0,01	2,41	0,02*
Enerji sorunları	0,02	0,03	-1,41	0,15

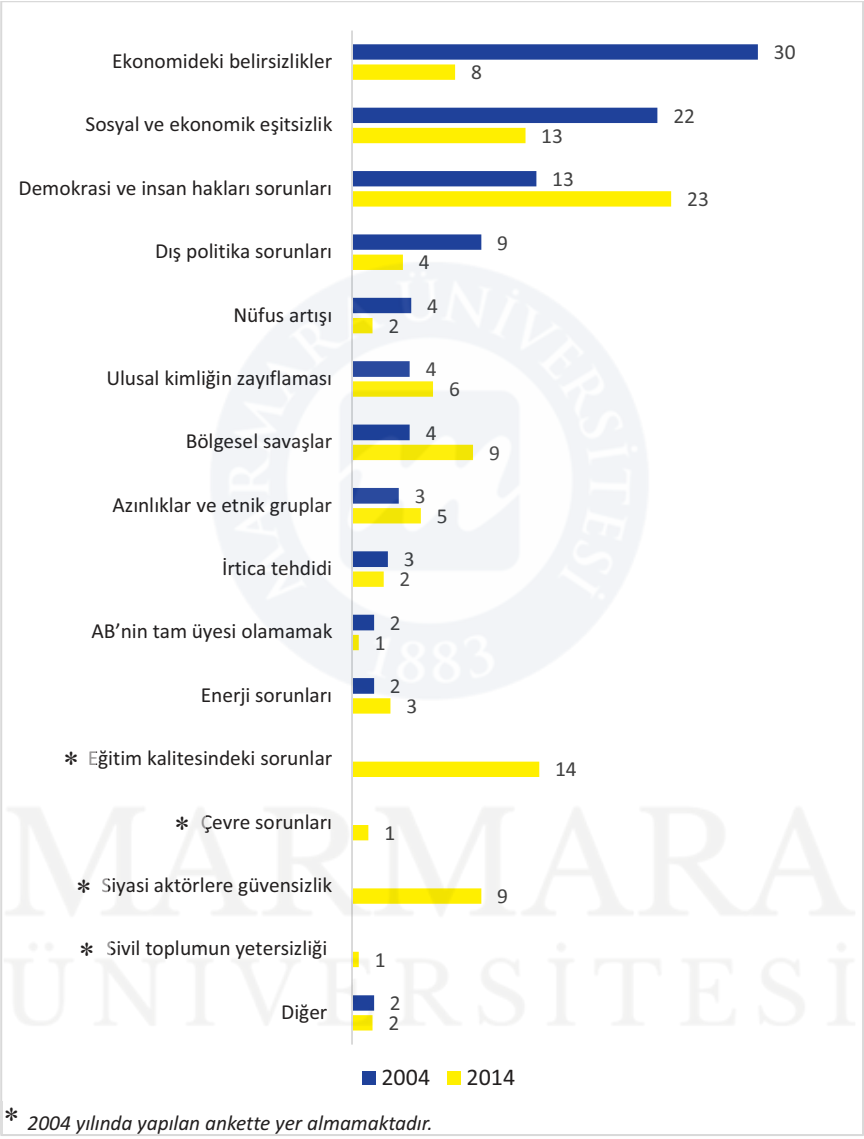
** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

"Demokrasi ve insan hakları sorunları" 2004 yılında katılımcıların % 13'ü tarafından öncelikli sorun olarak görülürken bu oranın 2014'te % 23 ile ilk sırayı aldığı görülmektedir. Daha açık bir ifade ile Türkiye'de AB sürecindeki yavaşlamanın demokrasi ve insan hakları konularına olan olumsuz etkisini üniversite gençliğinin ciddi bir tehdit olarak gördüğü söylenebilir.

2004 yılındaki ankette yer almadığından karşılaştırma olanağı olmayan "eğitim kalitesindeki sorunlar" seçeneği 2014'teki öğrencilerin % 14'ü tarafından en önemli tehdit unsuru olarak değerlendirilmiştir. Erasmus+ değişim programları çerçevesinde farklı ülke öğrencileriyle bir araya gelme ve farklı eğitim sistemlerini mukayese edebilme olanakları, ankete katılan Marmara Üniversitesi öğrencilerinin Türk eğitim sistemini sorgulamalarında önemli bir etken olduğu düşünülebilir.

Buna karşın 2004 yılındaki ankette "ekonomideki belirsizlikler" ve "sosyal ve ekonomik eşitsizlik" % 30 ve % 22 ile ilk iki sırayı alan sorunlar olarak ortaya çıkmışken 2014 yılında her iki sorun da büyük bir düşüş göstererek % 8 ve % 13 oranlarına gerilemiştir. Bu durum, Türkiye'nin en önemli ticarî ortağı olan Avrupa Birliği'nde yaşanan ekonomik durgunluğa rağmen Türk ekonomisinin istikrarlı bir görüntü sergilemesiyle açıklanabilir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

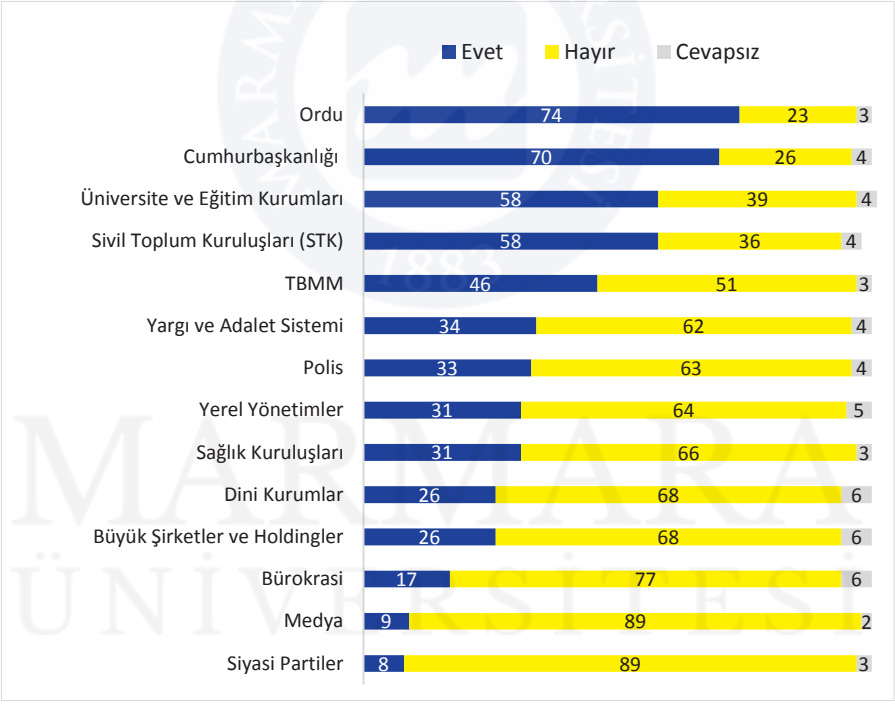
Şekil 3.14. Türkiye'nin şu an içinde bulunduğu veya ilerde ciddi tehdit oluşturabilecek en önemli sorunlar (%)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ulusal Kurumlara Güven

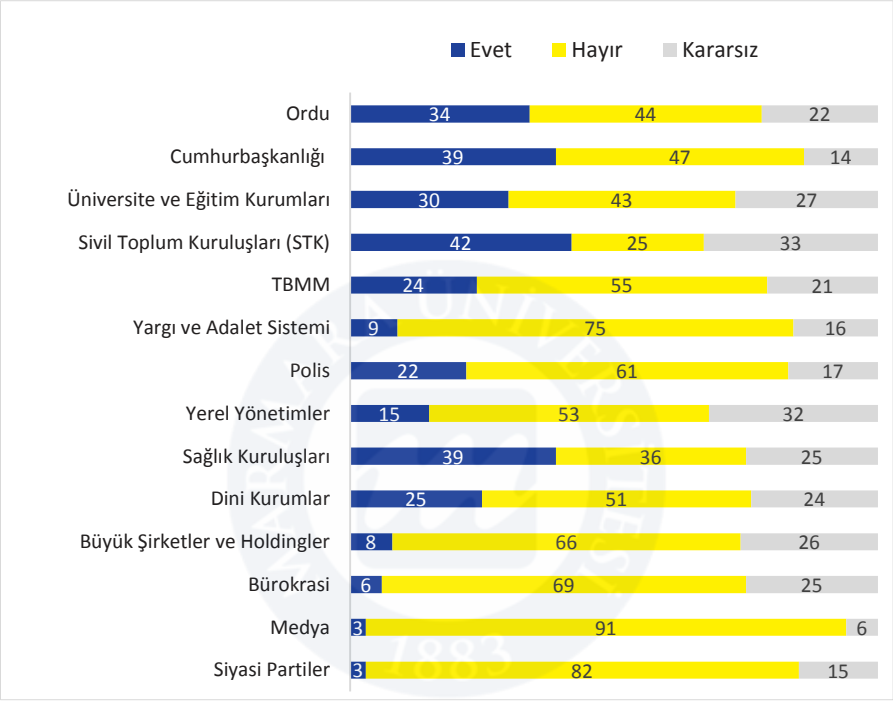
Üniversite öğrencilerinin ulusal kurumlara duydukları güvenle ilgili görüşleri Şekil 3.15 ve Şekil 3.16'da grafikle gösterilmiştir.

Tablo 3.15'te kurumlara güven duyduklarını belirten öğrencilerin 2004, 2014 oranlarının z-testi sonuçları, Tablo 3.16'da ise ilgili kurumlara güven duymadıklarını belirten öğrencilerin 2004, 2014 oranlarının z-testi sonuçları verilmiştir. Anket katılımcılarının ulusal kurumlara ne derece güvenip güvenmedikleri sorulduğunda 2004 yılına göre önde gelen ulusal kurumlara güven konusunda kayda değer sapmalar görülmektedir (Bkz. Tablo 3.15).

Şekil 3.15. Ulusal kurumlara güven (%) – 2004

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şekil 3.16. Ulusal kurumlara güven (%) – 2014

2004 yılındaki ankette, katılımcılar arasında en güvenilir ulusal kurum olarak "Ordu" % 74'lük bir oranla ilk sırayı alırken 2014 yılında ise orduya güven % 34'e düşmüştür. 2004 anketinde % 70 güvenilirlik oranıyla ikinci sırayı alan "Cumhurbaşkanlığı", 2014 yılında ikinci sırayı korumasına rağmen güvenilirlik oranında (% 39) büyük bir düşüş yaşamıştır.

"Üniversiteler ve Eğitim Kurumları"yla 2004 yılındaki ankette % 58'lik güvenilirlik oranı alarak "Sivil Topluk Kuruluşları" ile birlikte üçüncü sırayı paylaşmıştır. Geçen on yıllık süre içinde üniversiteler ve eğitim kurumlarına güvende büyük bir düşüş gerçekleşmiş ve katılımcıların sadece % 30'u bu kurumlara güvendiğini beyan etmiştir. Buna karşın sivil toplum kuruluşları, güven oranındaki (% 42) düşüşe rağmen diğer bütün kurumlar arasında ilk sırayı almıştır. Yine 2004 yılında üst sıralarda güvenilirlik oranına (% 46) sahip olan TBMM, 2014 yılına gelindiğinde katılımcılardan sadece % 24'ünün güvendiği ulusal bir kurum olmuştur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 3.15. Ulusal kurumlara güven duyma oranları

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Ordu	0,74	0,34	19,20	0,00**
Cumhurbaşkanlığı	0,70	0,39	14,87	0,00**
Üniversite ve Eğitim Kurumları	0,58	0,30	13,71	0,00**
Sivil Toplum Kuruluşları (STK)	0,58	0,42	7,68	0,00**
TBMM	0,46	0,24	11,31	0,00**
Yargı ve Adalet Sistemi	0,34	0,09	15,61	0,00**
Polis	0,33	0,22	6,01	0,00**
Yerel Yönetimler	0,31	0,15	9,42	0,00**
Sağlık Kuruluşları	0,31	0,39	-4,00	0,00**
Dinî Kurumlar	0,26	0,25	0,55	0,34
Büyük Şirketler ve Holdingler	0,26	0,08	12,44	0,00**
Bürokrasi	0,17	0,06	8,79	0,00**
Medya	0,09	0,03	6,60	0,00**
Siyasî Partiler	0,08	0,03	5,50	0,00**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Ulusal kurumlara olan güven kaybındaki en çarpıcı tespitlerden biri ise "Yargı ve Adalet Sistemi"ne olan güvenin azalmasıdır. 2004 yılındaki anket katılımcılarının % 34'ü yargıya güvendiklerini beyan ederken 2014 yılına bakıldığında bu oranın % 9'a düştüğü görülmektedir. Yine benzer şekilde "Polis"e olan güven oranı ise on yıllık süre içinde % 33'ten % 22 seviyesine düşmüştür.

2004 yılında anket katılımcılarının % 31'inin güvenine sahip görünen "Yerel Yönetimler" 2014 yılına gelindiğinde katılımcıların sadece % 15'i tarafından güvenilir kurumlar olarak değerlendirilmiştir. Yerel yönetimlere güvenme konusunda ankete katılanların % 32'lik bölümünün kararsız olduğu gözlenmektedir.

Benzer şekilde "bürokrasi"ye olan güven de 2004'te % 17'den, 2014'te % 6 seviyesine gerilemiştir. Buna karşın bürokrasiye olan güven sorusunda "kararsızım" yanıtı verenlerin oranın % 6'dan % 25'e yükselmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 3.16. Ulusal kurumlara güven duymama oranları

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Ordu	0,23	0,44	-10,43	0,00**
Cumhurbaşkanlığı	0,26	0,47	-10,28	0,00**
Üniversite ve Eğitim Kurumları	0,39	0,43	-1,94	0,06
Sivil Toplum Kuruluşları (STK)	0,36	0,25	5,81	0,00**
TBMM	0,51	0,55	-1,92	0,06
Yargı ve Adalet Sistemi	0,62	0,75	-6,80	0,00**
Polis	0,63	0,61	0,99	0,24
Yerel Yönetimler	0,64	0,53	5,33	0,00**
Sağlık Kuruluşları	0,66	0,36	14,42	0,00**
Dinî Kurumlar	0,68	0,51	8,24	0,00**
Büyük Şirketler ve Holdingler	0,68	0,66	1,02	0,24
Bürokrasi	0,77	0,69	4,27	0,00**
Medya	0,89	0,91	-1,60	0,11
Siyasî Partiler	0,89	0,82	4,58	0,00**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

"Dinî Kurumlar"a güvenenlerin sayısında geçen on yıllık süre içinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmamıştır. Bu kurumlara güvenmediğini beyan edenlerin sayısında ise (2004'te % 68 iken, 2014'te % 51) önemli bir düşüş yaşanmıştır. Bu kurumlara güvenme konusunda kararsız olanların arttığı gözlenmektedir.

Büyük şirketler ve holdinglere olan güvenin ise yine aynı dönemde % 26'dan % 8'e gerilediği görülmektedir. Bu gerilemenin de "kararsızım" diyenler yönüne kaydığı tespit edilmiştir.

Medya'ya olan güven, her ne kadar 2004 yılındaki ankette (% 9) düşük olsa da, 2014 yılında katılımcıların sadece % 3'ü medyaya güvendiklerini beyan etmişlerdir. Katılımcıların % 91'i medyaya güvenmemektedir.

Benzer şekilde 2004'te katılımcıların % 8'inin güvendiğini beyan ettiği "Siyasî Partiler"e de 2014 yılında katılımcıların sadece % 3'ünün güvendiği görülmektedir. Her ne kadar siyasî partilere güvenmediğini beyan edenlerin oranı (2004'te % 89'dan 2014'te % 82'ye) düşmüş olsa da aradaki farkın bu soruya "kararsızım" (2004: % 3; 2014: % 15) yanıtı verenlere kaydığı gözlemlenmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ankette değerlendirmeye alınan kurumlar arasında geçen süre zarfında güvenilirliğinde artış gözlenen tek kurumun "Sağlık Kuruluşları" olduğu gözlenmektedir. 2004 yılında katılımcıların % 31'i tarafından güvenilir bulunan sağlık kuruluşları, 2014 yılına gelindiğinde % 39'luk bir güvenilirlik oranına yükselmiştir. Aynı dönemde sağlık kuruluşlarına güvenmediğini beyan edenlerin oranında büyük bir düşüş (2004: % 66; 2014: % 36) olduğu da görülmektedir. Sağlık sektöründeki nispi iyileşmenin (örneğin aile hekimliği gibi hastaların hizmet alımını kolaylaştırıcı uygulamalar) sonucunda katılımcıların bu kurumlara olan güveninde bir artışa neden olduğu düşünülebilir.

Türkiye'deki kurumlara güvenilirlikle ilgili soruya verilen cevaplar değerlendirildiğinde hiçbir kurumun, katılımcıların yarısının dahi güvenini kazanamamış olması ve -daha da olumsuzu- 2014'teki sonuçların on yıllık süre içinde ivme kaybetmesi, toplumsal memnuniyetsizliğin bir ifadesi olarak çok yönlü araştırılması gereken bir konudur.

Türkiye ile İlgili Genel Görüş

Anket katılımcılarının Türkiye ile ilgili genel görüşlerini belirlemek için 9 soru yöneltilmiştir (Bkz. Tablo 3.17). Öğrencilerden gelen yanıtlar doğrultusunda "Ülkemizde farklı etnik köken ve/veya dine sahip insanların bulunmasından rahatsızlık duymuyorum" sorusuna verilen yanıtın en yüksek ortalamaya sahip (ortalama=4,41) olduğu görülmektedir. Bu sonuç, üniversite gençliğinin farklılıklara karşı daha duyarlı ve hoşgörülü olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu durum, Erasmus+ öğrenci değişim programı çerçevesinde farklı ülkelerden ve değişik kültürlerden bir araya gelen öğrencilerin birbirlerini tanımalarının olumlu bir yansıması olarak da düşünülebilir.

"Türkiye'de üniversitelerde yabancı dilde de eğitim verilmesini doğru buluyorum." ifadesi öğrencilerin en çok katıldığı ikinci (ortalama=4,17) görüş olarak öne çıkmaktadır. Bu sonuç, üniversite öğrencilerinin küreselleşme süreciyle gelen dünyaya açılma eğilimini benimsedikleri ve bu açıdan yabancı dile önem verdiklerini göstermektedir. Ayrıca bu sonuç, Erasmus+ öğrenim hareketliliğine katılamama nedenleriyle ilgili verilen cevaplarla da örtüşmektedir (Bkz. Tablo 3.4).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 3.17. Türkiye'ye ilişkin görüşler - 2014

İfadeler	n	Ortalama	Standart sapma
Türkiye, demokratik bir hukuk devletidir.	1641	2,45	1,20
Türkiye, demokrasi ve laikliğe dayanan yapısı nedeniyle diğer Müslüman ülkelere iyi bir model oluşturmaktadır.	1637	2,98	1,22
Ülkemizde farklı etnik köken ve/veya dine sahip insanların bulunmasından rahatsızlık duymuyorum.	1639	4,41	1,03
Türkçe dışında anadillerde yayın yapılmasını doğru buluyorum.	1634	3,34	1,44
Türkçe dışında anadillerde eğitim yapılmasını doğru buluyorum.	1626	3,10	1,46
Türkiye'de üniversitelerde yabancı dilde de eğitim verilmesini doğru buluyorum.	1639	4,17	1,08
Türkiye'de insanlar düşüncelerini serbestçe ifade edebiliyorlar.	1638	2,11	1,20
Türkiye'de eğitim, sağlık ve sosyal olanakları yeterli buluyorum.	1638	2,19	1,08
AB üyeliğinin Türkiye'de ekonomik ve siyasal istikrara katkısı olacağına inanıyorum.	1635	3,02	1,12

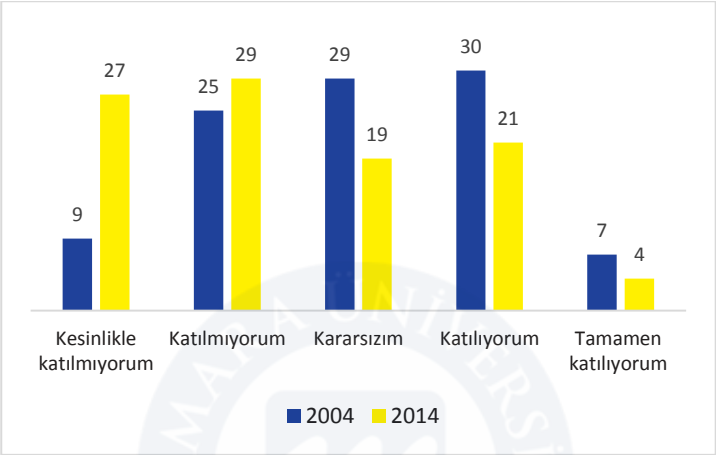
1 = kesinlikle katılmıyorum, 5 = tamamen katılıyorum

Türkiye ile ilgili genel görüşleri belirleyen "Türkiye'de insanlar düşüncelerini serbestçe ifade edebiliyorlar." ve "Türkiye'de eğitim, sağlık ve sosyal olanakları yeterli buluyorum." ifadelerine ise öğrencilerin katılmadıkları görülmektedir (her iki ifadenin ortalaması sırasıyla 2,11 ve 2,19).

Bu tablonun ilgi çeken sonuçlarından biri de "Türkiye, demokratik bir hukuk devletidir" ifadesine öğrencilerin ortalamanın altında (ortalama=2,45) katılmış olmalarıdır. Keza üniversite öğrencilerinin "Türkiye, demokrasi ve laikliğe dayanan yapısı nedeniyle diğer Müslüman ülkelere iyi bir model oluşturmaktadır." ifadesine katılımı da ortalamanın az da olsa (ortalama=2,98) altında kalmıştır.

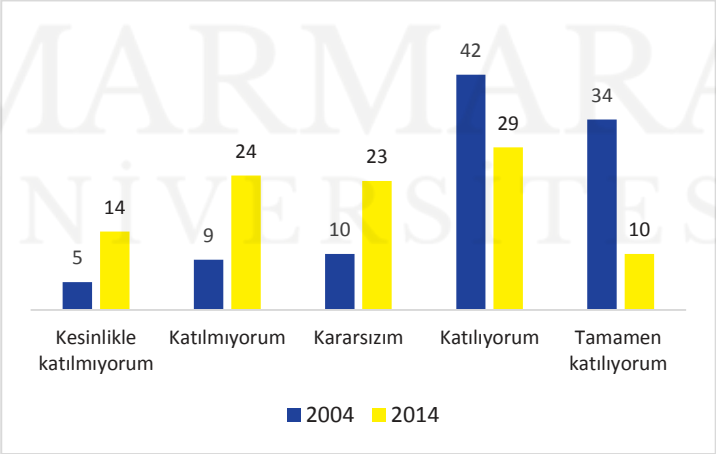
Türkiye ile ilgili genel görüşlerin geçen on yıl zarfında (2004 – 2014) gösterdikleri değişim Şekil 3.17 ile Şekil 3.22 arasında yer almaktadır. Bu soru grubu içinde yer alan ifadelere verilen yanıtların farklılık gösterip göstermediğini anlamak için uygulanan Kolmogorov-Smirnov testleri, bütün ifadelere verilen yanıtların on yıl içinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiğine işaret etmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şekil 3.17. Türkiye, demokratik bir hukuk devletidir. (%)

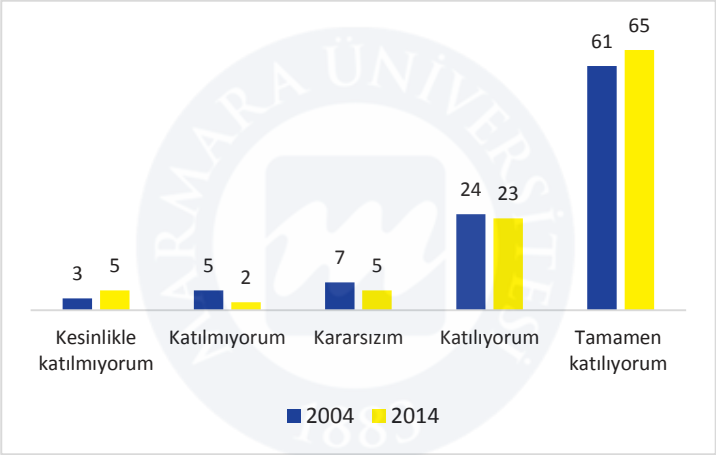
Türkiye'yi nasıl değerlendirdiklerini anlamak için anket katılımcılarına yöneltilen sorulardan "Türkiye, demokratik bir hukuk devletidir." ifadesine, 2004 yılında üniversite gençliğinin % 37'si olumlu ("katılıyorum" ve "tamamen katılıyorum") yanıt verirken bu oranın 2014 yılında % 25'e gerilediği görülmektedir. Soruya verilen yanıtlar arasındaki olumsuz ("katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum") görüşlerin ise 2004 yılında % 34'den 2014 yılında % 56 seviyesine yükseldiği görülmektedir (Bkz. Şekil 3.17; D=0,22; χ^2=111,37; p<0,01).

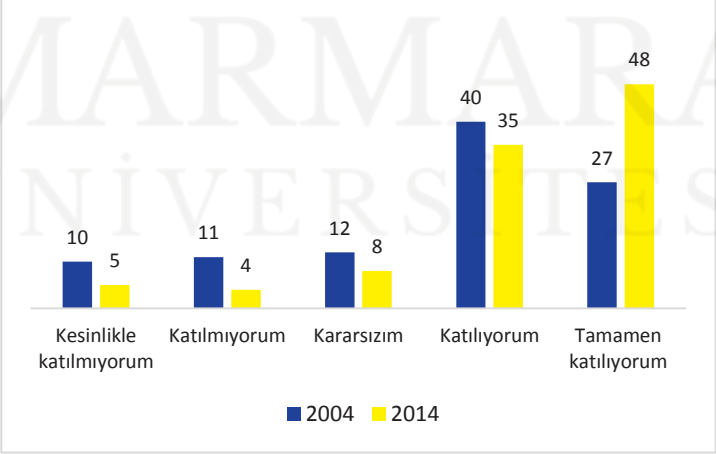
Şekil 3.18. Türkiye, demokrasi ve laikliğe dayanan yapısı nedeniyle diğer Müslüman ülkelere iyi bir model oluşturmaktadır. (%)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Türkiye, demokrasi ve laikliğe dayanan yapısı nedeniyle diğer Müslüman ülkelere iyi bir model oluşturmaktadır." ifadesini olumlu ("katılıyorum" ve "tamamen katılıyorum") yanıtlayan katılımcıların oranı 2004'te % 76 iken bu oranın 2014'te % 39'a gerilediği görülmektedir. Buna karşın olumsuz ("katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum") yanıt veren öğrencilerin oranı 2004'te % 14'ten 2014'te % 38'e yükselmiştir (Bkz. Şekil 3.18; D=0,37; χ^2=314,99; p<0,01).

Şekil 3.19. Ülkemizde farklı etnik köken ve/veya dine sahip insanların bulunmasından rahatsızlık duymuyorum. (%)

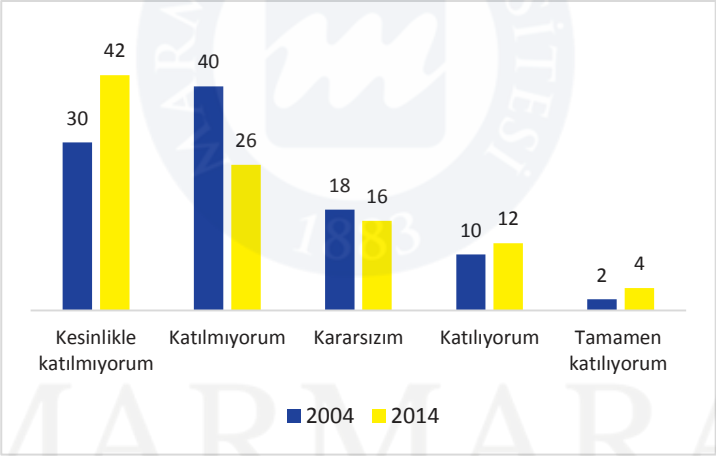

Şekil 3.20. Türkiye'de üniversitelerde yabancı dilde de eğitim verilmesini doğru buluyorum. (%)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Ülkemizde farklı etnik köken ve/veya dine sahip insanların bulunmasından rahatsızlık duymuyorum." ifadesine olumlu katılım ("katılıyorum" ve "tamamen katılıyorum") 2004 yılında % 85 gibi yüksek bir oranda gerçekleşmiş olup küçük oransal değişikliklerle birlikte aynı düzey 2014 yılında da korunmuştur (Bkz. Şekil 3.19; D=0,04; χ^2=3,68; p<0,01).

"Türkiye'de üniversitelerde yabancı dilde de eğitim verilmesini doğru buluyorum." ifadesine olumlu katılım ("katılıyorum" ve "tamamen katılıyorum") 2004 yılında % 67 oranında gerçekleşmişken bu oran 2014 yılına gelindiğinde önemli ölçüde artarak % 83'e ulaşmıştır. Bu görüşe "tamamen katılıyorum" yanıtını verenlerin sayısındaki dikkat çekici artış, öğrencilerinin yabancı dile verdikleri önem derecesini göstermektedir (Bkz. Şekil 3.20; D=0,21; χ^2=101,47; p<0,01).

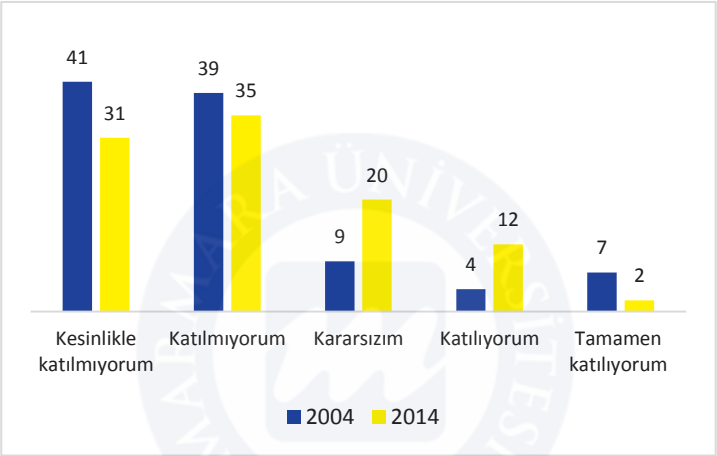

Şekil 3.21. Türkiye'de insanlar düşüncelerini serbestçe ifade edebiliyorlar. (%)

Geçen on yıl zarfında "Türkiye'de insanlar düşüncelerini serbestçe ifade edebiliyorlar" görüşüne olumsuz yaklaşım ("katılmıyorum" ve "tamamen katılmıyorum") toplamında büyük bir farklılık göstermezken "kesinlikle katılmıyorum" yönündeki önemli artış (2004'te % 30, 2014'te % 42) dikkat çekicidir (Bkz. Şekil 3.21; D=0,12; χ^2=33,13; p<0,01). Kopenhag siyasî kriterleri çerçevesinde Türkiye'de birçok reform paketinin yasalaşmasına rağmen öğrenci görüşlerindeki

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

keskinleşme, yapılan reformların uygulanmasındaki eksikliklere yönelik eleştirileri hatırlatmaktadır. [10]

Şekil 3.22. Türkiye'de eğitim, sağlık ve sosyal olanakları yeterli buluyorum. (%)

"Türkiye'de eğitim, sağlık ve sosyal olanakları yeterli buluyorum." ifadesine olumsuz ("katılmıyorum" ve "tamamen katılmıyorum") yanıt verenlerin oranında kısmî bir azalma (2004'de % 80 iken 2014'de % 66) görülmesine karşın "kararsızım" diyenlerin oranında (2004'de % 9'dan 2014'de % 20'ye) ciddi bir artış görülmektedir (Bkz. Şekil 3.22; D=0,14; χ^2=45,10; p<0,01).

3.4. ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE BAKIŞI

Bulguların son bölümünde öğrencilerin Türkiye-AB ilişkilerine bakışı incelenmiştir. İlk olarak Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ilişkin genel görüşleri içeren soru grubu ele alınmıştır. Ardından Türkiye'nin AB üyeliğinin önündeki engellerle ilgili bulgular sunulmuştur. Bunu Türkiye Avrupa Birliği'ne ne katacaktır ve Gümrük Birliği'nin etkileri takip edecektir. Müzakere sürecine ilişkin sorular ve "Türkiye'nin AB'ye giriş sürecinde en çok hangi AB ülkesinden destek aldığını düşünüyorsunuz?"

[10] 2014 yılı ilerleme raporunda da özellikle temel haklarla ilgili uygulamaya yönelik eleştirilere rastlanmaktadır. Komisyonun eleştirileri için bkz: Avrupa Komisyonu, Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu (2014).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sorusuna öğrencilerin verdiği yanıtlarla devam edilmiş olan bu bölüm, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile uyum süreciyle ilgili görüşlerle tamamlanacaktır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği

Anket katılımcılarının Türkiye'nin AB üyeliğine ilişkin görüşlerini belirlemek için 9 soru yöneltilmiştir. Öğrencilerden gelen yanıtlara bakıldığında ilgi çekici bir nokta katılımcılar arasındaki karamsarlığın yaygınlığıdır (Bkz. Tablo 3.18).

Tablo 3.18. Türkiye'nin AB üyeliğine ilişkin görüşler - 2014

İfadeler	n	Ortalama	Standart sapma
AB'ye tam üyelik Türkiye'nin ulusal çıkarına uygundur.	1627	3,12	1,08
AB'ye tam üye olduğumuzda gelecek ile ilgili endişelerim ortadan kalkacaktır.	1630	2,47	0,99
Serbest dolaşım hakkı ve yeni iş imkânları sağlayacağı için Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyorum.	1625	3,57	1,09
AB üyeliği sayesinde temel hak ve özgürlükler daha fazla genişleyecektir.	1620	3,30	1,10
AB üyeliği, Türk kimliğinin kaybolmasına ve ülke bütünlüğünün tehlikeye girmesine neden olacaktır.	1620	2,57	1,17
Türk lirasının yerine Euro'nun kabul edilmesine karşıyım.	1627	3,58	1,32
Egemenlik kaybı ve bağımlılığa neden olacağı için Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemiyorum.	1625	2,76	1,24
Kıbrıs konusundaki çözüm Türkiye'nin AB üyeliğini kolaylaştıracaktır.	1613	2,91	1,01
Türkiye'nin tüm şartları yerine getirdiğinde bile AB üyeliğine alınmayacağını düşünüyorum.	1626	3,68	1,10

1 = kesinlikle katılmıyorum, 5 = tamamen katılıyorum

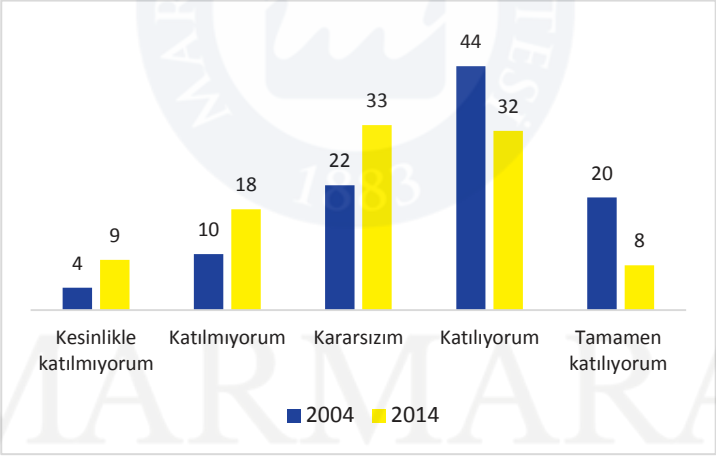
Özellikle "Türkiye'nin tüm şartları yerine getirdiğinde bile AB üyeliğine alınmayacağını düşünenler" 3,68 ortalama ile ilk sırayı almaktadır. Müzakere sürecinin özellikle AB tarafından sekteye uğratılması (bazı fasılların bloke edilmesi) ve bazı üye ülkelerde Türkiye'nin üyeliğinin halen tartışılıyor olmasının katılımcıların düşüncelerinde etkili olduğu söylenebilir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Zira AB'nin başat iki ülkesi Fransa ve Almanya liderlerinin savunduğu Türkiye'ye imtiyazlı ortaklık öneren söylemlerin[11] etkisi olduğu kadar kamuoyunun da Türkiye'nin üyeliğinin yarar ve zararları üzerinde açıkça tartıştığı[12] görülmektedir.

Bununla birlikte bazı olumlu ifadelerin de üst seviyede yer aldığı görülmektedir. Özellikle "Serbest dolaşım hakkı ve yeni iş imkânları sağlayacağı için Türkiye'nin AB üyeliğini desteklediğini" beyan edenlerin 3,57 ortalama ile öne çıktığı görülmektedir. Bu durum, üniversite gençliğinin AB üyeliğiyle birlikte daha iyi bir istihdam ve daha iyi yaşam koşulları beklentisinin bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Öğrencilerin Türkiye'nin AB'ye üyeliğine ilişkin görüşlerinde on yıllık süreçte anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek için yine bir dizi Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları dağılımların istatistiksel olarak farklılık gösterdiği yönündedir.

Şekil 3.23. AB'ye tam üyelik Türkiye'nin ulusal çıkarına uygundur. (%)

Avrupa Birliği üyeliğinin Türkiye'nin ulusal çıkarlarına uygunluğu ile ilgili sorulan soruya verilen olumlu yönde cevaplarda geçen on yıllık süre zarfında kayda değer bir azalma olduğu gözlemlenmektedir. Bu görüşe "tamamen katılıyorum" cevabı verenlerin oranı 2004'te % 20 iken oran 2014'te % 8'e; "katılıyorum" cevabı

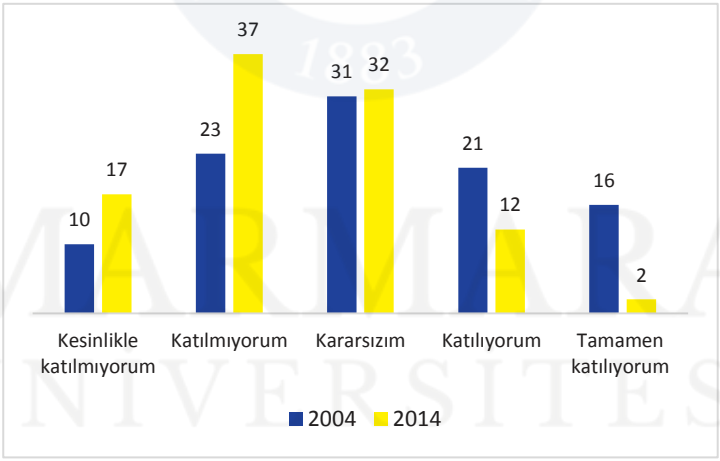
[11] Fransa'nın eski Devlet Başkanı Sarkozy'nin Türkiye ile AB arasında "imtiyazlı ortaklık" söylemleri için bkz.: France says blunt 'non' to Turkey, (2011); Almanya Şansöylesi Merkel'in "ucu açık müzakereler" söylemi için bkz: The World from Berlin… (2010).

[12] Sosyal medya üzerindeki platformlarda yapılan tartışmalar için bkz: Arguments for and against Turkey's EU membership, Debating Europe, 2014.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

verenlerin oranı ise aynı zaman diliminde % 44'ten % 32'ye gerilemiştir. Buna karşın AB üyeliğinin Türkiye'nin ulusal çıkarları ile uygun olduğuna "katılmıyorum" veya "tamamen katılmıyorum" cevabı verenlerin toplamı 2004 yılında %14 seviyesindeyken 2014 yılında % 27 seviyesine yükselmiştir. Dikkat çeken önemli bir başka nokta ise "kararsızım" diyen katılımcıların oranının yine aynı zaman zarfında % 22'den % 33'e çıkmasıdır (Bkz. Şekil 3.23; D=0,24; χ^2=129,24; p<0,01).

İlk anketin yapıldığı 2004 yılında AB, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararını almıştı. Buna rağmen Türkiye, AB üyeliğine aday ülkeler arasında Müzakere Süreci'nde dahi üyeliği tartışılan tek aday ülke olmuştur. Ayrıca Türkiye ile birlikte eş zamanlı olarak tam üyelik müzakereleri başlatılan Hırvatistan'ın 2013 yılında üyeliğe geçmesine ve Batı Balkanlar'daki diğer bazı ülkelerle de üyelik sürecinin başlatılmasına rağmen Türkiye ile müzakerelerin bazı sorunlu alanlar nedeniyle belirsiz kalması, ankete katılanlar öğrencilerin görüşlerini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir. Oysa 2004 anketinde üniversite öğrencilerinin % 68'i, AB üyeliğini Türkiye için olumlu bir gelişme olarak görmüş ve bu bağlamda desteklemiştir.

Şekil 3.24. AB'ye tam üye olduğumuzda gelecek ile ilgili endişelerim ortadan kalkacaktır. (%)

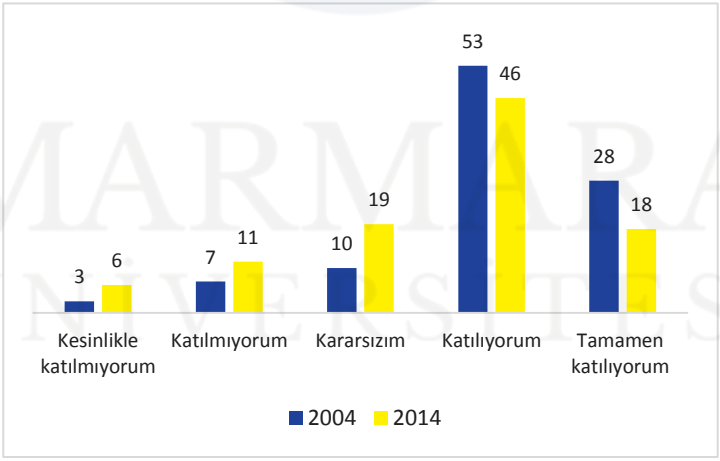
Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğinin ardından gelecekle ilgili endişelerinin azalıp azalmayacağı yönündeki soruya verilen yanıtlarda 2004 yılı ile 2014 arasında belirgin bir fark olduğu görülmektedir. AB üyeliğinin gelecekle ilgili endişelerini

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ortadan kaldıracağı düşüncesine "tamamen katılanların" oranı 2004 yılında % 16 iken bu rakam 2014 yılında % 2 seviyesine düşmüştür. Yine bu görüşe "katılıyorum" diyenlerin oranı % 21'den % 12'ye düşmüştür. Aynı dönemde bu görüşe katılmayanların oranı ise % 23'ten % 37'ye yükselmiştir. AB üyeliğinin gelecek endişelerini ortadan kaldırdığı görüşüne "kesinlikle katılmayanlar" ise % 10'dan % 17 düzeyine yükselmiştir. Kararsız oranında neredeyse hiçbir değişimin olmaması (2004'te % 31, 2014'te % 32) olumluların tamamen olumsuza kaydığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir (Bkz. Şekil 3.24; D=0,22; χ^2=114,42; p<0,01).

Üniversite gençliği arasında Türkiye'nin AB Üyeliği'nin gelecek ile ilgili endişelerini ortadan kaldırmadığı yönündeki görüşün temel nedenlerinden biri müzakere sürecine rağmen Türkiye'nin AB üyeliği perspektifinin halen tartışılır olmasıdır.

Ayrıca geçen on yıllık süre içinde Avrupa Birliği'nde yaşanan ekonomik durgunluk sebebiyle gençlerin -başta istihdam olmak üzere- gelecekleriyle ilgili AB üyeliğinden beklentilerinin 2004'e göre önemli ölçüde azaldığı söylenebilir. Bu bağlamda ekonomik durgunluğun özellikle Türkiye ile benzerlik gösteren Yunanistan, Portekiz ve İspanya'daki olumsuz yansımalarının ankete katılan üniversite öğrencilerinin görüşlerini etkilediği düşünülebilir.

Şekil 3.25. Serbest dolaşım hakkı ve yeni iş imkânları sağlayacağı için Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyorum. (%)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

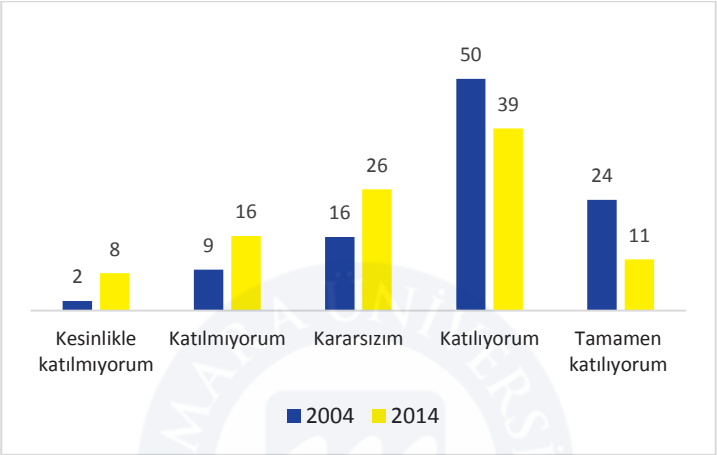
Tablo 3.18'in sonuçlarını yorumlarken belirtildiği üzere üniversite öğrencilerinin "Serbest dolaşım hakkı ve yeni iş imkânları sağlayacağı için Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyorum" görüşüne katılımı üst düzeyde gerçekleşmiştir. Bu görüşe "tamamen katılanların" oranı % 18, "katılanların" oranı ise % 46 düzeyindedir. Ancak bu oranların on yıl önceki değerlerle karşılaştırıldığında (2004 yılında sırasıyla % 28 ve % 53) belirgin şekilde düştüğü görülmektedir. Bu görüşe olumlu katılımdaki azalmanın başta "kararsızım" olmak üzere diğer seçeneklere yöneldiği anlaşılmaktadır (Bkz. Şekil 3.25; D=0,17; χ^2=68,07; p<0,01).

Müzakere sürecinde Türkiye'nin AB'ye üye olması hâlinde serbest dolaşım hakkının uygulanıp uygulanmamasının yoğun biçimde tartışılması, üniversite gençliğinin AB üyeliği ile birlikte yeni iş imkânları yönündeki beklentilerini olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte geçen on yıllık süre zarfında, AB ülkelerindeki işsizlik oranlarının artış göstermesi (Sedghi ve Burn-Murdoch, 2013) öğrencilerin AB'deki istihdam olanaklarıyla ilgili beklentilerini negatif yönde etkilemiştir.

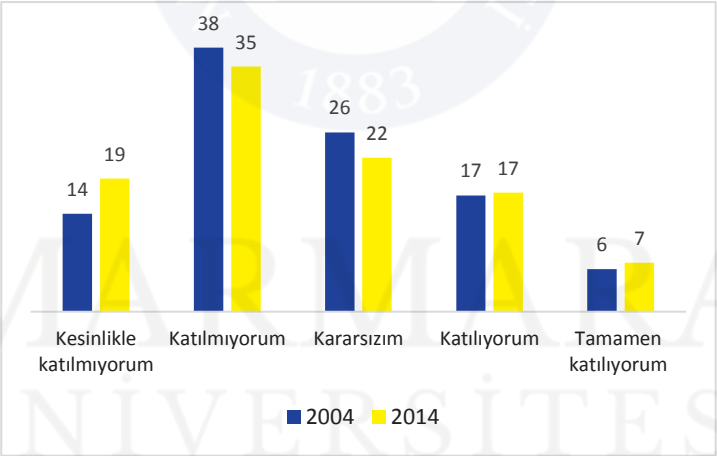
Katılımcılara yöneltilen "AB üyeliğinin temel hak ve özgürlükler daha fazla genişleyecektir." görüşüne 2014 yılında üniversite gençliğinin olumlu katılımı % 50 düzeyinde iken "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" diyenlerin oranı ise % 27'de kalmıştır. Ancak bu oranlar 2004 yılındaki verilerle karşılaştırıldığında katılımcıların olumlu görüşünde ciddi bir azalma görülecektir. Bu durum, "kararsızım" yanıtı verenlerin oranı dikkate alındığında (2004'de % 16, 20014'de % 26) daha çarpıcı bir şekil almaktadır (Bkz. Şekil 3.26; D=0,23; χ^2=124,91; p<0,01).

1999'da Türkiye'nin "aday ülke" ilan edilmesinin ardından başlatılan ve müzakere sürecine geçilmesi için AB tarafından şart koşulan Kopenhag Kriterleri çerçevesinde yoğun reform süreci yaşanmıştı. Bu süreçte temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi konusunda Türkiye'nin sağladığı başarı 2004 İlerleme Raporu'na yansımış ve Avrupa Birliği Türkiye ile müzakerelerin başlatılması kararını almıştır (Commission of the European Communities, 2004). O dönemde temel hak ve özgürlüklerle ilgili yaşanan bu olumlu gelişmelerin, anket katılımcıları arasında "AB üyeliği sayesinde temel hak ve özgürlüklerin daha fazla genişleyeceği" yönündeki kanaatlerinin etkilediği gözlemlenmiştir. Ancak müzakere sürecinde gerek Avrupa Birliği'nin çeşitli gerekçelerle sürecin ilerleyişini yavaşlatması gerekse bu durumun Türkiye tarafında reformlar konusunda neden olduğu isteksizlik, üniversite gençliğinin temel hak ve özgürlüklerin AB sürecinde genişleyeceğine olan umudunu azaltmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şekil 3.26. AB üyeliği sayesinde temel hak ve özgürlükler daha fazla genişleyecektir. (%)

Şekil 3.27. AB üyeliği, Türk kimliğinin kaybolmasına ve ülke bütünlüğünün tehlikeye girmesine neden olacaktır. (%)

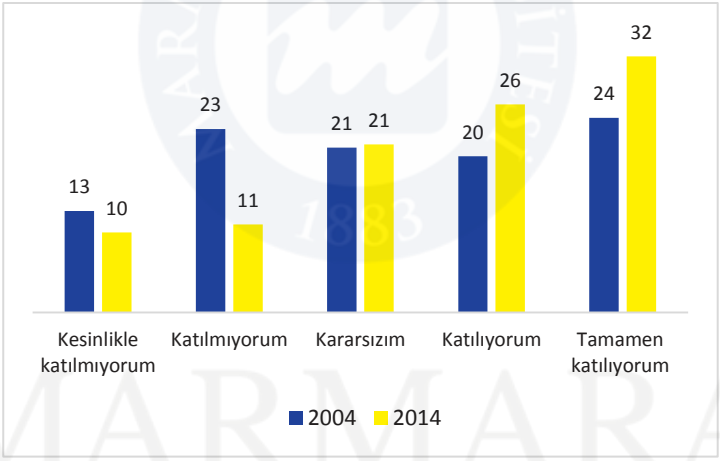
"AB üyeliği, Türk kimliğinin kaybolmasına ve ülke bütünlüğünün tehlikeye girmesine neden olacaktır." ifadesine 2014 yılında "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" diyen üniversite öğrencilerinin oranı % 54 iken "katılıyorum" ve "tamamen katılıyorum" diyen katılımcıların oranı % 24'te kalmıştır.

Bu veriler on yıl öncesi ile mukayese edildiğinde "katılıyorum" ve "tamamen katılıyorum" diyenlerin oranı benzerlik göstermektedir. Olumsuz yaklaşanların oranı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ise "kesinlikle katılmıyorum" diyenlerde % 5'lik bir artış göstermesine karşın "katılmıyorum" diyenlerde % 3'lük bir düşüş görülmektedir. Ancak her iki ankette de bu görüşe olumlu bakmayanların toplamı, olumlu bakanlardan fazla olmuştur (Bkz. Şekil 3.27; D=0,05; χ^2=5,75; p<0,01).

Kuruluşundan günümüze kadar Avrupa Birliği ülkelerinde üyelik sonrasında herhangi bir kimlik kaybı ve bölünme problemi yaşanmaması, böyle bir korkunun gençlik tarafından benimsenmediğini düşündürmektedir. Tam tersi, araştırmanın diğer sorularına verdikleri yanıtlarda da görüldüğü üzere gençlik farklı kültürlerle bir arada yaşamayı kendi kültürünü de geliştirme yönünde bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Diğer bir ifade ile üniversite gençliği, farklı kültürlerle bir arada olmanın kimlik kaybına yol açacağı görüşüne fazla bir itibar etmemektedir.

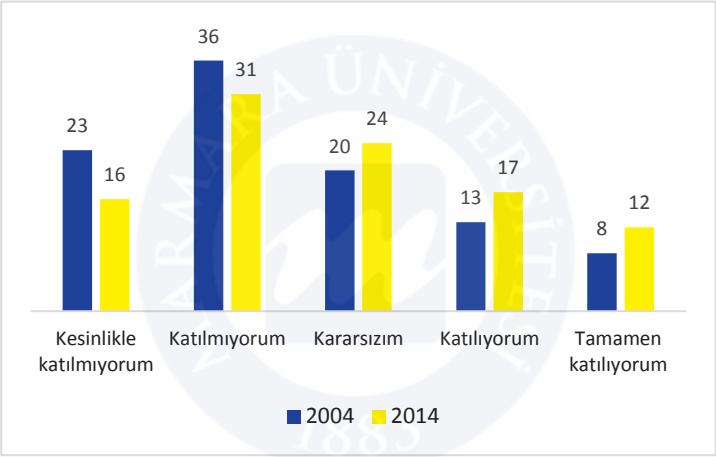
Şekil 3.28. Türk lirasının yerine Euro'nun kabul edilmesine karşıyım. (%)

"Türk lirasının yerine Euro'nun kabul edilmesine karşıyım" ifadesine gelindiğinde "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" diyen öğrencilerin oranında % 36'dan % 21'e bir gerileme görülmektedir. Euro'nun kabul edilmesine karşı olanların oranı ise 2004'te % 44 iken bu oranın 2014'e gelindiğinde % 58'e yükseldiği görülmektedir (Bkz. Şekil 3.28; D=0,15; χ^2=49,05; p<0,01).

Anketin ilk yapıldığı 2004 yılı, Euro'nun 2002'de dolaşıma geçmesinin ardından AB ülkelerinde ortak paranın olumlu ve olumsuz yönlerinin yoğun biçimde tartışıldığı bir döneme denk gelmektedir. Bu sebeple Şekil 3.28'de 2004 yılıyla ilgili oranların birbirlerine yakın düzeyde dağılması, Euro ile ilgili Avrupa'da yaşanan tartışmaların Türkiye'deki yansıması olarak değerlendirilebilir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2014 yılında, anketin yapıldığı dönemde Euro krizinin etkilerinin Avrupa'da tartışılıyor olmasından dolayı katılımcıların Euro'ya karşı daha çekimser bir tavır sergiledikleri düşünülebilir. Nitekim on yıl arayla "kararsız" oranının da aynı düzeyde kalması (% 21) katılımcıların Euro karşısındaki çekincelerinin bir ifadesi olarak görülebilir.

Şekil 3.29. Egemenlik kaybı ve bağımlılığa neden olacağı için Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemiyorum. (%)

"Egemenlik kaybı ve bağımlılığa neden olacağı için Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemiyorum" ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde; katılımcılar içinde "kesinlikle katılmıyorum" ve " katılmıyorum" diyenlerin oranı 2004 yılında % 59 iken 2014'te bu oranın % 47'e gerilediği görülmektedir. Buna karşın "katılıyorum" ve "tamamen katılıyorum" diyenlerin oranı % 21'den % 29'a yükselmiştir. Bu görüşe "kararsızım" cevabı verenlerin oranı da geçen on yıl zarfında % 20'den % 24'e yükselmiştir (Bkz Şekil 3.29; D=0,12; χ^2=32,04; p<0,01).

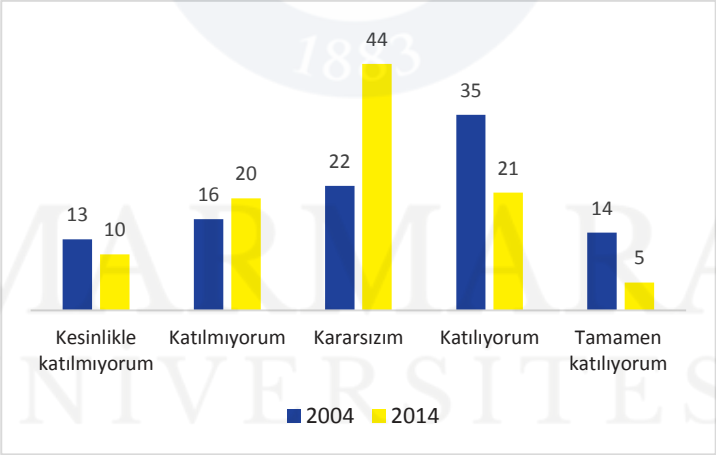
İlk anketin yapıldığı, Avrupa Birliği'nin Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlatma kararı aldığı yıl olan 2004'teki iyimser ortamın etkisiyle AB üyeliğinin Türkiye kamuoyunda olumlu yönleriyle değerlendirildiği düşünülebilir. Bu sebeple katılımcıların yarısından fazlasında, Türkiye'nin AB'ye üye olmasının egemenlik kaybı veya bağımlılığa neden olacağı kaygısı oluşmamıştır.

2014 yılında ise hem müzakere sürecinin sekteye uğraması hem de bu süreçte Türkiye'de azınlık sorunun giderek daha yüksek sesle tartışılıyor olması sebebiyle ankete katılan öğrencilerin belirli bir kesiminde "egemenlik kaybı ve bağımlılık"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

konusunda hassasiyetin oluştuğu düşünülebilir. Bu durum, aynı zamanda öğrencilerin bir kesiminin AB karar alma süreçlerine çok vâkıf olmadığını düşündürmektedir. Avrupa Birliği'nde yetki dağılımı Birlik düzeyinde alınan kararlar, üye devletler tarafından alınan kararlar ve paylaşılan yetkiler ile alınan kararlar olarak üçe ayrılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle bazı kararlar AB mekanizmalarında alınıp üye devletleri bağlarken bazı kararlar tamamen üye devletlere bırakılmıştır[13]. Ayrıca Birlik düzeyinde alınan ve üye devletler üzerinde bağlayıcı olan kararların oluşma sürecinde dahi gerek üye devletlerin gerekse Avrupa Parlamentosu'nun oldukça önemli söz hakları vardır. Buna göre, üye devletlerin temsilcilerinden oluşan Bakanlar Konseyi'nde uzlaşma ile alınan kararların yürürlüğe girebilmesi için aynı zamanda Avrupa Parlamentosu'nun da mutabakatı gerekmektedir.

Bu süreç göstermektedir ki AB üyesi devletlerin "yetki devri", egemenlik kaybı olarak değil "ortak karar alma mekanizmaları" olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple ankete katılan öğrencilerin AB üyeliği ile ilgili olarak "egemenlik kaybı ve bağımlılık" endişelerinde küçük de olsa bir artış gerçekleşmesi, Türkiye'de kamuoyunun yeterince aydınlatılamadığını göstermektedir.

Şekil 3.30. Kıbrıs konusundaki çözüm Türkiye'nin AB üyeliğini kolaylaştıracaktır. (%)

"Kıbrıs konusundaki çözüm Türkiye'nin AB üyeliğini kolaylaştıracaktır." ifadesine "katılıyorum" ve "tamamen katılıyorum" diyenlerin oranında çok çarpıcı bir düşüş

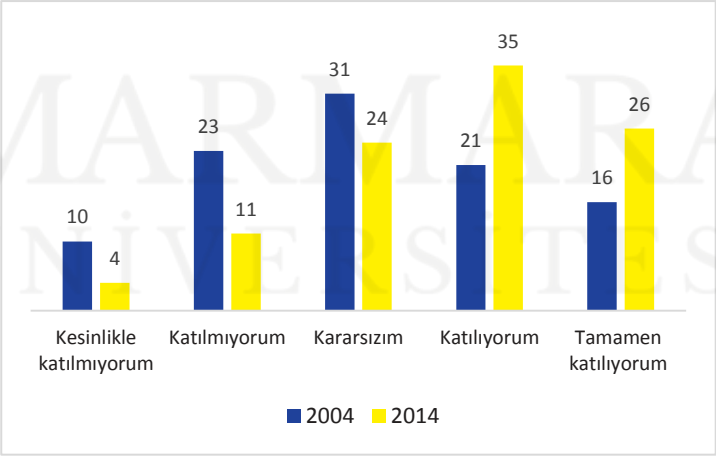
[13] AB'de yetki paylaşımı ve subsidiarite ilkesi ile ilgili detaylı bilgi için bkz.: Güneş (2013; 176-187).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gözlenmektedir. 2004 yılında % 49 iken 2014 yılına gelindiğinde bu oranın % 26'ya düştüğü görülmektedir. Buna karşın aynı zaman süresinde "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" diyenlerin oranı ise (sırasıyla % 29 ve % 30) değişiklik göstermemiştir. Önemli bir sonuç ise kararsızların oranının radikal bir artışla % 22'den % 44'e ulaşmış olmasıdır (Bkz. Şekil 3.30; D=0,23; χ^2=119,61 p<0,01).

2004 yılında AB Türkiye ile müzakerelere başlatma kararı aldığında Türkiye'nin Gümrük Birliği'ni Güney Kıbrıs'ı da içine alacak şekilde genişletmesini talep etmişti. AB, Türkiye'den siyasî olarak resmen tanımadığı Güney Kıbrıs bandralı gemi ve uçaklara Türk deniz ve hava limanlarını açmasını istemişti. Türk Hükûmeti'nin bu talebi cevapsız bırakması üzerine Avrupa Birliği bazı müzakere fasıllarını dondurmak suretiyle süreci bloke etmektedir. Oysa Türkiye'nin de AB üyesi olması durumunda Kıbrıs'la ilgili bütün sorunların[14] AB içinde kendiliğinden çözülmesi mümkündür. Bu sebeple Kıbrıs meselesi müzakere sürecinde Türkiye'nin üyeliği önünde "suni" bir engel olarak durmaktadır. Bunun etkisiyle 2004 yılındaki anketin katılımcıları arasında, Kıbrıs konusundaki çözümün Türkiye'nin AB üyeliğini kolaylaştırılacağına yönelik görüş geniş destek bulmuştur.

Geçen on yıl zarfında AB'nin hâlâ Türkiye'nin üyeliğini tartışıyor olmasının ve "Kıbrıs sorunu" gibi bazı suni gerekçeler ileri sürerek müzakere sürecini bloke etmesinin, öğrenciler arasında bu soruyla ilgili "kararsızım" yanıtı verenlerin oranının iki katına çıkmasının en temel nedenlerinden biri olduğu düşünülebilir.

Şekil 3.31. Türkiye'nin tüm şartları yerine getirdiğinde bile AB üyeliğine alınmayacağını düşünüyorum (%)

[14] Kıbrıs ile ilgili sorunları detaylı olarak incelemek için bkz. İKV (2012).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye'nin tüm şartları yerine getirmesi halinde dahi AB üyeliğine alınmayacağı yönündeki ifadeye verilen yanıtlar arasında (Şekil 3.31; D=0,25; χ^2=140,38; p<0,01) bu görüşü paylaşanların oranının % 61 ile yüksek bir seviyede olduğu görülmektedir. Oysa bu oran, 2004 yılında sadece % 37 düzeyindeydi. Türkiye'nin kriterleri tam anlamıyla yerine getirdiğinde üyeliğinin önünde hiçbir engel olmayacağını düşünenler ise sadece % 15 seviyesinde kalmıştır. 2004 yılında bu oranın % 33 olduğu düşünülürse Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşmesine kötümser açıdan bakanların oranının önemli ölçüde arttığı söylenebilir.

2004 yılındaki ankette, öğrenciler arasında "kararsızım" diyenlerin birinci sırada yer alması, her ne kadar o dönemde müzakere sürecinin getirdiği olumlu bir hava olsa da toplumsal hafızada 1959'dan başlayan üyelik sürecinin - geçen kırk yılı aşkın süre içinde - sonuçlanmamasının neden olduğu ümitsizlikle açıklanabilir.

Nitekim AB'nin olumsuz tavrının geçen yıllarda da devam etmesi sonucunda, Türkiye'nin tüm şartları yerine getirdiğinde bile AB üyeliğine alınmayacağı görüşüne "katılıyorum" ve "tamamen katılıyorum" diyenlerin oranında önemli bir artış gözlenmektedir. Bu önemli oransal artışta, "kararsızım" diyenlerinde bir bölümünün payının olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliğinin Önündeki Engeller

Ankete katılanlara sorulan "Türkiye'nin AB üyeliğinin önündeki engellerin neler olduğu" sorusuna alınan yanıtlar Şekil 3.32'de grafikle gösterilmiştir. Tablo 3.19'da ise hem 2004 hem de 2014 de yer alan üyelik önündeki engellere katılım oranlarının z-testi sonuçları verilmiştir.

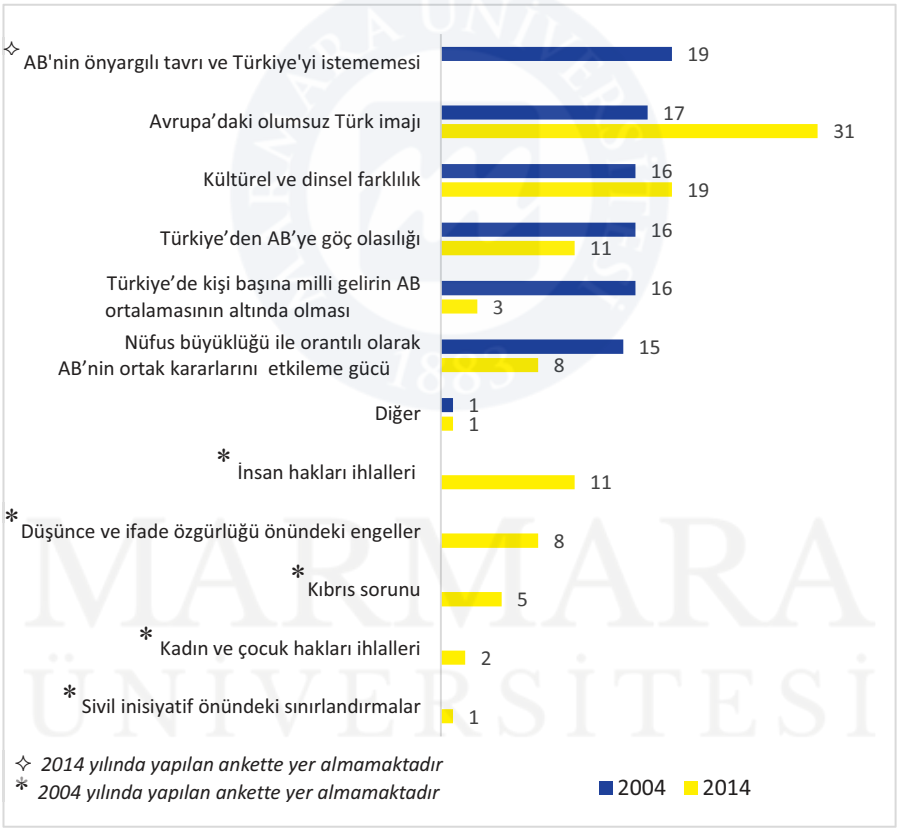
İlk sırayı % 31'lik oranla "Avrupa'daki olumsuz Türk imajı" cevabı almıştır. Bu oran 2004 yılında % 17 düzeyinde iken büyük bir artış göstermesinin temel nedenlerinin başında, 2004 yılındaki ankette yer alan "AB'nin önyargılı tavrı ve Türkiye'yi istememesi" cevabının 2014 yılındaki anket soruları arasında yer almamış olmasıdır. Nitekim 2004'teki ankette bu soruya katılımcıların % 19'u "AB'nin Türkiye'yi istemediği ve ön yargılı davrandığı" yanıtını vermiştir. 2004 yılında "AB'nin ön yargılı tavrı ve Türkiye'yi istememesi" ile "Avrupa'daki olumsuz Türk imajı" cevaplarının toplamının % 36 olduğu görülmektedir. Bu iki cevabın benzer anlamlar içermesi nedeniyle 2014 yılındaki anketin cevapları arasında yer alan "Avrupa'daki olumsuz Türk imajı" algısının arttığı söylenebilir. Bu durum AB'nin Türkiye'ye ön yargılı davrandığı kanısının altında olumsuz Türk imajının yer aldığını düşündürmektedir.

Bununla birlikte bu soruya verilen yüksek orandaki bir diğer yanıt ise % 19'luk oranla "kültürel ve dinsel farklılık" olmuştur. 2004 yılında katılımcıların %16'sının bu düşüncede olduğu değerlendirildiğinde Türkiye'nin farklı bir din ve kültürü temsil

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

etmesinin Avrupa Birliği üyeliğini engelleyebileceği algısının azımsanamayacak düzeyde olduğu görülmektedir.

"Türkiye'den AB'ye göç olasılığı" cevabı 2004 yılında % 16 düzeyindeyken bu oranın 2014 yılında % 11 düzeyine gerilediği görülmektedir. Bunun temel nedenlerinin başında son yıllarda Avrupa Birliği'nde yaşanan ekonomik durgunluk gelmektedir. Bununla birlikte AB üyesi ülkelerde yaşayan Türkler arasında, Türkiye'de iş arayanların sayısındaki artışın kamuoyunda oluşturduğu algı da önemli bir başka etken olarak değerlendirilebilir.

Şekil 3.32. Türkiye'nin AB üyeliğinin önündeki engeller. (%)

2004-2014 arasında sağlanan ekonomik kalkınma ivmesi sonucu ve aynı dönemde Avrupa Birliği üyesi ülkelerde yaşanan ekonomik durgunluk sonucu, 2014 anketine katılanların sadece % 3'ü "Türkiye'de kişi başına millî gelirin AB

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ortalamasının altında olması." cevabını seçmiştir. Oysa bu oran 2004 yılındaki ankette % 16 ile öğrenciler arasında yaygın olan bir algıyı ifade etmekteydi.

2014 yılındaki ankete katılan öğrencilerin % 8'i, Türkiye'nin nüfus büyüklüğü ve bununla bağlantılı olarak AB'nin karar mekanizmalarında sahip olacağı gücün Avrupa Birliği üyesi ülkelerde yarattığı endişenin, Türkiye'nin AB üyeliği önündeki en büyük engel olduğu düşüncesindedir. 2004 yılındaki ankette ise katılımcıların % 15'i, Türkiye'nin nüfus büyüklüğünü AB üyeliği önündeki en büyük engeli oluşturduğunu düşünmekteydi.

Bu oransal düşüş öncelikle üniversite gençliğinin konu ile ilgili bilinçlendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Zira nüfus büyüklüğünün AB karar mekanizmalarında tek belirleyici unsur olmadığı üniversite gençliği tarafından daha iyi bilinmektedir. Ayrıca bu sonuç, üniversite gençliğinin, evrensel değerleri benimsemiş genç ve yetişmiş bir nüfusun Avrupa için endişeden çok fayda sağlayan bir unsur olacağı düşüncesine sahip olduğunu da yansıtmaktadır.

Tablo 3.19. Türkiye'nin AB üyeliğinin önündeki engeller

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Avrupa'daki olumsuz Türk imajı	0,17	0,31	-7,66	0,00**
Kültürel ve dinsel farklılık	0,16	0,19	-1,87	0,07
Türkiye'den AB'ye göç olasılığı	0,16	0,11	3,57	0,00**
Türkiye'de kişi başına millî gelirin AB ortalamasının altında olması	0,16	0,03	11,49	0,00**
Nüfus büyüklüğü ile orantılı olarak AB'nin ortak kararlarını etkileme gücü	0,15	0,08	5,60	0,00**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

2004 yılında ankette olmayan "İnsan hakları ihlalleri", "Kadın ve çocuk hakları ihlalleri", "Sivil inisiyatiflerin önündeki sınırlandırmalar" ve "Düşünce ve ifade özgürlüğünün önündeki engeller" cevapları, 2014 yılındaki anketin aynı sorusuna eklenmiştir. Bu konuların Türkiye'nin AB üyeliğinin önündeki en önemli engel olduğunu düşünenlerin oranı toplamda % 22'yi bulmuştur. Bu dört konuyu katılımcıların beşte birinden fazlasının en önemli engel olarak değerlendirmesinin en önemli nedenlerinden biri de şüphesiz AB tarafından her yıl yayımlanan İlerleme

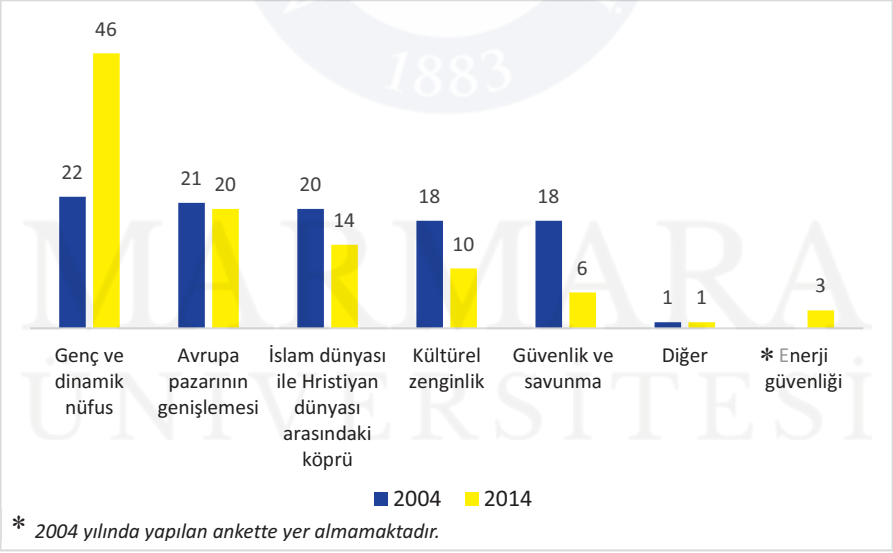
MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Raporları'nda bu konularda belirtilen eksikler ve Türkiye'ye yöneltilen eleştirilerin kamuoyunda oluşturduğu algıdır.

Benzer şekilde 2004 anketinde yer almayıp 2014'teki ankette yer alan "Kıbrıs sorunu" cevabı ise katılımcıların % 5'i tarafından Türkiye'nin AB üyeliği karşısındaki en önemli engel olarak değerlendirilmiştir. Güney Kıbrıs'ın ve Yunanistan'ın AB üyesi olması sebebiyle doğrudan veya dolaylı olarak her Avrupa platformunda bu konunun Türkiye'nin önüne bir engel olarak çıkarılmasına rağmen anket katılımcılarının sadece % 5'inin "Kıbrıs Sorunu'nu en önemli engel" olarak değerlendirmesi, üniversite gençliğinin büyük bir bölümünün Türkiye-AB ilişkilerine farklı perspektiflerden baktığını göstermesi bakımından önemlidir.

Türkiye Avrupa Birliği'ne Ne Katacaktır

"Türkiye Avrupa Birliğine ne katacaktır?" sorusuna alınan yanıtlar Şekil 3.33'te grafikle gösterilmiştir. Tablo 3.20'de ise 2004 ve 2014 oranlarının z-testi sonuçları verilmiştir. "Avrupa pazarının genişlemesi" dışında bütün seçeneklerin on yıllık süreçte istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir.

Şekil 3.33. Türkiye AB'ye neler katacaktır? (%)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 3.20. Türkiye AB'ye neler katacaktır

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Genç ve dinamik nüfus	0,22	0,46	-11,86	0,00**
Avrupa pazarının genişlemesi	0,21	0,20	0,60	0,33
İslam dünyası ile Hristiyan dünyası arasındaki köprü	0,20	0,14	3,93	0,00**
Kültürel zenginlik	0,18	0,10	5,71	0,00**
Güvenlik ve savunma	0,18	0,06	9,59	0,00**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Anket katılımcılarına yöneltilen "Türkiye AB'ye neler katacaktır?" sorusuna verilen yanıtlar arasında genç ve dinamik nüfusun AB'ye en önemli katkısı olacağını düşünenler % 46 ile ilk sırayı almıştır. İkinci sırada % 20 ile "Avrupa pazarının genişlemesi", üçüncü sırada ise % 14 ile "İslam dünyası ile Hristiyan dünyası arasında köprü" olarak görenler yer almaktadır. Bunların dışında katılımcıların % 10'u kültürel zenginlik, % 6'sı güvenlik ve savunma, % 3'ü ise enerji güvenliği alanlarında, Türkiye'nin AB'ye katkısının en üst düzeyde olacağını düşünmektedir.

2004 anketiyle karşılaştırıldığında genç ve dinamik nüfusuyla Türkiye'nin AB'ye en önemli katkı sağlayacağını düşünenlerin oranının, 2014'te iki katından daha fazla artmasının temel nedeni, Avrupa'nın giderek yaşlandığı tartışmaları ile ilişkilendirilebilir. Daha açık bir ifadeyle Avrupa Birliği üyesi ülkelerle mukayese edildiğinde Türkiye'nin genç ve dinamik nüfusu üniversite gençliği tarafından bir avantaj olarak algılanmaktadır. Nitekim bu sonuç "serbest dolaşım hakkı ve yeni iş imkânları sağlayacağı için Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyorum." başlıklı soruya verilen yanıtlarla da uyuşmaktadır (Tablo 3.18 ve Şekil 3.25).

2004 yılındaki anketle benzer şekilde üniversite öğrencilerinin yaklaşık beşte biri Türkiye'nin AB'ye en önemli katkısının, Avrupa pazarın genişlemesi olacağını düşünmektedir. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1996'dan beri devam eden Gümrük Birliği çerçevesinde taraflar arasında ekonomik ve ticarî ilişkilerin sürekli artan bir eğilim göstermesi, bu görüşün üniversite gençliği arasında yaygın oranda kabul görmesinin başlıca nedeni olarak değerlendirilebilir. Gümrük Birliği sonucunda, Türkiye ve AB üyesi ülkeler arasında gümrük vergileri ve kotalar kaldırılmış, her iki tarafta da üretilen sanayi malları tüm Avrupa pazarına hiçbir engelle karşılaşmaksızın ulaşabilmektedir. Bu sebeple öğrencilerin verdiği yanıtlar, üyelikle birlikte malların serbest dolaşımının yanı sıra sermaye, hizmetler ve kişilerin serbest dolaşımının da gerçekleşeceği ve böylece AB içinde Tek Pazar'ın

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gerçek anlamda genişlemesine Türkiye'nin katkı yapacağı beklentisi olarak değerlendirilebilir.

Bunun yanı sıra İslam dünyası ile Hristiyan dünyası arasında bir köprü görevi üstlenmesi ve AB'ye katacağı kültürel zenginlik de ankete katılan öğrencilerin yaklaşık dörtte biri tarafından Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye getireceği yararlar arasında gösterilmiştir. Bu bulgu, halkının çok büyük bir bölümü Müslüman olan Türkiye'nin evrensel değerleri benimseyerek AB üyesi olması hâlinde, Amerikalı siyaset bilimci Samuel P. Huntington'ın ileri sürdüğü 21. yüzyılın din ağırlıklı bir uygarlıklar çatışmasıyla belirleneceği tezine karşı görüşleri destekleyecek olması bakımından önem arz etmektedir.

Huntington, Soğuk Savaşı'ın ardından yayınlanan çalışmasında, yeni dünya düzeninde farklılıkların ideolojik, siyasal veya ekonomik özelliğini kaybettiğini iddia etmektedir. Bunun yerine bugünkü dünyada esas farklılığın kültürel düzeyde, özellikle Batı, İslam ve Çin uygarlıkları arasında oluşacağını iddia etmektedir (Huntington, 1993; 45-48). Bir başka ifadeyle diğer uygarlıklardan farklı olan Batı uygarlığı ile modernleşseler dahi temel farklılıklarını muhafaza edecek, diğerleri arasında kesin bir çizgi olacaktır. Huntington'a (2002; 183) göre "Batı Uygarlığı'nın saldırganlığı, İslam Uygarlığı'nın hoşgörüsüzlüğü ve Çin Uygarlığı'nın iddiacılığı" arasındaki çatışma yeni dünya düzenini şekillendirecektir.

Bu anlamda "Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye ne katacağı" sorusuna verilen yanıtlarda, öğrencilerin önemli bir bölümünün (% 14) Türkiye'nin İslam ve Hristiyan Dünyaları arasında köprü görevini üstleneceğini ve bir bölümünün de (% 10) Türkiye'nin AB'nin kültürel zenginliğe katkı sağlayacağını düşünmesi, Huntington'un kamuoyunda medeniyetler çatışması olarak bilinen ve çok tartışılan bu görüşlerinin üniversite gençliği arasında pek dikkate alınmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Ayrıca Türkiye'nin AB üyeliğinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi, Huntington'ın görüşlerinin aksine Batı ile diğer medeniyetlerin uzlaşma içinde yaşayabileceklerini göstermesi bakımından da önemlidir. Zira Türkiye'nin evrensel değerleriyle diğer Müslüman ülkelere örnek teşkil edeceği de son zamanlarda sıklıkla tartışılan bir konu hâline gelmiştir (Kirişçi, 2011).

Gümrük Birliği'nin Türk Ekonomisine Etkisi

Öğrencilerin Gümrük Birliği'ni ve ekonomiye olan etkilerini nasıl algıladıklarını görebilmek için sorulan soruya verilen yanıt Tablo 3.21'de verilmiştir. "AB dışı ülkelerle ticareti olumsuz etkilemiştir." ifadesine verilen yanıt hariç bütün ifadelere katılma oranı ortalamanın hayli üstünde gerçekleşmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 3.21. Gümrük Birliği'nin etkileri ortama değerleri – 2014

	n	Ortalama	Standart sapma
Dış ticarete olumlu yansımıştır.	1516	3,31	0,93
AB dışı ülkelerle ticareti olumsuz etkilemiştir.	1507	2,97	0,84
Üretim kalitesinin artmasına sebep olmuştur.	1503	3,27	0,89
Tüketici hakları bilincinin yaygınlaşmasına sebep olmuştur	1505	3,26	0,89
Yabancı yatırım oranının artmasına sebep olmuştur.	1509	3,59	0,82

1 = kesinlikle katılmıyorum, 5 = kesinlikle katılıyorum

Ankete katılan öğrencilerin önemli bir oranı, Gümrük Birliği'nin yabancı yatırım oranının artmasına katkı sağladığını düşünmektedir. Gümrük Birliği öncesi dönemle mukayese edildiğinde, 1996 sonrası dönemde Türkiye'ye gelen doğrudan ve dolaylı yabancı sermaye yatırım tutarlarında ciddi bir artış görülmektedir. Dünyanın önde gelen firmalarının Gümrük Birliği sonrasında Türkiye'de yatırımlara yönelmesinin önemli bir nedeni de Avrupa Birliği pazarına serbest giriş imkânının olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim 2007-2013 döneminde Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının % 75'i Avrupa kaynaklıdır (Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım, 2014). Anket bulguları, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye'ye yönelmesi ile Gümrük Birliği'ne giriş arasında bir etkileşim olduğunun öğrenciler tarafından bilindiğini göstermektedir.

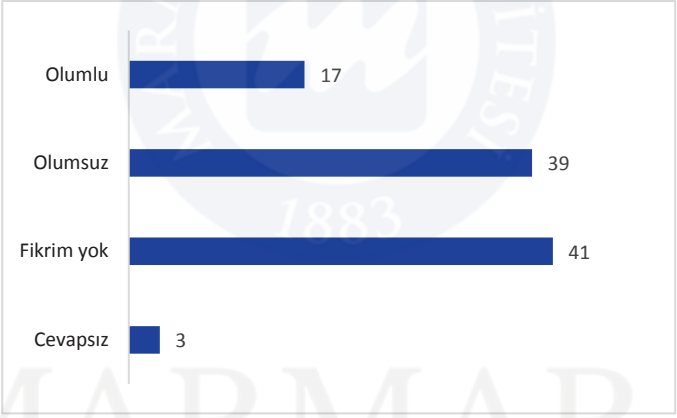
Benzer şekilde öğrenciler Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin dış ticaretine olumlu yansıdığını da düşünmektedir. 1996 sonrasında bazı dönemlerde Avrupa'da dönemsel ekonomik krizler yaşanmış olsa da Türkiye'nin ithalat ve ihracatında ilk sırayı devamlı AB almıştır. Türkiye ile AB arasındaki ikili ticaretin değeri, 1996 yılından bu yana dört kattan fazla artış göstermiştir. Daha açık bir ifadeyle 1996 yılında 36 milyar dolar düzeyinde olan AB ile Türkiye arasındaki dış ticaret hacmi, 2013 yılında 155 milyar dolara yükselmiştir (Countries and regions: Turkey, 2014).

Öğrenciler, Gümrük Birliği'nin ardından Türkiye'de üretim kalitesinin arttığı görüşüne de katılmaktadır. Gümrük Birliği ile birlikte Türkiye pazarlarına serbest giriş imkânı bulan Avrupalı üreticilerin yüksek kaliteli ürünleri ile rekabet edebilmek ve Avrupa pazarına benzer kalitede ürünler sunabilmek için Türk sanayii de ürün kalitesini artırmak durumunda kalmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Anket katılımcıları Gümrük Birliği'nin tüketici haklarının yaygınlaşmasında da katkısı olduğunu düşünmektedir. Bu anlamda Gümrük Birliği ile birlikte başlayan süreçte Rekabet Kanunu, patent ve markaların korunmasına yönelik düzenlemeler yapılmış, Tüketici Haklarının Korunması Yasası gibi önemli hukukî güvenceler uygulanmaya başlanmıştır. Eskiden yaşanan birçok soruna karşın Gümrük Birliği sonrasında bir defolu ürünün iadesinin zorunlu hâle gelmesi, söz konusu yasaların günlük hayata etkisini göstermesi bakımından önemli bir örnektir.

Bu çerçevede ankete verilen yanıtlardan öğrencilerin Gümrük Birliği'nin başladığı tarihten bu yana Türkiye'ye yansıyan olumlu etkilerin bilincinde oldukları düşünülebilir. Bu sonuçlar 2004 yılındaki anketle karşılaştırıldığında farklılık göstermektedir.

Şekil 3.34. Gümrük birliğinin etkileri ortama değerleri – 2004 (%)

2004 yılında bu soru doğrudan "Gümrük Birliği, Türk ekonomisini nasıl etkilemektedir?" şeklinde sorulduğundan, 2004 yılının sonucu Şekil 3.34 grafik olarak verilmiştir. 2004 yılında yapılan ankette % 41 oranında katılımcı konu hakkında görüş bildirmemiştir. Bu durumun o dönemde Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye etkilerinin kamuoyu tarafından yeterince algılanamadığını göstermektedir. Katılımcıların % 39'unun Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisini olumsuz etkilediğini düşünmesinin sebebi ise özellikle 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin oluşturduğu algıyla açıklanabilir. Çok sayıda KOBİ'nin kapandığı, büyük işletmelerin iflas ettiği, işsizlik oranının çok arttığı bir krizin etkilerinin henüz yaşanmakta olduğu bir ortamda yapılan ankette, katılımcıların ekonomik krizi Gümrük Birliği'nin bir sonucu olarak algıladıkları anlaşılmaktadır. Nitekim 2014 yılında, ekonominin on yıl öncesine oranla daha iyi bir performans gösterdiği

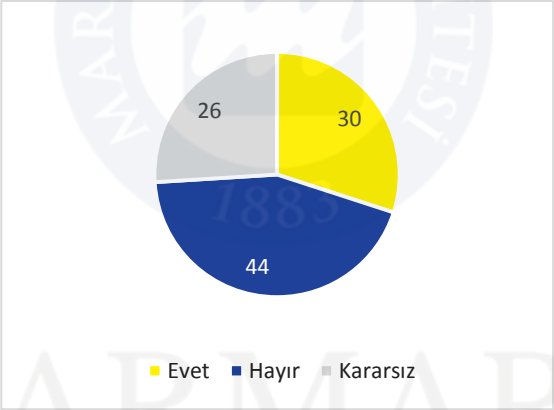
MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ortamda yapılan anketin sonuçlarının olumlu çıkması, bu tespiti doğrular niteliktedir.

Müzakere Süreci

Öğrencilere müzakere sürecine ilişkin "Türkiye üzerine düşeni yapıyor mu?", "AB Türkiye'ye adil davranıyor mu?", ve "Türkiye'nin AB'ye girmesini destekliyor musunuz" soruları sorulmuştur. İlk iki soru sadece 2014 yılındaki çalışmada yer almıştır.

Şekil 3.35'te öğrencilerin "Türkiye müzakere sürecinde yükümlülüklerini samimiyetle ve yeterli düzeyde yerine getiriyor mu?" sorusuna verilen yanıt görülmektedir. Öğrencilerin % 44'ü bu soruya "hayır" demiştir. "Evet" diyenlerin oranı ise sadece % 30 oranında olmuştur.

Şekil 3.35. Türkiye müzakere sürecinde yükümlülüklerini samimiyetle ve yeterli düzeyde yerine getiriyor mu? (%)

Şekil 3.36'da öğrencilerin "Müzakere sürecinde AB Türkiye'ye adil davranıyor mu?" sorusuna verilen yanıt görülmektedir. Öğrencilerin % 80 gibi çok büyük bir oranı bu soruya "hayır" demiştir. "Evet" diyenlerin oranı ise sadece % 11 oranında olmuştur.

Müzakere sürecinde Avrupa Birliği'nin tutumu ile ilgili düşünceyi tespit amaçlı soruya paralel olarak Türkiye'nin süreçteki yükümlülükleri ile ilgili yöneltilen bir başka soruya verilen cevaplar da dikkate değer niteliktedir. Öğrencilere yöneltilen "Türkiye müzakere sürecinde yükümlülüklerini samimiyetle ve yeterli düzeyde yerine getiriyor mu?" sorusuna % 30 oranında "evet", % 44 oranında "hayır", % 26 oranında "kararsızım" cevabı verilmiştir. Her ne kadar "AB'nin Türkiye'ye adil

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

davranıp davranmadığı" sorusuna verilen % 80 oranındaki "hayır" cevabı kadar kesin bir sonuç olmasa da öğrencilerin ancak üçte birinden azı Türkiye'nin de yükümlülüklerini yerine getirdiğine inanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle öğrencilerin % 44'ü bu soruya "hayır", % 26'sı ise "kararsızım" cevabı vererek Türkiye'nin müzakere sürecinde yükümlülüklerini tam anlamıyla yerine getirdiğini teyit etmemiştir. Toplam olarak ankete katılanların % 70'i, Türkiye'nin müzakere sürecindeki yükümlülüklerini samimiyetle ve yeterli düzeyde yerine getirdiğini düşünmemektedir.

"Kararsız" cevabı verenlerin % 26 gibi yüksek bir oranda olması da düşündürücüdür. Bu belirsizliğin nedenlerinden biri belki de en önemlisi, müzakere sürecinin Türkiye'ye getirdiği yükümlülüklerin toplumla yeterince paylaşılmamış olmasıdır. Müzakere süreci, kelime anlamındaki gibi karşılıklı "alma-verme ilişkisi" olarak anlaşılmamalıdır. Aksine müzakereler, Türkiye'nin üyesi olmayı hedeflediği AB'nin bütün müktesebatını üstlenmesi süreci olarak tanımlanabilir. Bu duruma, Türkiye'nin Kıbrıs'a ait gemi ve uçaklara limanlarını aç(ma)ması tartışmaları örnek olabilir. Kıbrıs ile ilgili Türk kamuoyundaki hassasiyetler, hükûmetlerin tarihsel süreç içinde bu konuda çekinceli davranmalarına neden olmakta, bu durum da Türkiye – AB ilişkilerinde duraklamaya yol açmaktadır. Nitekim AB'nin sekiz başlığı bloke etmesinin ardındaki temel iddia, Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili taahhüdünü yerine getirmemiş olmasıdır.

Türk Hükûmetlerini Kıbrıs başta olmak üzere temel dış politika konularında çekinceli davranmaya yönlendiren başlıca nedenlerden biri de üyelik sürecinin "ucu açık" oluşudur. Bunun anlamı AB süreci ile ilişkilendirilen söz konusu alanlarda Türkiye tarafından önemli siyasî kararlar alınsa ve müzakere süreci başarı ile tamamlansa dahi diğer aday ülkelerden farklı olarak Türkiye'nin AB üyeliğinin kendiliğinden[15] gerçekleşmeyecek olmasıdır. Bu tespite en çarpıcı örnek olarak Kıbrıs'ta Annan Planı[16] çerçevesinde yapılan referandumda, Kıbrıslı Türklerin "evet", Rumların "hayır" demesine rağmen Kıbrıs'ın üyeliğe alınması gösterilebilir.

Türkiye'nin aday ülke statüsü kazandığı 1999 yılından sonra özellikle uyum paketlerinin yaşama geçirilmesi için çok önemli adımlar atılmıştı.[17] Buna rağmen AB'nin Türkiye'den Kıbrıs başta olmak üzere yerine getirmesini talep ettiği siyasî

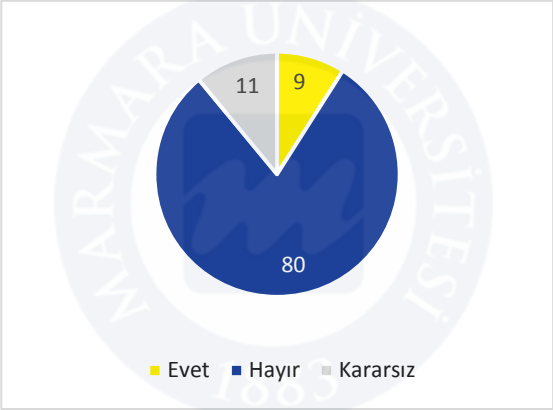
[15] Türkiye'nin AB üyeliğinin bazı üye ülkelerde referanduma sunulması ve Türkiye'nin üyeliği ile ilgili tartışmalar için bkz. Bakır (2005); Fransa'da Türkiye tartışması (2008); Türkiye'nin üyeliği referanduma tabidir (2014).

[16] Annan Planı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Efe (2010).

[17] Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde uyguladığı siyasi reformlar için bkz. Siyasi Reformlar-I (2014).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

adımlarla[18] müzakere sürecinin ilişkilendirilmesi konunun kamuoyu açısından da anlaşılmasını güçleştirmektedir. Bu sebeple, yapılan reformlara rağmen söz konusu hassas konularda Türk hükûmetlerinden talep edilenlerin kamuoyu ile açık bir biçimde paylaşılması konusunda çekingen davranılması, daha doğrusu yeterli bilginin verilmemesi, ankete katılan öğrencilerde Türkiye'nin üzerine düşen yükümlülükleri samimiyetle yerine getirmediği hususundaki düşünceleri pekiştirmektedir.

Şekil 3.36. Müzakere sürecinde AB Türkiye'ye adil davranıyor mu? (%)

Ankette katılımcıların müzakere süreci ile ilgili görüşlerini öğrenmek amacıyla sorulan "müzakere sürecinde AB Türkiye'ye adil davranıyor mu?" sorusuna verilen yanıtlardan % 9'u "evet", % 80'i "hayır", %11'i ise "kararsız" olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda ankete katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu Avrupa Birliği'nin müzakere sürecinde Türkiye'ye karşı adil ve eşit koşullarda muamele etmediğini düşünmektedir. Birinci bölümde detaylı şekilde açıklandığı üzere Türkiye ile AB arasındaki müzakere süreci 33 fasıl altında yürütülmektedir. Ancak "Eğitim ve Kültür" ve "Ekonomik ve Parasal Politika" fasılları, teknik olarak açılmaya hazır olmasına rağmen bazı üye ülkeler tarafından müktesebat ile ilgili olmayan nedenlerle bloke edilmektedir. Ayrıca 2006 yılından bu yana Konsey tarafından Kıbrıs ile ilgili "Ek Protokolün tam olarak uygulanması şartına bağlı olarak" 8 fasılda müzakereler açılmamaktadır. Yine bu koşula bağlı olarak AB tarafından hiçbir faslın geçici olarak kapatılmamasına karar verilmiştir. Bugüne kadar sadece bir fasıl açılıp,

[18] Patrikhane'nin ekümeniklik statüsünün tanıması, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması, Kıbrıs'a yönelik kısıtlamaların kaldırılması gibi AB'nin Türkiye'den talep ettiği siyasi adımlar için bkz. Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu (2014).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

geçici olarak kapatılmıştır. Bugüne kadar yaşanan genişleme süreçlerinde benzer durumla karşılaşan bir aday ülkenin bulunmaması, Türkiye'ye karşı adil bir sürecin yürütülmediğinin algısının oluşmasında en önemli neden olarak düşünülebilir.

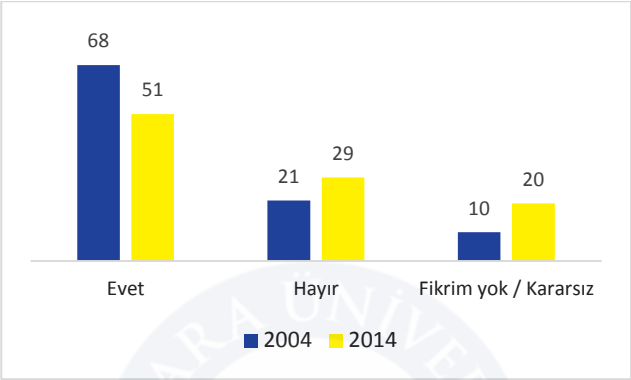
Her ne kadar Türkiye'nin yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmediği iddiası AB tarafında genel kabul gören bir durum olsa da müzakere sürecindeki aksamalar tek tarafın kusuru olarak görülmemelidir. Avrupa Birliği'nin bütün üyeleri tarafından paylaşılan ortak bir görüş olmamakla birlikte bazı üyelerin Türkiye karşıtı politikalarının sonucu müzakere sürecinin aksaması, Türkiye tarafında farklı reaksiyonları beraberinde getirmektedir. Bu durum zaman zaman karşılıklı restleşme boyutuna ulaşmaktadır. Türkiye'yle aynı tarihte müzakerelere başlayan Hırvatistan'ın 2013 Temmuz'unda üyeliğe geçişi Türkiye'de yankı bulmuş ve AB'nin farklı standartlar uyguladığı düşüncelerini pekiştirmiştir.

AB'nin Türkiye'ye adil davranmadığını düşünenlerin oranının % 9 düzeyinde kalması, Türkiye içinde AB sürecini en yoğun destekleyenlerin dahi AB'nin tutumundan rahatsız olduğunu göstermektedir. Müzakere sürecine rağmen Türkiye'nin üyeliğinin halen AB ülkelerinde yoğun biçimde tartışılıyor olması ve birçok müzakere başlığının bloke edilmiş olması, Avrupa Birliği'nin adil davranmadığı düşüncesinin Türk toplumunun bütün katmanlarında yayıldığını göstermektedir.

Sonuç olarak hem AB'nin Türkiye'ye adil davranıp davranmadığı, hem de Türkiye'nin müzakere sürecindeki yükümlülüklerini samimiyetle yerine getirip getirmediği sorularına verilen olumlu yanıtların çok kısıtlı olması anlamlı bir bulgu niteliğindedir. Zira öğrenciler, kendi geleceklerini doğrudan etkileyecek AB üyeliğinde her iki tarafın da müzakere sürecinde üzerine düşen yükümlülükleri tam anlamıyla yerine getirmediğine inanmaktadırlar. Bu anlamda gerek Türkiye'nin gerekse AB'nin öğrencilerin beklentilerine karşılık veremediği anlaşılmaktadır.

"Türkiye'nin AB'ye girmesini destekliyor musunuz?" sorusuna "evet" diyenlerin oranı 2004'te % 68 iken bu oran 2014'te % 51'e düşmüştür (Bkz. Şekil 3.37). Ancak "hayır" diyenlerin oranı da 2004'te % 21 iken 2014'te % 29'a yükselmiştir. Buna karşılık "fikrim yok / kararsızım" diyenlerin oranında artış olmuştur. Tablo 3.22'den görüleceği üzere bütün farklar istatistiksel olarak anlamlıdır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şekil 3.37. Türkiye'nin AB'ye girmesini destekliyor musunuz? (%)

Tablo 3.22 Türkiye'nin AB'ye girmesini destekliyor musunuz?

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Evet	0,68	0,51	8,24	0,00**
Hayır	0,21	0,29	-4,37	0,00**
Fikrim yok / Kararsız	0,10	0,20	-6,54	0,00**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Türkiye'nin AB üyeliğinin katılımcılar tarafından ne kadar desteklendiğini anlamaya yönelik bu soruya verilen cevapların 2004 ve 2014 yılları arasında büyük değişimler göstermesinin başlıca nedeni, müzakere sürecinin genel çerçevesi düşünüldüğünde daha kolay anlaşılabilir. Zira daha önceki bölümlerde detaylı olarak ele alındığı üzere 2005 yılında büyük bir toplumsal heyecanla başlayan süreç zamanla yerini hayal kırıklığına bırakmıştır. Bunun başlıca nedeni ise bazı AB üyesi devletlerin müzakere sürecinde takındığı olumsuz tutum ve özellikle bazı fasılların bloke edilmesine sebep olmaları ile açıklanabilir.

Buna ek olarak müzakerelere Türkiye ile birlikte başlayan Hırvatistan'ın 2013 yılında Birliğe üye olması gibi dışsal etkenler de kamuoyu nezdinde AB'ye olan eğilimin azalmasını etkileyen faktörler olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan müzakerelerin tekrar hızlanması ve Türkiye'nin AB üyeliğine yaklaşması durumunda yapılacak bir anketin çok farklı sonuçlar verebileceği de tahmin edilebilir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecine En Çok Destek Veren Avrupa Birliği Ülkesi

Türkiye'nin AB'ye giriş sürecinde en çok hangi AB ülkesinden destek aldığını ve/veya alacağına düşünüyorsunuz?" sorusuna öğrencilerin verdiği yanıtlar Şekil 3.38'de yer almaktadır. Bu soruya 2004 ve 2014'te verilen yanıtların oranlarının z-testi sonuçları Tablo 2.23'te verilmiştir. Öğrencilerin 2004 ve 2014'te verdikleri yanıtlar bütün seçenekler için istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir.

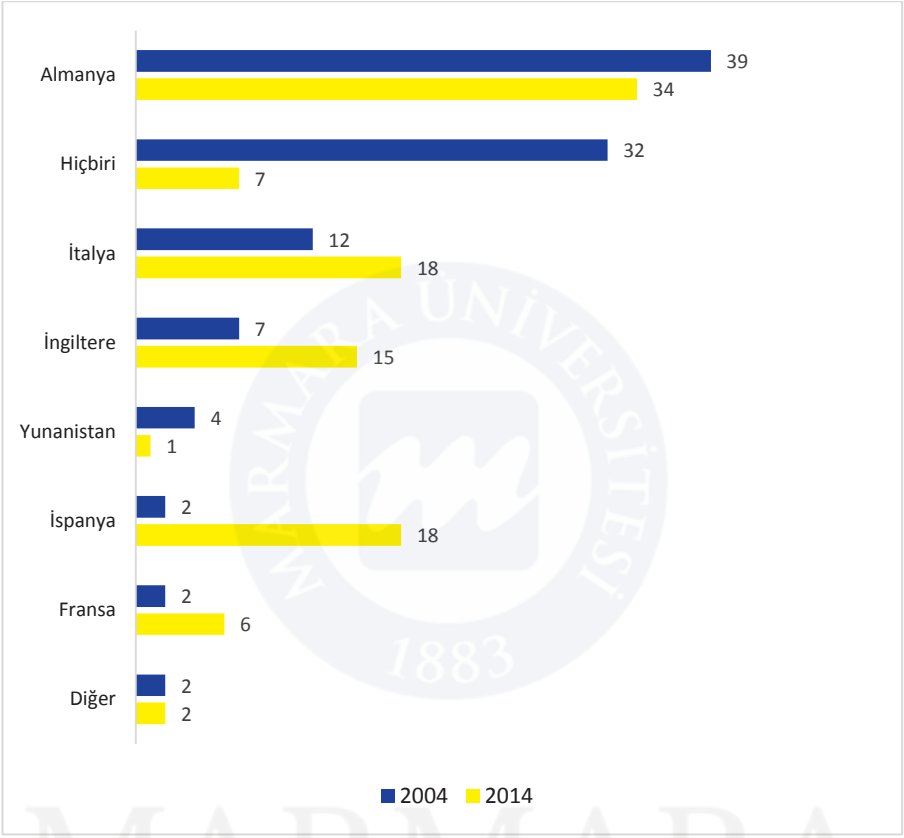
Tablo 3.23 Türkiye'nin AB'ye giriş sürecinde en çok hangi AB ülkesinden destek aldığını ve/veya alacağına düşünüyorsunuz?

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Almanya	0,39	0,34	2,50	0,02*
Hiçbiri	0,32	0,07	16,36	0,00**
İtalya	0,12	0,18	-3,93	0,00**
İngiltere	0,07	0,15	-5,90	0,00**
Yunanistan	0,04	0,01	5,14	0,00**
İspanya	0,02	0,18	-11,81	0,00**
Fransa	0,02	0,06	-4,40	0,00**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Türkiye'nin AB'ye giriş sürecinde en çok hangi AB üyesi ülkenin desteğini aldığı ve/veya alacağı ile ilgili bir soruya verilen yanıtlarda Almanya % 34'lük bir oranla 2004'te olduğu gibi (% 39) ilk sırada yer almaktadır. Buna karşılık 2004 ile mukayese edildiğinde İtalya (% 18), İspanya (% 18) ve İngiltere (% 15) sırasıyla Türkiye'nin AB üyeliğine en çok destek veren ve/veya verebilecek ülkeler olarak belirtilmiştir. Bu ülkelerdeki belirgin artış dikkat çekici boyuttadır. Örneğin İspanya'nın Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyeceğine inananların oranı 2004'te sadece % 2 iken bu oran 2014 yılında % 18'e yükselmiştir. Benzer şekilde İtalya'nın oranı aynı dönemde % 12'den % 18'e, İngiltere'nin oranı ise % 7'den % 15'e yükselmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şekil 3.38. Türkiye'nin AB'ye giriş sürecinde en çok hangi AB ülkesinden destek aldığını ve/veya alacağına düşünüyorsunuz? (%)

Bu soruya verilen yanıtlarda ortaya çıkan çarpıcı bir başka bulgu ise Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye'yi destekleyeceğine olan inancın artışı olarak değerlendirilebilir. 2004 yılında ankete katılanların % 32'si, hiçbir Avrupa Birliği üyesi ülkelerinin Türkiye'nin üyeliğini desteklemeyeceğini düşünürken bu oranın 2014 anketine katılanlar arasında çok radikal bir biçimde gerilediği (% 7) görülmüştür.

Taraflar arasındaki ilişkilerde özellikle son yıllarda inişli – çıkışlı ivme izleniyor ise de (2004 ile 2014 anketleri arasında % 5 oranında bir gerileme olmakla birlikte) Almanya'nın Avrupa Birliği'nin lider ülkesi konumunda olması ve bu ülkede yoğun bir Türk nüfusunun yaşıyor olması, anket katılımcılarının Almanya'yı işaret ettiğini düşündürmektedir. Ayrıca Almanya'nın "Avrupa Birliği'nin lokomotifi" olması

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sebebiyle Türkiye'nin üyeliği konusunda son sözü söyleyecek ülke konumunda olduğu algısının da Türkiye'de halen kabul gördüğünün bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Her ne kadar bazı AB üyesi devletler Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmakta iseler de bazı önemli AB devletlerinin Türkiye'nin üyeliğini savunmaları, ankete katılanlarda bu AB üyeleri hakkında olumlu bir algı oluşturduğu düşünülebilir. İspanya ve Türk hükûmetlerinin öncülüğünde başlatılan Medeniyetler İttifakı projesi, İtalya ile Türkiye arasında başta enerji sektörü olmak üzere ciddi boyutlarda artan ekonomik ve ticarî ilişkiler, İngiltere'nin Türkiye'ye karşı olumlu yaklaşımı[19] bu nedenler arasında sayılabilir.

İspanya, İtalya ve İngiltere'nin Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyeceğine olan inancın geçen on yıllık süre içinde artması, bu üç ülkenin yukarıda sözü edilen sebepler ve yazılı-görsel basın gibi kanallarla oluşan olumlu kamuoyu algısıyla şekillendiği düşünülebilir. Ancak Türk basınında sıklıkla Türkiye aleyhtarlığı tutumuna ilişkin haberler çıkan ve Türkiye'nin üyeliğine açıkça şerh koyan Fransa'nın dahi Türkiye'nin AB üyelik sürecine destek sağlayacağını düşünenlerin oranındaki artış (% 2'den % 6'ya) dikkat çekici ve izahı zor bir bulgudur. Bu tezatın bir açıklaması öğrencilerin Erasmus+ programı gibi yollarla etkileşimlerinin artması ve bu sebeple AB üyesi ülkelere olumlu yaklaşmaları olarak düşünülebilir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği ve Uyum Süreciyle ile İlgili Genel Görüşler

Bulguların son bölümünde Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine ilişkin genel görüşler incelenmiştir. Şekil 3.39 ve Şekil 3.40'da öğrencilerin konuyla ilgili genel görüşlere katılım oranları görülmektedir. Tablo 3.24'te hem 2004 hem de 2014 anketinde yer alan ifadelere "evet" diyen öğrencilerin oranlarının z-testi karşılaştırması yer almaktadır. Tablodan da görüleceği üzere bütün ifadelere katılım oranlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir.

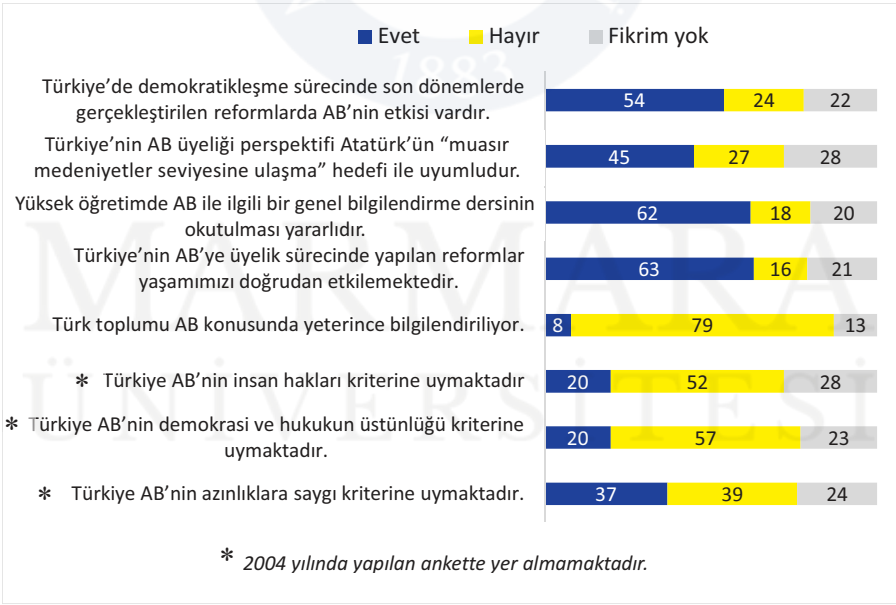
[19] İngiltere'nin Türkiye ile ilgili olumlu yaklaşımının örnekleri için bkz. Bryant: İngiltere Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyor (2010); İngiltere'den Türkiye'ye AB Desteği (2012).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

✧ *2014 yılında yapılan ankette yer almamaktadır.*

Şekil 3.39. Türkiye'nin AB üyeliği ile ilgili görüşler (%) – 2004

* *2004 yılında yapılan ankette yer almamaktadır.*

Şekil 3.40. Türkiye'nin AB üyeliği ile ilgili görüşler (%) – 2014

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 3.24. Türkiye'nin AB üyeliği ile ilgili genel görüşlere katılanlar

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Türkiye'de demokratikleşme sürecinde son dönemlerde gerçekleştirilen reformlarda AB'nin etkisi vardır.	0,80	0,54	12,92	0,00**
Türkiye'nin AB üyeliği perspektifi Atatürk'ün "muasır medeniyetler seviyesine ulaşma" hedefi ile uyumludur.	0,54	0,45	4,32	0,00**
Yüksek öğretimde AB ile ilgili bir genel bilgilendirme dersinin okutulması yararlıdır.	0,42	0,62	-9,64	0,00**
Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde yapılan reformlar yaşamımızı doğrudan etkilemektedir.	0,39	0,63	-11,57	0,00**
Türk toplumu AB konusunda yeterince bilgilendiriliyor.	0,02	0,08	-6,06	0,00**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Tablo 3.25. Türkiye'nin AB üyeliği ile ilgili genel görüşlere katılmayanlar

İfadeler	p_{2004}	p_{2014}	z değeri	p değeri
Türkiye'de demokratikleşme sürecinde son dönemlerde gerçekleştirilen reformlarda AB'nin etkisi vardır.	0,10	0,24	-8,56	0,00**
Türkiye'nin AB üyeliği perspektifi Atatürk'ün "muasır medeniyetler seviyesine ulaşma" hedefi ile uyumludur.	0,30	0,27	1,60	0,11
Yüksek öğretimde AB ile ilgili bir genel bilgilendirme dersinin okutulması yararlıdır.	0,44	0,18	14,05	0,00**
Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde yapılan reformlar yaşamımızı doğrudan etkilemektedir.	0,53	0,16	19,56	0,00**
Türk toplumu AB konusunda yeterince bilgilendiriliyor.	0,95	0,79	10,75	0,00**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 2.25'te de Türkiye'nin AB üyeliğine ilişkin genel görüşlere "hayır" diyenlerin 2004 ve 2014 z-testi karşılaştırması verilmiştir. Bu cevaplar içinden sadece "Türkiye'nin AB üyeliği perspektifi Atatürk'ün 'muasır medeniyetler seviyesine ulaşma' hedefi ile uyumludur" görüşüne "hayır" diyenlerin oranında anlamlı bir değişiklik olmamıştır. Aynı görüşe "evet" diyenlerde anlamlı düşüş yaşanırken "hayır" diyenlerin oranında değişiklik olmaması bu görüşe "fikrim yok" yanıtını verenlerin artışıyla açıklanabilir.

"Türkiye'de demokratikleşme sürecinde son dönemlerde gerçekleştirilen reformlarda AB'nin etkisi" olduğunu düşünenlerin oranındaki radikal düşüşün nedeni, 2005 sonrasında Avrupa Birliği'nin müzakere sürecinde fasılları bloke etmesinin Türkiye'de oluşturduğu isteksizlikle açıklanabilir. Nitekim 2007 sonrasından 2014'e kadar gelinen süreçte Türkiye'de AB üyeliği ile ilgili reformlar konusunda ciddi bir adım atılamamıştır. 2004 yılında "reformlarda AB etkisinin olduğunu" düşünenlerin oranının yüksek olması (% 80) ise 2001-2004 sürecinde Türkiye'nin müzakerelerin açılması için Kopenhag Kriterlerinin siyasî boyutlarını yerine getirme gayreti ve bunun kamuoyundaki etkisi ile açıklanabilir. Nitekim bu reformların yeterli düzeyde gerçekleştirildiğine ilişkin görüşlerin Avrupa Komisyonu'nun 2004 İlerleme Raporu'nda teyit edilmesiyle müzakerelere başlanma kararı alınmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SONUÇ

Tanzimat Fermanı ile başlayan süreçte Avrupa'nın oluşturduğu normlara yönelme, Türkiye'de yaşanan Batılılaşma sürecinin en belirgin ifadesi olmuştur. Batılılaşma çabasının kamuoyu tarafından desteklenmesi ise bu sürecin başarıya ulaşmasının temel gerekliliğidir. Böyle büyük bir dönüşüm hiç şüphesiz ki arkasında büyük bir toplumsal destek ve uzlaşmayı gerektirmektedir. Bu durum Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde de temel itici faktördür. Bu anlamda Marmara Üniversitesi'nde on yıllık periyodla yapılan anket sonuçları kamuoyunun Batılılaşma yönündeki beklentisini destekler niteliktedir.

Marmara Üniversitesi'nde yapılan anketlerin bulguları Türkiye'de bugüne kadar yapılan diğer AB anketleriyle paralellik göstermektedir. Bu anketlerin ortak yönü Türkiye'nin Avrupa entegrasyonuna katılmasını savunanların her zaman karşı çıkanlardan daha fazla olmasıdır. Avrupa'ya yönelik Türkiye'deki olumlu eğilimin en üst düzeye çıktığı zaman aralıkları, Avrupa'nın kamuoyuna açık bir şekilde Türkiye'nin üyelik perspektifinin desteklediği dönemlerdir. Dolayısıyla Türkiye'nin Avrupa entegrasyonuna dahil edilme sinyallerinin kuvvetlendiği dönemlerde yapılan anketlerde çok yüksek sonuçlara ulaşılması şaşırtıcı değildir.

1986 yılında Milliyet Gazetesi tarafından yapılan ve Türk halkının Avrupa'ya bakışını araştıran ilk kapsamlı anket çalışmalarından biri bu görüşü doğrulamaktadır. Bu anketin sonuçlarına göre anket katılımcılarının %51'i "Türkiye'nin AET üyeliğini ister misiniz?" sorusuna olumlu cevap vermiştir ("Halkımız da AET Üyeliği İstiyor", 1986). Aynı gazetenin 14 Nisan 1987'de Türkiye'nin AET'ye tam üyelik başvurusu yapması münasebetiyle yaptığı bir ankette ise katılımcıların % 61.1'i AET üyeliğine "evet" demiştir ("AET'ye halktan da 'evet'", 1987). Geçen bir yıllık süre içinde AET üyeliği perspektifinin kamuoyunda olumlu bakanların oranını % 10 civarında arttırdığı görülmektedir.

1986 ve 1987 yıllarında yapılan bu anket sonuçlarında farklılığına neden olan etkenler Marmara Üniversitesi öğrencilerine uygulanan anket sonuçlarında karşılaşılan farklılığın da temel nedenlerinin başında gelmektedir. Daha açık bir ifadeyle Milliyet Gazetesi'nin anketleri, 1987 yılındaki tam üyelik başvurusunun oluşturduğu olumlu atmosferin Türkiye kamuoyunda AB'ye yönelik ilgiyi artırdığını göstermektedir. Benzer şekilde AB'nin Türkiye'nin üyeliğine karşı takındığı tutumun Türk kamuoyundaki etkisi Marmara Üniversitesi anketlerinde de görülmektedir. 2004 yılında müzakere sürecinin başlamasıyla birlikte kamuoyunda olumlu bir hava gözlenirken, özellikle 2006 sonrasında ileri sürülen suni engellerin neden olduğu atmosfer sebebiyle 2014 anketinde AB'ye karşı bir güven azalması görülmüştür.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Her ne kadar başlangıcından günümüze kadar Türkiye–AB ilişkileri inişli çıkışlı bir süreç izlemişse de, özellikle 1999–2004 arası toplumsal desteğin en somut görüldüğü dönem olmuştur. Bu dönemde Avrupa'nın normatif yönü Türkiye'de demokrasi, insan hakları ve özgürlükler alanında en üst düzeye çıkmıştır. Birçok reform paketi ile Türkiye'nin batılılaşma sürecinde ve Avrupa normlarına erişmesinde büyük mesafe kat edilmiştir. Bu süreçteki kamuoyu desteği ise temel itici güç olmuş, parlamentodaki tüm partileri reformlara yöneltmiştir.

Gerek kamuoyu gerekse siyasal aktörlerin AB yolunda gösterdikleri gayret de Türkiye'nin yıllardır ortaya koyduğu Avrupa hedefine devam etmekte olduğunu teyit etmektedir. Bu sebeple "Farklılıklar içinde Birlik" sloganıyla 21. yüzyılda küresel aktör olma yolunda ilerleyen Avrupa Birliği için Türkiye'nin üyeliği, kültürel bir zenginlik ve çeşitlilik oluşturacaktır. Aynı zamanda Türkiye'nin Müslüman ve laik yönetim modelini benimsemiş bir ülke olarak AB'de yer almasının değişen uluslararası siyasî yapıda Avrupa Birliği için sağlayacağı katkı da yadsınamaz.

Anket bulgularından elde edilen sonuçlar da Marmara Üniversitesi öğrencilerinin halen AB'ye önem verdiğini teyit etmektedir. 2004 yılı anketinde Türkiye'nin içinde yer alması arzu edilen ülke grupları arasında Avrupa Birliği açık ara önünde gelmekteydi. Her ne kadar geçen on yıllık süre içinde AB'nin müzakere sürecindeki olumsuz tutumlarının da etkisiyle Birliğe yönelik bir düşüş olsa da öğrencilerin uluslarası iş birliği yapılması gereken ülke bloklar arasında halen Türk Cumhuriyetleri ile birlikte AB'yi ilk iki sırada tercih ettikleri görülmektedir.

Anket bulgularından elde edilen bir diğer önemli sonuç ise son yıllarda tamamen durma noktasına gelen Türkiye–AB ilişkilerinin toplumdaki AB imajını olumsuz etkilememesidir. Zira müzakere sürecinin durma noktasına gelmesine rağmen AB'nin imajı "olumsuz"a değil "kararsız"a doğru kayma göstermiş, bir başka ifadeyle anket katılımcıları henüz AB'den vazgeçmemiş, "kararsızlar" henüz "olumsuzlar"a dönüşmemiştir. Bu sebeple AB ile ilişkilerin düzelmesi halinde kararsız oyların tekrar olumluya dönmesi muhtemeldir.

Kararsızların oranının artmasındaki nedenlerin başında AB'nin olumsuz tutumlarının geldiği, çalışmanın ilk bölümünde detaylı açıklanmıştır. Bazı üye ülkelerin yönlendirmeleriyle Türkiye'deki siyasî iradeyi zorlamak için AB'nin çeşitli baskılar oluşturması, Avrupa Birliği'nin temel amacı konusunda şüphe uyandırmakta ve kamuoyunda küskünlük yaratmaktadır. Bunun sonucunda da 1999–2004 arası dönemde olduğu gibi siyasî irade üzerinde AB ile ilgili halkın beklenti ve taleplerini artırmasını engellemektedir. Bir örnekle açıklamak gerekirse AB'nin Türk Hükûmeti'ne Kıbrıs konusunda yaptığı zorlayıcı tedbirler, halk tarafından insan hakları ve demokrasi konularında olduğu gibi benimsenmediği için Türkiye'de halkın AB konusunda siyasî iradeden beklenti ve taleplerini de

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

düşürmektedir. Bu durum Türkiye'deki siyasî iradenin reform sürecine karşı durağan bir politika izlemesine neden olmakta ve Türkiye–AB ilişkilerinin kilitlenmesine zemin hazırlamaktadır.

Ankete katılan öğrencilerin demografik bilgileri incelendiğinde Türkiye'nin bütün bölgelerinden ve farklı sosyal katmanlardan oluşan bir grup niteliği görülmektedir. Yine öğrencilerin siyasî yalpezinin neresinde yer aldığı sorusuna verilen cevaplarda çok farklı siyasî görüşlerin temsil edildiği de ayrıca tespit edilmiştir. Bu sebeple toplumun siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan farklı kesimlerinin AB sürecindeki kararsızlığı paylaştığı düşünülebilir.

Ankete katılanların uluslararası kurumlara olan güvenlerinin düşüş göstermesi anketin bir diğer önemli sonucudur. Uluslararası sistem içersindeki belirsizliklerin artması ve farklı örgütlerin çatısı altında yaşanan ulusal çıkar mücadeleleri, 2014 yılına gelindiğinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) dışında bütün uluslararası kurumlara karşı güvenin büyük ölçüde sarsılmasına yol açmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne olan güvenin nedeni ise Türkiye'de iç hukuk yollarını tüketip AİHM'de çözüm bulanların sayısındaki artışla ilişkilendirilebilir.

Uluslararası kurumlara olan güven bulgularına benzer şekilde ulusal kurumlara da güven düşüşü yaşanması her ne kadar bu çalışmanın kapsamı dışında olsa da Türkiye'nin uluslararası politikalarını ve buna bağlı olarak AB sürecini etkilemesi nedeniyle derinlemesine araştırılması gereken bir bulgudur.

Avrupa Birliği de dahil olmak üzere uluslararası kurumlara güvensizlik duyan anket katılımcıları benzer şekilde Kıbrıs sorununun çözümü ile Türkiye'nin AB üyeliğinin kolaylaşacağı konusunda da tereddüt duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu anlamda Kıbrıs konusundaki çözümün Türkiye'nin AB üyeliğini kolaylaştıracağını düşünenlerin 2014'te ciddi düşüş göstermesi, AB'nin Türkiye ile müzakere sürecinde ileri sürdüğü suni bazı gerekçeler ile ilişkilendirilebilir. Üniversite gençliğinde Kıbrıs'ta çözümün bir kolaşlaştırıcı olmadığı, üyelik sürecini doğrudan etkileyen bir unsur olmadığı görüşü hakimdir.

Her ne kadar uluslararası kurumlara güvensizlik duygusunda artış olsa da katılımcılara yöneltilen "AB ne ifade etmektedir?" sorusu ile ilgili bulgular da AB'nin genelde olumlu kavramlar çağrıştırdığını teyit etmektedir. Zira katılımcıların birçoğu AB'yi *"Kültürel çeşitlilik", "İnsan haklarına saygı", "Demokrasi ve hukukun üstünlüğü" ve "Ekonomik ve sosyal refah"* kavramları ile açıklamaktadır.

Bu ifadeler arasında öğrencilerin Avrupa Birliği ile en fazla örtüştüğünü düşündükleri kavram kültürel çeşitlilik olarak görülmektedir. Avrupa Birliği'nin Kopenhag Kriterleri'nin siyasî boyutunu oluşturan demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara saygı gibi kavramların AB'yi tanımlayan ifadeler arasında katılımcılar tarafından öne çıkarıldığı görülmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu anlamda Türk halkının AB'nin temel değerlerini paylaştığı ve birlikte yaşamın ön koşulu olan değerlere sahip olduğu söylenebilir. Cumhuriyetin kuruluş ilkeriyle de özdeşlik gösteren bu değerlerin, AB'ye üyelik sürecinde toplum tarafından öne çıkarılan değerler olduğu teyit edilmektedir. Katılımcıların AB'ye üyelikle "kimlik kaybı olmayacağı ve ülke bütünlüğünün tehlikeye girmeyeceğine yönelik düşünceleri de bu görüşü destekler niteliktedir.

Katılımcıların AB'yi tek bir kavramla tanımlamadıkları ve görüşlerinin farklı olaylardan da etkinlendiği söylenebilir. Başka bir deyişle ekonomik kriz gibi bazı olayların görüşlerini etkilediği ve AB'nin tanımlanmasını farklı yöne çekebildiği anlaşılmaktadır. Nitekim "AB vatandaşlığı ne ifade etmektedir?" sorusuna verilen yanıtta "herhangi bir AB ülkesinde eğitim, sağlık ve sosyal haklardan yararlanma" öne çıkmakta ve 2004 yılına göre de artış göstermektedir. Benzer şekilde, "ekonomideki belirsizlikler", "sosyal ve ekonomik eşitsizlik" ile "demokrasi ve insan hakları sorunları" öğrenciler arasında AB üyeliği tercihindeki üç temel neden olarak öne çıkmaktadır. Bu konular aynı zamanda Türkiye'nin temel sorunları sıralamasında da önde gelmektedir. Bu sebeple öğrencilerin içinde bulundukları durumu ve Türkiye'de en temel sorun olarak gördükleri unsurların çözümünü AB üyeliği ile ilişkilendirmektedir.

Üniversite gençliğinde AB üyeliğine giden yolun sadece siyasî ve ekonomik kriterlerin yerine getirilmesi ile sağlanamayacağı algısından söz edilebilir. Zira öğrenciler, Avrupa'daki olumsuz Türk imajının Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin önündeki en önemli engel olduğunu vurgulamaktadır. Toplumların bir arada yaşayabilmeleri için birbilerini özümsemeleri ve bunun için de birbirlerini yakından tanıyacak fırsatların yaratılması önemlidir. Bu manada AB tarafından uyum politikası kapsamında sağlanan fonlarla gerçekleştirilecek projelerin Avrupa'daki olumsuz Türk imajının ortadan kalkmasına katkı sağlayacağı söylenebilir. Hiç şüphesiz bu politikaların gerek Avrupa'da gerekse Türkiye'de kamuoylarını birbirlerine yakınlaştırması için belirli çabalar sarf edilmektedir. Ancak Türkiye'deki kamu ve özel kurumların uyum politikalarına yönelik projelere daha aktif katılımı yararlı olacaktır. Yine bu manada öğrenci değişim programları gibi gençlere yönelik çalışmaların da gelecek kuşakların birbirleri hakkında oluşacak ön yargıları engellemek adına önemli bir çaba olacağı söylenebilir.

Ayrıca öğrencilerin "Türkiye, AB'ye neler katacaktır" sorusuna verdikleri yanıtta genç ve dinamik nüfusun önemini öne çıkartmaları, sözü edilen projelerin başarıyla uygulanması için de bir fırsat niteliğindedir. Zira bu yolla Türkiye, Avrupa'nın gelecekte ihtiyaç duyacağı nitelikli işgücünü karşılama konusunda AB'ye önemli katkılar sağlayabilir. Bu sebeple Türkiye, belki de her şeyden önce, genç ve dinamik nüfusunu AB standartlarına uyum sağlayacak nitelikte yetiştirmelidir.

Bu anlamda öğrencilere yöneltilen AB ile ilgili bilgilere nereden ulaştıkları sorusuna verilen yanıtlar da üzerinde düşünülmesi gereken sonuçlar ortaya

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

koymaktadır. Özellikle üniversitedeki dersler, konferanslar ve toplantıların AB'yle ilgili bilgilere erişimde düşük bir yüzdeye sahip olması düşündürücüdür. Avrupa Birliği'nin hayatın her alanına etkisi olan yapısı sebebiyle üniversitelerin bütün birimlerinde AB ile ilgili çalışmaların yapılması mümkün ve hatta bazı birimler için bir gerekliliktir. Bu anlamda, gerek müfredat kapsamında gerekse akademik toplantılar yoluyla öğrencilerin AB ile ilgili bilgilere erişmesini sağlamak, başta üniversiteler olmak üzere toplumun geniş katmanları arasında konunun tartışılmasına yardımcı olacaktır. Zira sadece sosyal medya yoluyla erişilen bilgilerin yanlış yönlendirmelere neden olacağı da aşikârdır.

Anket çalışmasının en önemli sonuçlarından biri, tarafların bu sürece olan bağlılığını ve samimiyetini değerlendiren soru olmuştur. Öğrencilerin Türkiye'nin müzakere sürecinde yükümlülüklerini ne derece samimiyetle yerine getirdiği sorusuna olumlu yaklaşanların sadece % 30'la sınırlı kalması, reform konusunda atılan adımların kamuoyu tarafından yetersiz bulunduğuna işaret etmektedir. Buna mukabil, AB'nin Türkiye'ye ne derece adil davrandığına ilişkin soruya öğrenciler ezici bir çoğunlukla olumsuz yanıt vermişlerdir. Bu durum, gerek AB tarafının gerekse Türk tarafının üyelik sürecinin başarısı için kamuoyunu tatmin edici çabalar göstermesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bugün içinde bulunulan durağan atmosferin bir an önce çözülüp Türkiye–AB ilişkilerinin ivme kazanması için hem Türk hem de AB kamuoyunun sürece destek vermesi çok önemlidir. Bu desteği sağlayabilmek için süreklilik arz eden anket çalışmalarıyla kamuoyunun neler düşündüğünü öğrenmek yararlı olacaktır.

Marmara Üniversitesi öğrencilerine yönelik bu çalışma, üniversite gençliğinin AB ve Türkiye–AB ilişkilerini nasıl değerlendirdiklerini araştıran ve bu bağlamda öğrencilerin nelerden etkilendiklerini tespit etmeye yönelik bir katkı niteliğindedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KAYNAKÇA

AET'ye halktan da 'evet' (16 Nisan 1987). *Milliyet Gazetesi*.

Ankara Anlaşması (2014). *T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı*. Erişim: 22.09.2014, http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=117&l=1.

Arguments for and against Turkey's EU membership (2014). *Debating Europe*, Erişim: 25.10.2014, http://www.debatingeurope.eu/focus/infobox-arguments-for-and-against-turkeys-eu-membership/#.VQC7lWSsWYd.

Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu. (2014). *Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Ekonomik ve Sosyal Komiteye ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bildirim* (Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2014-2015 {COM(2014) 700}). Erişim: http://www.ab.gov.tr/files/Ilerleme Raporlari TR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf

Bakır, H. (2005). "Hollanda'da kafalar karışık", *BBCTurkish.com,* 30.05.2005. Erişim: http://www.bbc.co.uk/turkish/fooc/story/2005/05/printable/050530_fooc_amsterdam.shtml.

Bryant: İngiltere Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyor. (2010). *Milliyet*, 22.01.2010. Erişim: http://www.milliyet.com.tr/bryant-ingiltere-turkiye-nin-ab-uyeligini-destekliyor/dunya/dunyadetay/22.01.2010/1189447/default.htm

Cem, İ. (2005). *Avrupa'nın "Birliği" ve Türkiye*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Commission of the European Communities (2004). *Regular Report on Turkey's progress towards accession,* 6.10.2004. Erişim: 18.09.2014. http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/keydocuments/2004/rr_tr_2004_en.pdf

Çayhan, E. (1997). *Dünden Bugüne Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasal Partilerin Konuya Bakışı.* İstanbul: Boyut Kitapları.

Dartan, M., Nas, Ç., Akman, M.S., Savran, C., & Suner, S. (2004*). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinde Marmara Üniversitesi Öğrencilerinin Geleceğe ve Avrupa ile İlişkilere Bakışı.* İstanbul: Lito Matbaa.

Diez, T. (2004). Europe's others and the return of geopolitics, *Cambridge Review of International Affairs*, *17*(2), 319-335.

Efe, H. (2010), Türk Dış Politikasının Değişmeyen Gündemi Kıbrıs ve Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi. *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası: Uluslararası IV.*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri, ed. O.B.,Dinçer, H., Özdal, H.,Necefoğlu, 105-136. Ankara: USAK Yayınları.

Erasmus+ (2014). *Erasmus+ The new EU programme for Education, Training, Youth, and Sport for 2014-2020.* Erişim: 02.10.2014, http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/discover/index_en.htm

Countries and regions: Turkey (2014). *European Commission Directorate-General for Trade*. Erişim: 02.07.2014, http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/turkey/

France says blunt 'non' to Turkey, (2011). *France24,* 25.02.2011. Erişim: http://www.france24.com/en/20110225-france-sarkozy-gul-turkey-eu-hopes/

Fransa'da Türkiye tartışması. (2008). *Deutsche Welle,* 08.07.2008. Erişim: http://www.dw.de/fransada-t%C3%BCrkiye-tart%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1/a-3468057.

Göral, E. (2013). Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, 21*(2)*,* 99-118.

Güneş, A. M. (2013) *Avrupa Birliği Hukukuna Giriş*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Halkımız da AET Üyeliği İstiyor: Ortak Pazar'a 'Evet' (26 Haziran 1986). *Milliyet Gazetesi.*

Huntington, S. P. (1993). The Clash of Civilizations?, *Foreign Affairs,72* (3). 22-49.

Huntington, S. P. (2002). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order,* Londra: The Free Press.

İKV (2012). *Cyprus: Questions and Answers*. İstanbul: Doruk Grafik.

İngiltere'den Türkiye'ye AB Desteği (2012). *NTVMSNBC*, 11.10.2012. Erişim: http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25389478/

Karluk, R. (1997). *Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye*. Ankara: Turhan Kitapevi.

Kirişçi, K. (2011). Turkey's Demonstrative Effect and the Transformation of the Middle East, *Insight Turkey*, *13*(2), 33-55.

Knaus, G. & Altfuldisch, C. (2013). The Pivotal Relationship. German Doubts and the Turkish-EU Accession Process, Aydın-Düzgit, S. et-al. (Ed.) *Global Turkey in Europe. Political, Economic, and Foreign Policy Dimensions of Turkey's Evolving Relationship with the EU*, Roma: Instituto Affairi Internazionali, 59-63.

Ortak Pazar'a Girdik: Dün Anlaşma imzalandı. (13 Eylül 1963). *Cumhuriyet*.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Özen, Ç. (2002). *Türkiye – Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği ve Tam Üyelik Süreci Üzerine Etkileri,* İzmir: Ceylan Kitabevi.

Sedghi, A. & Burn-Murdoch, J. (2013). Unemployment in Europe: get the figures for every country, *The Guardian*, 08.01.2013. Erişim: http://www.theguardian.com /news/datablog/2012/oct/31/europe-unemployment-rate-by-country-eurozone.

Siyasi Reformlar-1 (2014). T*.C. Avrupa Birliği Bakanlığı*, Erişim: 07.11.2014, http://www.ab.gov.tr/files/rehber/04_rehber.pdf.

Tarihi anlaşma Ankarada İmzalandı: Ortak pazara girdik. (13 Eylül 1963). *Hürriyet*.

The World from Berlin: Angela Merkel's 'Privileged Provocation' in Turkey, (2010). *Spiegel Online International*, 30.03.2010, Erişim: http://www.spiegel.de/ international/europe/the-world-from-berlin-angela-merkel-s-privileged-provocation-in-turkey-a-686485.html

Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım (2014). *T.C. Başbakanlık Türkiye Yatırım, Destek ve Tanıtım Ajansı.* Erişim: 14.11.2014, http://www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/ investorsguide/Pages/FDIinTurkey.aspx.

Türkiye'nin üyeliği referanduma tabidir (2014), *Milliyet (28.01.2014),* Erişim: 08.08.2014, http://www.milliyet.com.tr/turkiye-nin-uyeligi-referanduma/siyaset/detay/1828274/default.htm.

Ulusal Ajans (2014). *T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı Türk Ulusal Ajansı 2012-2013 Erasmus hareketlilik rakamları.* Erişim: Temmuz 2014, http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/erasmus-program%C4%B1/2007-2013-d%C3%B6nemine-ait-bilgi-ve-belgeler/yay%C4%B1nlar-ve-i-statistikler

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara University Publication No: 828
European Union Institute Publication No: 17

THE PERCEPTION OF UNIVERSITY STUDENTS TOWARDS THE EUROPEAN UNION:
An Evaluation of Surveys Conducted in 2004 and 2014 at the Marmara University

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Emirhan GÖRAL ~ Lale ÖZDEMİR ~ E. Serra YURTKORU ~ Muzaffer DARTAN

Marmara Üniversitesi
Avrupa Birliği Enstitüsü
Göztepe Kampüsü 34722
Kadıköy / Istanbul

Tel. : +90 216 336 33 35
Fax : +90 216 347 45 43
e-mail : europe@marmara.edu.tr
www : http://avrupa.marmara.edu.tr

Cover illustration courtesy of Yusuf Ziya.

Istanbul 2014
Bilnet Matbaacılık - Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
Yukarı Dudullu Organize Sanayi Bölgesi 1. Cadde No 16
Dudullu Ümraniye - Istanbul

ISBN 978-975-400-388-8
© Marmara University European Union Institute, Istanbul.
All rights reserved.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

To
Prof. Dr. Halûk Kabaalioğlu
who founded the first European Union Institute in Turkey.

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TABLE OF CONTENTS

RECTOR'S FOREWORD cxvii

PREFACE cxxi

ACKNOWLEDGEMENTS cxxv

ABOUT THE AUTHORS cxxvii

1. TURKEY-EUROPEAN UNION RELATIONS 129

1.1. FOUNDATION OF RELATIONS 129

1.2. STAGES OF THE ASSOCIATION AGREEMENT 132

1.2.1. The Preparatory Stage 133

1.2.2. The Transitional Stage 133

1.2.3. The Final Stage 135

1.3. TURKEY-EU RELATIONS AFTER HELSINKI EUROPEAN COUNCIL 135

1.3.1. The Granting of Candidate Country Status to Turkey 135

1.3.2. The Beginning of the Negotiation Process 136

1.3.3. The Current Situation 138

2. METHODOLOGY 143

2.1. INSTRUMENT 143

2.2. SAMPLE 145

2.3. ANALYSES 150

3. FINDINGS 153

3.1. STUDENT PROFILE 153

3.2. STUDENT AWARENESS AND PERCEPTION OF THE EU 160

3.3. STUDENTS' POINT OF VIEW ON TURKEY AND THE WORLD 169

3.4. STUDENTS' PERSPECTIVE TOWARDS TURKEY-EUROPEAN UNION RELATIONS 186

4. CONCLUSION 217

REFERENCES 223

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

RECTOR'S FOREWORD

The European Union (EU) accession process, which is one of the biggest projects of the Republic of Turkey, has exceeded half a century, and the accession negotiations between the parties are still continuing today. The European Union is the most advanced form of regional integration in the world. The EU not only consists of economic relations, but it is also a project, within which a single market has been established, which sets the legal framework for the co-existence of peoples between the member states and the European *acquis*. Thus, national borders have *de facto* lost significance in the Union. The EU is also important for peacebuilding in a continent which constituted the battlefield for two major wars that caused radical changes in the world.

The idea of a union on the European continent was first realized through the establishment of the European Coal and Steel Community, and it has been maintained through continuous progress until today. The EU, the foundations of which were established by six member states in early 1950s, has now expanded to all of Europe. It has 28 Member States and a population of over half a billion. In other words, the Union represents the first example of the peaceful integration of peoples who fought each other for centuries. We are happy to witness the realization of the European ideal of peace through the EU, which has achieved a level of integration which cannot be matched by any other regional integration process in the world.

Victor Hugo, who took on the task of chairing the International Peace Congress held in Paris in 1849, made an insightful statement about a United Europe back then:

> *"A day will come when [...] you all, nations of the continent, without losing your distinct qualities and your glorious individuality, will be merged closely within a superior unit and you will form the European brotherhood [...]. A day will come when the only fields of battle will be markets opening up to trade and minds opening up to ideas. A day will come when the bullets and the bombs will be replaced by votes [...]."*

Victor Hugo voiced the idea of a union a century before the EU was established. Hugo's conceptualization of nations' integration without losing their specific characteristics and of a European brotherhood has been incarnated today as European citizenship, and it can be said to be successful.

The EU has also been faced with many institutional challenges, which have arisen from the problem of harmonization of the national interests of the Member

States within this supranational construct. It will take time to overcome these challenges. Therefore, things have not always gone smoothly in the EU, and serious debates on fundamental questions regarding the institutional structure of the Union take place among the Member States. Although the EU encounters such serious problems, it still, as a project which has expanded almost to the whole continent, constitutes an area of magnetism for its neighbouring countries. This also holds true for Turkey, which borders Greece and Bulgaria and therefore the EU.

The Republic of Turkey, as a country which has been affected by two world wars, has closely observed the progress towards European integration from its foundation, and has taken the necessary steps to become a part of this integration process. With this aim, Turkey formally applied to the European Economic Community in order to establish a closer relationship in 1959. As one of the biggest projects of the Republic of Turkey, the quest for closer ties and eventual membership of the EU has spanned over half a century. Turkey has also been involved in various regional integration initiatives launched for economic and security cooperation. Furthermore, Turkey is a country which displays significant and rapid development. The EU is especially important for Turkey as an institution and a multi-dimensional integration project with the highest level of welfare and the best practices for the implementation of universal rights such as democracy and human rights.

Surely, the successful maintenance of Turkey's accession process is very much related to the acceptance of the goal of membership by the Turkish public. For this reason, all the institutions in the country, including public and private ones, have some responsibility in this regard, besides the political will that the Turkish government is expected to display.

The European Union Institute of Marmara University was established with this sentiment of responsibility and is the first and primary Institute in Turkey, established specifically for the purpose of contributing to the country's EU accession process. The Institute, which has successfully contributed to European Studies at the national and international levels, conducted another successful research project in 2014 entitled "University Students' Perception towards the European Union: An Evaluation of Marmara University Surveys Conducted in 2004 and 2014" and has published its results in this book. The Institute was the first to conduct a survey on this subject in 2004 when the decision to start accession negotiations with Turkey in the year 2005 was taken by the EU. It repeated the same survey in 2014 and discovered the similarities and differences in the perceptions of the Turkish youth in the universities over the decade. The results

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

have been gathered together in this book, which is published in two languages (Turkish and English).

I would like to express how pleased I am with this study of the European Union Institute, the work of which I follow closely. I congratulate all those who have been involved in this Project.

Prof. Dr. M. Emin Arat

Rector of Marmara University

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

PREFACE

The Republic of Turkey wished to become a part of the European integration process which started after the end of the Cold War, and formally applied to the European Economic Community (EEC) with the aim of concluding an association agreement on July 31 1959. Through the Association Agreement, which was signed on September 12 1963, the goal of the relationship between Turkey and the EEC was set as the establishment of a Customs Union to be followed by the eventual membership of Turkey in the Community. On December 10-11 1999, at the Helsinki European Council, Turkey was officially declared as a candidate country with the aim of becoming a member of the European Union (EU), and its accession process formally started. In the Brussels European Council of December 16-17 2004, October 3 2005 was set as the date for the start of the accession negotiations between Turkey and the European Union. Citing political reasons such as the issue of the extension of the Additional Protocol of July 30 2005 to Cyprus (a state that Turkey does not recognize), Turkey's negotiation process has been blocked by the EU for several years. In short, the relations between Turkey and the EU have gone through tough times, to the extent that Turkey's enlargement process can be said to be characterized by ups and downs.

The EU has displayed continuous progress since its inception and has been transformed into the world's most developed regional integration project, with 28 Member States and a population of over half a billion. This has not been a smooth process but the difficulties could be overcome thanks especially to the leadership of several European countries. In the end, the EU emerged as an entity within which the borders between the member states have been removed; goods, services, capital, and labour can move freely – within a single market – and a single currency is used.

It should also not be forgotten that Turkey borders the EU – the most successful peacebuilding enterprise of the world. This is crucial because it is not possible for Turkey to turn a blind eye to the EU's zone of peace, if we consider that Turkey also borders Middle Eastern states which are torn by conflict. Peace and economic development are thus intertwined. The EU, which achieved its economic integration after its success in building peace, has surely been considered an attractive prospect for Turkey. This is why Turkey's process of accession to the EU has been on track for over half a century now independently from the policies of individual governments. The difficulties encountered within the process have been evaded through political reconciliation. The problems with the accession negotiations today can also be solved through political dialogue in due course.

What has to be underlined at this point is that Turkey's membership of the EU has not been promoted adequately in Europe and the peoples of Europe have not been informed about the country sufficiently. At this point in time, when the accession negotiations are continuing, the fact that there is a debate in Europe about Turkey's history, culture, geography and its Europeanness, as well as the fact that the view that Turkey is not European still finds supporters in Europe can be thought to be the result of this lack of information about the country. Furthermore, the wider reach that the multidimensional efforts of the opponents of Turkey's membership in the EU have achieved in the European public opinion when compared to the relatively limited reach of Turkey's supporters, also negatively affects those who have not yet formed any opinion about this issue.

It should not be forgotten that the EU is an integration process within which people co-exist peacefully. European public opinion on Turkey – either positive or negative – will inevitably affect the policies of the EU Member States on Turkey. On the other hand, it is crucial to adequately inform the Turkish people about the EU, to rightly ascertain and evaluate their doubts and expectations and to determine Turkey's policies accordingly, because these will play a vital role in maintaining Turkey's decisiveness about full membership in the Union. Both public and private institutions in the country have an important responsibility in this regard.

Within this framework, as the European Union Institute of Marmara University we have, in 2014, repeated a survey that we initially conducted in 2004 with slight changes. Our aim is to inform the decision-makers and public opinion about the results of these surveys that we have conducted with a ten-year interval. In other words, we hope that ascertaining the changes in the perceptions of university students will contribute to the efforts for creating acceptance and maintaining support for EU accession in the Turkish public opinion.

The major impetus for reaching the goal of full membership in the EU would be the maintenance of societal/public support. This would also positively affect the cooperation of the various segments of Turkish society – such as NGOs, the media, business circles and chambers, universities and think tanks – with their counterparts in Europe. It would also help to positively change the perception of Turkey in European public opinion.

This study consists of two parts. In the first part, an overview of the evolution of Turkey-EU relations and the current state of the accession negotiations is provided. The second part constitutes the basis of the study and the research method used in conducting it is explained in detail. A comparative analysis of the

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

findings of the surveys on how Turkish university students perceive Turkey-EU relations, conducted in 2004 and 2014 respectively, is also made in this section.

Istanbul, December 2014

Emirhan Göral
Lale Özdemir
E. Serra Yurtkoru
Muzaffer Dartan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ACKNOWLEDGEMENTS

We would like to thank, wholeheartedly, our Rector Prof. Dr. M. Emin Arat who provided us with full support; Assoc. Prof. Dr. Münevver Cebeci for her valuable contribution; the faculty deans, the directors of the institutes and schools and the faculties in those institutions who facilitated the conduct of our surveys, and the valuable students who participated in the surveys. In other words, we would like to thank everyone who made the publication of this book possible. We would also like to thank Bilnet Printing Company for their meticulous work in the preparation of this book for publication.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ABOUT THE AUTHORS

Emirhan Göral graduated from Marmara University's Political Science and International Relations Department in 1999. Göral was awarded his Masters from the EU Institute of Marmara University in 2002 with the thesis "Improving Turkish-Greek Relations: A Neo-Functionalist Approach." He was awarded his Doctorate in 2011 with a thesis on "European Energy Security Policy and Turkey". Göral commenced his employment at the EU Institute in the EU Politics and International Relations Department in 2006 and, since 2012, he has also served as Vice-Director of the Institute. Göral also undertakes the secretariat for the Turkish University Association for European Community Studies and is assistant editor of the journal *Zeitschrift für Deutsch-Türkische Studien*. Göral teaches in the field of current EU topics and the EU's political structure. His publications include areas such as Turkish foreign policy, EU foreign policy, the Balkans and energy security.

Lale Özdemir completed her undergraduate, Masters and Doctorate studies at The School of Oriental and African Studies, University of London, in the area of Near and Middle Eastern History with particular reference to Ottoman history and historiography. Özdemir went on to undertake various roles at the UK National Archives specialising in information management, information rights and governance. She has been teaching at Marmara University in the Faculty of Arts and Sciences since 2011.

E. Serra Yurtkoru, after graduating from Uskudar American Academy in 1986, completed her bachelor's degree in 1990 at Istanbul University's Business Administration Department in English. Yurtkoru completed her Masters in 1995 in Organizational Behavior in the Business Administration Department in English at Marmara University. After working in the private sector for a few years, Yurtkoru started her academic career as a research assistant. She completed her Doctorate in 2001 at Marmara University Social Sciences Institute in the field of Business Administration in English. Yurtkoru was awarded the title of Associate Professor in 2009 and still continues to work in the Business Administration Department at Marmara University. She teaches mainly quantitative methods, statistics, research methods and data analysis. Yurtkoru's primary research interests include multivariate analyses and datamining applications in higher education, entepreneurship, leadership, organizational commitment and the social media.

Muzaffer Dartan completed his undergraduate, Masters and Doctorate studies at the University of Bremen in the Economics Department. Professor Dartan joined the EU Institute of Marmara University in 1991, where he still continues in his roles as Institute Director and Head of Department of EU Economics. Dartan also serves

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

as the founding Director of the Turkish-German Relations Research Centre operates under the auspices of the Institute. During the period from 2005 to 2010, Professor Dartan held the EU Economics Jean Monnet Chair. He currently serves on the board of directors of the Turkish Academics' European Studies Union, and continues his secretariat duties. Dartan also serves as editor of the Marmara Journal of European Studies published by the Institute and *Zeitschrift für Deutsch-Türkische Studien.* Dartan's areas of research include EU Economics, Turkey-EU relations and European Turkish migrants.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1. TURKEY – EUROPEAN UNION RELATIONS

In order to be able to correctly evaluate how Marmara University students perceive Turkey – European Union (EU) relations through the findings of the survey implemented, it is first beneficial to discuss the fundamental components of Turkey's EU accession process. For this reason, this first chapter will briefly examine the process from Turkey's application to the then European Economic Community (EEC) through to the current stage in the negotiation process. Precedence will be given particularly to the period following the meeting of the heads of state or government between 16-17 December 2004 which heralded the beginning of a new era as it was decided that negotiations should commence with Turkey.

1.1. FOUNDATION OF RELATIONS

The quest to join the EU is the culmination of Turkey's Westernisation efforts, a process which has a history of approximately two hundred years[1]. The precedence given to improving the relations with the Western world since the foundation of Turkey took on a more noteworthy character during the Cold War period. Within this framework, on 9 August 1949, Turkey, at the same time as Greece, joined the Council of Europe which was founded by the United Kingdom, France, Italy, Belgium, the Netherlands, Denmark, Ireland, Sweden, Norway and Luxembourg. With the influence of the Korean War also, Turkey became a NATO member simultaneously with Greece in 1952.

In 1959, similarly, both Turkey and Greece applied for membership of the European Economic Community (EEC) which was founded in 1958. The Turkish government of the time applied, following Greece's precedent, to the then EEC for an association agreement. However, Turkey's relations with the EEC were suspended following the military coup of 1960, whereas an association agreement between Greece and the EEC was signed in 1961.

Upon evaluating the application of the Turkish government, the Council of Ministers recommended signing an association agreement that would pave the way for full membership, as was the case with Greece. Four years after applying, the "Agreement establishing an Association between the European Economic

[1] The EU was constructed upon the foundations of the Europe Coal and Steel Community (1952), the European Economic Community (1958) and the Europe Atom Energy Community (1958). The Merger Treaty in 1967 brought together the three communities under the same institutional structure and known as "The European Communities." Later on "The European Communities" became the first pillar of "The European Union" with the Maastricht Treaty.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Community and Turkey" was signed on 12 September 1963 by the EEC and Turkey. Also known as the Ankara Agreement, this agreement was an association agreement that paved the way for membership.

According to Article 237 of the Treaty of Rome, a prerequisite has to be fulfilled in order for membership to be accepted: the candidate has to be a European state. In accordance with this prerequisite, the Association Agreement between the EEC and Turkey demonstrates that the EEC confirmed Turkey's European character as well as its potential for more economic and political development. Likewise the speech of the then Commission President Prof. Walter Hallstein at the signing ceremony of the Association Agreement is important in terms of revealing the perception of Turkey in Europe at the time:

> *Today we are witnessing an event of great political significance. Turkey belongs to Europe. The deepest meaning of the event may be expressed as follows: This is the endorsement of a fact rather than the abbreviated expressions of a geographical evaluation or a historical determination which has been valid for the last couple of centuries." (Karluk, 1997: 7)*

The Turkish Prime Minister of the time, İsmet İnönü, declared that "the Ankara Agreement has permanently tied Turkey to Europe" and further defined the Common Market as "the most courageous event in human history, which will be bequeathed to future generations. (Cumhuriyet, 13 September 1963).

A commentary in Hürriyet newspaper on 13 September 1963 in relation to the Ankara Agreement openly demonstrates the importance Turkey attributed to joining Europe:

> *"Turkey has achieved its aim, through diplomatic channels, that it has long fought for and yearned for. Our aim was for our country to enter the Common Market. Yesterday at a large ceremony in Ankara an agreement was signed between Turkey and countries of the Common Market. This situation is the most fruitful result and firm step in the direction of Turkey's modernisation and becoming an equal member of the Western world over the last fifty years. This is because the Common Market is the organisation that will unite Europe from first an economic and then a political perspective. It is apparent that great strides have been made on this road already. It is fitting to state that the framework of the organisation and its aims has already shaped the boundaries and form of a potential Europe. The entry of Turkey into the Common Market is not only important from the perspective of Turkey being within Europe, but also from that of its becoming an equal partner of this bright development.*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> *Let us look at the other side of the coin: What happens if Turkey does not enter the Common Market and does not participate as a member of Europe in its development and integration? Then Turkey will be alone; loneliness will increase the appetite of those who have various designs on Turkey, reactionaries as well as the activities of those who favour cooperation with others will increase. This is to say that, through yesterday's signing ceremony, not only was the way paved for a bright future for Turkey, it has realised the actual value of its Westernization efforts, which have been ongoing for the last 150 years". (Hürriyet, 13 September 1963)*

Both parties, Turkey and Europe, stressed the importance of Turkey acting in line with the West during the Cold War, and not just the commercial or economic aspects of the agreement. With the exception of marginal groups the agreement made with the Community was well received by the political parties of the time. Those who opposed the relationship between Turkey and the Community took the view that, with an underdeveloped economy, Turkey would not fare well through entering the Common Market. This is because the countries that possessed better means of production than Turkey would use Turkey as a market and Turkish producers would be unable to compete. However, as the process of the Association Agreement became clearer, it was evident that such concerns were not warranted. The Additional Protocol made it clear that a timetable had been devised in order for Turkey to be able to compete, and the EEC countries agreed on unilateral concessions to improve the Turkish economy.[2]

The Association Agreement came into force on 1 December 1964 following its approval by the General Agreement on Tariffs and Trade, the EEC member states and the Grand National Assembly of Turkey. The Association Agreement constituted a "framework" and determined the general principles of the association relationship between the parties. As stated in Article 28 of the Agreement, the fundamental goal was full membership.[3] In other words, Turkey's capacity to implement the Acquis would be sufficient criteria for the realization of EEC membership at that time.

---

[2] For a detailed analysis of the political approaches of the period; see: Çayhan (1997).

[3] According to Art. 28, "As soon as the operation of this Agreement has advanced far enough to justify envisaging full acceptance by Turkey of the obligations arising out of the Treaty establishing the Community, the Contracting Parties shall examine the possibility of the accession of Turkey to the Community." See the following for full text of Agreement; Ankara Agreement, T.C. European Union Ministry.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The signing of the Athens Agreement in September 1961 was the beginning of the association process for Greece. Greece had applied to the EEC in 1959, two weeks prior to Turkey. However, Turkey's association agreement was not signed until September 1963. This delay can be attributed to a variety of reasons. The primary reason is the military coup that took place on 27 May 1960. The frequent changes in the make-up of Turkish delegations also led to the lengthening of the process. In addition, the fact that Turkey had a greater population and economy than Greece meant that the EEC delegation had to carry out a more comprehensive study. These reasons therefore caused a delay in the signing of the agreement, two years after the signing of the Athens Agreement.

1.2. STAGES OF THE ASSOCIATION AGREEMENT

The Association Agreement defined the way to Turkey's membership in three periods: the "preparatory stage", the "transitional stage" and the "final stage" (Figure 1). The preparatory stage started when the Ankara Agreement took effect on 1 December 1964. This period aimed to determine the economic differences between the parties and to prepare for the transitional stage.

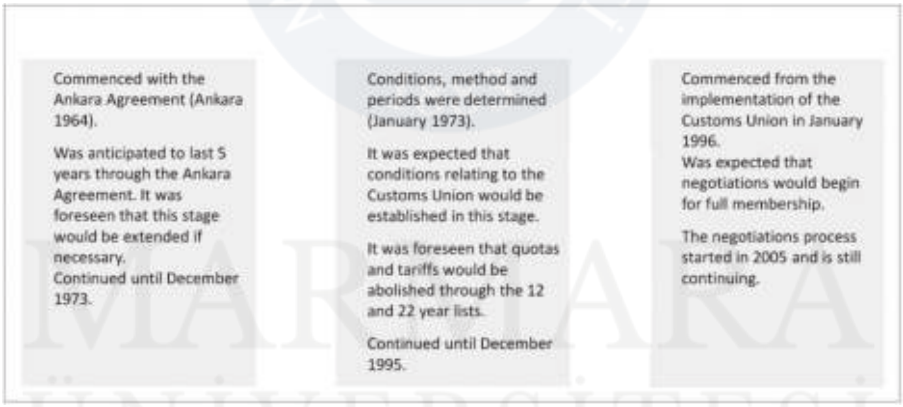

Figure 1.1. Stages of Turkey-EEC Partnership Agreement

The Additional Protocol, which determined the conditions for the transitional stage, was signed on 13 November 1970. The Additional Protocol heralded the beginning of the transitional stage and the Community unilaterally abolished the taxes imposed on industrial goods and lifted quotas for goods that were to be exported from Turkey. During this stage, Turkey vowed to abolish the taxes that were imposed on industrial products and processed agricultural goods imported from the Community over a 12 year period step by step. For sectors that had less of a competitive advantage this stage was foreseen to be 22 years.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1.2.1. The Preparatory Stage

The aim of this stage was to strengthen Turkey's economy with the help of the EEC in order to be able to undertake the obligations of the advanced levels (Customs Union) of the relationship. The EEC had to fulfil two types of obligation in this first stage, which was expected to last 5 years. The first of these obligations was that Turkey would benefit from a discounted tariff on four traditional agricultural goods within certain quotas. These were hazelnuts, tobacco, currents and dried figs (this list was expanded in the following years). The second obligation was a loan of 175 million Ecu for an envisaged period of 5 years with the aim of strengthening Turkey's economy.

The only obligation undertaken by Turkey during this stage, through the utilisation of the financial aid secured by the EEC, was to create an infrastructure that would help strengthen the economy and to implement a reduction in customs tariffs, and to thereby shoulder the obligations of the "transitional stage." Legislatively, it was expected that Turkey would be able to adapt to association conditions within a 5 year period. During this stage no serious progress was made by Turkey and the preparatory stage went on until the Additional Protocol came into effect in 1973.

1.2.2. The Transitional Stage

In 1967 Turkey informed the Community that it was ready to negotiate conditions for the transitional stage of the Association Agreement. The talks commenced between the Community and Turkish delegations at the end of 1968 and, on 23 November 1970 in accordance with the relevant decisions of the Ankara Agreement, the Additional Protocol was signed in Brussels. The Additional Protocol, following ratification by Turkey and the EEC, was implemented and became a part of the Association Agreement.

During this period it was aimed that the Customs Union would be realised step by step based on the mutual and balanced obligations between the EEC and Turkey. The Association Agreement and the Additional Protocol envisage that the four freedoms of movement (people, goods, services and capital) which form the basis of economic integration would be realised step by step. Therefore, a period of 12 years was foreseen for "the free movement of Goods and to complete the Customs Union" but because of certain "sensitive goods" this period was expected to last 22 years.

In order for the necessary arrangements to be put into place, an interim protocol was signed for the period between the signing of and the implementation of the Additional Protocol. In accordance with this, the EEC one-sidedly abolished

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

the customs duties, charges having equivalent effect and quota restrictions on some petroleum products and textiles goods in order to take into account the fact that the Turkish economy was less developed. Consequently, the period which started with the Additional Protocol in 1973 ended 22 years later with the beginning of the Customs Union on 1 January 1996.

Under the influence of the oil crises, the world economy endured difficulties and the recession periods during the 1970s not only slowed down the pace of integration in Europe but also made it difficult for both Turkey and the EC to fulfil their mutual obligations. In addition to this, the political instability throughout the 1970s as well as the 1980 military coup further strained relations between Turkey and the EC. Relations with the European Communities re-commenced in 1983 under the auspices of Turgut Özal's government, which had been formed by parliamentary elections.

Prior to the end of the transitional period the Turkish government of the time applied for "full membership" on 14 April 1987. The Özal Government was particularly influenced by the *Glasnost* and *Perestroika* processes which had changed the nature of the Cold War. The application of the Turkish government was not based on the Association Agreement but was based on Article 237 of the Treaty of Rome in the capacity as a *European State* (Özen, 2002: 120-121).

It could be argued that Turkey's application for full membership prior to completing the envisaged three stage process of the Partnership Agreement was influenced by the enlargement and deepening policies of the EU: Turkey and the EC were compelled to undertake a closer dialogue following the difficulties in the Soviet Union, which became clearer in the latter half of the 1980s. It also became apparent through the memberships of Greece in 1981 and then Spain and Portugal in 1986 that the EC possessed an active enlargement strategy. One of the factors that motivated Turkey into action was its concern that, upon the dissolution of the Soviet Bloc, the EC would priorities East European countries.

The second factor is related to the deepening of the EU. With the Single European Act, the EU aimed to realise the single market by 1992. Therefore, with the changing international landscape which witnessed the deepening and enlargement of Europe and the realisation of the Single Market in 1992, Turkey wanted to complete its membership process in case the process would later become more difficult in the context of the above mentioned changes.

In its view published on 18 December 1989, the European Community Commission stated that, despite Turkey's eligibility for full membership, because it was not yet ready for accession talks the existing association would be continued albeit at a deeper level. In line with expanding the relations between the EC and

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Turkey, the Council asked the Commission for a more detailed proposal in order to strengthen cooperation with Turkey. The Commission presented its proposal 6 months later and concentrated on 4 main themes. What became known as the Matutes Plan consisted of the following main themes; fulfilment of the Customs Union, the revival of financial cooperation, the deepening of political dialogue and the development of economic cooperation.

1.2.3. The Final Stage

This period aimed to establish the environment for full membership conditions and to strengthen the coordination of economic policies on the basis of the Customs Union between the parties. December 1999 heralded the beginning of a new era with the aspiration of Turkey for full membership, a process that had begun on 1 January 1996 with the commencement of the Customs Union. Within this framework, negotiations started on 3 October 2005 following Turkey being granted "candidate country" status in December 2004.

1.3. TURKEY – EU RELATIONS AFTER HELSINKI EUROPEAN COUNCIL

In accordance with the Ankara Agreement, the "Preparatory Stage" (1963-1973) was followed by the "Transitional Stage" (1973-1995) which was put in place by the Additional Protocol. Following this the "Customs Union" became effective from 1996 onwards. Subsequently, Turkey's accession process was begun in accordance with Article 28 of the Ankara Agreement.

1.3.1. The Granting of Candidate Country Status to Turkey

The candidacy for EU membership of the Central and Eastern European Countries, Malta and Cyprus came to the forefront of the European agenda following the end of the Cold War. The Turkish government of the time reacted sternly to the fact that Turkey was not included in the Luxembourg Summit as a candidate country and the Mesut Yılmaz government of the time made a radical decision to suspend political relations between Turkey and the EU.

Later on, following the initiative of the Bülent Ecevit government to revive relations between the two parties, Turkey was declared a "candidate country" at the Helsinki European Council that took place on 10-11 December 1999. The fact is that the support of the social democratic German Prime Minister Gerhard Schröder's government was instrumental in this decision being made. Likewise, the words of İsmail Cem (2005: 121-122), the Foreign Affairs Minister at the time, also confirm this:

> *"As the Helsinki Summit approaches (1999), the prime minister of Germany Schröder and the Foreign Affairs Ministry adopted a closer*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

stance to Turkey in comparison to the previous administration. At least, they do not oppose the declaration of Turkey as a candidate country and urge those states who may attempt to oppose to display a moderate stance. Belgium, Luxembourg and Austria were in close contact with the German Ministry of Foreign Affairs and were influenced by Germany's political stance. The fact that Germany funded a large proportion of the EU budget ensured it had an advantage when compared to other member states. These factors and Germany's history, strategy and the importance it gave to Turkey in terms of its interests, brought Germany to the status of a country we particularly dealt with prior to Helsinki."

It can be said that the positive atmosphere generated on behalf of Turkey following the Helsinki Summit was instrumental in the commencement of the reform process which would constitute necessary steps on the road to membership.

Within this context, the Accession Partnership Document was prepared in 2001 to determine the necessary conditions and progress required in order for the negotiations between Turkey and the EU to commence.[4] Following this, the Turkish government prepared a National Programme that outlined how and under which time frame it would meet the requirements stipulated.[5] In 2004 the European Commission, in its Progress Report on Turkey, confirmed that Turkey had met the political criteria adequately and displayed a positive stance in relation to the commencement of accession negotiations. Through the publication of the yearly *Progress Report* in autumn, the European Commission states its views with regard to the membership conditions achieved by the relevant candidate country.

1.3.2. The Beginning of the Negotiation Process

Turkey implemented an important proportion of the reforms contained in the National Programme as a result of the constitutional changes that were made between October 2001 and August 2002. The Justice and Development Party determinedly continued the process which had previously been started by the coalition government formed by Bülent Ecevit from 2002 onwards. In light of these developments, it was decided at the Copenhagen European Council (12-13 December 2002) that the negotiations with Turkey should commence in December

[4] The EU has up until now prepared 4 Accession Partnership Documents for Turkey: 1. APD (8 March 2001), 2. APD (19 May 2003), 3. APD (23 January 2006), 4. APD (18 February 2008).

[5] Turkey until now has prepared 3 National Programme (NP). 1st NP in 2001, 2nd NP in 2003, 3rd NP in 2008.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2004, in the event that the implementation of the requirements by Turkey was confirmed by the Commission.

Upon the evaluation of the steps taken by Turkey from 1999 onwards, it was decided at the EU Summit of 16-17 December 2004 that the negotiation process should commence. The Intergovernmental Conference that took place in Luxembourg on 3 October 2005 formally witnessed the commencement of the EU's negotiations with Turkey. At the conference, the Negotiation Framework which determined the framework of principle and manner of negotiations was also accepted.

The accession negotiations are the process that determines the time frame for Turkey to adopt the *Acquis* of the EU, its adaptation to its own legislation and how it will be implemented effectively. The *Acquis* is categorised within the framework of negotiations under 35 chapters.

Negotiation Chapters:

1- Free Movement of Goods
2- Free Movement of Workers
3- Right of Establishment and Freedom to Provide Services
4- Free Movement of Capital
5- Public Procurement
6- Company Law
7- Intellectual Property Law
8- Competition Policy
9- Financial Services
10- Information Society and Media
11- Agriculture and Rural Development
12- Food Safety, Veterinary and Phytosanitary Policy
13- Fisheries
14- Transport Policy
15- Energy
16- Taxation
17- Economic and Monetary Policy
18- Statistics
19- Social Policy and Employment
20- Enterprise and Industrial Policy

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

21- Trans-European Networks

22- Regional Policy and Coordination of Structural Instruments

23- Judiciary and Fundamental Rights

24- Justice, Freedom and Security

25- Science and Research

26- Education and Culture

27- Environment

28- Consumer and Health Protection

29- Customs Union

30- External Relations

31- Foreign, Security and Defense Policy

32- Financial Control

33- Financial and Budgetary Provisions

34- Institutions

35- Other Issues

1.3.3. The Current Situation

The positive atmosphere that developed after the commencement of the negotiation process, was not long lived and it is true to say that there had been little progress in Turkey-EU relations. The membership of Croatia, whose negotiations started simultaneously with Turkey's, had an adverse effect on Turkey's willpower. The progress made with other candidate countries such as the West Balkan states following the membership of Croatia are important from the perspective of illustrating how slowly the negotiation process between Turkey and the EU is being realised (Göral, 2013: 111).

Citing the justification that Turkey did not fully implement the conditions of the"Additional Protocol" for all EU members including Cyprus, the EU suspended negotations. In fact, 13 of the 35 negotiation chapters were opened and only 1 was temporarily seen through to completion (Science and Research).

13 Chapters Opened in Negotiations:

25- Science and Research (temporarily closed)

4- Free Movement of Capital

6- Company Law

7- Intellectual Property Law

10- Information Society and Media

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

12- Food Safety, Veterinary and Phytosanitary Policy

16- Taxation

18- Statistics

20- Enterprise and Industrial Policy

21- Trans-European Networks

27- Environment

28- Consumer and Health Protection

32- Financial Control

In the process that followed the negotiations between Turkey-EU were suspended due to three obstacles which are yet to be overcome. The three obstacles in question are as follows:

- In line with the justification that the Additional Protocol (2005) had not been implemented the EU did not open 8 chapters of the negotiations at the EU Summit in December 2006 and later decided that the chapters that had been opened would temporarily not be closed.
- In 2007, France, which opposes Turkey's membership, vetoed the opening of 5 chapters arguing that these chapters were directly linked to membership.
- The Greek Cypriot Administration, following the EU Council of December 2009, made a unilateral statement in which it declared that it would not approve and would therefore veto the opening of 6 chapters of the Turkey-EU negotiations.

8 Chapters Suspended by the EU:

1- Free Movement of Goods

3- Right of Establishment and Freedom to Provide Services

9- Financial Services

11- Agriculture and Rural Development

13- Fisheries

14- Transport Policy

29- Customs Union

30- External Relations

Chapters Blocked by France:

11- Agriculture and Rural Development

17- Economic and Monetary Policy

22- Regional Policy and Coordination of Structural Instruments

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

33- Financial and Budgetary Provisions

34- Institutions

Chapters Blocked by Greek Cypriot Administration:

2- Free Movement of Workers

15- Energy

23- Judiciary and Fundamental Rights

24- Justice, Freedom and Security

26- Education and Culture

31- Foreign, Security and Defense Policy

In conclusion, the number of chapters blocked by the EU, France and Cyprus has reached 18. One of the negotiation chapters, "Agriculture and Rural Development", which is blocked by the EU, is also one of the chapters blocked by France. If the 15 chapters opened for negotiation are added to this group, the total number of chapters is 31. With the exception of "other issues" which is one of the 35 negotiation chapters, there are only three chapters left to open. In other words, in the coming period there are 3 chapters that may be opened if the technical criteria are fulfilled:

5- Public Procurement

8- Competition Policy

19- Social Policy and Employment

Currently, Turkey-EU relations are very problematic and the negotiation process can be said to be at a deadlock. The accession of Croatia in 2013, whose negotiations started at the same time as Turkey's, and the granting of candidate country status to Serbia, Montenegro, Albania and Macedonia are important factors that negatively effect Turkey's motivation for the negotiation process. To put it another way, whilst Croatia made an effort to implement the Copenhagen Criteria, which was a prerequisite for accession, and was supported by the EU in resolving issues, Turkey was continuously obstructed over the given period for various reasons that lay outside of the criteria in question.

Turkey, a "European state" as ratified by the Association Agreement, stayed faithful to the Additional Protocol (1970) which laid the foundation for the transitional stage and made the first important step towards membership by entering the Customs Union. The Customs Union is without a doubt not a means to an end within the context of the Association Agreement but, as foreseen in Article 28 of the agreement, it is an important stage for both parties on the way to EU membership. Even though the accession negotiations have been ongoing since

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2005, the process has been hindered in moving forward by the blocking of negotiation chapters. Even though efforts should be made towards Turkey's accession process, the reality is that debate through various channels is less about how Turkey can achieve membership but more about why Turkey should not become a member. Thus, certain realities exist, in the context of these claims, which are not only in contradiction to universal values but in contradiction to the EU norms defined by the Copenhagen Criteria.

In the current situation in which negotiations are being continued, debate exists, in addition to historical, cultural and religious factors, whether Turkey can geographically be classed as European. More importantly, it is even claimed that Turkey can never be geographically European, thus it can consequently never become part of the EU, as much of it is located in Asia. This view ignores the traces in every corner of Turkey of the Eastern Roman Empire. Similar views are supported by powerful lobbies and, unfortunately, find support and are somehow embraced by the European public, with levels of support depending on the country in question.[6]

Despite this, it cannot be said that Turkey has been very successful in forming an effective lobby to counteract such claims and, for this reason, arguments supporting the accession of Turkey are not common in Europe. It can be observed that the negative perception of Turkey continues, as even though those who embrace cultural richness within the EU oppose Turkey's membership. Although such reasons do not reflect the official declarations of the EU, they nonetheless go hand in hand with the stance displayed by the EU during the negotiation process.

In conclusion, the target of joining the EU that Turkey has been pursuing for more than the last 50 years is a realistic target and is one that has been embraced by Turkish society. As will become apparent later on in the study, despite negative changes based on the above-mentioned developments, the perception of Turkish society remains in favour of EU membership, and the desire for the continuation of negotiations remains, despite the existence of the obstacles discussed above.

[6] For similar debates see, Diez, 2005.

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2. METHODOLOGY

This research, which aims to determine the university generation's perception towards Turkey-EU relations and their expectations from the EU, was based on the 2004 study of Dartan and colleagues. In order to find out whether the views of students within this 10-year period had changed, the questionnaire, which was implemented to Marmara University students in 2004 as a part of Dartan *et al.*'s study was re-implemented in 2014.

Moreover, through the widening of the scope of research, increasing the sample size, and the addition of new survey questions, the views of students today were examined in detail.

2.1. INSTRUMENT

The questions of the 2014 study are consistent with those of the study carried out in 2004. However based on the feedback from students in 2004 and considering that a period of 10 years has lapsed, new items were either added to or removed from some questions accordingly. Moreover, in order to be able to undertake research of a more detailed nature, the ordinal scale of some questions was replaced by an interval scale**.** Such differences will be made clear when the findings of the comparative analyses are presented.

In conclusion, a multi-dimensional questionnaire was used in order to determine the views of students towards the European Union and Turkey/ European Union relations. The scope of and explanatory notes to the questionnaire are provided below.

EU Image

First, the students were asked about the general image of the EU on a five-point interval scale (1 = Very negative, 5 = Very positive).

What does the EU represent?

This question contained 13 items listed in total, positive and/or negative, relating to the EU. Students were asked to state to what extent the items could be identified with the EU on a five-point interval scale (1 = Not at all, 5 = completely).

What does EU citizenship represent?

In this question group five statements relating to EU citizenship were presented to students, and they were asked to rank these on an ordinal scale (1 = Most important, 5 = Least important).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

How should political decisions be taken within the EU?

This question group included 12 political decisions. Students were to determine whether such decisions should be made at supranational level (EU) or at an intergovernmental level (member states) (1 = EU, 2 = member states, 3 = Undecided).

The countries/state groups that Turkey should have closer collaboration with

From the list within this question, students were asked to choose the first five countries/state groups that Turkey should have the closest collaboration with and to rank them in order of importance (1 = the country/state groups that Turkey should have the greatest collaboration with, 2 = lesser collaboration and so forth).

Trust in national and international institutions

For this question, students were asked to state the extent to which they trust 14 national and nine international institutions (1 = yes, 2 = no, 3 = undecided).

Issues that can constitute a threat to Turkey now and in the future

This question group comprised of 15 statements and students were asked to respond using an ordinal scale (1 = most important, 5 = least important).

General opinion of Turkey

Students were asked to state their general views on Turkey for this question that contained nine statements using a five-point interval scale (1 = strongly disagree, 5 = strongly agree).

Turkey's accession to the EU

This section's question was analysed based on nine statements using a five point interval scale (1 = strongly disagree, 5 = strongly agree) in relation to students views on Turkey's membership to the EU.

Obstacles facing Turkey's membership to EU

Students were again asked to rank the 11 statements in this section in order of importance (1 = most important, 10 = least important).

What will Turkey contribute to the EU?

Students were asked to evaluate the six statements listed in relation to what Turkey could contribute to the EU in order of importance (1 = most important, 6 = least importance).

Effects of Customs Union

This question comprising of five statements aimed to measure the perception of students on the effects of the Customs Union based on a five-point interval scale (1 = strongly disagree, 5 = strongly agree).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Accession process

In relation to the accession process, students were asked the following using the nominal scale: 'Do you think Turkey is fulfilling its obligations during the accession negotiations fully and with sincerity?', 'Do you think the EU is acting fairly towards Turkey in the negotiation process?' and 'Do you support Turkey's accession to the EU?' (1 = yes, 2 = no, 3 = undecided).

Views relating to the membership and adaptation process of Turkey to the EU

A question of eight items on a nominal scale was asked to students in relation to the adaptation process (1 = yes, 2 = no, 3 = undecided).

Sources most used to help form views on EU

In order to determine the sources students most used in forming their views on the EU, students were asked to rank the sources from a list of 12 in order of importance (1 = most important, 5 = least importance).

Erasmus+ exchange programmes

In this section, students were asked whether they had participated in an Erasmus+ exchange programme or not, the country they went to, how satisfied they were and the reason for not participating if this was the case.

In addition, students were asked the following questions; "Which state(s) do you think Turkey receives and/or will receive support from throughout the EU entry process?" "Which is the most ideal regional alliance for Turkey?" and "How would you define your political tendency?"

Also, questions that determined the field and level of study of students, demographic questions to ascertain gender, foreign languages known and parents' level of education were asked to the students.

2.2. SAMPLE

Students enrolled at Marmara University formed the target population of this study. Marmara University had a student population of 74,112 in 2014. In order to ascertain the influence of university education the sample for the study was especially chosen from 3rd and 4th year undergraduate, masters, and PhD students. The reasoning behind this choice was to form a sample from students who had already spent a period of time at university and, thus, whose views were influenced by their university environment.

It was envisaged that 5% of the students from the determined group of 42,370 would be included in the survey, bearing in mind the numerical size of the academic units where students were enrolled. The schools and faculties were visited one by one for the implementation of the questionnaire. The voluntary

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

participation of students was requested following a general briefing about the research study. The implementation of the questionnaire ceased upon fulfilling the target number of surveys in faculties and schools in question.

Table 2.1. Distribution of survey participants by academic units

Academic Unit	Frequency	Percentage
Ataturk Faculty of Education	208	12.66
School of Banking and Insurance	88	5.36
School of Physical Education and Sports	56	3.41
Faculty of Dentistry	19	1.16
Faculty of Pharmacy	20	1.22
Faculty of Arts and Sciences	145	8.83
Faculty of Fine Arts	32	1.95
Faculty of Law	117	7.12
Faculty of Economics	116	7.06
Faculty of Theology	110	6.70
Faculty of Communication	72	4.38
Faculty of Business Administration	113	6.88
Faculty of Engineering	62	3.77
Faculty of Health Sciences	69	4.20
Faculty of Political Sciences	46	2.80
Faculty of Technology	64	3.90
School of Medicine	44	2.68
Undergraduate Total	**1381**	**84.05**
European Union Institute	36	2.19
Institute of Banking and Insurance	45	2.74
Institute of Fine Arts	16	0.97
Institute of Middle East Studies	4	0.24
Institute of Social Sciences	154	9.37
Institute of Turkic Studies	7	0.43
Postgraduate Total	**262**	**15.95**
Grand Total	**1643**	**100.00**

The number of questionnaires from participants that could be used in the study was 1653 and the distribution of questionnaires implemented based on academic units is shown in Table 2.1. The total figures show variation in the tables due to missing data.

In the questionnaires collected, 84 % of respondents were undergraduate students whilst 16 % were masters and PhD students. Despite the fact that the

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

postgraduate student population of Marmara University is 34 %, this figure is not reflected to the same degree in the survey. This is because most postgraduate students, having completed their courses, were now focusing on their dissertations and were therefore not easily reachable.

To conclude, the planned sample size was 2,100 from the target population of 42,300 students, which comprised of 3rd and 4th year undergraduates, masters and PhD students who were enrolled at Marmara University in 2014. The success rate for reaching the sample was 79 % due to the reasons discussed above including the difficulties in reaching postgraduate students and some of the invalid questionnaires.

Table 2.2. Distribution of survey participants by academic field

Academic Field	Frequency	Percentage
Educational Sciences	272	16.61
Pure and Applied Sciences	45	2.75
Linguistics	26	1.59
Law	127	7.75
Theology	119	7.26
Engineering	62	3.79
Health Sciences	152	9.28
Social, Human and Administrative Sciences	731	44.63
Fine Arts	48	2.93
Sports	56	3.42
Total	**1638**	**100.00**

Table 2.2 contains the distribution of survey participants according to academic fields. The educational fields above are based on the academic fields determined by the Interuniversity Academic Council. As can be seen from the table, Marmara University almost completely embraces all the academic fields, therefore representing the majority of the university student profile.

The data from the 2004 survey was re-introduced to the evaluation because the results obtained from the current survey would be compared to the findings of the 2004 survey. The Table at 2.3 shows the distribution of survey participants by academic units.

Compared to the sample of the survey carried out in 2004, the sample of the 2014 survey has witnessed a proportional rise. One of the reasons for this increase is that Marmara University had 52,245 enrolled students in 2004 whereas this had increased to 74,112 in 2014. Another reason for this lies in the fact that the new

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

study was aimed at a more comprehensive scope than that of the 2004 study and aimed to incorporate almost all of the academic units into the study.

Table 2.3. Distribution of 2004 survey participants by academic units

Academic Unit	Frequency	Percentage
Ataturk Faculty of Education	115	12.98
School of Banking and Insurance	53	5.98
Vocational School of Technical Sciences	127	14.33
Faculty of Arts and Sciences	184	20.76
Faculty of Law	135	15.23
Faculty of Economics and Administrative Sciences	145	16.36
Faculty of Engineering	70	7.90
Undergraduate Total	**829**	**93.54**
European Union Institute	22	2.48
Institute of Banking and Insurance	10	1.13
Institute of Middle East Studies	14	1.58
Institute of Turkic Studies	11	1.24
Postgraduate Total	**57**	**6.43**
Grand Total	**886**	**100.00**

Table 2.4 shows the distribution of participants by gender comparatively for the 2004 and 2014 studies. Female students comprised 55 % of survey participants in 2004 whereas this figure rose to 62 % in 2014. The fact that more female students participated in the survey can be viewed as purely coincidental given that in 2014, 51 % of registered students were female and that, in previous years, the ratio of male students had witnessed a figure close to 50 %. In addition, the above may have resulted from the fact that female students may have been more inclined to volunteer for the study.

Table 2.4. Survey participation by gender distribution (2004 and 2014 comparatively)

Gender	2004		2014	
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage
Female	487	55.0	1021	62.0
Male	399	45.0	625	38.0

Another demographic variable in the questionnaire was the educational level of students' parents. Table 2.5 gives the educational level for mothers comparatively

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

for 2004 and 2014, whilst Table 2.6 gives the educational level for fathers comparatively for 2004 and 2014.

Table 2.5. Educational level of mother (2004 and 2014 comparatively)

Educational level	2004		2014	
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage
Never completed schooling	53	6	124	8
Primary School	399	45	598	36
Middle School	88	10	201	12
High School	204	23	452	27
University	133	15	246	15
Postgraduate	9	1	24	1
Total	886	100	1645	100

Table 2.6. Educational level of father (2004 – 2014 comparatively)

Educational level	2004		2014	
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage
Never completed schooling	18	2	34	2
Primary School	248	28	377	23
Middle School	106	12	230	14
High School	248	28	480	29
University	257	29	448	27
Postgraduate	9	1	67	4
Total	886	100	1636	100

Upon examination of the educational level of parents, it is clear that survey participants come from various family types, where educational level shows a variation. As can been seen from both tables, the data of the 2004 and 2014 surveys do not demonstrate a great difference and it can be said that in both studies students represent a broad spectrum that reflects all levels of society.

Knowledge of one or more foreign language(s) is a component that is thought to influence students' perception of EU relations because a foreign language provides access to publications in foreign languages. Language also helps to increase the ability to communicate with different cultures. Table 2.7 contains the number of foreign languages known by participants. 87% of survey participants state that they know at least one foreign language whereas this figure was 93% in the 2004 study.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Table 2.7. Number of foreign languages known by survey participants (2004 – 2014 comparatively)

Number of foreign languages	2004		2014	
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage
None	62	7	213	13
1	540	61	883	54
2	222	25	423	26
3	53	6	83	5
More than 3	9	1	36	2
Total	886	100	1638	100

Table 2.8. Distribution of survey participants by language of instruction

Language of instruction	Frequency	Percentage
Turkish	1208	73.1
English	392	23.7
German	31	1.9
Arabic	22	1.3
Foreign language total	445	26.9
Total	**1653**	**100.0**

Marmara University has a multi-lingual structure with instruction carried out in languages including Turkish, English, French, German and Arabic. 26.9 % of survey participants studied in departments where instruction was carried out in a foreign language. Table 2.8 shows distribution by language of instruction. As is evident from the data apart from Turkish, English is the primary language of instruction at Marmara University.

2.3. ANALYSES

The aim of this study is to determine the university generation's perception towards the European Union by analysing Marmara University students. Marmara University with its large student population and variety of academic fields represents an important section of the university students in Turkey. Moreover, the fact that Marmara University has students who come from almost every province of Turkey and from families of differing socio-economic composition is a sign that students reflect the various levels of society.

The distribution of students' academic field of study shows sufficient variety for both studies carried out ten years apart. Also a similarity can be identified between

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

the demographic characteristics of the student profiles for both the 2004 and 2014 studies as can be seen from the tables above. If the magnitudes of sample sizes of both studies are borne in mind, there is no obstacle to comparing the results of both studies.

Given that the aim of the research is to determine the perception of Marmara University students towards the European Union, this book primarily gives weight to frequency distributions, averages, and graphics. In the absence of the raw data from the study carried out in 2004, a comparison of the results of the 2014 study with that of the 2004 study is based solely on the results given in the book that was published. It is for this reason that, in addition to the descriptive statistics, the Kolmogorov-Smirnov test and z-test for proportions were implemented to the extent that 2004 data were available.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

3. FINDINGS

This section comprises the findings of the questionnaire carried out on Marmara University students.

The presentation of the findings section begins with the questions that aimed to ascertain the students' profile in order to aid the analyses of views about the European Union. Question groups with items that aimed to measure the awareness and perception of students towards the European Union followed. Later on, the findings of the question groups that aimed to determine the general perspective of participants on both Turkey and the world are presented. Lastly, the findings of the group of questions that measured how the students view Turkey-European Union relations are given.

As was mentioned in the Methodology section, some differences exist with regard to the survey questions of 2004 when compared to the survey questions of 2014. Such differences are stated in the explanation of the relevant questions.

3.1. STUDENT PROFILE

The demographic information of the students who took part in the 2014 survey is given in the Methodology section. Aside from this, a few more questions were asked to establish the student profile, in order to help the evaluations of the answers. These questions were related to the political tendencies of students, their views on the Erasmus+ exchange programme, and the sources they utilised to form their view of the European Union. Of these questions, the questions pertaining to the Erasmus+ exchange programme are not found in the 2004 survey.

Political Tendencies of Students

In order to evaluate the influence of the students' political tendencies on their views on the EU, students were provided with a list of four primary political tendencies. These were listed as follows: "social democrat," "conservative," "liberal" and "socialist" (See Figure 3.1). Those who did not identify themselves with the above categories, providing answers such as humanist, environmentalist, religious, anarchist etc., were grouped in the "other" category. The four primary political tendencies were taken as the basis for the survey since they reflect the general political spectrum not only in Turkey but also in Europe.

In order to determine whether the political tendencies of students had changed in the last ten years, two-proportion z tests were implemented. As can be seen from Table 3.1, whilst there was no statistically significant difference in the proportion of students who were of "social democrat" and "liberal" tendencies,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

significant differences are apparent over the ten-year period for all the other political tendencies.

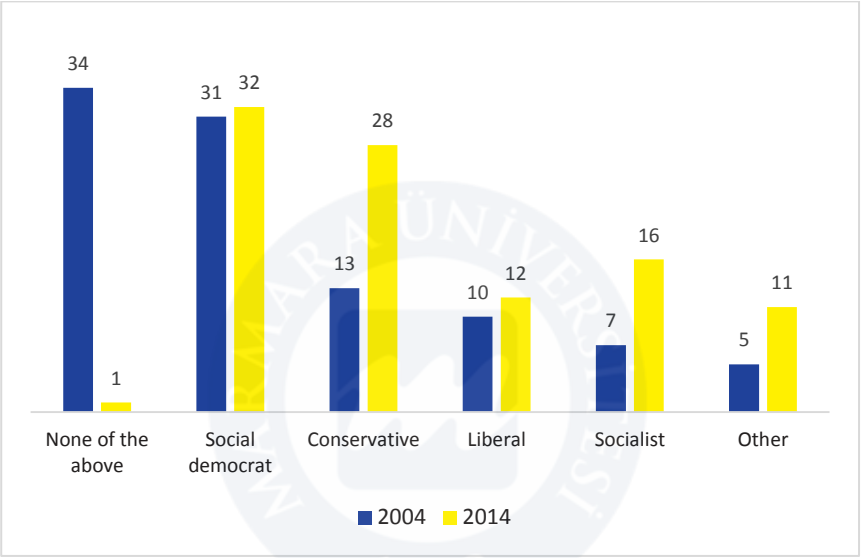

Figure 3.1. Political tendencies of students (%)

Table 3.1. Political tendencies of students

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
None of the above	0.34	0.01	23.53	0.00**
Social democrat	0.31	0.32	-0.51	0.35
Conservative	0.13	0.28	-8.55	0.00**
Liberal	0.10	0.12	-1.53	0.12
Socialist	0.07	0.16	-6.42	0.00**
Other	0.05	0.11	-5.03	0.00**

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

When the distribution of political tendencies is closely examined, the proportion of students who regard themselves as "social democrat" was the highest, at 32 %. When compared to the 2004 survey (31 %) a significant change is not evident. Most strikingly, in the 2004 survey 13 % of participants regarded themselves as "conservative" whereas this figure rose to 28 % in 2014. Another important increase (7 % in 2004; 16 % in 2014) can be seen in those who identified themselves as "socialist." The source of this increase can be found in the number of participants who did not identify with any political view. This figure was 34 % in 2004 but was recorded as only 1 % in the 2014 survey.

It can be argued that, over the last ten years, the participation of students in political life has increased. In the 2004 study, a large proportion regarded themselves as being outside of the political spectrum whereas this dropped to 1 % in the 2014 study. The biggest increase in the results can be seen in the "conservative" category and this seems to be in line with the conservatism debates, which are on the rise, be it in Turkey or in Europe. The increase in the number of those who regard themselves as "socialist" can be viewed as a reaction to the rise in conservatism. Another important observation, which should be stressed, is that the results of the political tendencies of the university students do not correspond to the votes received by political parties in Turkey. This is because 48 % of students regard themselves as "social democrat" or "socialist" but the political parties that represent both views do not generate votes to the same level. The primary reason for this can be attributed to the fact that the university generation can freely debate and adopt different views amongst themselves. Another worthy observation is that, as can also be seen in EU states, support for different views that fall outside of the mainstream four political tendencies is increasing. The groups leading this trend can be said to be religion-based and environmentalist ones.

Perspective towards Erasmus+ Exchange Programme

The Erasmus+ Exchange Programme aims to increase the understanding and affinity between the youth of European Union member and candidate states. It is an important factor in influencing views on the EU because it provides the possibility of becoming more closely acquainted. It not only provides those students who participate in Erasmus+ with the opportunity to become familiar with life in Europe but is also a chance for those who have not participated in Erasmus+ to become acquainted with incoming students from different cultures. Between 2014 and 2020 more than four million students, internees, teachers, and educationalists will have the chance to benefit from Erasmus+ throughout Europe (Erasmus+, 2014). This means that, through the student exchange programmes,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

students from different regions in Europe will have the opportunity to become acquainted and understand each other.

Table 3.2. The rate of participation in Erasmus+ exchange programmes

Have you participated in the Erasmus+ exchange programme?	Frequency	Percentage
Yes	94	5.7
No	1554	94.3
Total	**1648**	**100.00**

Table 3.2 shows the proportion of participants in Erasmus+ Exchange Programme, whereas Table 3.3 gives the satisfaction level for those who participated in an Erasmus+ programme. Even though only 5.7 % of participants had found the opportunity to visit another European country through the Erasmus+ programme, almost all of those who had participated were pleased with the programme.

Table 3.3. Level of satisfaction of those who participated in an Erasmus+ exchange programme

How satisfied were you with Erasmus+ exchange programme?	Mean	Std. Deviation
	4.33	0.83
N=90, 1= not at all satisfied, 5= very satisfied		

Table 3.4. Reason for not participating in an Erasmus+ exchange programme

Reasons for not participating	Frequency	Percentage
I am not interested	462	35.7
My foreign language proficiency was not sufficient	364	28.1
I plan to apply	247	19.1
Our department/programme does not have an exchange programme	125	9.7
I have no knowledge of the Erasmus + programme	58	4.5
My application was rejected	35	2.7
Other – My application was accepted but I did not participate	4	0.3
Total	**1295**	**100.00**

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Another important finding is that a significant proportion of participants had the desire to be included in an Erasmus+ programme (See Table 3.4). However, it is observed that participation in the Erasmus+ Exchange Programme is not wide-ranging in Turkish universities for reasons that include students not having the language proficiency required for participation, and not obtaining the grade average which is a prerequisite for participation. Table 3.4 details the reasons declared by students who did not participate in the exchange programme.

Amongst the reasons for not participating in an Erasmus+ programme "the lack of foreign language proficiency" appears to be one of the most important criteria. We wanted to ascertain whether those who participated in the Erasmus+ programme were primarily from faculties whose language of teaching was in a foreign language. Through chi-square analysis, it was revealed that there was a dependency between language of instruction and Erasmus+ participation. (See Table 3.5).

Table 3.5. Distribution of participation in Erasmus+ exchange programme by language of instruction

Language of Instruction	Erasmus+				Total	
	Participated		Not participated			
	n	%	n	%	n	%
Turkish	42	3.5	11633	96.5	1205	100
Foreign language	52	11.7	391	88.3	443	100
Total	94	5.8	1539	94.2	1648	100

χ^2 (1)=41.02; p=0.00

Marmara University embarked on the LLP/Erasmus Programme in 2002 with the "pilot university" practice, and through Turkey gaining "full member" status in the European Union Education and Youth Programmes in 2004, was awarded the "Erasmus University Declaration." According to the 2012-13 statistics of the National Agency, Marmara University was among the top ten for student exchange programmes (399 students) amongst universities in Turkey. If we consider the amount of the fund used for student exchange programmes, Marmara University is among the top five universities (€1,127,243) (Ulusal Ajans, 2014). However if we bear in mind the number of students in Turkey overall and at Marmara University, these stand out as still relatively low figures. Increasing the number of exchange programmes between Turkish and European universities in order to increase the opportunities for students to develop their knowledge of foreign languages will result in Erasmus and similar programmes receiving more attention.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sources That Were Most Helpful in Forming Views on the EU

The answers students gave to the question of which sources were most helpful in forming their views on the EU are presented comparatively for 2004 and 2014 in Figure 3.2. In order to determine whether there was a change in the sources most used in the ten-year period or not, z tests were conducted. Results indicate that there were statistically significant differences in the use of common sources (See Table 3.6).

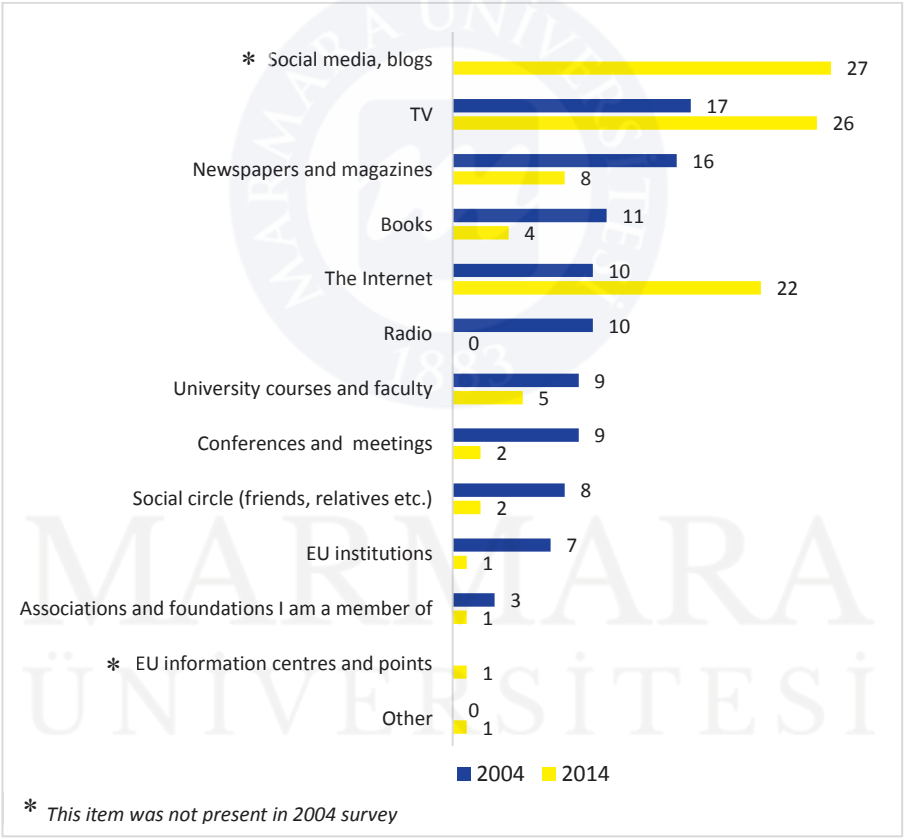

Figure 3.2. Sources most helpful in forming view on EU (%)

When we look at 2014, the sources most used in order are; "social media and blogs", "television" and the "Internet" (27 %, 26 %, and 22 % respectively). Of these sources, "social media and blogs" was not included in the 2004

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

questionnaire and only 10 % of students indicated that they used the "Internet" as a source by that time. This result is parallel with the significant increase in the use of the new information technologies by students today. The use of written sources such as "newspapers and magazines" and "books" showed a significant decrease. In the 2004 survey, 16 % of students had preferred "newspapers and magazines" whilst 11 % used "books," while these figures fell to 8 % and 4 % respectively in 2014.

It is significant that, when we compare the findings with the 2004 survey, social media, television, and the Internet are the most important sources for accessing information. In addition to this, it was observed that the radio primarily and newspapers, magazines and books showed a decline as sources of information. It is therefore apparent that the new media especially should be used to impart information about the European Union to the university generation in addition to the television broadcasts.

Table 3.6. Sources those were most helpful in forming views on the EU

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
TV	0.17	0.26	-5.13	0.00**
Newspapers and magazines	0.16	0.08	6.13	0.00**
Books	0.11	0.04	7.07	0.00**
The Internet	0.10	0.22	-7.49	0.00**
Radio	0.10	0.00	12.24	0.00**
University courses and faculty	0.09	0.05	4.04	0.00**
Conferences and meetings	0.09	0.02	8.57	0.00**
Social circle (friends, relatives etc.)	0.08	0.02	7.34	0.00**
EU institutions	0.07	0.01	8.44	0.00**
Associations and foundations I am a member of	0.03	0.01	3.43	0.00**

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

On the other hand, it is also thought-provoking that university courses, conferences, and seminars constitute a low percentage in terms of access to information about the EU. Due to the fact that the European Union has an influence on all areas of public life, it should be possible for all departments to carry out studies on the EU, and it may even be a prerequisite for some specific fields.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

In this sense, whether it is through the scope of curricula or through academic meetings, ensuring that students have access to information about the EU should help pave the way for the EU to be debated at all levels of society and, primarily, universities.

3.2. STUDENT AWARENESS AND PERCEPTION OF THE EU

From this section onwards, questions that aimed to evaluate the awareness and perception of students towards the European Union will be analysed. First, how students perceive the general image of the European Union will be addressed. Then the answers to the question "What does the European Union represent to you?" will be examined. This will be followed by the interpretation of the students' answers to the following questions; "What does European Union citizenship mean to you?" and "How should political decisions be made within the European Union?"

The General Image of the European Union

Upon starting, it was thought that ascertaining the general view of students towards the EU would be helpful in understanding the research findings in detail. It is for this reason that the general image of the European Union on students is given comparatively for 2004 and 2014. In order to determine whether the answers given to the question have changed significantly over the years, the Kolmogorov-Smirnov test was conducted. The result indicates a statistically significant difference (D=0.16; χ^2=58.90; p<0.01).

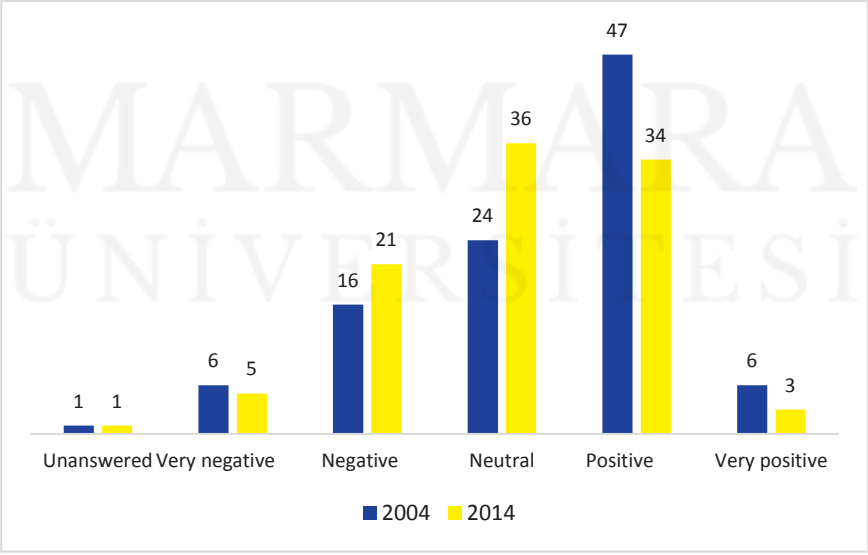

Figure 3.3. The general image of the European Union (EU) %

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

It can be seen that, upon comparison with 2004, the general image of the EU has taken a turn for the negative. Whilst in the 2004 study 53 % of Marmara University students perceived the European Union as "positive" and "very positive," this rate fell to 37 % in 2014. It can be understood from the figure that the change over the years has particularly witnessed a rise in the number of those who are undecided (neither positive nor negative).

The positive atmosphere reflected in 2004 can be attributed to the commencement of accession negotiations, and the consequent public elation regarding this. The reason for the negative shift, evident in 2014, can be seen to run parallel with the time frame of the survey, which coincides with the near halting of Turkey-EU relations over the last few years.

What Does the European Union Represent?

In the 2014 study, students were asked to define the European Union through evaluating items, both positive and negative, in the question group "To what extent do you think that the European Union can be identified with the concepts below?" Table 3.7 shows results given to these items.

Table 3.7. To what extent do you think that the EU can be identified with the concepts below? – 2014

Items	n	Mean	Standard deviation
Cultural diversity	1610	3.83	0.92
Respect for human rights	1616	3.59	0.98
Democracy and the rule of law	1601	3.45	0.92
Economic and social welfare	1599	3.36	0.87
Respect for minorities	1605	3.25	1.03
Rights and freedom at the highest level	1609	3.16	1.01
Christian union	1610	3.09	1.37
A space for peace and security	1599	3.02	0.98
A new colonial order	1610	2.99	1.28
Dependency and loss of sovereignty	1610	2.87	1.14
Loss of local cultures	1608	2.86	1.22
Loss of national identity	1605	2.70	1.19
Racism and discrimination environment	1604	2.57	1.16

1 = not at all, 5 = completely

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

It can be seen from the results that students identified the EU with those concepts which are also prioritised by the EU in the fundamental policy areas and the acquis above average (See Table 3.7). These concepts are "Cultural diversity," "Respect for human rights", "Democracy and the rule of law," "Economic and social welfare", "Respect for minorities" and "Rights and freedom at the highest level".

Amongst these, cultural diversity is the one that students identified with the European Union the most. Upon closer examination of the answers to this question, it is seen that 72.7 % of participants thought that the concept of cultural diversity either "completely" or "to a large extent "corresponded with the EU, whereas only 2.5 % of participants answered "not at all." The high proportion of students that identified the EU with cultural diversity can be attributed to the fact that the survey was carried out on university students where interaction with students who come from European countries is increased through the Erasmus+ Programme. In addition, students from Turkish universities have the opportunity to interact with those from different cultures, through going to various EU countries via the Erasmus+ Programme.

It can be observed that the items that participants thought most defined the EU were the ones which constitute the political conditions of the European Union's Copenhagen Criteria, such as democracy, human rights, rule of law and respect for minority rights.

The result of this question as per the 2004 study is provided in Figure 3.4. In the 2004 study, students were asked to select, from the items provided, the one which most represented the EU. In order to carry out a more detailed analysis, the question was asked on a different scale in the 2014 study and students were asked to state the extent to which each concept could be identified with the EU.

The prevalent concept that can be identified from the 2004 study is "economic and social welfare" with 46 %. This is followed by the concept of "democracy and the rule of law" with 15 %. The statement of "cultural diversity" achieved the highest average in the 2014 study whereas only 9 % of participants chose this concept as being representative of the EU in 2004. It could be said that, if we consider that information relating to the EU is now more widespread and accessible, different aspects of the EU are now perceived.

On the other hand, it can be seen that, despite the negative statements being below average, the concept of the EU being a "Christian Union" was stressed to a great extent. When we look at the answers given to this question in more detail, 41.5 % of participants took the view that the European Union was either "completely" or "to a great extent" a Christian Union, whereas 18 % of participants stated that, the EU was "absolutely not" a Christian Union.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

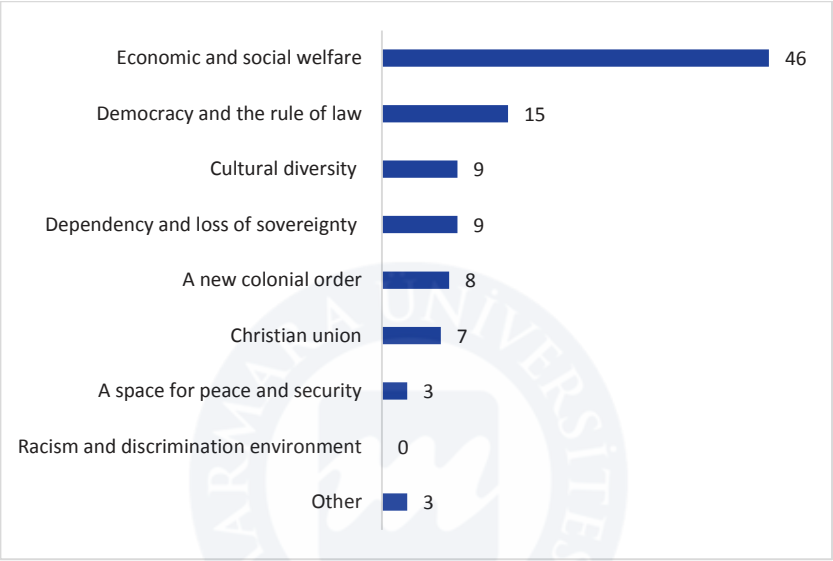

Figure 3.4. What does the EU represent? – 2004 (%)

What Does European Union Citizenship Mean To You?

The answers provided by the participants to the question "What does European Union citizenship mean to you?" is given comparatively for the 2004 and 2014 studies in Figure 3.5. In order to determine whether there had been a significant change in the last ten years, two-proportion z tests were conducted (See Table 3.8).

Table 3.8. What does EU citizenship mean to you?

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
Benefitting from education, health care and social rights in any EU member state	0.41	0.36	2.47	0.02*
The right to work and reside in any EU member state	0.33	0.17	9.12	0.00**
Possessing an EU passport	0.14	0.20	-3.75	0.00**
Benefitting from fundamental human rights and citizenship / Electoral rights	0.03	0.03	0.00	0.40

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

With the exception of the item, "Benefitting from fundamental human rights and citizenship/electoral rights" the response rates over the ten-year period showed statistically significant differences. In Table 3.8, only the response rates to items used in both studies are shown.

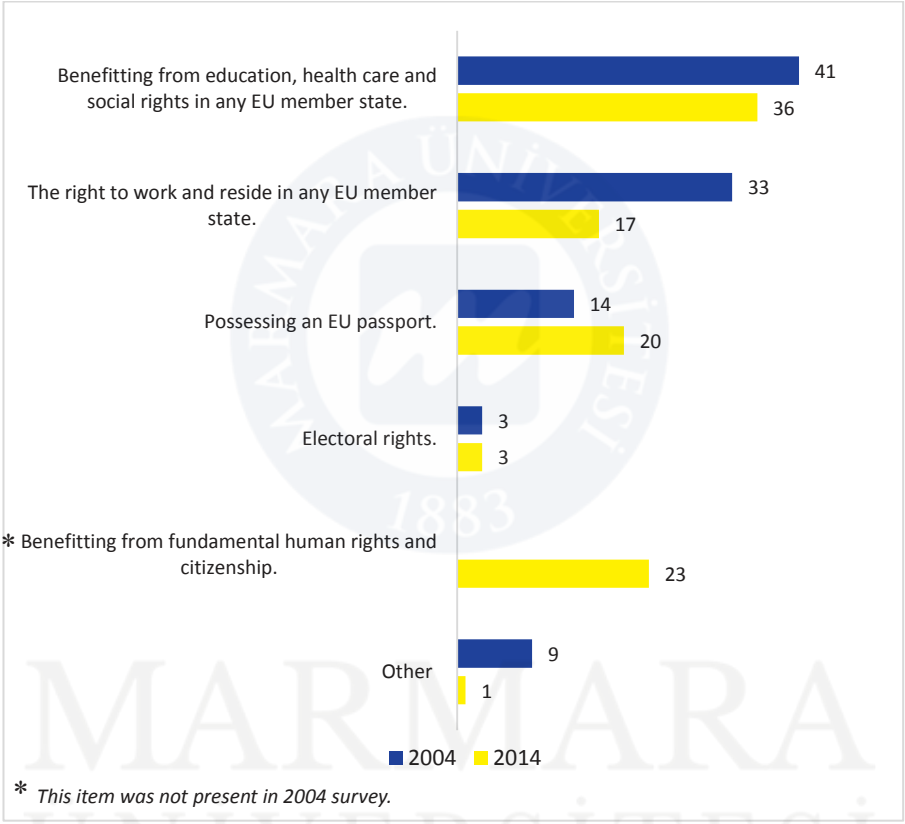

Figure 3.5. What does EU citizenship mean to you? (%)

Even though the percentage of those who thought that EU citizenship equated to "benefitting from education, health care and social rights in any EU member state," has witnessed a decrease from 2004 to 2014 (41 % to 36 %) when the findings of Figure 3.5 are analysed separately, the same statement ranks at first place in 2014. The item "benefitting from fundamental human rights and citizenship" which was not included in the 2004 survey, ranked at second place in 2014 with 23 %. The item "possessing an EU passport" came in at third place as a response to this question. In the 2004 study, 33 % of students defined EU

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

citizenship as “the right to work and reside in any EU member state,” whereas this showed a decrease to 17 % in the 2014 survey.

When findings are examined generally, it could be argued that students attach importance to the more materialistic aspects of EU citizenship such as social rights, the right to work or possessing a passport. However, the factors that play a role in influencing this require a careful analysis. The fact that the EU imposes visa requirements on Turkish citizens can be considered an important factor. The students who apply to participate in an Erasmus programme, and accepted by a university in a European country, are sometimes either unable to obtain a visa or fail to obtain the visa on time, therefore rendering them unable to take part in the programme.

Thus, students’ answers to this question may have varied dramatically if the right of free movement of persons as foreseen by the Ankara Agreement had been implemented. The imposition of visa requirements, which is in contradiction to the spirit of the Customs Union and is an obstacle to fair competition, also extends to businesspersons and entrepreneurs, and often causes an outcry in the press. Therefore, this may be the reason why students viewed the possession of an EU passport as being more important.

Nonetheless, the dramatic decrease in EU citizenship being equated to the right to reside and work in another EU country compared to the 2004 survey indicates that the primary aim of students was not to move to an EU country in order to take advantage of certain benefits. There are various reasons which can be attributed to this. First and foremost, it could be argued that the belt-tightening policies of affluent EU nations due to the economic recession faced by some nations since the 2000s, the rise in cultural and religious prejudice, the public debate generated by migration to the west following EU expansion in 2004, indicate that students’ expectation is to enjoy a standard of living on par with Europe instead of moving to Europe.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

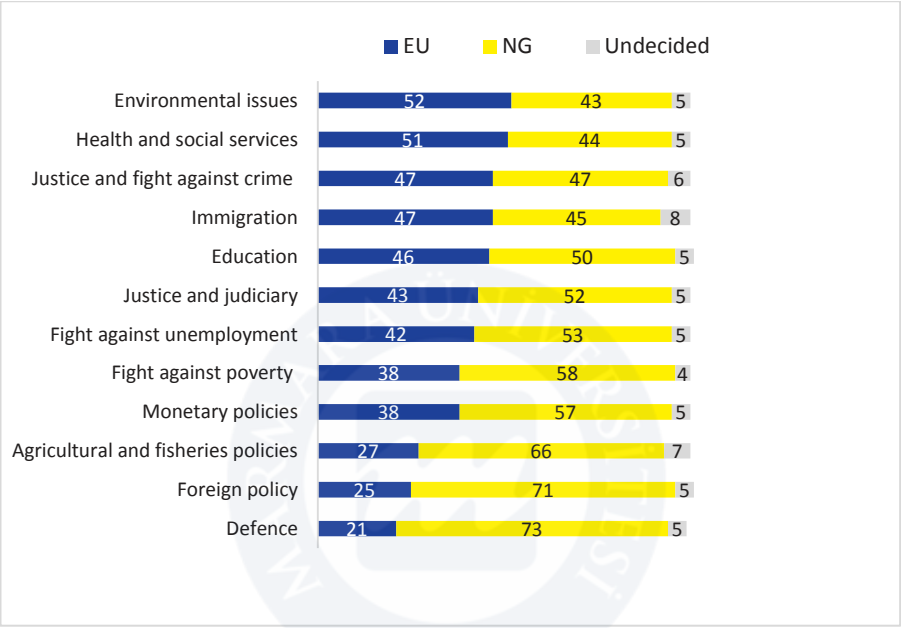

Figure 3.6. At which level do you think the political decisions below should be taken? (EU: European Union NG: National Government) – 2004

At Which Level Do You Think the Political Decisions within the EU Should Be Taken?

Some of the EU's fundamental political decisions are made at supranational level (EU) whilst others are made at intergovernmental level (member states). Students were asked the question "at which level do you think the political decisions below should be taken." The views of university students on this issue are shown in Figure 3.6 and 3.7 in graphical form.

The proportion of students who took the view that fundamental policies should be determined at EU level is given comparatively for 2004 and 2014 in Table 3.9. Table 3.10 provides a comparison for the proportion of students who took the view that decisions should be taken at national government level for both 2004 and 2014 respectively.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

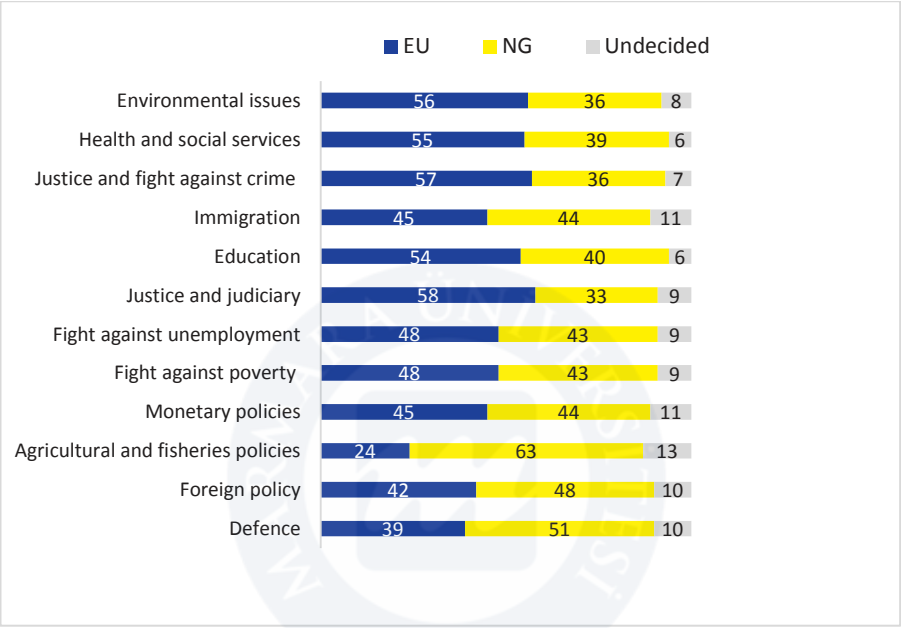

Figure 3.7. At which level do you think the political decisions below should be taken? (EU: European Union NG: National Government) (%) – 2014

The results of the two-proportion z tests shows that there are no significant differences between the 2004 and 2014 proportions of those who stated that the policies of "environmental issues", "health and social services", "immigration", "agricultural and fisheries policies" should be determined at European level. Despite this, the proportion of those who took the view that all decisions should be made at supranational level showed a significant increase in the 2014 study.

The results of the z tests for "immigration" and "agricultural and fisheries policies" for those who took the view that policies should be determined at national government level do not show a statistically significant difference. However, the proportion of students who stated that all policies should be determined at national government level (intergovernmental, member states) indicated a significant fall in 2014. Whilst there was no difference in those who stated that policies for "environmental issues" and "health and social services" should be determined at EU level, the decrease in those who stated that decisions should be taken at national government level can be attributed to the increase in the proportion of those who were "undecided."

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Table 3.9. The policies below should be determined at supranational (at EU) level.

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
Environmental issues	0.52	0.56	-1.93	0.06
Health and social services	0.51	0.55	-1.92	0.06
Justice and fight against crime	0.47	0.57	-4.81	0.00**
Immigration	0.47	0.45	0.96	0.25
Education	0.46	0.54	-3.84	0.00**
Justice and judiciary	0.43	0.58	-7.21	0.00**
Fight against unemployment	0.42	0.48	-2.89	0.01*
Fight against poverty	0.38	0.48	-4.83	0.00**
Monetary policies	0.38	0.45	-3.39	0.00**
Agricultural and fisheries policies	0.27	0.24	1.66	0.10
Foreign policy	0.25	0.42	-8.49	0.00**
Defence	0.21	0.39	-9.18	0.00**

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

The significant differences in the answers given in 2004 and 2014 can be thought to be a reflection of the reform process instigated by Turkey as part of the accession process. However, the shortcomings, reservations, and reluctance of the reforms implemented, especially in areas such as justice and judiciary, environmental issues, health and social services, fight against crime and education can be said to account for why students thought that decisions in certain areas should be taken at an EU level. Another reason for this view can be evaluated in relation to globalisation. It could also be argued that university students might be influenced by the view that the successful execution of policies in such areas without cooperation or joint action is not possible in an age where boundaries cease to exist. This confirms that the debates on 'more competences at EU level would result in loss of national sovereignty' are not supported by the students. This view is in accordance with the results in later sections of the survey (Figure 3.29) for the statement of "I do not support Turkey's membership to the EU because it would arise in dependency and loss of sovereignty."

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Table 3.10. The policies below should be determined at intergovernmental (member states) level.

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
Environmental issues	0.43	0.36	3.46	0.00**
Health and social services	0.44	0.39	2.44	0.02*
Justice and fight against crime	0.47	0.36	5.39	0.00**
Immigration	0.45	0.44	0.48	0.36
Education	0.50	0.40	4.83	0.00**
Justice and judiciary	0.52	0.33	9.30	0.00**
Fight against unemployment	0.53	0.43	4.81	0.00**
Fight against poverty	0.58	0.43	7.20	0.00**
Monetary policies	0.57	0.44	6.24	0.00**
Agricultural and fisheries policies	0.66	0.63	1.50	0.13
Foreign policy	0.71	0.48	11.11	0.00**
Defence	0.73	0.51	10.73	0.00**

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

3.3. STUDENTS' POINT OF VIEW ON TURKEY AND THE WORLD

In this section, analyses of questions that reveal the general perspective of students on both Turkey and the world are presented. First, the findings of the question "In your opinion which countries/state groups should Turkey have closer ties with?" will be discussed. Later on, the students' trust in some of the main international organisations will be examined. This is followed by the question on the most important issues that Turkey currently faces or may face in the future. This question is followed by one on the trust of students in national organisations and finally, questions that allow for the general views of students on Turkey will be analysed.

The Countries/State Groups That Turkey Should Have Closer Ties With

Figure 3.8 comparatively shows the answers to the question "In your opinion which countries/state groups should Turkey have closer ties with?" for both the 2004 and 2014 surveys. In order to determine whether there had been a change in the results over the ten-year period, two-proportion z tests were conducted for each country/state group. It can be ascertained from an examination of Table 3.11

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

that all country/state groups except "Russia, China, Far East states" showed statistically significant differences.

Table 3.11. The countries/state groups that Turkey should have closer ties with

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
EU members	0.51	0.25	13.16	0.00**
Turkic Republics	0.25	0.33	-4.19	0.00**
Russia China and Far East states	0.11	0.13	-1.48	0.13
Islamic states	0.06	0.16	-7.38	0.00**
The United States of America	0.05	0.08	-2.82	0.01*

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

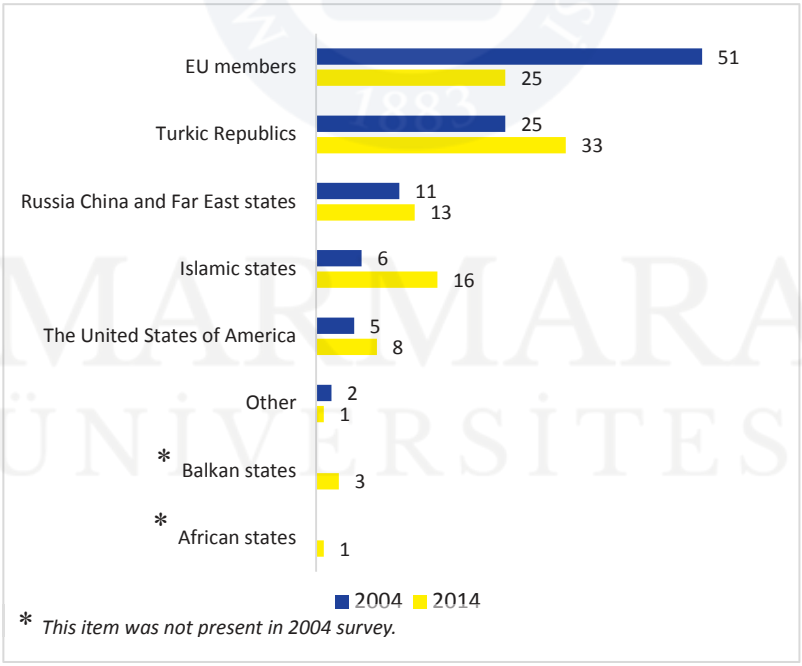

Figure 3.8. The countries/state groups that Turkey should have closer ties with (%)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

While over 50 % of participants thought that Turkey should have closer ties with the EU in the 2004 survey, this figure showed a dramatic drop to 25 % in 2014. In contrast, the proportion of participants that took the view that Turkey should have closer cooperation with the Turkic Republics and Islamic states increased to 33 % and 16 % respectively. Likewise, the percentage of those who think that closer ties should be forged with the USA showed a slight increase. Therefore, the only country/state group that witnessed a drop was the European Union. The economic stagnation in the EU in recent years can be said to be an influencing factor as well as the increase in the lack of trust between both parties.[9]

Trust in International Organisations

The views of university students in relation to their trust in international organisations can be seen in Figure 3.9 and Figure 3.10 in graphical form. Table 3.12 contains the results of the two-proportion z tests conducted to analyse if there are any difference in the proportion of students who stated that they trusted international organizations in 2004 and 2014. Table 3.13 contains the results of the two-proportion z tests implemented to analyse if there are any difference in the proportion of students who stated that they distrusted international organizations in 2004 and 2014.

Table 3.12. Degree of trust in international organisations

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
International NGOs	0.69	0.51	8.72	0.00**
European Court of Human Rights	0.65	0.66	-0.51	0.35
International Court of Justice	0.50	0.35	7.34	0.00**
NATO	0.41	0.22	10.04	0.00**
European Union	0.38	0.21	9.18	0.00**
United Nations	0.34	0.22	6.56	0.00**
World Trade Organization	0.29	0.17	7.07	0.00**
IMF and World Bank	0.12	0.13	-0.71	0.31

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

[9] The contribution of the EU's bigger states cannot be denied where this distrust is concerned. With particular reference to the distrust between Germany and Turkey over the last few years, see Knaus and Altfuldisch (2013).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Table 3.13. Degree of distrust in international organisations

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
International NGOs	0.21	0.21	0.00	0.40
European Court of Human Rights	0.32	0.18	7.98	0.00**
International Court of Justice	0.28	0.31	-1.57	0.12
NATO	0.53	0.56	-1.45	0.14
European Union	0.57	0.51	2.88	0.01*
United Nations	0.61	0.55	2.91	0.01*
World Trade Organization	0.48	0.46	0.96	0.25
IMF and World Bank	0.84	0.64	10.57	0.00**

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

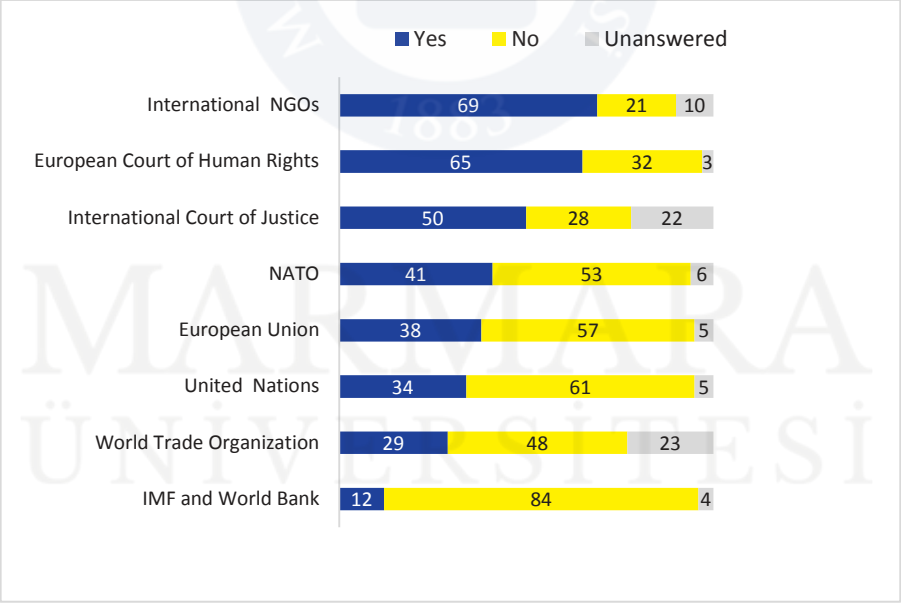

Figure 3.9. Trust in international organisations (%) – 2004

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

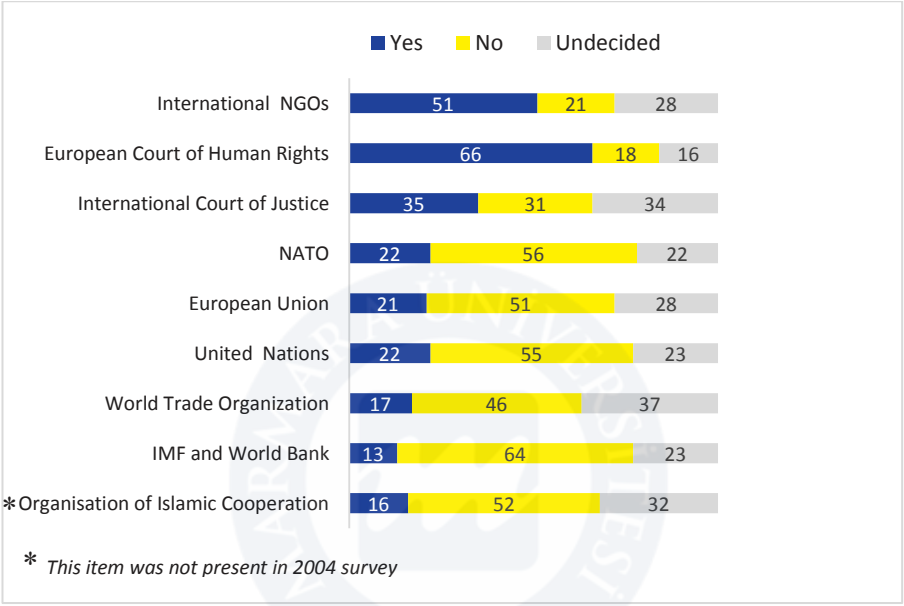

Figure 3.10. Trust in international organisations (%) – 2014

It is striking that in both the 2004 and 2014 surveys the organisations that students trust the most are "International Non-Governmental Organisations" and the "European Court of Human Rights" (69 % and 65 % in 2004 respectively; 51 % and 66 % in 2014 respectively). However, over the last ten years, the trust in "International Non-Governmental Organisations" has showed a statistically significant fall, while the trust in the "European Court of Human Rights" did not undergo a significant difference.

A striking finding of the studies carried out is that, with the exception of the "European Court of Human Rights", there have been significant decreases in the trust towards all other organisations. There was a significant decrease in those that did not trust the "European Union," "United Nations" and "IMF and World Bank. This could be explained through the remarkable increase in the proportion of "undecided" answers.

When the results are examined generally, with the exception of the European Court of Human Rights, the trust in international or transnational western origin organisations has showed a radical decrease. The delay in the negotiation process can be an important factor in the decrease in the trust towards the EU. Trust in the International Court of Justice also witnessed a serious decline. The fact that the International Court of Justice did not charge Serbia with genocide in relation to the

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

war in Bosnia can be thought to have negatively influenced the trust felt towards the Court. The level of trust towards the Islamic Cooperation Organisation that was not included in the 2004 survey remains low. This can be attributed to the fact that the ICO is not very influential in the international arena and the lower level of solidarity between its members as compared to other organisations.

The Most Important Issues That Turkey Currently Faces or May Face in the Future

Participants were asked to rank the most important issues that Turkey currently faces or may face in the future. Figure 3.14 contains the issues that students prioritised. The results are significant in terms of identifying the link between the changing international arena and Turkey's security concerns.

When examined from the European Union perspective, an important change can be identified in the threat perception prioritised by participants over the last ten years. The two-proportion z test results of items did not show statistically significant differences between 2004 and 2014 for "religious fundamentalism" and "energy resources" (See Table 3.14). For all other items, however, significant differences are identifiable over the ten-year period in the proportion of those who regarded them as a threat.

Table 3.14. The most important issues that Turkey currently faces or may face in the future

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
Economic uncertainties	0.30	0.08	14.39	0.00**
Social and economic inequality	0.22	0.13	5.89	0.00**
Democracy and human rights	0.13	0.23	-6.11	0.00**
Foreign policy	0.09	0.04	5.05	0.00**
Population increase	0.04	0.02	2.81	0.01*
Erosion of national identity	0.04	0.06	-2.20	0.04*
Regional conflicts	0.04	0.09	-4.70	0.00**
Minorities and ethnic groups	0.03	0.05	-2.45	0.02*
Threat of religious fundamentalism	0.03	0.02	1.71	0.09
Not becoming an EU member	0.02	0.01	2.41	0.02*
Energy resources	0.02	0.03	-1.41	0.15

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

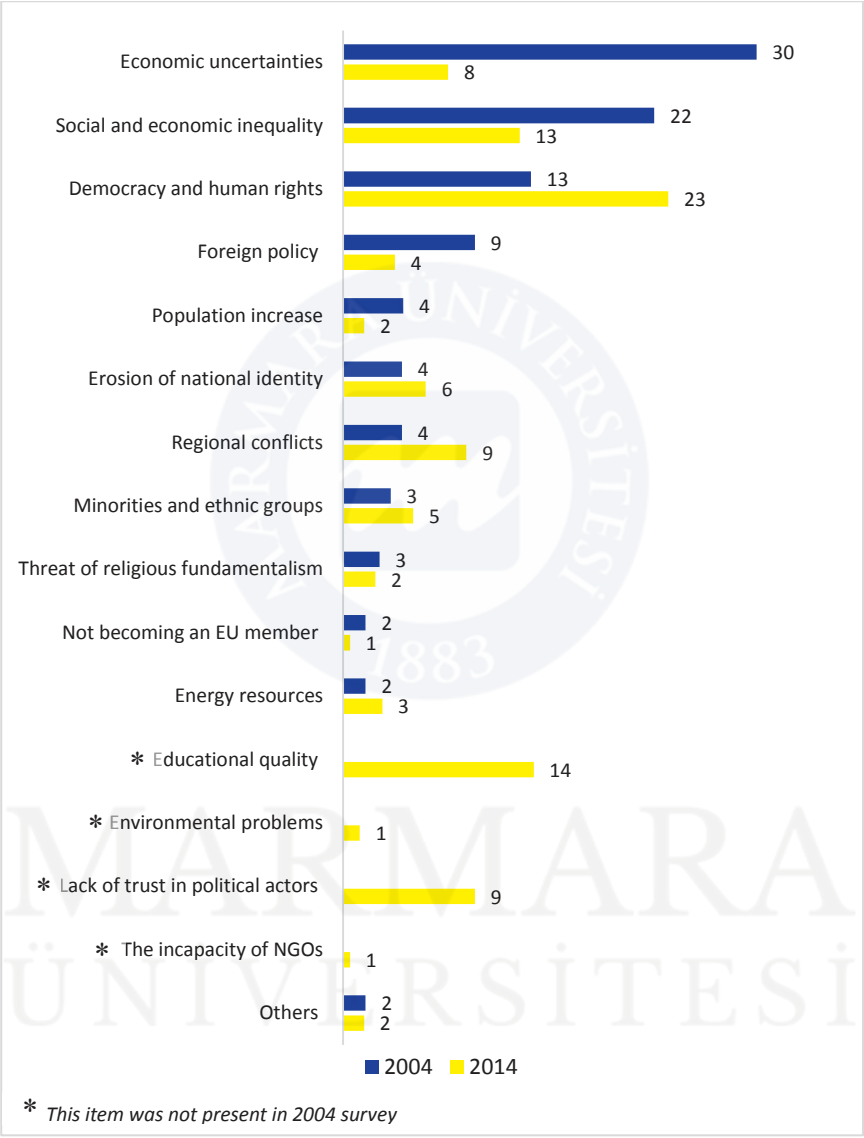

Figure 3.14. The most important issues that Turkey currently faces or may face in the future (%)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Whilst "democracy and human rights" were regarded as a pressing issue by 13 % of 2004 survey participants, this rose to 23 % in the 2014 survey and took first place as the most prioritised issue. It is clear that the negative effect for democracy and human rights arising from the slowing down of the EU process in Turkey is regarded as a serious threat by the university generation.

The "educational issues" choice did not appear in the 2004 study so leaves no room for comparison, but it is telling that 14 % of students in the 2014 survey cite this as being the most important threat facing Turkey. The fact that students get the opportunity to communicate with students from different countries and therefore have the chance to compare education systems through the Erasmus+ programme can be a significant factor.

Despite this, students stated "economic uncertainties" and "social and economic inequality" as the top two issues faced by Turkey in the 2004 survey (30 % and 22 % of respectively). However, both issues showed a decrease in the 2014, at 8 % and 13 % respectively. This can be attributed to the perception of Turkey's economy as being stable despite the economic stalemate experienced with its most important commercial partner, the EU.

Trust in National Institutions

The views of university students regarding trust in national institutions are presented in Figure3.15 and Figure3.16 in graphical form.

Table 3.15 contains the results of the z tests carried out on the 2004 and 2014 proportions of students stating that they trusted national institutions, while Table 3.16 contains the z test results for the 2004 and 2014 proportions of students stating that they did not trust national institutions. In comparison to 2004, noteworthy deviations are evident in relation to trust for primary national institutions (See Table 3.15).

The military was viewed by participants as the most trustworthy national institution in 2004 at 74 % but this fell to 34 % in the 2014 survey. In addition, "The Presidency" was viewed as the second most trustworthy institution in the 2004 survey at 70 % but this witnessed a dramatic decline to 39 % in the 2014 survey despite maintaining its standing at second place.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

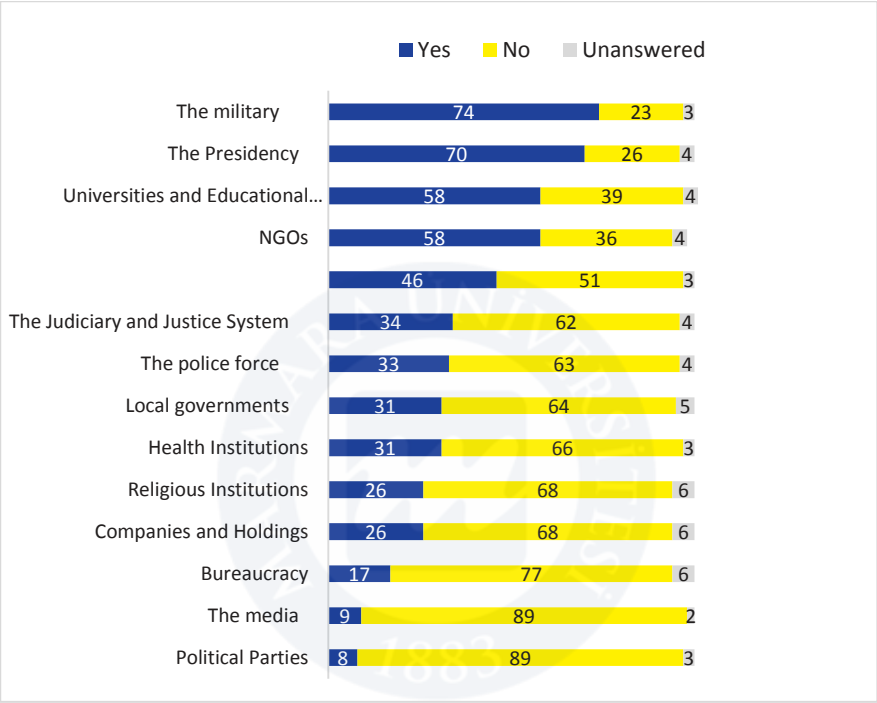

Figure 3.15. Trust in national institutions (%) – 2004

"Universities and educational institutions" and "NGOs" both ranked at third place in the 2004 survey. Over the last ten years, a significant decline is evident in the trust in universities and educational institutions as only 30 % of participants stated that they trusted educational institutions. In contrast to this, despite the trust in NGOs falling to 42 %, NGOs still ranked at first place in comparison to all the other institutions. The same decline in trust can be seen for the Grand National Assembly of Turkey, which achieved a trust proportion of 46 % in 2004 and was one of the most trusted national institutions, while in 2014 only 24 % of students stated that they trusted this national institution.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

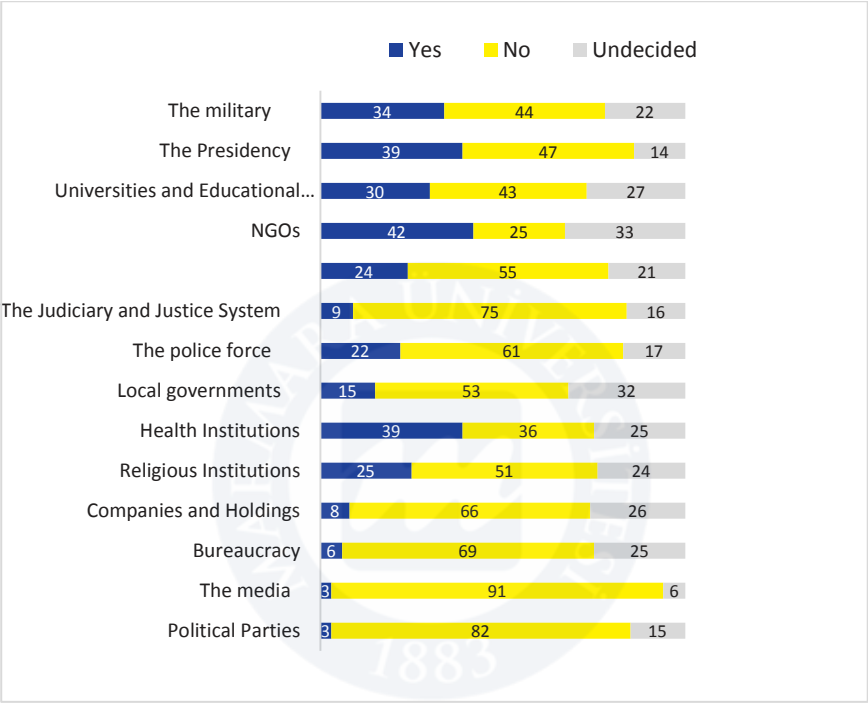

Figure 3.16. Trust in national institutions (%) – 2014

One of the most striking observations can be seen in the decline in the trust for the "the judiciary and justice system." In 2004, 34 % of participants stated that they had trust in the judiciary and justice system whereas this fell dramatically to 9 % in the 2014 survey. Again, a similar situation is apparent with regard to the trust placed in "the police force" which witnessed a fall in the trust proportion from 33 % to 22 % over the ten-year period.

Whilst "local governments" were deemed to be trustworthy by 31 % of participants in the 2004 survey, this fell to just 15 % in the 2014 survey. In addition, 32 % of participants were undecided in relation to whether they trusted local governments or not.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Table 3.15. Proportions of trust in national institutions

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
The military	0.74	0.34	19.20	0.00**
The Presidency	0.70	0.39	14.87	0.00**
Universities and Educational Institutions	0.58	0.30	13.71	0.00**
NGOs	0.58	0.42	7.68	0.00**
The Grand National Assembly of Turkey	0.46	0.24	11.31	0.00**
The Judiciary and Justice System	0.34	0.09	15.61	0.00**
The police force	0.33	0.22	6.01	0.00**
Local governments	0.31	0.15	9.42	0.00**
Health Institutions	0.31	0.39	-4.00	0.00**
Religious Institutions	0.26	0.25	0.55	0.34
Companies and Holdings	0.26	0.08	12.44	0.00**
Bureaucracy	0.17	0.06	8.79	0.00**
The media	0.09	0.03	6.60	0.00**
Political Parties	0.08	0.03	5.50	0.00**

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

A similar situation is evident regarding trust in the "bureaucracy," which showed a decline from 17 % in 2004 to 6 % in 2014. In addition, the proportion of those who gave an answer of "undecided" rose from 6 % to 25 %.

A statistically significant difference was not seen in the number of those who trusted "religious institutions" over the ten-year period. However, a notable decrease was witnessed in the number of those who stated that they did not trust such institutions (68 % in 2004, and 51 % in 2014) and the proportions of those undecided showed an increase.

Trust in companies and holdings fell from 26 % to 8 % over the ten-year period, this was also influenced by the increase in those who gave an answer of "undecided."

Even though trust in the media was only 9 % in the 2004 survey, this fell even further to 3 % in the 2014 survey. Interestingly, 91 % of participants do not trust the media.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Table 3.16. Proportions of distrust in national institutions

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
The military	0.23	0.44	-10.43	0.00**
The Presidency	0.26	0.47	-10.28	0.00**
Universities and Educational Institutions	0.39	0.43	-1.94	0.06
NGOs	0.36	0.25	5.81	0.00**
The Grand National Assembly of Turkey	0.51	0.55	-1.92	0.06
The Judiciary and Justice System	0.62	0.75	-6.80	0.00**
The police force	0.63	0.61	0.99	0.24
Local governments	0.64	0.53	5.33	0.00**
Health Institutions	0.66	0.36	14.42	0.00**
Religious Institutions	0.68	0.51	8.24	0.00**
Companies and Holdings	0.68	0.66	1.02	0.24
Bureaucracy	0.77	0.69	4.27	0.00**
The media	0.89	0.91	-1.60	0.11
Political Parties	0.89	0.82	4.58	0.00**

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

A similar portrait can be seen with regard to trust in political parties. Although only 8 % of participants stated that they trusted political parties in 2004, this fell even further to just 3 % in the 2014 survey. The proportion of those who do not trust political parties declined from 89 % in 2004 to 82 % in 2014 as well, which can be attributed to the shift to "undecided"(3 % in 2004 and 15 % in 2014).

When evaluating the institutions in the survey, the only item which has showed an increase in trust is "health institutions." The proportion of trust rose from 31 % in 2004 to 39 % in 2014 for health institutions. For the same period, the proportion of those who stated that they distrust health institutions showed a large decrease (66 % in 2004 and 36 % in 2014). The relative improvements in the health sector such as practices that have eased access to family practitioner (GPs) may have contributed to the increase in the trust for such institutions.

The fact that none of Turkey's national institutions was trusted by even half of participants and, more alarmingly, that the last ten years has witnessed a rapid fall in trust, is indicative of dissatisfaction at a societal level, and is a topic that warrants comprehensive further research.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

General Views about Turkey

Nine questions were asked to participants in order to determine their general views about Turkey (see Table 3.17). The answers to the item "The presence of people of different ethnic origins and/or religions in our country does not make me feel uneasy" achieved the highest average (mean=4.41). This result is important from the perspective illustrating that the university generation is more receptive and tolerant of diversity. This can be considered a positive consequence of increasing communication among students coming from different countries and cultures via exchange programmes.

The statement of "The language of instruction in higher education can be any foreign language" is seen the second highest average amongst university students (mean=4.17). This result can be linked to the fact that university students have embraced the trend that embodies a worldly perspective, which has arisen from the process of globalisation, and that they thus appreciate the importance of foreign languages. In addition, this result overlaps with the answers given to reasons for non-participation in Erasmus+ student exchange programme (see Table 3.4).

Table 3.17. General views about Turkey - 2014

Items	n	Mean	Standard deviation
Turkey is a democratic state governed by the rule of law.	1641	2.45	1.20
Turkey is a good role model to other Muslim states due to its democratic and secular based structure.	1637	2.98	1.22
The presence of people of different ethnic origins and/or religions in our country does not make me feel uneasy.	1639	4.41	1.03
Publications in any mother tongue should not be banned.	1634	3.34	1.44
Education in any mother tongue should not be banned.	1626	3.10	1.46
The language of instruction in higher education can be any foreign language.	1639	4.17	1.08
People in Turkey can express their opinions freely.	1638	2.11	1.20
Educational, health and social facilities in Turkey are sufficient.	1638	2.19	1.08
EU membership will contribute to the economic and political stability in Turkey.	1635	3.02	1.12

1 = strongly disagree, 5 = strongly agree

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

It can be seen that students did not agree with either the statement that "People in Turkey can express their opinions freely" or with "Educational, health and social facilities in Turkey are sufficient" (mean=2.11 and mean=2.19 respectively).

One of the noteworthy results in the table is that students' agreement level with the statement "Turkey is a democratic state governed by the rule of law" is below average (mean=2.45). Likewise, agreement with the statement that "Turkey is a good role model to other Muslim states due to its democratic and secular based structure" was also slightly below average (mean=2.98).

The change seen over the last ten years (2004 – 2014) in relation to general views about Turkey is shown in Figures 3.17 and 3.22. In order to determine whether the answers given to the items in this question group displayed differences, the Kolmogorov-Smirnov tests were implemented and, indeed, determined that there were statistically significant differences for all items.

In order to determine how participants viewed Turkey, the statement of "Turkey is a democratic state governed by the rule of law" was asked to students, and it can be seen that 37 % of students "agreed with" or "strongly agreed with" the item in the 2004 survey, whilst this proportion decreased to 25 % in the 2014 survey. Negative responses to this statement ("I do not agree" and "I strongly disagree") rose from 34 % in 2004 to 56 % in 2014 (See Figure 3.17; D=0.22; χ^2=111.37; p<0.01).

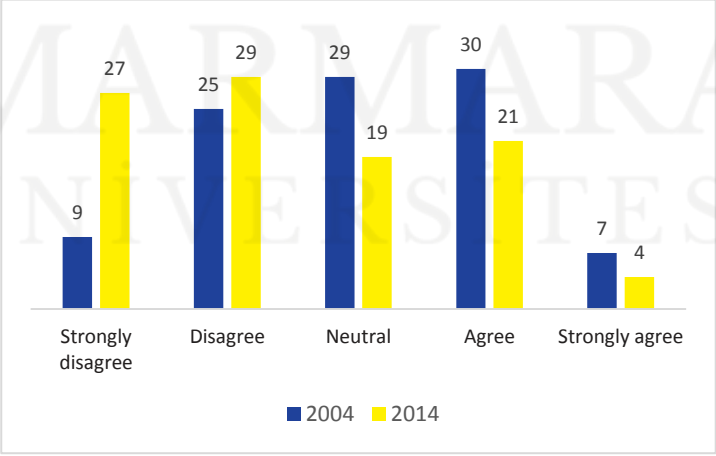

Figure 3.17. Turkey is a democratic state governed by the rule of law. (%)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

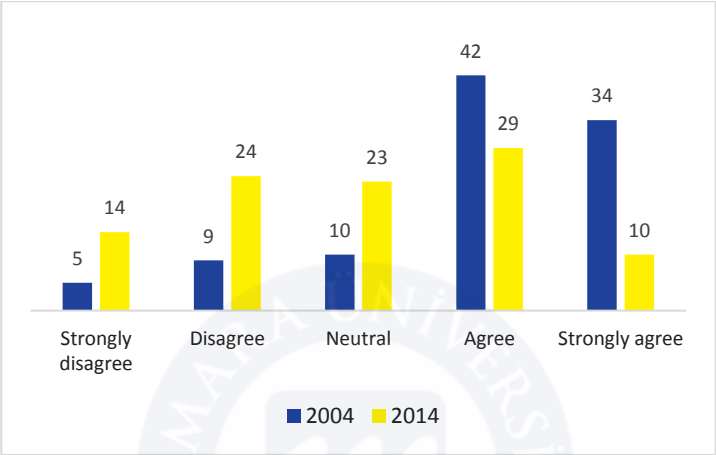

Figure 3.18. Turkey is a good role model to other Muslim states due to its democratic and secular based structure (%)

76 % of participants "agree" or "strongly agree" with the item, "Turkey is a good role model to other Muslim states due to its democratic and secular based structure" in the 2004 study whereas this proportion fell to 39 % in the 2014 survey. The proportion of students who answered in the negative ("I do not agree" and "I strongly disagree") rose from 14 % in 2004 to 38 % in 2014 (See Figure 3.18; D=0.37; χ^2=314.99; p<0.01).

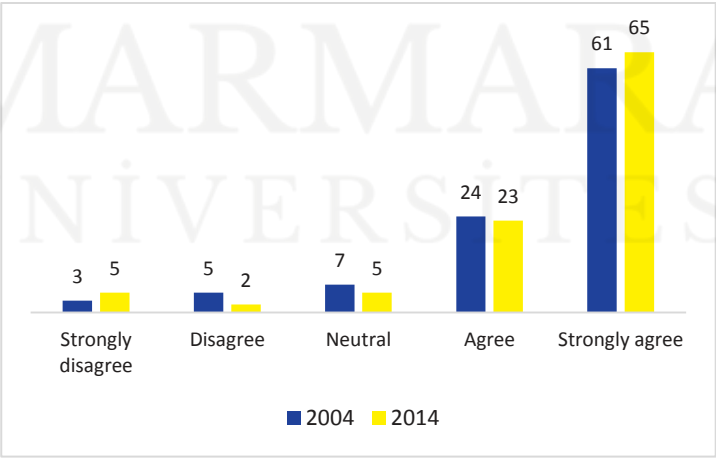

Figure 3.19. The presence of people of different ethnic origins and/or religions in our country does not make me feel uneasy (%)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

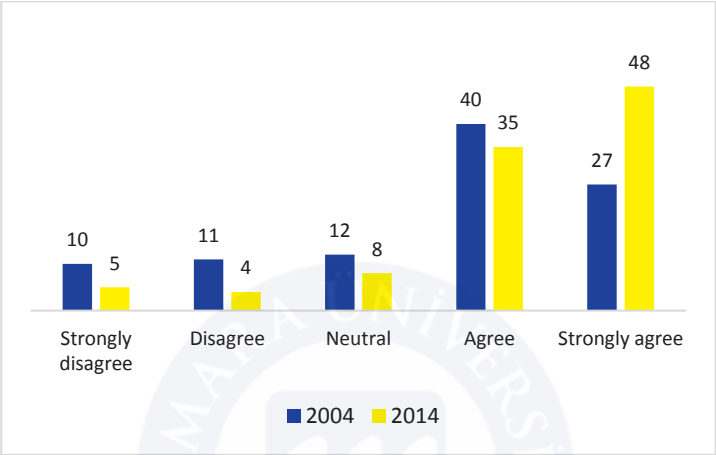

Figure 3.20. Language of instruction in higher education can be in any foreign language (%)

The statement "The presence of people of different ethnic origins and/or religions in our country does not make me feel uneasy" generated a positive response of 85 % in 2004 ("I agree" and "I strongly agree") and maintained this high level despite slight proportional changes (See Figure 3.19; D=0.04; χ^2=3.68; p<0.01).

The statement "The language of instruction in higher education can be any foreign language" showed a positive response of 67 % in 2004 ("I agree" and "I strongly agree") and a significant increase proportionally in 2014 to 83 %. The increase in the number of students who answered, "I strongly agree" to this item is illustrative of the importance attached to foreign languages by students (See Figure 3.20; D=0.21; χ^2=101.47; p<0.01).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

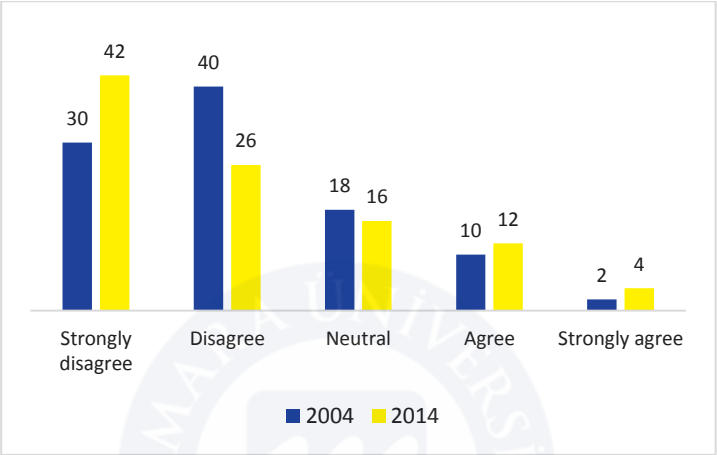

Figure 3.21. People in Turkey can express their opinions freely (%)

Over the last ten-year period, total negative responses ("I do not agree" and "I strongly disagree") to the item "People in Turkey can express their opinions freely" showed a slight difference. However the strong increase (30 % in 2004 and 42 % in 2014) in the number of students who responded as "I strongly disagree" is striking (See Figure 3.21; D=0.12; χ^2=33.13; p<0.01). Despite the passing of numerous laws within the framework of the Copenhagen Criteria as part of Turkey's accession process,[10] the sharp change in students' views is reminiscent of the criticisms regarding their implementation.

[10] Criticisms aimed at implementation, particularly of fundamental rights, can be found in Turkey's 2014 European Commission Progress Report. See European Commission Turkey Progress Report (2014).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

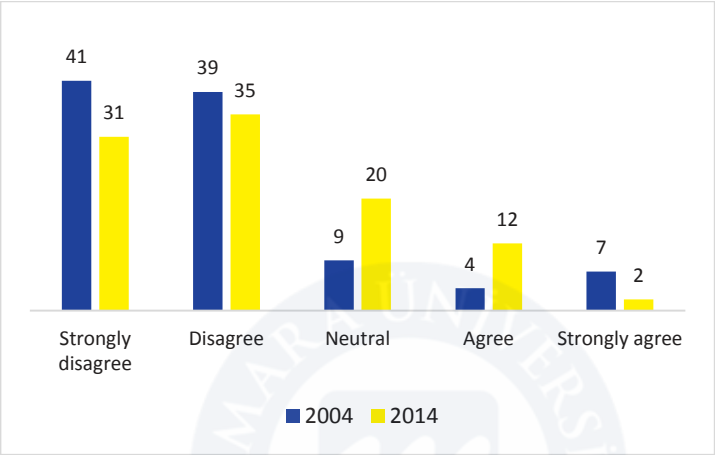

Figure 3.22. Educational, health, and social facilities in Turkey are sufficient (%)

A partial decrease can be seen in the proportion of those who answered in the negative ("I do not agree" and "I strongly disagree") to the item "Educational, health and social facilities in Turkey are sufficient" (80 % in 2004 and 66 % in 2014). In contrast, the proportion of those who were undecided rose sharply from 9 % in 2004 to 20 % in 2014 (See Figure 3.22; D=0.14; χ^2=45.10; p<0.01).

3.4. STUDENTS' PERSPECTIVE TOWARDS TURKEY – EUROPEAN UNION RELATIONS

Students' perspective towards Turkey-European Union relations will be analysed in the last part of the findings. First, general views on Turkey-European Union relations will be discussed. Following this, findings about the obstacles facing Turkey for EU accession will be presented. Then, the contribution Turkey can make to the European Union and the effects of the Customs Union will be examined. This chapter will continue with the answers to questions relating to the membership process and the question "Which state(s) do you think Turkey receives and/or will receive support from throughout the EU entry process?" and will finish by examining views on the adaptation of Turkey to the European Union.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Turkey's Membership to the European Union

Participants were asked nine questions in order to determine their views on Turkey's membership to the EU. A noteworthy matter is the widespread nature of pessimism, which was apparent when the answers given by students are examined (See Table 3.18).

Table 3.18. Views in relation to Turkey's membership to the EU- 2014

Items	n	Mean	Standard deviation
Full EU membership for Turkey is in line with national interests.	1627	3.12	1.08
My concerns regarding the future will disappear once we are a full member of the EU.	1630	2.47	0.99
The right to free movement and new job opportunities are why I support Turkey's membership of the EU.	1625	3.57	1.09
EU membership will contribute to expansion of fundamental rights and freedoms.	1620	3.30	1.10
EU membership will lead to loss of Turkish identity and threaten the unity of the state.	1620	2.57	1.17
I am against the Euro replacing the Turkish Lira as currency.	1627	3.58	1.32
I do not support Turkey's membership of the EU as it will lead to dependency and the loss of sovereignty.	1625	2.76	1.24
Solution to the Cyprus question would facilitate Turkey's membership to the EU.	1613	2.91	1.01
I think that Turkey will not be accepted to the EU even if it meets all criteria.	1626	3.68	1.10

1 = strongly disagree, 5 = strongly agree

In particular, the item "I think that Turkey will not be accepted to the EU even if it meets all criteria" received the highest mean with 3.68 and achieved first place compared to other items. The fact that the negotiation process has been halted, especially by the EU, and that some member states are still debating Turkey's membership has an effect on the views of participants. It is evident that the advantages and disadvantages of Turkey's membership are still being debated by the public at a time[11] when the leaders of the two dominant member states of the

[11]See the following on the "privileged partnership" remarks between Turkey and the EU by the former French President Sarkozy: France says blunt 'non' to Turkey, (2011); See the

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

EU, France and Germany,[12] made remarks expressing interest in a privileged partnership with Turkey.

The item "The right to free movement and new job opportunities are why I support Turkey's membership of the EU" received an average of 3.57 and achieved prominence with regard to the other items. This can be an expression of expectation by university students that EU membership would bring with it better employment opportunities and a better living standard.

In order to determine whether students' views on Turkey's accession to the EU displayed significant differences or not within ten years, a series of the Kolmogorov-Smirnov tests were implemented. The tests showed that the distributions displayed statistically significant differences.

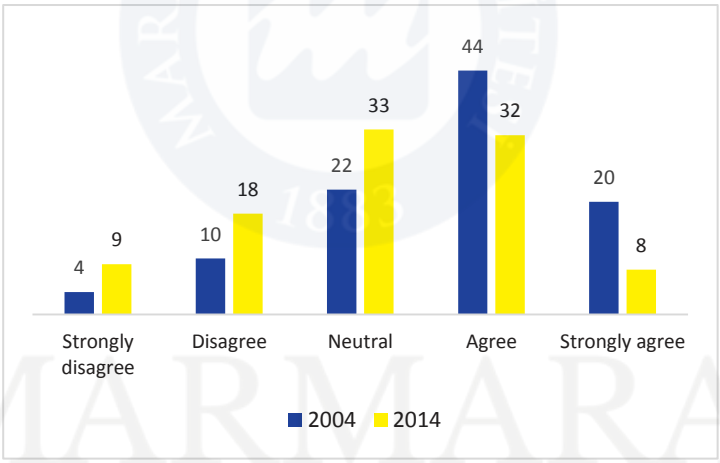

Figure 3.23. Full EU membership for Turkey is in line with national interests (%)

A notable decrease is evident in over the last ten years in relation to the positive responses given to the question of whether Turkey's membership to the EU is in line with national interests. While the proportion of participants who "strongly agree" with this statement was 20 % in 2004, this proportion fell to 8 % in

following in relation to Germany's Chancellor Merkel' in "open- ended negotiations": The World from Berlin (2010).

[12] For debates on social media platforms see: Arguments for and against Turkey's EU membership, Debating Europe (2014).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2014. The proportion of those who stated, "I agree" over the same period declined from 44 % to 32 %. Despite this, the number in total of those who thought that the membership of Turkey to the EU was not in line with national interests rose from 14 % in 2004 to 27 % in 2014. Another noteworthy point is that the proportion of participants who answered "undecided" rose from 22 % to 33 % over the same period (See Figure 3.23; D=0.24; χ^2=129.24; p<0.01).

When the first questionnaire was implemented in 2004, the EU had taken the decision to start accession negotiations with Turkey. Apart from other candidate countries, Turkey has been the only candidate member state to have its accession debated during the Negotiation Process. In addition, it could be argued that some other political considerations have had a negative effect on the views of students who participated in the survey. First, Croatia, which had started the negotiation process at the same time as Turkey, successfully completed the process and became a member of the EU in July 2013. Moreover, the EU has started the accession process for some of the Western Balkan nations. At the same period, Turkey's membership still remains uncertain because of some problematic areas, which in turn caused negative opinion among students in 2014. In contrast, 68 % of university students in 2004 regarded Turkey's entering the EU as a positive development, and was thus supportive within this context.

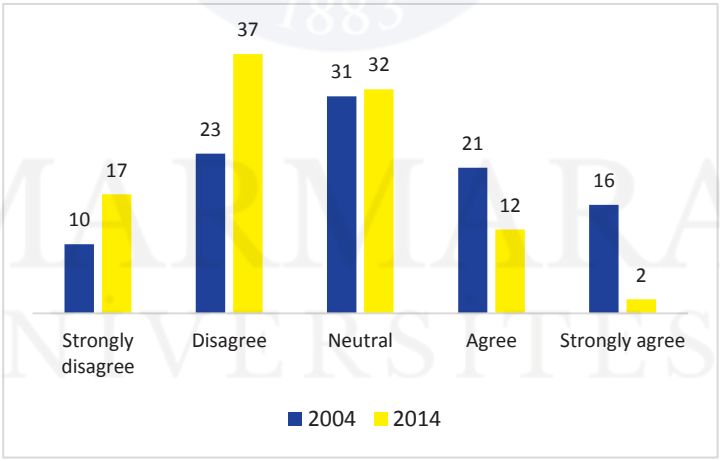

Figure 3.24. My concerns regarding the future will disappear once we are a full member of the EU. (%)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

A clear distinction is apparent for the answers of the 2004 and 2014 surveys to the question of whether concerns for the future will lessen or not after EU membership. The proportion of those who "strongly agree" that accession would eradicate future concerns was 16 % in the 2004 survey, whereas this figure fell to just 2 % in the 2014 survey. Again, the proportion of those who "agree" fell from 21 % to 12 %. Over the same period, the proportion of those who "disagree" with this view rose from 23 % to 37 %. The proportion of those who "strongly disagree" with the view that EU membership would eradicate concerns relating to the future rose from 10 % to 17 % over the same period. There was almost no change in the proportion of those who were undecided (31 % in 2004 and 32 % in 2014) and this is noteworthy in indicating that the positive responses shifted completely to the negative (See Figure 3.24; D=0.22; χ^2=114.42; p<0.01).

A reason for the university generation's pessimism about EU membership as a solution to concerns about the future stems from debates over Turkey's membership despite the ongoing accession negotiations.

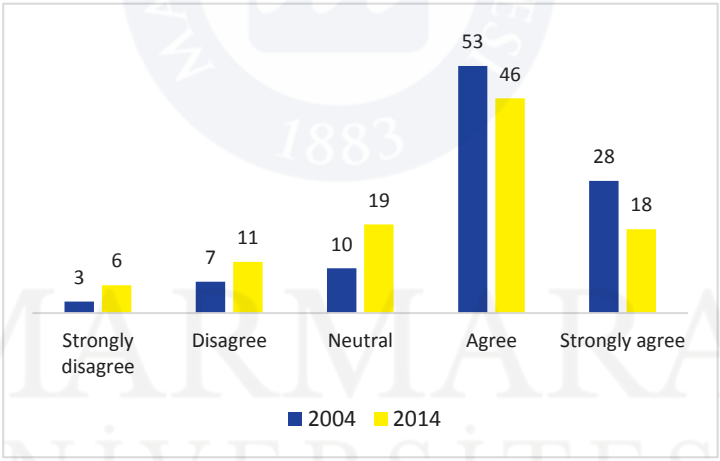

Figure 3.25. The right to free movement and new job opportunities are why I support Turkey's membership to the EU (%)

Over the last ten years, the future expectations of youth with regard to EU membership, particularly in terms of employment, have decreased to an important degree. The views of university students may have been affected by the economic stalemate within the EU, especially in such member states as Greece, Portugal, and Spain, which have economic similarities with Turkey.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Whilst interpreting the results in Table 3.18 it is important to bear in mind that consensus on the view that "The right to free movement and new job opportunities are why I support Turkey's membership to the EU" was at the highest level. The proportion of those who "strongly agree" with this view was 18 % whereas the proportion of those who "agree" was 46 %. However, when these proportions are compared with the values of ten years ago, a notable decrease is evident (28 % and 53 % in 2004 respectively). The decline in the positive responses may be because participants opted for other choices when responding, primarily "neutral" (See Figure 3.25; D=0.17; χ^2=68.07; p<0.01).

It can be seen that the debate over the implementation of "the free movement principle" after Turkey's membership has a negative effect on the views of students in terms of new employment opportunities. As well as this, the increase in the unemployment rates in EU member states over the last ten years (Sedghi and Burn-Murdoch, 2013) has had a negative effect on the EU employment expectations of students.

The level of agreement with the view "EU membership will contribute to expansion of fundamental rights and freedoms" was 50 % in 2014 whereas the proportion of those who stated either "I do not agree" or "I strongly disagree" remained at 27 %. However, when these proportions are compared with those of 2004, a serious decrease is evident in the positive responses of the participants especially when we take into account the proportion of those who were undecided (16 % in 2004 and 26 % in 2014) (See Figure 3.26; D=0.23; χ^2=124,91; p<0.01).

After Turkey received "candidate country" status in 1999, an intense reform process was undertaken in Turkey aimed at starting negotiations, which could be achieved through the fulfilment of the Copenhagen Criteria. The success of Turkey in terms of the expansion of fundamental rights and freedoms was noted in the Progress Report of 2004, and negotiations were subsequently started (Commission of the European Communities, 2004). It could be argued that the positive developments during this period in the field of fundamental rights and freedoms influenced the views of participants in 2004 about the contribution of EU membership on the expansion of fundamental rights and freedoms. However, the reluctance evidenced in the reform process, which primarily resulted from a period of stagnation based on new conditions introduced by the EU, has been a despairing factor on university students.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

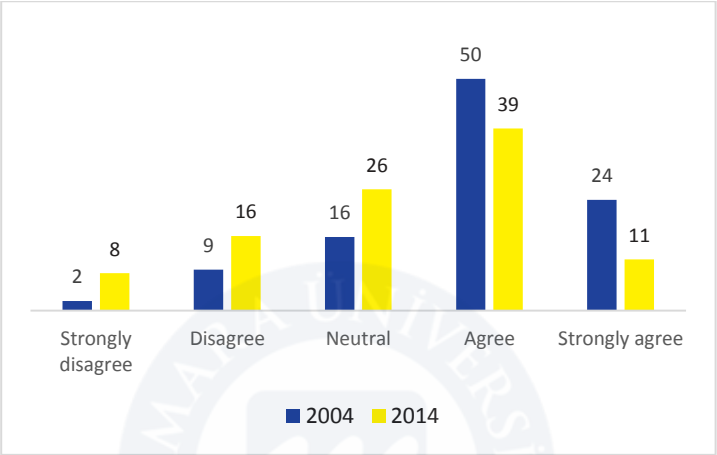

Figure 3.26. EU membership will contribute to expansion of fundamental rights and freedoms (%)

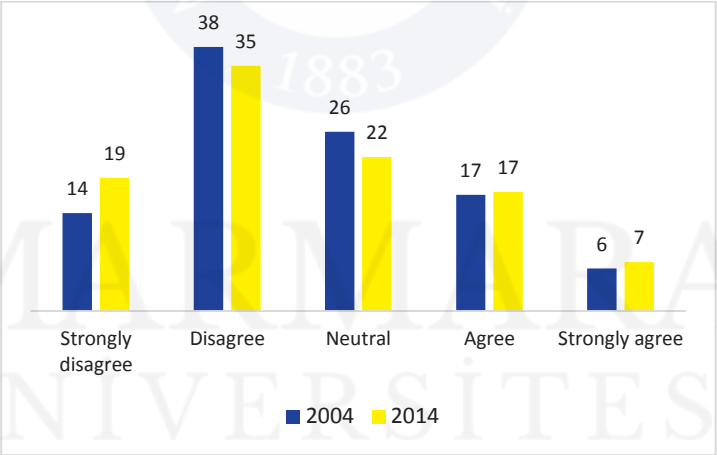

Figure 3.27. EU membership will lead to loss of Turkish identity and threaten the unity of the state (%)

54 % of 2014 participants in 2014 stated, "I do not agree" or "I strongly disagree" to the view, "EU membership will lead to loss of Turkish identity and threaten the unity of the state" 24 % of participants agreed with this statement.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

When data is compared with that of ten years ago, a similar proportion is evident in relation to those who answered in the affirmative "I agree" or "I strongly agree." The proportion of those who adopted a negative stance and stated that they "strongly disagree" with the view increased by 5 % but, in contrast, the proportion of those who "disagree" with the view fell by 3 %. However, for both surveys the total number of those who did not adopt a positive stance to this view outweighed the number of those who did (See Figure 3.27; D=0.05; χ^2=5.75; p<0.01).

The fact that none of the EU member states has incurred a loss of identity or sovereignty following accession may be the reason for students' self-confidence in preserving their identity or sovereignty. On the contrary, as can be seen in the answers students have given to other questions in the survey, they would embrace the opportunity to live amongst other cultures in order to widen their own cultural horizons. To put it another way, the university generation is not of the view that living in and amongst other cultures would erode national identity.

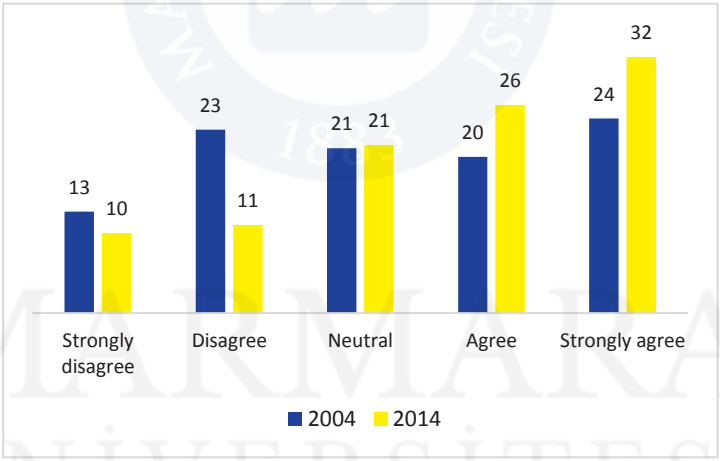

Figure 3.28. I am against the Euro replacing the Turkish Lira as currency (%)

A decrease is identifiable in the proportion of students who "disagree" or "strongly disagree" with the view that "I am against the Euro replacing the Turkish Lira as currency" (36 % to 21%). The proportion of students who opposed the Turkish Lira being replaced by the Euro rose from 44 % in 2004 to 58 % in 2014 (See Figure 3.28; D=0.15; χ^2=49,05; p<0.01).

The first survey in 2004 coincided with a period that saw debates as to whether the Euro should be adopted as a common currency in EU member states following

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

its circulation in 2002. Therefore, the distribution of proportions at a similar level in the 2004 survey (Figure 3.28) can be evaluated as a reflection of debates about the Euro crisis.

It could be argued that the ongoing debate in Europe regarding the effects of the Euro crisis may be why students displayed a more reluctant attitude in 2014. Likewise, the maintenance of the proportion of those who were "neutral" at the same level (21 %) could be characterised as reservations toward the Euro.

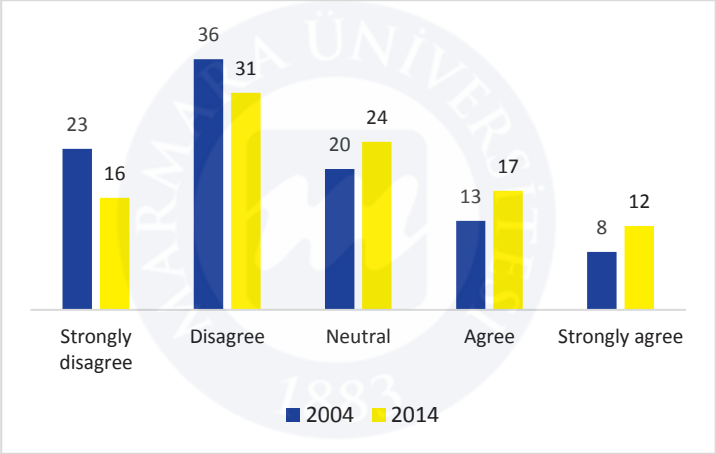

Figure 3.29. I do not support Turkey's membership to the EU, as it will lead to dependency and the loss of sovereignty (%)

Upon examination of the answers given to the view "I do not support Turkey's membership to the EU as it will lead to dependency and the loss of sovereignty" the proportion of those who either "strongly disagree" or "disagree" decreased from 59 % in 2004 to 47 % in 2014, while the rate of those who stated that they either "agree" or "strongly agree" rose from 21 % to 29 %. The proportion of those who were "neutral" in relation to this view rose from 20 % to 24 % over the ten-year period (See Figure 3.29; D=0.12; χ^2=32.04; p<0.01).

It could be argued that, when the first survey was conducted in 2004, the beginning of the accession negotiations has generated a positive atmosphere and was well received by the Turkish public. Thus, for this reason, over half of participants took the view that Turkey's membership of the EU would not result in dependency and the loss of sovereignty.

The cessation of the accession talks in 2014 and the voicing of the minority issue to a greater extent than ever before in Turkey can be said to have created

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sensitivity with regard to the issue of "loss of sovereignty and dependency" in a specific section of society. This also raises the possibility that some students are not aware of the EU's decision-making processes. Decisions taken by the European Union are taken at three levels: at Union level, at the level of the member states and those taken through shared competences. Whilst some decisions are taken through EU mechanisms, and are binding for member states, other decisions are taken completely by member states[13]. Also, both member states and the European Parliament have an important right to vote on decisions taken at Union level that are binding for member states during the decision making process. In accordance with this, even if the Council of Ministers, which is made up of representatives of member states takes decisions through consensus, these decisions can only be implemented if the European Parliament approves the decisions.

This process confirms that EU membership can be characterised as a "co-decision mechanism" rather than the transfer of competences to a central authority. The increase, albeit slight, in the number of students who showed concern that EU membership would result in "loss of sovereignty and dependency" points to the fact that the Turkish public is not sufficiently informed about the functioning of the EU.

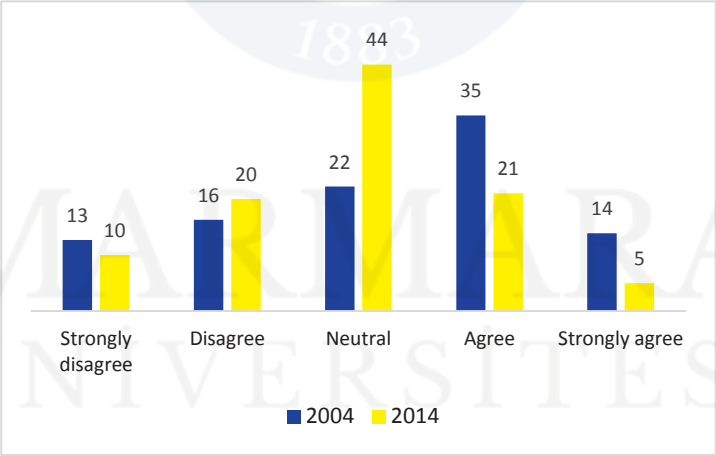

Figure 3.30. Solution to the Cyprus question would facilitate Turkey's membership to the EU (%)

[13]For detailed information in relation to power sharing within the EU and the principle of subsidiarity, see: Güneş (2013; 176-187).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

There is a striking decrease in the proportion of those students who "agree" or "strongly agree" with the view that a "Solution to the Cyprus question would facilitate Turkey's membership" as this fell from 49 % in 2004 to 26 % in 2014. In contrast, the proportion of those who "disagree" or "strongly disagree" with this view showed no change over the period (29 % and 30 % respectively). An important result is the dramatic increase in those who were "neutral." This rose from 22 % to 44 % over the ten-year period (See Figure 3.30; D=0.23; χ^2=119.61; p<0.01).

In 2004 when the EU took the decision to start negotiations with Turkey, it requested that the Customs Union be expanded with the addition of Cyprus (an entity that is not recognised by Turkey). Following this, the EU requested that Turkey open its ports to the flagged ships and planes of the Greek Cypriot Administration, which it did not politically recognise in an official capacity. The European Union blocked the process by freezing some of the negotiation chapters upon Turkey's leaving this request unanswered. Conversely, all issues relating to Cyprus[14] would be resolved naturally within the EU in the event of Turkey' accession. The Cyprus question is a superficial obstacle to Turkey's membership. Therefore, before those superficial issues were introduced by the EU, the 2004 participants widely supported the idea that any solution to the Cyprus question would facilitate Turkey's accession to the EU.

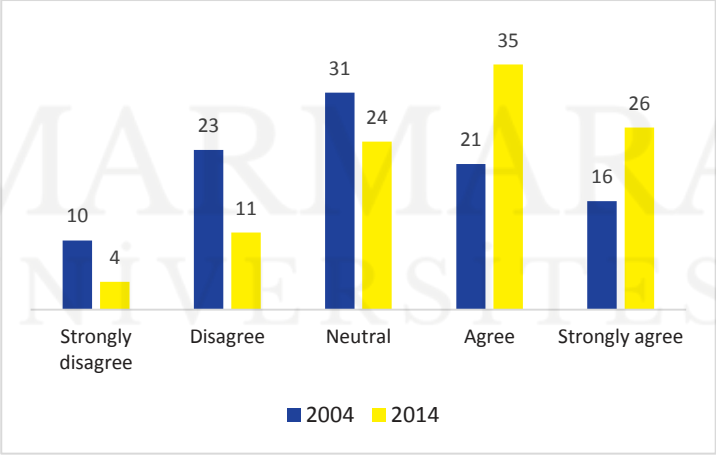

Figure 3.31. I think that Turkey will not be accepted in the EU even if it meets all the criteria (%)

[14] For detailed information on the Cyprus question, see: İKV (2012).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The blocking of the negotiation process based on various justifications such as the "Cyprus question" and the fact that Turkey's membership is still being debated may be why the number of those who were "neutral" in relation to this view has doubled in 2014.

A seriously high proportion of students (61 %) agreed with the view "I think that Turkey will not be accepted in the EU even if it meets all the criteria" (See Figure 3.31; D=0.25; χ^2=140.38; p<0.01). In contrast, this proportion was only 37 % in 2004. Only 15 % of participants took the view that there would be no obstacle to Turkey entering the EU in the event that it fulfilled all criteria. If we consider that this was 33 % in 2004, it is evident that there has been a considerable increase in the proportion of those who are pessimistic about Turkey's membership.

Even though the accession negotiations had caused a positive atmosphere in that period, the fact that the proportion of students who gave a "neutral" answer to this view was highest in 2004 questionnaire could be explained by the hopelessness in the collective memory due to the everlasting membership process which had started in 1959.

Likewise, the continuation of a negative stance by the EU over the last few years too, it could be argued, has resulted in a considerable increase in the proportion of students who "agree" or "strongly agree" that Turkey would not be admitted to the EU even if it meets all required criteria. The number of students who were "neutral" about this view contributed proportionally to this increase.

Obstacles to Turkey's EU Membership

Figure 3.32 shows the answers given to the question "What do you think the obstacles to Turkey's EU membership are?" and two-proportion z test results can be found in Table 3.19.

In first place, at 31 %, is the answer of "Turkey's negative image in Europe" whereas this was 17 % in 2004. The main reason for this rise could be that the item "EU being prejudiced and not wanting Turkey" as an obstacle to entering the EU, was not included in the 2014 questionnaire. In 2004, 19 % of participants agreed with the view that the EU was prejudiced and did not want Turkey in the EU. The total of the answers agreeing with both items "Turkey's negative image in Europe" and "EU being prejudiced and not wanting Turkey" as obstacles to EU membership was 36 % in the 2004 survey. The exclusion of the latter statement from the 2014 survey – due to its similarity with the statement of "Turkey's negative image in Europe" – is perhaps why the perception of "Turkey's negative image in Europe" as an obstacle was increased in the 2014 survey. This indicates that the reason for the prejudice of the EU towards Turkey lies in the negative image of the Turk.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Another answer, namely "cultural and religious differences", also achieved a proportion of 19 % in 2014 whereas this was 16 % in 2004. This illustrates that the perception that Turkey's representing a different religion and culture constitutes an obstacle to EU entry is not at a level that should be taken lightly.

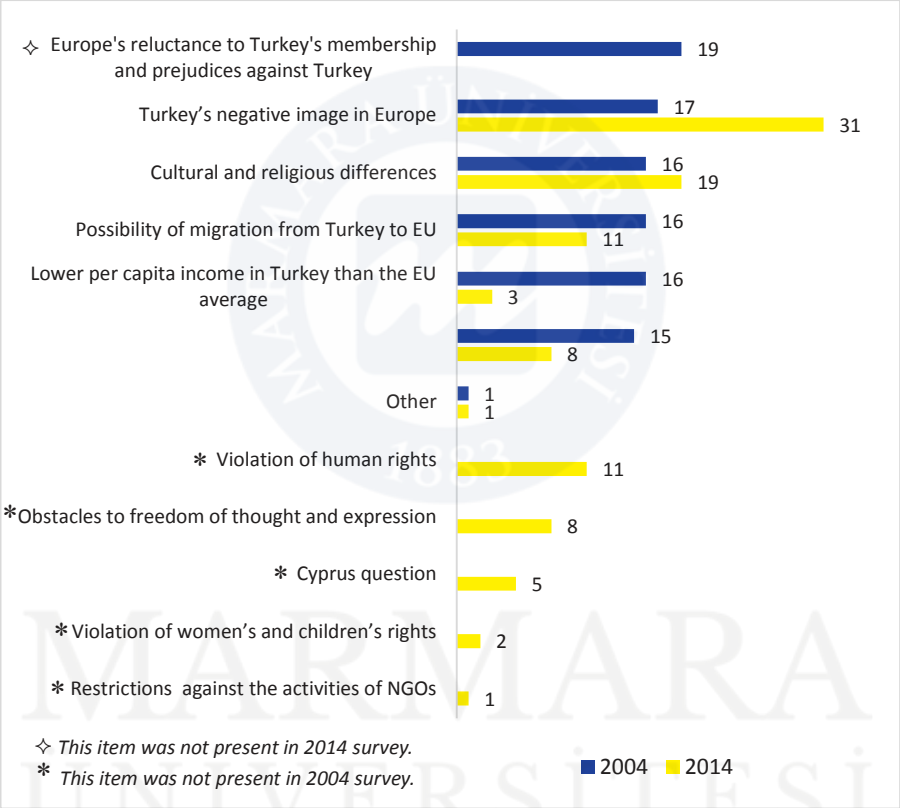

Figure 3.32. Obstacles to Turkey's EU membership (%)

Those who chose the answer of "possibility of migration from Turkey to EU" as an obstacle to EU accession were 16 % in 2004 but fell to 11 % in 2014. The primary reason for this could be the economic recession in some of the EU member states over the last few years. In addition to this, public opinion may also be affected by the increase in the number of Turks who reside in EU states but seek employment in Turkey.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Only 3 % of participants chose the answer "lower per capita income in Turkey than the EU average" as an obstacle to EU membership. This may be attributable to the results of the acceleration of economic improvement between 2004 and 2014, and the fact that within the same period European Union member states faced economic recessions. In contrast, this was a widespread perception in the 2004 survey as 16 % of students chose this answer.

In the 2014 survey, 8 % of participants took the view that the biggest obstacle to Turkey entering the EU was that Turkey would have the power to influence the decision-making process of the EU with respect to its population size, whereas, 15 % of participants took this view in the 2004 survey.

This proportional decrease is important as it shows that university students have awareness of the issue. This is because university students are aware of the fact that population size is not the sole determining factor in the EU's decision-making mechanisms. In addition, this could show that the university generation takes the view that the benefits of a young and dynamic population who have embraced universal values will outweigh any concerns that the EU may have with regard to Turkey's population.

Table 3.19. Obstacles to Turkey's EU membership

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
Turkey's negative image in Europe	0.17	0.31	-7.66	0.00**
Cultural and religious differences	0.16	0.19	-1.87	0.07
Possibility of migration from Turkey to EU	0.16	0.11	3.57	0.00**
Lower per capita income in Turkey than the EU average	0.16	0.03	11.49	0.00**
Having power to influence decision making process of the EU with respect to population size	0.15	0.08	5.60	0.00**

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

The items "violation of human rights", "violation of women's and children's rights," "restrictions against the activities of NGOs," and "obstacles to freedom of thought and expression" were not included in the 2004 questionnaire but added to the 2014 questionnaire. The total proportion of those who thought that the above issues were an obstacle to EU membership was 22 %. An important reason why

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

over a quarter of participants take the view that the above issues represent an obstacle may stem from public perception based on annual Progress Reports which detail Turkey's shortcomings on such issues.

In the same vein, only 5 % of participants took the view that the "Cyprus question," which was not included in the 2004 questionnaire, would constitute the most pressing obstacle to EU entry. Since Southern Cyprus and Greece are member states, almost every issue directly or indirectly entails conditions regarding Cyprus as an impediment against Turkey. Whilst only 5 % of university students perceived Cyprus as an obstacle, it can be argued that university students have a different perspective.

The Ways in Which Turkey Will Contribute to the EU

The answers to the question "In which ways will Turkey contribute to the EU?" are shown in graphical form in Figure 3.33. Table 3.20 provides the z-test results of the proportions for 2004 and 2014. With the exception of "expansion of European market," all items showed statistically significant differences over the ten-year period.

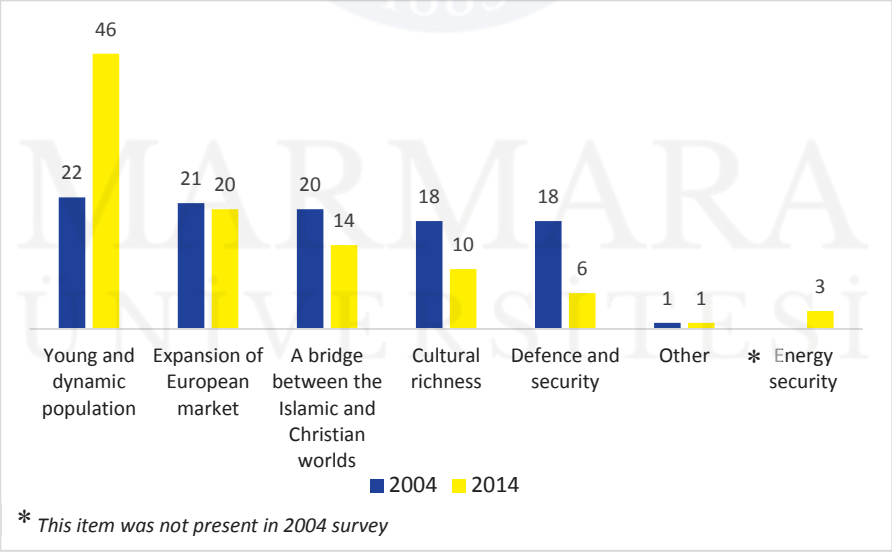

Figure 3.33. The ways in which Turkey will contribute to the EU (%)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Table 3.20. The ways in which Turkey will contribute to the EU.

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
Young and dynamic population	0.22	0.46	-11.86	0.00**
Expansion of European market	0.21	0.20	0.60	0.33
A bridge between the Islamic and Christian worlds	0.20	0.14	3.93	0.00**
Cultural richness	0.18	0.10	5.71	0.00**
Defence and security	0.18	0.06	9.59	0.00**

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

One of the most popular answers to the question "In which ways will Turkey contribute to the EU?" was "young and dynamic population", which ranked at first place with 46 %. The item "expansion of European market" came in at second place with 20 %, and "a bridge between the Islamic and Christian worlds" was in third place with 14 %. With regard to the other choices, 10 % of participants thought that "cultural richness" would be Turkey's greatest contribution to the EU while 6 % took the view it would be "defence and security" and 3 % stated that Turkey's biggest contribution would be in the field of energy security.

When compared with the findings of the 2004 questionnaire it is evident that the proportion of participants who thought that "a young and dynamic population" would be beneficial to the EU doubled in 2014. This can be linked to the debates surrounding the increasingly ageing population of Europe. To be more direct, the university generation is of the view that Turkey's young and dynamic population is an advantage for the EU when compared to the populations of other member states. This finding also corresponds to the answers given to the view "the right to free movement and new job opportunities are why I support Turkey's membership to the EU" (See Table 3.18 and Figure 3.25).

Approximately 20 % of students in 2004 stated that the expansion of the European market through Turkey's membership would be its biggest contribution to the EU. The primary reason for this view could be the increasing trend in economic and commercial relations between Turkey and the EU within the framework of the Customs Union since 1996. The Customs Union has resulted in the abolition of customs taxes and tariffs between Turkey and EU member states and both parties can distribute industrial goods to the entire European market without any obstacles. For this reason, responses can be evaluated as an

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

expectation of the implementation of the four freedoms, thus a contribution of Turkey for the proper functioning of the Single Market.

Besides, over a quarter of students stated that Turkey would also be beneficial to the EU by forming a bridge between the Islamic and Christian worlds and through cultural richness. This finding is important in the sense it supports the counter arguments against the theory of the American political scientist Samuel P. Huntington. If Turkey, where the vast majority of the population is Muslim, becomes a member of the EU through accepting the universal values, Huntington's argument that the 21st century would be a clash of civilisations based on religion would not be relevant.

According to Huntington, the conflict in the post-Cold War period would occur between the world's major civilizations and, particularly, between the Western, Islamic, and Chinese civilisations (Huntington, 1993: pp. 45-48). In other words, even if other civilisations modernised there would still be fundamental differences between the West and other civilisations. As Huntington argued, the aggressiveness of Western civilisation, the intolerance of Islamic civilisation and the pertinaciousness of Chinese civilisation would shape the clash of civilisations in the new world order (2002, p.183).

In this sense, it could be argued that Huntington's theory of the clash of civilisations is not shared by university students as 14 % of participants stated that Turkey would benefit the EU by forming a bridge between the Islamic and Christian worlds, and 10 % stated that Turkey would contribute cultural richness to the EU.

The accession of Turkey to the EU is important to demonstrate that the West and other civilisations can coexist side by side through consensus. This argument also complies with recent debates on Turkey as an example for other Muslims nations by its democratic government structure (Kirişçi, 2011).

The Effect of the Customs Union on the Turkish Economy

The answers to the question of how students perceived the Customs Union and its effects on the economy are shown in Table 3.21. With the exception of the answers to the view "The Customs Union has a negative impact on trade with non-EU countries" the participation rate for all the other statements was well above average.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Table 3.21. Mean values of the effect of the Customs Union on the Turkish economy – 2014

	n	Mean	Standard deviation
Has a positive impact on external trade	1516	3.31	0.93
Has a negative impact on trade with non-EU countries	1507	2.97	0.84
Increases production quality	1503	3.27	0.89
Spreads awareness of consumer rights	1505	3.26	0.89
Increases foreign investment	1509	3.59	0.82

1 = strongly disagree, 5 = strongly agree

A significant proportion of students who participated in the survey thought that the Customs Union contributed to an increase in foreign investment. It is apparent that there has been a serious increase, directly or indirectly, in foreign investment in Turkey since the inauguration of the Customs Union in 1996. The opportunity for entry into the EU market is a motivating factor for the leading global companies to invest in Turkey. Accordingly, 75 % of direct investment in Turkey between 2007 and 2013 comes from the EU (Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım, 2014). The findings of the study demonstrate that students are aware of the link between foreign investment and Turkey entering the Customs Union.

This view is also valid in terms of students taking the view that the Customs Union has had a positive impact on Turkey's external trade. Even though Europe has experienced some economic crises after 1996, the EU has remained the primary market for Turkey's import and export. The value of the trade between Turkey and the EU has increased fourfold since 1996. In more concrete terms, trade between parties was at a level of 36 billion dollars in 1996 and has subsequently risen to 155 billion dollars in 2013 (Countries and regions: Turkey, 2014).

Subsequently, students also agreed on the increasing quality of production in Turkey. Turkish industry had to raise the standard of products in order to compete with the high quality goods of European producers who freely enters into Turkish Market after the Customs Union.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Survey participants also took the view that the Customs Union has contributed to awareness of consumer rights. Important developments came into practice with the Customs Union including arrangements in competition law, regulations on patents and brands, and the Protection of Consumer Rights Act. The refund of a defective product being mandatory is an obvious example of how these regulations began to have a positive effect on daily life.

Overall, it is apparent that students are aware of the positive impact of the Customs Union. When the answers are compared to the 2004 survey a difference is evident.

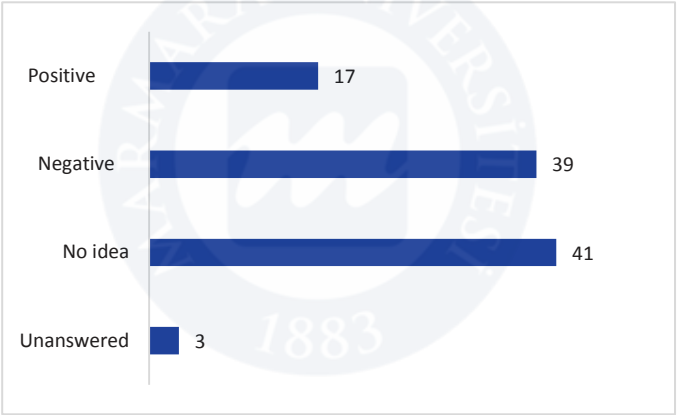

Figure 3.34. Average values of the effect of the Customs Union on the Turkish economy – 2004 (%)

Since opinions on the impact of the Customs Union was asked in a single question in 2004, the answers given to the question "How does the Customs Union affect the Turkish economy?" is shown in graphical form (Figure 3.34).

A proportion of 41 % of students did not express a view on this question. This demonstrates that the impact of the Customs Union was little known by the Turkish public at that time. The fact that 39 % of students took the view that the Customs Union had a negative impact on the Turkish economy can be attributable to the economic crisis of 2001. It is clear that during this crisis, which caused the closing down of a high number of SMEs and a rise in the unemployment rate, students linked these negative consequences of the crisis with the Customs Union. The positive results of the 2014 survey which takes place in a time of economic prosperity also confirms this argument.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The Negotiation Process

The questions "Do you think Turkey is fulfilling its obligations during the accession negotiations fully and with sincerity?", "Do you think the EU is acting fairly towards Turkey in the negotiation process?", and "Do you support Turkey's accession to the EU?" were asked to students within the context of the accession negotiations. The first two questions were not included in the 2004 survey.

Figure 3.35 contains the answers for the question "Do you think Turkey is fulfilling its obligations during the accession negotiations fully and with sincerity?" A proportion of 44 % of students answered negatively to this question. The proportion of students who answered in the affirmative was only 30 %.

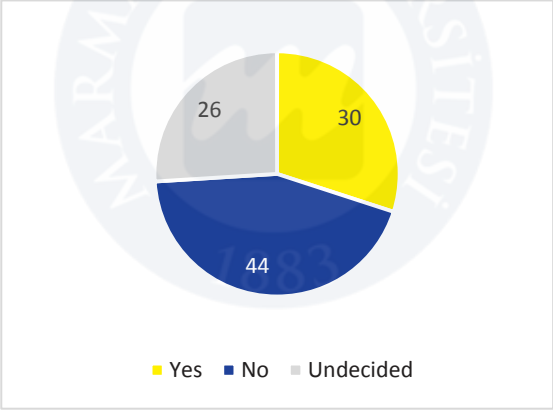

Figure 3.35. "Do you think Turkey is fulfilling its obligations during the accession negotiations fully and with sincerity" (%)

Figure 3.36 shows the students' responses to the question "Do you think the EU is acting fairly towards Turkey in the negotiation process?" 80 % of students answered "no" to this question. The proportion of students who answered "yes" was only 11 %.

In parallel to the above question, which aimed to determine the views of students in relation to the stance of the European Union during the negotiation process, the following question was also asked: "Do you think Turkey is fulfilling its obligations during the accession negotiations fully and with sincerity?" In response to this question, 30 % of students responded "yes," 44 % answered "no," whilst 26 % of participants answered "undecided." 80 % of students answered "no" to the question "Do you think the EU is acting fairly towards Turkey in the negotiation process?" while only less than a third of students thought that Turkey was fulfilling

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

its obligations fully and with sincerity. In other words, students do not confirm that Turkey is fulfilling its obligations fully. This is demonstrated by the fact that 44 % of students answered "no" and 26 % stated that they were "undecided" with regard to this question. In total, 70 % of participants do not take the view that Turkey is fulfilling its obligations during the negotiation process fully and with sincerity.

The proportion of those who are undecided (26 %) is also thought-provoking. One of the primary reasons for this uncertainty could stem from the fact that Turkey does not share sufficient information with the public about the obligations of the negotiation process. The negotiation process should not be viewed "literally" as a process of bargaining. Conversely, accession negotiations define a process whereby a candidate country adapts itself to the acquis of the EU. The debates surrounding the fact that Turkey should have allowed access to its ports by Cypriot vessels is an example in point. The sensitivity of the Turkish public about the Cyprus issue has always resulted in a cautious stance by governments in Turkey. Because of this sensitivity, governments are hesitant to step in with a solution, which in turn causes stagnation in Turkey – EU relations. In fact, Cyprus is also the primary reason for the EU's blocking eight of the negotiation chapters.

On the other hand, the fact that the accession process is "open-ended" is one of the primary reasons why successive Turkish governments have displayed reluctance where foreign policy is concerned. This means that even if Turkey were to take important decisions in relation to the EU process, there is no guarantee that membership would be realised even if the negotiation process were successfully completed[15]. This has never been same for the other candidate states. The most striking observation of this is the fact that Cyprus was admitted to the EU despite Greeks Cypriots voting "no" to the referendum within the framework of the Annan Plan[16] whereas the Turkish Cypriots voted in favour of the plan.

Turkey has made important strides in the implementation of reform packages since it has become a candidate country.[17] Despite all those steps, it becomes blurred in Turkish public opinion when the EU links the Cyprus question to the negotiation process.[18] It could be argued that the Turkish government has not

[15]See the following for referendums in relation to Turkish membership to the EU in some member states and debates about Turkey's accession; Bakır (2005); Fransa'da Türkiye tartışması (2008); Türkiye'nin üyeliği referanduma tabidir (2014).

[16] See Efe (2010) in relation to the Annan Plan.

[17] See the following for political reforms implemented by Turkey; Siyasi Reformlar-I (2014).

[18] The political reforms stipulated by the EU include the recognition of the Patriarch's Ecumenical status, the opening of the Halki Theological School on the island of Heybeli and the lifting of restrictions on Cyprus. See European Commission Turkey Progress Report (2014).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

been open enough in sharing information about the requests of the EU in relation to issues sensitive to the Turkish public and this may be why participants stated that Turkey was not fulfilling its obligations fully and with sincerity.

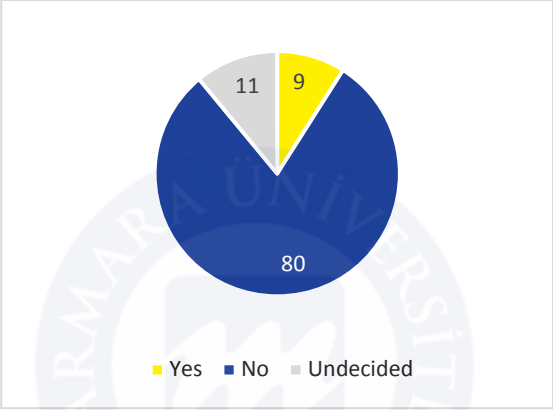

Figure 3.36. Do you think the EU is acting fairly towards Turkey in the negotiation process? (%)

The question “Do you think the EU is acting fairly towards Turkey in the negotiation process?” was asked to ascertain the views of students within the context of the negotiation process. 9 % of students answered “yes”, 80 % of students answered “no” whilst 11 % of students were undecided. The survey findings demonstrate that the vast majority of students do not think that the EU is acting fairly towards Turkey in the negotiation process. As explained in detail in the first chapter, the negotiation process comprises 33 chapters. However, despite being technically ready for the chapters in relation to “education and culture" and "economy and monetary policies," some member states have obstructed the commencement of negotiations on these for reasons not derived from the acquis. In addition to this, the Council has suspended the commencement of 8 chapters on the condition of implementing the Additional Protocol signed in 2006. Based on the same argument, the Council decided not to close any chapters that had hitherto been opened. Negotiations on only one chapter were started and then temporarily closed. In the enlargement processes of the EU, no other candidate country has been faced with such conditionality up until today. Thus, it can be understood why an “unfair EU” perception has formed.

The claim that Turkey has not fulfilled its obligations fully has achieved consensus among the EU members. However the delays in the negotiation process should not be viewed as being attributable solely to one party. Although not all member states share the view that Turkey fails to achieve its obligations, the anti-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Turkish policies of some member states have caused an interruption of the negotiations, which has generated various reactions from Turkey and, from time to time, has witnessed a standoff by both sides. The accession of Croatia, whose negotiation talks started at the same time as Turkey's, in July 2013, was watched closely in Turkey, and reinforces the view that the EU employs different standards.

The fact that only 9 % of participants thought that the EU is acting fairly towards Turkey in the negotiation process reveals that even the most ardent supporters of Turkey's EU membership are uncomfortable with the EU's stance. The view that the European Union does not act in a just manner towards Turkey is spreading among Turkish society primarily for two reasons: first, despite the ongoing negotiation process, there are intense debates with regard to Turkey's accession in some EU member states. Second, negotiations in many key areas have been suspended by the EU.

In conclusion, limited positive answers given to both questions constitute a noteworthy finding. This is because students are of the view that both sides in the negotiation process are not fulfilling their responsibilities fully and thus neither Turkey nor the EU meets the expectations of students within this context.

Whilst 68 % of participants in 2004 answered "yes" to the question "Do you support Turkey's accession to the EU?" this fell to 51 % in 2014 (see Figure 3.37). However, the proportion of those who said "no" increased to 29 % in 2014 from the 21 % in 2004. In contrast to this, there was an increase in the proportion of those who were "undecided." As can be seen in Table 3.22 all of the differences were statistically significant.

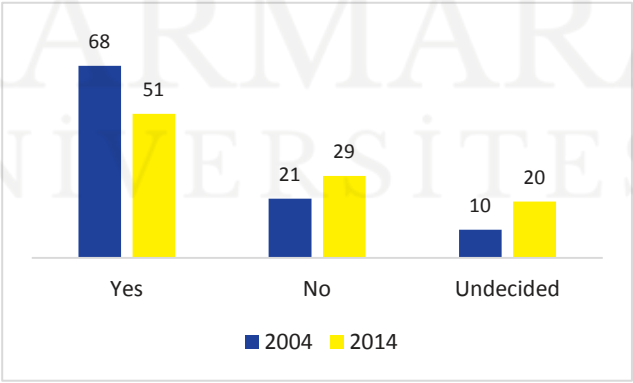

Figure 3.37. Do you support Turkey's accession to the EU? (%)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Table 3.22. Do you support Turkey's accession to the EU?

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
Yes	0.68	0.51	8.24	0.00**
No	0.21	0.29	-4.37	0.00**
No idea / Undecided	0.10	0.20	-6.54	0.00**

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

The answers provided to the question that aimed to determine to what extent participants support Turkey's accession to the EU revealed sizeable differences between the 2004 and 2014 surveys. Understanding the difference in the answers is easier if we consider the general framework of negotiations. As discussed previously in detail, the societal enthusiasm in 2005, which was regarded as a new era in Turkey-EU relations, resulted in disappointment. The primary reason for this is what can be described as the negative stance of some EU member states during the accession process and, especially, the suspension of some chapters.

In addition to this, some external factors have reduced the positive attitude of the Turkish public towards the EU. The accession of Croatia, which had begun negotiations at the same time as Turkey, is one of the examples of those external factors. It is possible to argue that very different results may have been yielded from the survey if the negotiations with Turkey had been resumed.

Which State(s) Do You Think Turkey Receives and/or Will Receive Support From Throughout the EU Entry Process?

The answers to the question "Which state(s) do you think Turkey receives and/or will receive support from throughout the EU entry process?" are shown in Figure 3.38. Table 2.23 contains the results of the two-proportion z tests conducted to answers given in the 2004 and 2014 questionnaires. Statistically significant differences are evident for all items.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Table 3.23. Which state(s) do you think Turkey receives and/or will receive support from throughout the EU entry process?

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
Germany	0.39	0.34	2.50	0.02*
None	0.32	0.07	16.36	0.00**
Italy	0.12	0.18	-3.93	0.00**
The United Kingdom	0.07	0.15	-5.90	0.00**
Greece	0.04	0.01	5.14	0.00**
Spain	0.02	0.18	-11.81	0.00**
France	0.02	0.06	-4.40	0.00**

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

Germany was in first place as a response to the question of which country has most supported Turkey throughout the EU entry process. Germany achieved a proportion of 34 % in 2014 and was also the top answer in the 2004 survey with 39 %. In contrast, when compared with 2004, the proportions for the following countries for being the most supportive to Turkey are as follows; Italy (18 %), Spain (18 %) and The United Kingdom (15 %). The clear increase for these countries is noteworthy. For example in 2004, only 2 % of students took the view that Spain was supportive of Turkey; however, this rose to 18 % in the 2014 survey. In the same way, the proportion for Italy during the same period rose from 12 % to 18 % whilst the proportion for the United Kingdom rose from 7 % to 15 %.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

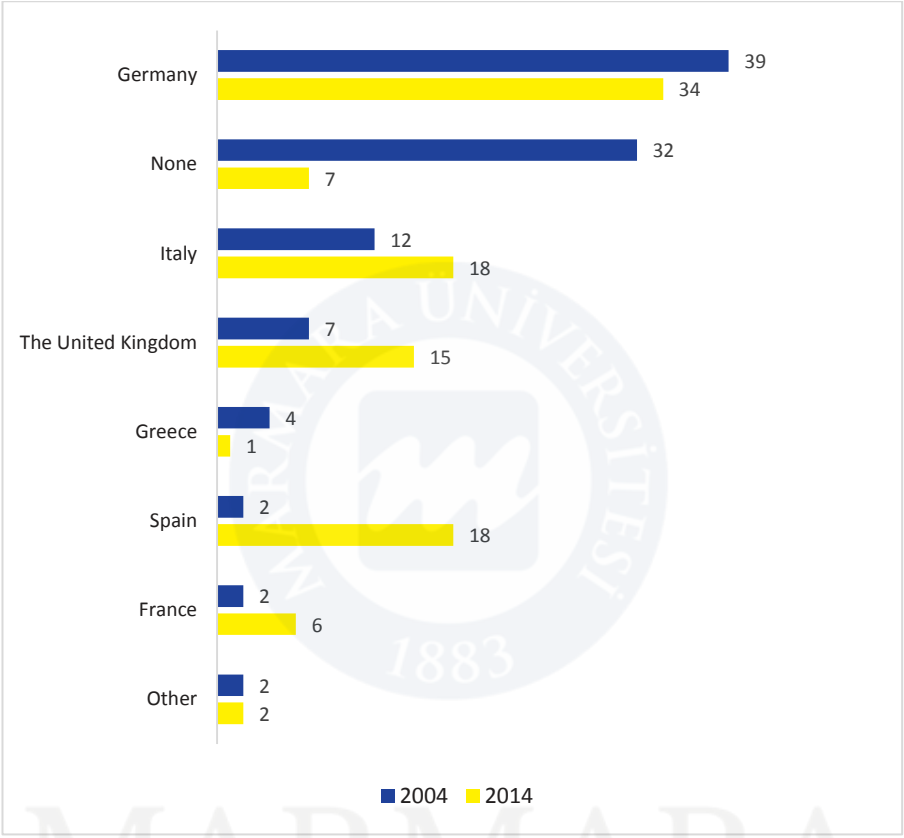

Figure 3.38. Which state(s) do you think Turkey receives and/or will receive support from throughout the EU entry process?

The answers given to this question also give rise to another striking finding; that there has been an increase in the number of those who think that European Union member states will support Turkey during the accession process. Whilst 32 % of participants took the view that, none of the EU member states would support Turkey in its quest to join the EU, this proportion showed significant decline to just 7 % in 2014.

The fact that Germany is the leading member state of the EU and that a high population of Turks live in Germany, renders the choice of Germany by participants as logical, despite the difficulties that have occurred in Turkish–German relations over the last few years. Moreover, there is a perception in Turkey that "Germany is the locomotive of Europe." Germany's high score may also result from the idea

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

that as the "locomotive of the EU", Germany would have the last say with regard to Turkey's accession.

It can be said that, even though some of the EU member states oppose Turkey's membership, other member states are supportive of Turkey and this has created a positive perception amongst students. The Alliance of Civilizations Initiative pioneered by the Spanish and Turkish governments; increasing economic and commercial relations, especially in the energy sector; and the positive stance of the UK towards Turkey can be considered as the basis for the increasing positive image of individual member states[19].

The increase in the belief that Spain, Italy, and the UK will support the EU entry process of Turkey may have been shaped by the above – mentioned reasons and the positive public perception, which is formed by channels such as the media. However, the increase in proportion from 2 % to 6 % for France being supportive of Turkey during the EU accession process is a finding that is hard to justify. This is especially true if we consider that France openly opposes Turkey's accession and that news opposing Turkey often appears in the French press. This contradiction may stem from the interaction students have encountered through such channels as Erasmus programmes.

Turkey's Membership and Adaptation Process to the EU

At the end of the findings, general views in relation to the membership and adaptation process of Turkey to the EU are examined. Figures 3.39 and 3.40 show the proportions of students' general views on the topic. Table 3.24 contains the two-proportion z test comparisons for those views, which the students answered "yes" to. All items display statistically significant differences over ten years.

[19] For the UK's positive stance towards Turkey see, Bryant: İngiltere Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyor (2010); İngiltere'den Türkiye'ye AB Desteği (2012).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

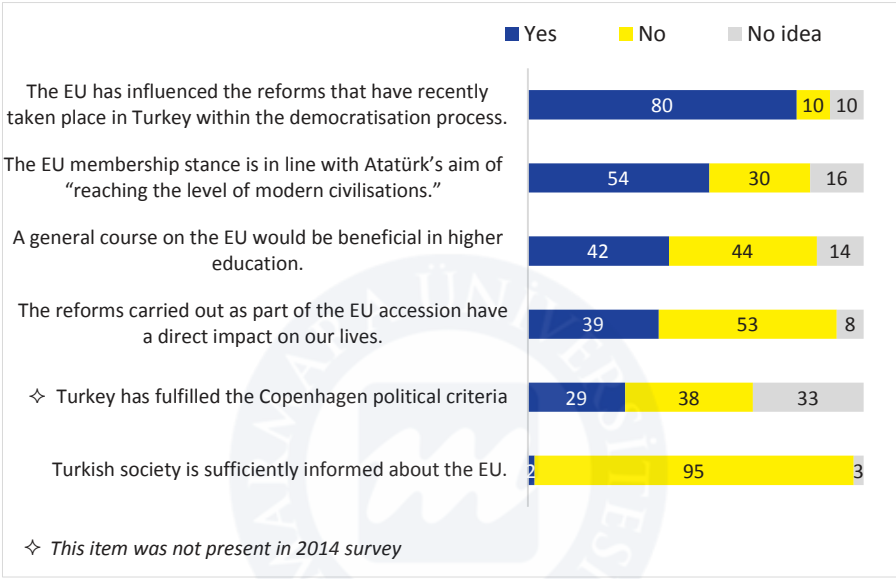

Figure 3.39. Views on Turkey's membership to EU (%) – 2004

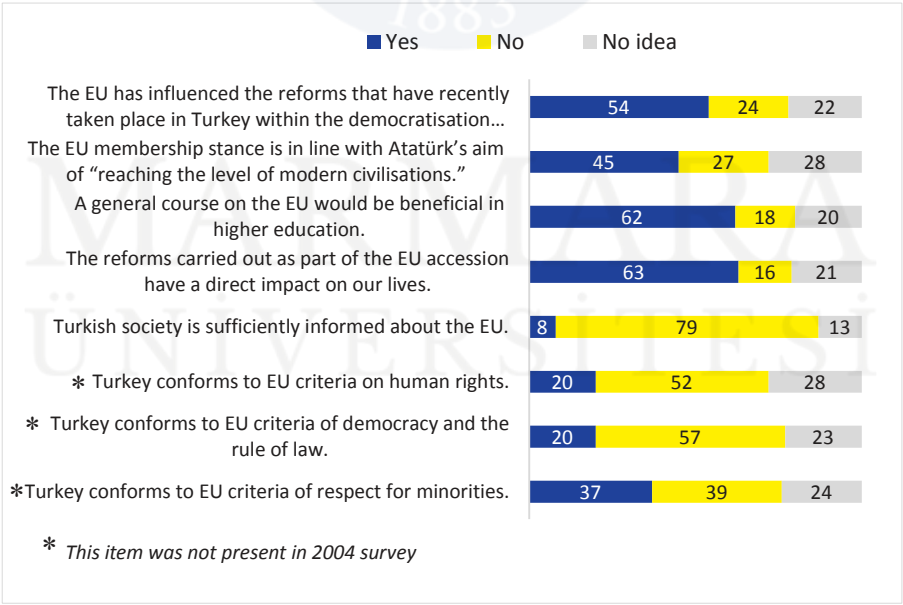

Figure 3.40. Views on Turkey's membership to EU (%) – 2014

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Table 3.24. Proportions of agreement to general views on Turkey's membership to the EU

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
The EU has influenced the reforms that have recently taken place in Turkey within the democratisation process.	0.80	0.54	12.92	0.00**
The EU membership stance is in line with Atatürk's aim of "reaching the level of modern civilisations."	0.54	0.45	4.32	0.00**
A general course on the EU would be beneficial in higher education.	0.42	0.62	-9.64	0.00**
The reforms carried out as part of the EU accession have a direct impact on our lives.	0.39	0.63	-11.57	0.00**
Turkish society is sufficiently informed about the EU	0.02	0.08	-6.06	0.00**

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

Table 3.25. Proportions of disagreement to general views on Turkey's membership to the EU

Items	p_{2004}	p_{2014}	z value	p value
The EU has influenced the reforms that have recently taken place in Turkey within the democratisation process.	0.10	0.24	-8.56	0.00**
The EU membership stance is in line with Atatürk's aim of "reaching the level of modern civilisations."	0.30	0.27	1.60	0.11
A general course on the EU would be beneficial in higher education.	0.44	0.18	14.05	0.00**
The reforms carried out as part of the EU accession have a direct impact on our lives.	0.53	0.16	19.56	0.00**
Turkish society is sufficiently informed about the EU.	0.95	0.79	10.75	0.00**

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Table 2.25 contains the two-proportion z test comparisons between 2004 and 2014, for the students who disagreed with the general views on Turkey's membership to the EU. The only item whose proportion did not change significantly in terms of those who answered "no" was, "the EU membership stance is in line with Atatürk's aim of reaching the level of modern civilisations." For this item, the decline in the proportion of those who answered "yes" despite there being no change in the proportion of those who answered "no," can be attributed to the rise in the number of those who stated that they were "undecided" or had "no idea."

The dramatic fall in the proportion of those who thought that "The EU has influenced the reforms that have recently taken place in Turkey within the democratisation process" may stem from the fact that the European Union suspended the next chapter of negotiations after 2005 and this subsequently resulted in reluctance on the part of Turkey. Thus from 2007 to 2014 no serious strides have been made with regard to EU reforms by Turkey. On the other hand, 80 % of participants taking the view that the EU was influential in reforms in 2004 can be linked the conditions of that period. The salient efforts of Turkey to implement the political aspects of the Copenhagen Criteria between 2001–2004 in order for the negotiations to be started had a positive impact on the public. Following this, the view of the European Commission that these reforms had been carried out to an appropriate level was reinforced in the 2004 Progress Report and decision was taken to begin the negotiations.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

CONCLUSION

Since the declaration of the Imperial Edict of Reorganization (1839) the tendency towards norms created by Europe has been the most distinctive expression of the Westernisation process in Turkey. The fundamental reason for the success of this process lies in the support given by the public. Undoubtedly, such a huge transformation requires the support and consensus of society. This also constitutes the fundamental motivator in Turkey's EU membership. Within this context, the results of the surveys carried out on Marmara University students at a ten-year interval supports the view that the expectation of the public lies in favour of Westernisation.

The findings of the surveys carried out at Marmara University is in parallel with the findings of other EU surveys carried out up until today. The common ground for these surveys is that the support for integration with Europe outweighs the opposition to integration. The periods in which support for a tendency towards Europe reached the highest levels corresponds with the periods that Europe most supported Turkey's EU membership. Therefore, it is not surprising that when the EU explicitly supports Turkey's integration, the surveys yield results that are more positive.

One of the first comprehensive surveys carried out by Milliyet Newspaper in 1986 to research the perspective of the Turkish public towards Europe also bore this conclusion. According to the results of this survey 51 % of survey participants answered positively to the question "Do you support Turkey's membership of the EEC?"(Milliyet Newspaper, 26 June 1986). When the same newspaper conducted a follow-up survey after Turkey's application for full EEC membership on 14 April 1987, 61.1 % of repondents supported EEC membership (Milliyet Newspaper, 16 April 1987). It is clear that there was an increase in the proportion of those who looked upon EEC membership favourably in the range of 10 %.

The factors which formed the basis for the variations in the results of the surveys carried out in 1986 and 1987 also cause differences in the Marmara University surveys. On a more direct note, the positive atmosphere created by the application for full membership by Turkey in 1987 when the surveys of the Milliyet Newspaper were conducted, demonstrates that the interest of the Turkish public in the EU was heightened. A similar relevant correlation is that when the anti-Turkish sentiments by the EU escalates, Euroscepticism in Turkey increases.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Whilst the 2004 survey coincided with the beginning of the negotiation process, which was well received by the public, the 2014 survey was conducted in a period, which witnessed various obstacles to Turkey's membership. Therefore, the negative impact of this can be seen in the survey, where a decline in trust towards the EU is evident.

In the context of the turbulent relationship between Turkey and the EU, support for EU membership peaked between 1999–2004. During this period, the normative power of the EU reached its highest level in Turkey, in terms of democracy, human rights and freedoms. Great strides were taken through many EU reform packages in order to achieve EU standards and Westernisation. Public support for this process was the most influential factor in steering all the parties in parliament towards reform.

The efforts which both the public and political actors expended on the road to the EU confirm that Turkey continues in its quest to join Europe. For this reason, Turkey's EU membership should form the basis of cultural richness and diversity for the EU, which, with its slogan of "United in Diversity", seeks to be a global actor of the 21st century. Moreover, within the changing nature of the international political system, Turkey's contribution to the EU as a country that has embraced an Islamic but secular model of governance cannot be denied.

The survey findings confirm that Marmara University students still attach importance to the EU. In the 2004 survey, the European Union was by far the most desired country group that students preferred. Despite the negative stance prevalent over the last ten years in the accession negotiations and decreasing support for the EU, the Union (together with the Turkic Republics) remains one of the most popular choices among country groups in 2014.

Another significant finding is that the EU's image in society has not been adversely affected despite the fact that Turkey-EU relations have almost come to a standstill. This is because, despite the stalemate of the negotiation process, an increase was seen in the "undecided" responses to the question of the EU's image. Thus, this points to the fact that survey participants have not yet given up hope on the EU. It is safe to state that such undecided participants will be more likely to answer in the positive with regard to the image of the EU if relations with the EU return to normal.

The rise in the proportion of undecided responses was detailed at the beginning of the study. The formation of pressure by the EU on Turkey, which tests its political willpower as a result of steering from some member states, raises

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

suspicions amongst the Turkish public with regard to the primary intention of the EU. On the other hand, the period between 1999–2004 saw that the increase in the expectations and requests of the public in relation to the EU was not met by political willpower and, therefore, was dampened. If an example is to be given in relation to this, the stringent measures imposed on the Turkish government in relation to the Cyprus question is a case in point where the Turkish public do not take kindly to the pressure of the EU. The political will and expectations of the public is diminished with regard to the EU when human rights and democracy issues are not embraced. This situation is what causes Turkey to adopt an inert policy regarding the political reform process and this sets the foundation for Turkey-EU relations to reach deadlock.

An examination of the demographic information of the students who participated in the survey reveals a group which is representative of all of Turkey's regions and from every layer of society. It is also evident that the political tendencies of the students comprised a very different range of political views. Thus, it can be ascertained that different sections of society irrespective of economic, political or social backgrounds share this uncertainty in relation to the EU process.

Another important conclusion of the survey is that the trust in international organisations amongst survey participants has decreased. The increasing uncertainty in the international system and the struggle for national interest under the auspices of different organisations has led to a serious loss of trust in all international organisations in 2014 except for the European Court of Human Rights. The European Court of Human Rights may be viewed by survey participants as the solution to resolving legal matters after exhausting all internal options.

The results of the survey also signalled a decline in the trust in national organisations. Even though this finding falls outside the scope of the current study, extensive research on the issue would be beneficial to establish the link between Turkey's foreign policies and the EU process.

In the same way that survey participants were distrustful towards some international organisations, they were also hesitant with regard to whether a solution to the Cyprus question would facilitate Turkey's accession to the EU. The proportion of students who thought this would be the case was very low and gives rise to the view that students may form the opinion that superficial obstacles are put in the path of Turkey's accession negotiations.

Even though there was a rise in the number of survey participants who did not trust international organisations, the answers to the question of "What does the

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

EU represent?" were generally positive and confirmed that the EU evokes positive concepts. In accordance with this view, most students chose the following concepts as answers to what the EU represents: "cultural diversity", "respect for human rights", "democracy and the rule of law" and "economic and social welfare."

The concept of cultural diversity is the one that students most feel can be identified with Europe. Democracy, human rights, the rule of law and respect for minorities form the political dimension of the European Union's Copenhagen Criteria. These were defining statements prioritised by students when defining the EU.

It can therefore be argued that the Turkish public share the fundamental values of the EU and the values that are a prerequisite to co-existing together. These values which are identifiable with the principles of the foundation of the Republic are values that Turkish society prioritises in the EU membership process. This view is also supported by the fact that participants do not think that membership to the EU will result in a loss of national identity or lead to dependency and the loss of sovereignty.

It can be said that survey participants do not define the EU in relation to a single concept and that their views are affected by different events. In other words, an event such as an economic crisis can affect their views and thereby influence the way they view the EU. Thus an increase in the proportion of the response of "benefitting from education, health care and social rights in any EU member state" to the question of what does EU membership represent, is apparent when compared to the 2004 survey. In the same way that the three primary reasons amongst students for showing a preference for EU membership are; "economic uncertainties," "Social and economic inequality" and "Democracy and human rights" These issues are also listed by students as the primary issues facing Turkey. This is why students see a connection between what they regard as the primary issues of Turkey and EU membership.

It can be said that the university generation do not have the perception that the road to EU membership will be achieved solely through the fulfilment of political and economic criteria. This is because students stress that the negative image of the Turk in Europe is the biggest obstacle in the way of EU membership. It could be argued that the eradication of the negative image of the Turk, within the framework of cohesion policies, secured through funds from the EU, would be made possible. Without a doubt these policies are implemented to ensure the bringing together of the public, be it the Turkish or the European public. However it would be more beneficial for the Turkish public sector and for public organisations to have a more active role in such cohesion projects. The same can

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

be said to apply to student exchange programmes that will hinder the prejudices of future generations.

Also the response of students to the question of "What will Turkey contribute to the EU?" prioritising the answer of a young and dynamic population can be seen as an opportunity for the implementation of the above mentioned projects. As through such means Turkey could play an important role in helping to meet the workforce demands of Europe in the future. This why first and foremost Turkey should look to developing its young and dynamic population to EU standards in order to be able to ensure cohesion.

Upon asking participants where they accessed information about the EU from, it became apparent that particularly universities, courses, conferences and seminars constitute a low proportion as a source of information on the EU. It should be possible and a requirement for all university faculties to undertake studies and projects in relation to the EU, given that it affects all aspects of daily life. Whether it is through means of a formal curriculum or through academic meetings, access to information on the EU to students should be ensured. As information accessed through less formal channels such as social media can often be incorrect and thus misleading.

One of the most important findings of the survey was in relation to the sincerity and commitment of the parties. Only 30% of students took the view that Turkey was meeting its obligations during the EU negotiation process with sincerity and fully. This low proportion may be connected to the view that attempts at internal reform remain inadequate. In contrast to this question, students were asked to what extent they though the EU was acting fairly towards Turkey throughout the membership process. The vast majority of students answered in the negative to this question. The above findings go to show that the success of the membership process and the efforts expended by both sides are not deemed satisfactory by the public.

Both the Turkish and the EU public need to support the process to ensure the revival of Turkey-EU relations and to ensure an end to the current stalemate. In order to gain such support from the public, the implementation of survey studies that offer continuity and also capture societal change are a beneficial means of achieving this.

This study which was aimed at Marmara University students to research how they viewed Turkey-EU relations and within this context to establishing the factors which affected them is a contribution to determining this.

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

REFERENCES

AET'ye halktan da 'evet' (16 April 1987). *Milliyet Gazetesi*.

Ankara Anlaşması (2014). *T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı*. Retrieved from 22.09.2014, http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=117&l=1.

Arguments for and against Turkey's EU membership (2014). *Debating Europe*, Retrieved from 25.10.2014, http://www.debatingeurope.eu/focus/infobox-arguments-for-and-against-turkeys-eu-membership/#.VQC7lWSsWYd.

Bakır, H. (2005). "Hollanda'da kafalar karışık", *BBCTurkish.com,* 30.05.2005. Retrieved from http://www.bbc.co.uk/turkish/fooc/story/2005/05/printable/050530_fooc_amsterdam.shtml.

Bryant: İngiltere Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyor. (2010). *Milliyet*, 22.01.2010. Retrieved from http://www.milliyet.com.tr/bryant-ingiltere-turkiye-nin-ab-uyeligini-destekliyor/dunya/dunyadetay/22.01.2010/1189447/default.htm

Cem, İ. (2005). *Avrupa'nın "Birliği" ve Türkiye*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Commission of the European Communities (2004). *Regular Report on Turkey's progress towards accession,* 6.10.2004. Retrieved from 18.09.2014. http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/keydocuments/2004/rr_tr_2004_en.pdf

Countries and regions: Turkey (2014). *European Commission Directorate-General for Trade*. Retrieved from 02.07.2014, http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/turkey/

Çayhan, E. (1997). *Dünden Bugüne Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasal Partilerin Konuya Bakışı.* İstanbul: Boyut Kitapları.

Dartan, M., Nas, Ç., Akman, M.S., Savran, C., & Suner, S. (2004*). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinde Marmara Üniversitesi Öğrencilerinin Geleceğe ve Avrupa ile İlişkilere Bakışı.* İstanbul: Lito Matbaa.

Diez, T. (2004). Europe's others and the return of geopolitics, *Cambridge Review of International Affairs*, *17*(2), 319-335.

Efe, H. (2010), Türk Dış Politikasının Değişmeyen Gündemi Kıbrıs ve Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi. *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası: Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri*, ed. O.B.,Dinçer, H., Özdal, H.,Necefoğlu, 105-136. Ankara: USAK Yayınları.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Erasmus+ (2014). *Erasmus+ The new EU programme for Education, Training, Youth, and Sport for 2014-2020.* Retrieved from 02.10.2014, http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/discover/index_en.htm

European Commission Turkey Progress Report. (2014). Retrieved from http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-turkey-progress-report_en.pdf.

France says blunt 'non' to Turkey, (2011). *France24,* 25.02.2011. Retrieved from http://www.france24.com/en/20110225-france-sarkozy-gul-turkey-eu-hopes/

Fransa'da Türkiye tartışması. (2008). *Deutsche Welle,* 08.07.2008. Retrieved from http://www.dw.de/fransada-t%C3%BCrkiye-tart%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1/a-3468057.

Göral, E. (2013). Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, 21*(2), 99-118.

Güneş, A. M. (2013) *Avrupa Birliği Hukukuna Giriş*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Halkımız da AET Üyeliği İstiyor: Ortak Pazar'a 'Evet' (26 June 1986). *Milliyet Gazetesi.*

Huntington, S. P. (1993). The Clash of Civilizations?, *Foreign Affairs,72* (3). 22-49.

Huntington, S. P. (2002). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order,* Londra: The Free Press.

İKV (2012). *Cyprus: Questions and Answers*. İstanbul: Doruk Grafik.

İngiltere'den Türkiye'ye AB Desteği (2012). *NTVMSNBC*, 11.10.2012. Retrieved from http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25389478/

Karluk, R. (1997). *Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye*. Ankara: Turhan Kitapevi.

Kirişçi, K. (2011). Turkey's Demonstrative Effect and the Transformation of the Middle East, *Insight Turkey*, *13*(2), 33-55.

Knaus, G. & Altfuldisch, C. (2013). The Pivotal Relationship. German Doubts and the Turkish-EU Accession Process, Aydın-Düzgit, S. et-al. (Ed.) *Global Turkey in Europe. Political, Economic, and Foreign Policy Dimensions of Turkey's Evolving Relationship with the EU*, Roma: Instituto Affairi Internazionali, 59-63.

Ortak Pazar'a Girdik: Dün Anlaşma imzalandı. (13 September 1963). *Cumhuriyet*.

Özen, Ç. (2002). *Türkiye – Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği ve Tam Üyelik Süreci Üzerine Etkileri,* İzmir: Ceylan Kitabevi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sedghi, A. & Burn-Murdoch, J. (2013). Unemployment in Europe: get the figures for every country, *The Guardian*, 08.01.2013. Retrieved from http://www.theguardian.com /news/datablog/2012/oct/31/europe-unemployment-rate-by-country-eurozone.

Siyasi Reformlar-1 (2014). T.*C. Avrupa Birliği Bakanlığı*, Retrieved from 07.11.2014, http://www.ab.gov.tr/files/rehber/04_rehber.pdf.

Tarihi anlaşma Ankarada İmzalandı: Ortak pazara girdik. (13 September 1963). *Hürriyet*.

The World from Berlin: Angela Merkel's 'Privileged Provocation' in Turkey, (2010). *Spiegel Online International*, 30.03.2010, Retrieved from http://www.spiegel.de/ international/europe/the-world-from-berlin-angela-merkel-s-privileged-provocation-in-turkey-a-686485.html

Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım (2014). *T.C. Başbakanlık Türkiye Yatırım, Destek ve Tanıtım Ajansı.* Retrieved from 14.11.2014, http://www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/ investorsguide/Pages/FDIinTurkey.aspx.

Türkiye'nin üyeliği referanduma tabidir (2014), *Milliyet (28.01.2014),* Retrieved from 08.08.2014, http://www.milliyet.com.tr/turkiye-nin-uyeligi-referanduma/siyase t/detay/1828274/default.htm.

Ulusal Ajans (2014). *T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı Türk Ulusal Ajansı 2012-2013 Erasmus hareketlilik rakamları.* Retrieved from July 2014, http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/erasmus-program%C4%B1/2007-2013-d%C3%B6nemine-ait-bilgi-ve-belgeler/yay%C4%B1nlar-ve-i-statistikler